

Antwoordt van Sibrandus Lubbertus op de Godts-dienstigheyt van Hugo de Groot

<https://hdl.handle.net/1874/14662>

1
Antwoort

Van

**SIBRANDVS
LVBBERTVS.**

Op de

Godts-dienstigheyt

Van

HVGO DE GROOT.

Gedrukt in's Jaer 1614.

UB
546

Den seer Edelen ende voortreflijcken
Heeren / mijn Heeren

DE RADEN VAN GHEL-
DERLANT, GHEDEPVTEERDEN DER
STATEN VAN DE VELDE, ENDE BVR-
ghermeesteren der Stadt Arnhem,

Wenseht

SIBRANDVS LVBBERTVS

Veel heyls ende vvelvarens.

In Vgo de Groot noeyt van my in een
woort ghequetset zijnde / heeft een He-
den teghen my gheschreven / vol van
ydelheyt ende opgeblasenheyt / dien
noemt hy de Godt-dienstigheyt der
Heeren Staten van Hollant. Hier in haelt
hy op t dertelste over de gantsche ordze van de Neder-
lantische Kercken / de Kercken Raden / de Classen / de
Synoden : Alle de Kercken-Dienaers / ende haer ver-
kiesinghe : Spndelijck oock de gheheele manier om de
Kercke te regereen / ende alle des Ghemeentes / der
Kercken Raden / der Classen / der Synoden oordeelen /
soo als die selve dus langhe in de Nederlantische Kere-
ken ghebruyckt zijn / ende treft alsoo de gantsche Ne-
derlantische Kercke deur mijn zijde. In't begin schrijft
hy dat ick de vysheyt van de Gheestelijcke dinghen te
leeren / allenthalven over hael / de heerschappie ver-
achte / ende van de heerlijkheden qualijck spreke.

Van mijn Boecken betuyghen / dat dese beyde bes-
schuldinghen niet als ydele ende loose lasteringhen
zijn. Hy sendt dat ick schryve / dat de Curateurs van
d'Academi tot Leyden / de Burghermeesteren aldaer/
ende d'Heeren Staten van Holland daer over uyt zijn/
dat sy ketterijen in de Gemeente in voeren. Maer
mijne Boecken betuyghen / dat dat selve alsoo ydel ofte
noch ydelder is / als het eerste. Hy voeghter by / dat ick
segghe / dat d'Heeren Staten van Holland oorsaeck
van schelmstukken zijn / dertel van verstant / ver-
doers van de Aerdtbodem / opzooders des Volcks / die
alle dinghen in opzooder vermenghen / oock Epicureen
ende by-gheesten / onder de deek-mantel van Bur-
gherlijke schynlende / die oock moetwilligh oneenig-
heden maken / ende in de Kercke doen onderhouden/
daer in een groot vermaken hebben / ende de Godts-
dienst selfs als een Volcks kluchte ende een hoefseman
bespotten. Hy schryft dat ick dit in de Dooz reden/
vooz Socinus / by my uyt ghegheven zijnde / ghescre-
geschreven hebbe. Ick meen dat dese Mensch gantsch
sonder schaemte is / want had hy eenighe de minste
reucken van schaemte ghehad / hy en soude dat min-
mer gheschreven hebben. Want dese Dooz-reden
maecht desen Abbocaet beschaemt / ende wijst opent-
lyck aen / dat in dese lasteringhe soo veel leughens als
woorden zijn. Soo verre ist van daer / dat ick dat van
d'Heeren Staten van Holland gheschreven hebben/
soo ick doch alleen de gheduerighe ellendicheit van de
Kercke / met welcke sy altoos ghewooselt heeft / be-
klaeght hebbe / en de selve met de ghehekenisse van
Achab die Elias 1. Reg. 18. 17. beschuldighet / bewee-
sen hebbe.

ken hebbe/als oock der Priesteren die Jeremias besloz-
men/ Jer. 26. 11. dien van Athenen die Paulus teghen
staen/ Actoꝝ. 17. 18. der Joden die Christus beschuldighen/
Johan. 17. 12. Luc. 23. 5. der Thessalonicen-
ren/ die het Volck teghen Paulus aenhijsen/ Act. 17. 6.
van Eusebius van Nicomedien/ die Athanasius be-
strijde/ Theodozet. in't 1. Boeck/ in't 19. ende 20. Ca-
pitelen. Dan van d'Heeren Staten van Holland en
hebbe ick in de gheheele Vooꝝ reden gheen ghewagh
ghemaect. Dese Vooꝝ-reden is vooꝝ handen/ende sal
wel blijven om dees Advocaets leughen spreken te be-
straffen. Alsoo dat ick niet ghenoech verwonderen
kan/wat dese jonghe Man beweeght heeft/dat hy my
so onnutten ende grove lasteringhe op leyt. Dan ick
hebbe d'Heeren Staten noch belacht noch begrenickt;
Maer heb Conradus/om dat hy sulcks ghedaen heeft/
bestraft. Het is wat anders de Wettelijke Overig-
heyt te bescotten: Het is wat anders/den ghenen die
welcke sulcks doet/ te berispen/ ende dat en is Hugo
oock niet onbekent/maer hy heeft een vooꝝ-beelt van
sijn wel-sprekenheyt upt willen gheven. Want als hy
vooꝝ ghenomen hadde Conradus te prijzen/ ende om
de leelijckheyt van sijn Ketterijen 'tselbe recht upt niet
derfde doen/so begheeft hy hem tot heymelijck inslup-
pen. Openlijk loochent hy/dat hy hem verdedicht/
ende de kennisse die men daer van alreede begonnen
heeft te nemen/met sijn vooꝝ-oordeel beschadighen wil.
Onder dees soo prijst hy Conradus boven maten seer/
sijn teghenpartijen verdrucht hy met onrechtveerdig-
he lasteringhen. Hy vermindert de Ketterijen van
Conradus/en seyt dat het kluchtjens zijn van de ver-

dichte Socinianisterie. Hy verandert de ghestalte van
het gheschil / ende dat Conradus de deck-mantel is/
maer dat de ware oorlaeck is / dat d'Heeren Staten
van Holland die Dienaers / welke in wepgheringhe
zijn / om Sibrandus meyminghe van de Predestinatie
te onderschrijven / ende des Overigheijts recht / dat sy
hebben in sgheloofs saken / verdedighen niet upt hare
woonplaetsen verstootten ende gantschelyck upt ban-
nen willen / ende ten eynde soo ontladt hy Conradus
openlijck van 'tghene daer van ick hem beschuldicht
hebbe / ende laedt dat op my. Maer dit alles doet hy
soo plompelijck / dat oock die ghene / die de kunst onbe-
kent is / de bedriegherije mercken / ende desen Taelman
verfoepen.

In het andere deel seyt hy veel van de Predestina-
tie / op dat hy den onervarene leser broedt maecten
mach / dat wy alleen om de leere van de Predestinatie
met Conradus twisten : Soo hy nochtans wel te de-
ghe weet / ende soo wel Conradus als mijn Boeckert
ghetuyghen / dat ick hem niet / maer hy my om de
Predestinatie ghetarghet heeft / ende dat ick niet om
de Predestinatie. Maer om d'eenicheyt des Goddelijc-
ken wesens / om de drie eenigheyt der Persoonen in
een en het selve ondeelbare Goddelijcke wesen / om der
selver eenwesenheyt / om de vereeninge der beyder na-
turen in een persoon / om Christus persoon ende Aempt /
om het rechtveerdigh-maectende gheloof / ende onse
rechtveerdighmaekinghe met Conradus disputere.
Want hy verwerpt in der daet de eenigheyt van het
Goddelijck wesen / hoe dat hy ooc sijn woorden draeyt.
Want hy leert dat in Godt vier wesens sijn / een ghe-
meen

menende die eyghen. Ten eynde hy dat bedeckent
mach. soo maect hy onderschept tusschen een onae-
senlijck ende aensienlijck wesen/ even als oft een aen-
senlijck wesen en is/ ende dat is mede. tgunst wy quact
kennen. Want een onaeisenlijck wesen ende drie aen-
senlijcke wesens sijn vier wesens. Hier toe komt dat
hy gheen wesen toelaten wil/ anders als dat een self-
standigheyt ofte een toeval is. Laet hem daneens be-
dypden/ oft dese vier wesens sijn vier selfstandigheden.
Dan oft het vier toevallen sijn? Dan oft het een self-
standigheyt is/ ende drie toevallen? oft t eynoelich
een toeval ende drie selfstandigheden sijn? Want een
van dese vier dinghen moet hy nootwendigh toela-
ten. Hy maect mede de drie buldigheyt der Personen
in een ende het selve wesen op deselve wijse te niete/
hoe hy oock sijn woorden draept. Want hy is van die
meyninghe/ dat d onepndelichheyt van wesen onder
die dinghen/ die t eenemale onmoghelich zyn behoort
gheselt te worden. Nu zijnder in een peghelich eyn-
delich dingh so vele wesens/ alser personen zyn. Hy
verwerpt mede d een wesenheyt der Goddelijcker
Personen / want hy leert dat een peder Persoon een
eyghen wesen heeft/ deur welke sy is dat sy is. Nu is
ser niemant die loochenen sal/ dat die Personen/ van
welcke een peghelich een eyghen wesen heeft/ door
welcke sy is tghene sy is van d andere Personen we-
sentlijck onderscheyden is. In sijn Scholien loochent
hy dat die dinghen/ welcke van plaets niet onderschey-
den en zyn/ dadelijck ende wesentlijck onderscheyden
zyn. Soo dat waer is/ soo volghter wy/ dat dinghen/
welcke dadelijck ende wesentlijck onderscheyden zyn/
oock.

oock in plaetsen ghedeelt zijn. Nu zijn de Goddelijcke
Persoonen/ na dese nieuwe Theologie/ dadelijck ende
wesenlijck onderscheyden. Waer om en zijn sy dan
na dese nieuwe Philosophie/ niet deur plaetsen onder-
scheyden? In de selve Scholien leert hy/ dat het God-
delijck wesen/ onaesienlijck ghenomen/ den drie Per-
soonen ghemeen is/ ende dat een vader Persoon een se-
ker eyghen wesen heeft / door welcke sy is tghene sy
is. So bestaet dan een yeghelijck van de Goddelijcke
Persoonen/ na dese nieuwe Theologie/ ypt twee we-
sens/ ende die oock dadelijck onder elckanderen onder-
scheyden/ namelijk een onaesienlijcke/ ende d' andere
aesienlijcke. Ick wilde gheerne van de teghen-lyze-
ker my laten onderrichten/ oft het ghene ypt twee we-
sens / en dien oock dadelijck verscheyden/ bestaet/ soo
men eyghentlijck spreken wil / niet t'samen gheset is.
Hy verniet de vereeninghe van twee natueren in een
Persoon: Want hy leert/ dat God na sijn wesen alleen
in den Hemel is: Van dat de Menschelijcke natuer/
ten tijde van de vernederinghe / alleen op der Aerden
is gheweest/ dat en sal de teghenpartije/ soo als ick ho-
pe/ niet loochenen. Nu is het onnoghelijck / dat die
twee natueren / waer af d'eene na haer wesen niet op
der Aerden/ maer in den Hemel alleen is: d' andere na
haer wesen niet in den Hemel / maer op der Aerden al-
leen is/ dat die selve Persoonelijck vereenicht zijn. Hy
bestrijt de Godtheyt van Christus/ want hy leert/ dat
die dinghen, vvelcke van een ander zijn, niet t'eenemale
eeuvvigh, noch oneyndelijck, noch gaanschelijck noot-
vvendigh zijn: maer dat die selve bepaelt, ende uyt haer
natuer by ghevalle zijn, dat is foodanighe, dat sy oock
niet

niet vvesen konnen. So pement hier by voeght/dat de
Sone Godts van den Vader is, soud' hy dan hier upt
niet konnen besluyten / dat de Sone niet eenemale
eeuwigh noch gantschelijck nootwendigh is/maer is
bepaelt/ende van nature by ghevalle / dat is/ dat hy
ooch wesen kan dat hy niet en is/ende dat hy daer om
ooch gheen eeuwighe Godt is? hy vermindert Chri-
stus persoon/want hy schrijft dat Christus de Godde-
lijcke aen neminghe tot een Soon bekomen heeft/soo-
danigh hy ons belooft heeft. Die nu de Goddelijcke
aen neminghe tot een Soon bekomen heeft / soodane
hy ons heeft belooft / ende van sijns wesens halven
gheen Soon Godts en is / die en kan onse Middelaer
niet wesen. Hy voeghter by / dat Christus voor sijn
verrijsenisse een sterflicke Leeraer is gheweest / ende
daer na een Heer des Hemels het Volck ghegheven
is / als oft hy voor de verrijsenisse gheen Heer des He-
mels gheweest is. Is nu Christus voor de verrijsenisse
gheen Heer des Hemels gheweest/soo volghter dat hy
gheen eeuwighe Godt en is/ende daer om onse Midde-
laer niet wesen en kan. Hy verswackt het Middelaers
Ampt/want hy heeft upt ghegheven/dat Jesus Chri-
stus om gheen andere oorsaeck verweckt is / als om
dat hy bevestighen soude / dat die dinghen waer wa-
ren / welcke hy upt Godts naem gheseyt hadde. Die
nu om gheen ander oorsaeck weder op ghestaen is/ die
en kan onse Middelaer niet wesen. Want ten ware
hy ons rechtveerdigh maect / ende ons met den Va-
der versoent / so en heeft hy het Ampt van een Midde-
laer niet voldaan. D' Apostel schrijft gantsch anders
van het eynde van Christus verrijsenisse/ als hy seyd:

Hy is

Hy is vveder op ghevveekt om onse rechtveerdigh-
makinghe. Hy verkeert de Leere van onse rechtveerdigh-
makinghe gantschelijck / want hy leert dat
Godt ons de sonden quijt schelt/sonder eenighe volko-
mene voldoeninghe daer voort te epfichen. Die ghene
nu / voort welckers verlossinghe Godt van Christus
gheen rantsoen ghelt/dat is/ gheen ghenoech-doenin-
ghe ontfanghen heeft/ die en sullen nimmer rechtveerdigh-
worden. Hy verswackt het rechtveerdigh-ma-
kende gheloof / want hy leert dat het gheloof is de ghe-
heele ende volkomene rechtveerdigheyt, namentlijck/
met welcke wy gherechtveerdighet worden. En is
dat waer / so volghter wyt dat de gehoorzaamheyt ofte
rechtveerdigheyt van Christus / die gheheele ende vol-
komen gherechtigheyt niet en is / met welcke wy ghe-
rechtveerdighet worden. Die selve leert, dat het gheloof
is die in hanghende rechtveerdigheyt, welcken de Paus-
ghesinde alreys dvinghen. Dan is dat waer / soo volgh-
ter wyt / dat Lutherus niet alle de Leeraers van de
Ghereformeerde Kercken/ende Eccius niet alle de Lee-
raers van de Pauselijcke Kercke so onweten gheweest
zijn/ende noch zijn/dat sy niet gheweten en hebben/en
noch oock niet weten / wat in der daet het gheschil is/
in dese voornaemste Articule van onse saligheyt. Ten
eynde ick't met een woort segghe / hy verniet de ghe-
heele Christendom / ende keert de gront van onse sa-
ligheyt om. Syn Schocken tooghen aen dat waer is/
teghene ick schryde : Want in dese en verbetert hy
dese Ketterijen die hem verwerpen worden/niet : maer
hy bedeckse ten deele deur eerflinghen / ten deele vere-
swijght hyse deur voorsz. gaen / ten deele verdedighet
hyse.

hyse met twiiffel spreken / maer hy arbejdt om niet/
overmidts hy noch onse dingen neder leyt / noch 't sijne
verdedighe / hy antwoort naeulijcks op't honderste
deel / hy raect allenthalven / ende hy bewijst deur vele
bewijfinghen / dat hem alle goedertierenheyt deur
mijne Commentarien benomen is. Het is my ghe-
noegh / dat ick de Ketter upt sijn hol van twiiffel-
spreucken / in welcke hy hem plagh verholen te hou-
den / upt gheslepyt hebbe / ende sijn Ketterijen soo
ontdeckt / dat niemant als met moerwille behoeft
blint / ofte van sijn Ketterijen onweten te zijn / vele
minder van hem bedrogghen kan worden. Hier na
sal ick de Spreucke van d'Apstel volghen : Schout
een Ketterfch Mensch, na d'eerste ofte d'andere verma-
ninghe.

In het derde deel verwerpt Hugo alle de oordeelen
der Kercken / der Kercken Kaden / der Classen der
Synoden / die dus langhe in de Nederlandtsche Ker-
cken ghebruyct sijn gheweest. Hy stelt alle dese din-
ghen in des Overighepts handen. Ja hy gaet so ver-
re voort / dat hy staende hout dat de Overighept son-
der Synode van de stucken des gheloofs oordeelen
mach. Dan had hy tamelijck in de Kercklijcke ende
burgherlijcke leeringhen ervaren gheweest / hy soude
wel gheweten hebben / dat de Overighept so grooten
macht niet en heeft in de Kercke als wel in de Politie.
Want inde Politie konnen sy nieuwe Wetten maec-
ken ende de ondersaten dwinghen om de selve te on-
derhouden : maer sy en vermoghen niet eenighe nieu-
we artijculen des gheloofs in de Kercke maecken/
nochte de Onderfaten niet ghewelt dwinghen om de

selve te onderhouden. Hier komt noch toe dat de On-
derlaten niet alleen om de toorn / maer oock om het
gheweten behooren de Wetten by de Overigheyt
ghetelt te ghehoorsamen / maer sien behooren om
des ghewetens halven de gheloofs Artijculen van de
Overigheyt ghemaeckt gheen gheloof toe te eyghe-
nen. Immer de Onderlaten en behooren dese nieu-
we Artijculen niet met gheloof te omhelsen. Want in
dus oamghen gheval behoort dese reghel plaets te
hebben : Men moet God meer ghehoorsamen als de
Menschen. Niemant soude lochenen / dat Carolus de
vijfste in Duytschlant / Franciscus, Carolus, Henricus
in Franckrijck / Philippus voor dit oorlogh in de Ne-
derlanden de hoochste Overigheyt gheweest sijn:
Daer is ooc nauwelijc niemant / die niet weet / wat Plac-
caten die sive Koninghen van de Religie in Duytsch-
lant / Franckrijck / ende Nederlanden hebben verkondij-
ghet. Laet Hugo dan eens over legghen / oft hy / be-
houden die beginselen / welcke hy in sijn Godts dien-
sticheyt gheset heeft / verontschuldighen ofte verdedij-
ghen kan / dat de Cheurvorst Hertogh Hans / Frederic
van Saren / ende Philippus Landtgraef van Hessen /
in Duytschlant : Lowijs Conde / ende Casper Coli-
gn in Franckrijck : Ende Wilhelmus / Prince van
Orangien in de Nederlanden / om het recht sinigh
gheloof te beschermen / gheoorlooght hebben / ende de
Religie met Wapenen bevyndt hebben. Van so groote
saken en behoort men niet lichtelijck te oordeelen:
maer men moet wel scherpelijck onderscheyden (wat
daer oock VVilhelmus Berclaius, Hugoos Meester/
van schrijven mach) tusschen Onderdaen ende On-
derdaen/

berdanen / want alle Onderlaten en zijn niet van een-
der ordze ofte crappe. Daer toe moet men oock de din-
ghen self / ende d'omstandigheden van dien / wel te de-
ghe over weghen / op dat het klaerlijck bliicken mach /
wat gheoorloft zy ofte niet? Hoe vele beter spzeeckt den
anderē Judas Machabeus / de bevynder ende bescher-
mer, naest Godt / van onse vyzpheyte / als hy aldus seyt:

Voort Godt wil ick beliden

End' syne hooghe macht /

Daer ick tot gheenē tijden

Den koningh hebbe veracht:

Maer dat ick Godt den Heeren /

End' syne Majesteit

Hebb' moeten obedieren

In der gherechticheit.

De stoutmoedige Velt sweert wt sijn herten gront /
dat hy den koningh noeyt behoorlijke verbiedinghe
ghewepghert heeft. De gheschiedenissen betuyghen /
dat hy den koningh alint oorhoorlijke raedt / ende die-
ter matigheyt ende vrede diende / ghegheven heeft.
Men doeter hy / dat dese Lantschappen den koningh
noeyt af gheballen souden hebben / hadde men sijn
raedt willen ghebruycken: Maer als men de goe-
de raedt gheen plaats en gaf / ende die koningh over
der armer Onderlaten ghemoederen heerliche / ende
hem aen nam dat Godt alleene toe quam: soo bekent
de seer vrome Voort / dat hy ghenoot-dzongen is Godt
ghehoorsaemheyt te bewijlen. Hy en kan daer over
nochtans niet beschuldicht worden / noch dat hy de
koningh veracht heeft / ofte dat hy de Majesteit ghe-
schent heeft. Want Christus beveelt dat vvy den Key-
ser geven sullen, niet t'eene mael alles: maer dat alleen /
dat des Keyfers is, ende dat vvy Godt sullen gheven dat

Godt toe komt. Als d'Onderlaten dat doen / so en mis-
handelen sy niet: Dan als d'Overigheyt daer om over
d'Onderdanen woeden / soo beswaren sy haer selven
met sware sonden. Ick weet dat tot Roomen / al eer
de Stadt tot t'Christen gheloove bekeert werde / nie-
mant in't ghemeyn voor een Godt gheert is / nochte
eenighe Religie opentlick aenghenomen is / al eer de
Raedt ofte 'tvolck daer over pits besloten hadden:
Maer onder de Christenen is het gheheel anders ghe-
legghen. Want alle Christelicke Overigheden / soo die
boven als onder gheseten zijn / zijn aen dese Wet ghe-
bonden: Ick de Heere ben uyve Godt, ghy en sult gheen
andere Goden neffens my hebben. Ende aen die: Be-
vvaert ende doerna alle de VVer, vvelcke mijn Dienaer
Moses u bevolen heeft, En vviect van de selve niet,
noch ter rechter, noch ter linker.

In het vierde deel haelt hy de Dienaers van de Ghe-
meenten over / samit de Herders / Ouderlingen / Diaconé / en haer luyder verkielinghe / so als die selve in de Ne-
derlantse Kercken dus lange gebuyct zijn geweest.
Hy beschuldicht ons / dat wy de Bisschoppen uyt ghe-
jaeght hebben uyt de Kercken / ende gheeft also te ken-
nen / dat onse Kercken gheen Bisschoppen en hebben:
Dan had hy eenighe seer wepnighe dagen / in de hey-
lighe Schrift te leeren / ende in de rechte sinnighe oudt-
heyt / willen aen legghen / hy hadde konnen leeren / dat
alle Herders / die de Gheemeente deur een Wercelicke
beroepinghe weyden / de Bisschoppen van de Kercke
zijn. Daer toe so kond hy oock uyt de vergheleken-
ghe van onse Herders / ende het voor-beeit van dien / in
Godts Woort voor gestelt / lichtelick verstaen hebben /
dat

dat onse vooz Ouderen/die oorzaken van de Reformatie zijn gheweest / de Bisschoppen niet upt de Nederlandtsche kercken ghedreven hebben / maer den selven weder ghebzaecht hebben op die voet/welcke van d' Apostelen selver in ghestelt was. Hy hadde upt die selve spijng ader konnen leeren / dat alle de Ouderlinghen/die in de Leere arbejden dat is/ Herders ofte Bisschoppen / die den Apostelen alder naest ghevolght zijn/van een Heere / upt eender macht / tot 'tselve Ampt / onder eens Heeren Onderlaten/om de selve eynden aen te nemen/gheroepen zijn / ende dat sy daer omme alle / ten aensien van het Ampt dat sy bedienen / onder elckanderen eben-groot zijn. Hy hadde oock konnen leeren/dat de kiesinghe van de Dienaers de Kercke toe komt. Hy doet verlozen arbejden / terwyl hy upt Bera/ ende de luyden van diergelijcke munte/ende upt het recht van t Patronaet dat nieu ende van de Pausen/tot der Kerckē verdrukkinge/in gestelt is/ sijn meeninge onderstaecte bewijfen. Want gheen Menschelijcke / oock gheen Pauselijcke macht/kan Godts Woort / ende het voozheelt dat daer in begrepen is/ deur eenige vooz-oordeel verhoorten. Vele lieden / soo die het Gemeene beste als die de Kercke dienen / hebben geacht dat dit ongelijck/dat Hugo aen my ende de Kercke ghedaen heeft / niet behoorde niet stil swighen voozby gelaten te worden. Ick hebbe daer om 'tselve van de Kercke ende van my selver ten bequamelijcksten gheweert. Ick heb trechte van de Gemeente opperchtelijck beschermt / de orde der kercken/die van ons aen ghenomen is/ heb ic wel te deghen bewesen. Ick heb in goede trouwe het rechte dat d' Overigheyt in kerckelijcke saken heeft verdedighet.

ghet. Ick hebbe van alle dese stucken so gehandelt/ dat
ick hope/ dat ick alle matige ende vrede. liebende Men-
schen voldaeen hebbe. Een peghelijs niet wel/ al seggh
ick het niet/ waer vooz men der andere Menschen ooz-
deelen/ die niet als oneenigheyt soecken/ houden sal.

Seer Edele ende vooztreffijcke Heeren / ick sepnde dese mijn ant-
woorde tot u: ten deele op dat ghy mijn onnooselheyt sult sien: ten
deele dat ghy oock het recht van de Kercke teghen dese ongheruste
Menschen vooz staet: ten deele/ ende dat voornaemlijck/ op dat ghy
de recht- sinnighe Leere staet vastelijck soude vooz-vechten. Ghy
siet selver/ dat gheen dingh dit quaet genesen kan/ als een Nationale
Synodus. Wilt van/ vooztreffijcke Heeren/ daer toe raden/ dat de
gheroepen kan worden/ thoont alleen dat het billijck is/ dat d'Hee-
ren Staten van Holland uwe mede vereenighde / den ghenen die
d'eerste oorzaken zijn van dit Treur-spel / ende in Holland wonen/
bedwinghen/ dat sy dusdanighe Ketteren niet in openbare Schrif-
ten upt gheben/ noch met der goede lieden goet gheruchte met laste-
ren ende leughens omfpynghen: Dat de erghernissen/ aen welcke
veleswache Menschen haer stoeten/ geweert werden/ ende wy lup-
den/ daer wy altoos na wenschen/ in rust zijn/ ende over andere din-
ghen ons bekommeren moghen. Daer zijn in u Ghelderland her-
lijcke ende upt-stekende Mannen / Fredericus Sandius, ende Ioannes a
Goch, welcke tot groote staet verhooght zijnde / met den anderen/
tot groot lof van het Gemeene beste van Ghelderland / regieren.
Dese hebben menigh malen van my ghehoort / hoe neerstelijck ick
het Overighepts recht vooz sta / ende met hoe groote Gods- dien-
stigheyt ick van de Predestinatie handele als het de noot vereyscht.
Daer syn oock in u Kercke ende Academie de seer gheleerde Man-
nen Iohannes Fontanus, ende Antonius Thysius, die de Geldersche Ge-
meente veel goets gedaen hebben/ ende noch doen/ dese sullen in dese
saken al gelijck van my getuygen. Ick en twijfel oock niet ofte ghy
sult wel verstaen/ na dat gy dese mijne verbedinghe ghelesen hebt/
dat Hugo gheen oorzaeck ghehat heeft / waerom hy soo verkeerde-
lijck teghen de Kercke ende alle haer oordren/ ende my soude upt bar-
sten. Daer wel seer treffijcke Heeren/ Godt almachtygh bestier u so
met sijn Woort / dat ghy de bekende ende aen ghenomen waerheyt
staet vastelijck beschermen/ ende het Gemeene beste van Ghelder-
lant met voorszicht ende in goede voorszpoet regieren meught.

Antwoort op de Godts- dienstigheyt van HVGO DE GROOT,

Ghy hebt onlangs / Hugo de Groot, een
schampere klachte / sonder dat ick sulcks ver-
wachtende was/teghen my upt gegheven. Waer
in / hoe wel ghy my vele spijts ghedaen hebt / in-
dien ghy nochtans daer niet vernoecht waert
gheweest/soud ick mijn gemoet / aensiende u ver-
stant/lichtelijck bedwonghen hebben / om 'tselbe
stil-swyghens boozyp te gacn. **W**aer dewijl ghy
deur mijn zijde oock de waerheyt van d' Hemelsche Leere / ende de
staet der Kercken in dese Landen aen ghetast hebt/ hebt ghy my ge-
dwonghen / dat ick u vertellhept om de ghemeyne nut antwoorde.
Zijdy daer om bedroeft/ soo ist niet onbillijck/ dat ghy't u selven toe
rekenet. Ick hebbe nochtans in mijn antwoorde my veneerstighet/
dat ick u bedaecht van Jaren/ ende t'onrechte ghetaeghet met u/
die ghy noch jongh zijt / my ghequelt / ende t'onghelijck begemmen
hebt/ vele gheschickreer ghehandelt hebbe / als ghy jonghelingh my
in mijn oude daghen/ onschuldigh/ ende noyt pets teghen u misgan-
delt hebbende/aen ghevalen zijt.

Ghy schrijft dat ick d' Heerschappijen verachte/ende de heerlijck-
heden lastere/een sware misdact/ende die in een wel-bestelde **W**er-
bligcke

blijcke niet te verdragghen is : Maer terwijl ghy sulcks pooght te bewijzen / begadp vele dinghen die een Christen niet betamen. Want datelick in't begin / segghp dat ick de vyzhept van Propheten allenthalven over hael. Twelck als ghy seght / so is u niet onbekent / dat ghy de waerheyt opentlick ghewelt doet. Want in mijn Schyften / die ghy verclaert ghenoech ghelken te hebben / en veracht ick niet alleene de vyzhept van Propheten / maer ick kense voor goet / prijse ende sta de selve voor / **D E C L A R A T.** 140. p. De vryheydt van Propheten is opentlick in onse Kercken aen ghenomen, ende deur langhe ghebruyck bevestight : VVy hooren de selve daghelijcks in alle ghemeene Predication met groote vreught, somvvielen oock met groote blijdtichap van ghemoet. **Ende een wepnigh daer na :** De vryheydt van Propheten behoort in de Kercke te bloeyen : Maer dese vryheydt en sal niet sonder eynde dvallen, andersins sal sy in een vuyle ongebondenheydt verandert vworden. VVat doch dan? Sy sal haer altijt houden binnen d'evenredenheydt des gheloofs. Soo sy binnen dit perck blijft, soo sal't een vryheydt van Propheten vvesen : Soo sy over desen pael springt, soo sal't een valscheyt van Propheten vworden.

Dit zijn mijn woorden / in opene Druyck upt ghegheven / ende nochtans heft u beliest te schryven / dat ick over al de vyzhept van Propheten misprijs. Dusdanighe Voor reden paste voor u Godts-dienstigheyt. Hier doedp hy / dat ick een grouwelick stuck aen bzenghe / namelijck / datter Ketterijen in de Kercken ghevoert worden / doch Godt gabe dat sulcks onwaerachtigh ware. Maer dewyl ghy sulcks niet sien en kont / en my om d'aenwijssinghe beschuldicht / soo staet my 't selve soo klaer te bewijzen / dat ghy sien mooght dat het waer is / dat ick segghe.

De Discipulen van Conrabus / die van Steinfuzt tot Francker quamen / hielden met groote hertnechigheyt / ten aensien van de gheheele Academie / staende / dat Godt vvas eyndelijck, dat in Godt macht vvas om te konnen lijden, dat in Godt vvas onderverpsel ende by-voeghsel.

Met ghelicke moet-wil / ende ten aensien van de selve Academie / hielden sy staende / dat het valsch is / dat d'algemeyne Kercke upt Godts Woort leert : Dat de goede vercken niet voor gaen, vordenghenen die rechtveerdigh ghemaect sal vworden : maer volghen den ghenen die rechtveerdigh ghemaect is. **Ende als men haer luyden in desen doene tegghen sprack / soo gaven sy upt /** dat sy voor dese Leeringhen, ende voor haren Vorstius ter doot toe vvilden vechten. **Ende deur dit ghekrigt / stichten sy in de Ghemeente ende Scholen**

van

van Wysslant veel opwoers / ende brachten te weeghe / dat hy naest gheheel Wysslant deur dese nieuwigheiden beweeght ende ghestoott zijnde / gantsch verflaghen was. Immers soo verreginghen sy voozt / dat sy haren eedt / daer met sy de Schole verbonden waren / vergheten hebbende / een Kettersch Boeck / onder een verdichte naem des plaats / des Druckers ende der Privilegien heymelijck ende bedectelijck in onse Stadt hebben doen Druken / ende 'tselue wijt ende breebt verstroopt.

Maer Meester / Conradus Vorstius, leerde tot Steensfurt heymelijck ende openbaerlijck vele Ketterijen / raeyte upt Socinus Boecken Godts lasterlijcke ende Kettersche Dozt begripen van het Soons worden / van de voldoeninghe / van het lebende Capittel tot de Romeynen / etc. ende preez de selve syn Discipulen aen. Socinus Boecken had hy in grooter weerden / preez de selve hy syn Discipulen / ende gafse haer upt te schryven. Epndelijck hy verweckte in haer sulcke lust om de selve te lesen / dat sy haer selven deur nachts en daeghs upt te schryven / moede maecten.

Als hy de Papisten bestoymde / soo deed hy dat met alle list / ende plante met een de Socinianisterie. Van dese sake is een heller Exempel in syn Antibelarmin, 606. pag. al waer hy schryft / dat het gheloof is onse gheheele ende volkomene gherechticheyt. 613. pag. Het gheloof is die in-hanghende rechtveerdigheyt, op vvelcke de Papisten alijt dringhen. Ende hier en heeft desen brandt / om het Sociniaendom in te voeren / niet op ghehouden : maer heeft sulchen voozt-gaugh ghenomen / dat hy dat Godts lasterlijcke ende Kettersch Boeck van Socinus / het welcke de Socinians selve voozt gheven te zijn een bedekte in-lepdinghe tot die waersheyt / van welcke sy in harer Vergaderinghe bekentenisse doen / in Hoofst-stucken verdeckt / verbeterd / met upt-legginghen vereert / ende op vele plaatsen vermeert / oock den Liser 'tselue als een nuttelijck ende noodigh Boeck aen ghepysen / ende tot Steensfurt / op dat het deur Nederlant / ende naeste Grenzen van Westphalen verspreet mochte worden / in Druck upt ghegheven herft.

Hugo / overdencht ghy dit te rechte / soo hoop ick dat ghy niet loochenen sult / datter zijn / die Ketterijen in de Kercke voeren willen. Maer ghy schijnt (soo segghy) ons Hollandt daer mede te meenen. Twelck / hoe wel ick by namen niet ghedaen en hebbe / soo beken ick niet te minder / dat ick niet alleene op d'Wtheemische / maer oock d'Inlantsche Doctoren ghesien hebbe. Want van dese sake gheeft u Academie al te groot bewijs / over-

Antvvoort op de Godts-dienstigheyt

midts onder die van u Academie worden ghevonden / die leeren / dat de daet des gheloofs, oft ghelooven selfs, tot rechtveerdigheyt gherekent vvoort, ende dat in eyghen zin, niet in eyghenschap van vvoorden, **Ende** / dat 'tgheloof deur Godts quijt-scheldinghe, om niet ghedaen in Christus, ghevouden vvoort voor de gheheele rechtveerdigheyt des VVeas, die vvy ghehouden vwaren te volbrenghe, **Ende** / dat vvy deur een volkomenheyt ofte hoedanigheyt in ons hanghende, gherechtveerdicht vvoorden, **Ende** / dat de rechtveerdigh-makinghe is een alghemeyne eyghenschap van't gheloof. Dese Leere / die van u Academie / en kan niet gheen Authozitept der Schzifture bewesen worden / want wy binden nergheus gheschreuen / dat de daet des gheloofs / oft ghelooften selfs, niet onepghentlijck / maer epghentlijck verstanten / tot rechtveerdigheyt gherekent wort : Noch dat 'tgheloof deur Godts quijt-scheldinghe om niet ghedaen / in Christus ghevonden wort voor de gheheele rechtveerdigheyt des Wets / die wy ghehouden waren te volbrenghe : Nochte dat wy deur een hoedanigheyt / dat is / in hanghende rechtveerdigheyt gherechtveerdicht worden : Nochte dat de rechtveerdigh-makinghe is een alghemeyne eyghenschap des gheloofs. Ghelijck nu dese Leeringhen in de Schzifture gheen groet en hebben : also strijden sy oock niet met de Schzifuer ende ebenedenheyt des gheloofs. Want voor soo vele als die twee / ter eerster plaetse ghestelt / aen gaet / Godts oordeel is na de waerheyt Rom. 2. Cap. 2. vers. daer om en acht hy't gheloof / epghentlijck ghenoeint / welcke onvolkomen / ende niet vele sonden besmet is / niet voor de gheheele rechtveerdigheyt des Wets. Daer na so is de rechtveerdigheyt / door welcke wy gherechtveerdicht worden / des gheloofs. Rom. 4. 14. sy is in't gheloof. Rom. 10. 6. sy is door't gheloof. Phil. 3. 9. maer dat des gheloofs is / dat uyt 'tgheloof is / dat deur 'tgheloof is / dat en is het epghentlijck ghenoeimde gheloof niet.

Hier komt toe dat wy door Christus ghehoorzaemheyt rechtveerdigh ghestelt worden / Rom 5. 19. Maer de ghehoorzaemheyt van Christus / voor ons by Godt volbracht / en is ons gheloof niet epghentlijck ghenoeint / ende om deselve oorsake en wort het epghentlijck ghenoeint gheloof niet / maer de ghehoorzaemheyt van Christus / van Godt ghevonden voor die rechtveerdigheyt / niet welcke wy rechtveerdicht worden. Ende om dat wy dese rechtveerdigheyt van Christus niet 'tgheloof aen nemen / soo wort van ons ghesep / dat wy deur 'tgheloof gerechtveerdicht worden. Daer om so wort het gheloof niet voor de gheheele rechtveerdigheyt des Wets / maer voor een middel / niet welcke wy de rechtveerdigheyt van Christus / die eben veel / ofte oock meer als des Wets rechtveerdigheyt

hept gheft/aennemen. Hier by doe ick dat dese Leere van de Refoz-
meerde Kercken / die d'Alburghefe / Fransehe / Switfers ende
Nederlantsehe belijdenisse volgen/quaet ghekent wort. Want dese
leeren alle eendrachtelich/dat 'tgheloof niet epghentlick/maer on-
epghentlick/ofte in eenighe aensien ghenomen wort / als daer van
gheseyt wort / dat't ons tot rechtveerdigheyt gherekent wort.
Dooz soo vele derde aen gaet / dat wort van de Schryfuer quaet
ghekent : want sp leert helder ende dubbeltich / dat wy dooz onse
wercken niet gherechtveerdicht worden/Ephes. 2. 8. VVant uyt ghe-
nade zijt ghy saligh ghe worden door het gheloove, ende dat niet uyt u,
het is Godts gave, niet uyt de vvercken, op dat niemant en roeme. Rom.
4. 2. VVant so Abraham uyt de vvercken gherechtveerdicht is, so mach
hy roemen, maer niet by Gode. 2. Timoth. 1. 9. Die ons heeft saligh ge-
maect, ende heeft ons gheroepen met een heylighe roepinghe, niet na
onse vvercken, maer na sijn voornemen ende ghenade. Tit. 3. 5. Niet uyt
de rechtveerdighe vvercken, die vvy ghedaen hadden,maer na sijn barm-
hertigheyt heeft hy ons saligh ghemaect. Rom. 11. 6. Ende het is uyt
ghenade, [soo en ist] nu niet uyt de vvercken : anders is de ghenade nu
gheen ghenade : of is het uyt de vvercken, soo en ist nu gheen ghenade,
anders is het vverck nu gheen vverck. **Maer een volmaectheyt ende
hoedanigheyt in ons hanghende/** (waer van die van u Academie
spreken) sijn oft onse wercken / ofte bestaen in onse wercken. Hier
kome noch by / dat alle de Refozmeerde Kercken dit gheboelen ver-
werpen. Want sp leeren met een eendrachtigh over een komen / dat
wy noch deur eenighe volmaectheyt nochte hoedanigheyt in ons
hanghende/gherechtveerdicht worden. Siet d'Alburg. belijden.
20. Art. van't gheloof. Swits. 15. Cap. van de ware rechtveer-
digh-makinghe der ghelooftghen. De Genev. ende Nederlandts.
belijdenis. 21. Cap. Dooz so vele het vierde aen gaet, segg ick dat de
gheheele groent van de saligheyt / namelijk de ghenoech-doentighe-
ende dooz-biddinghe van Christus : epndeltich oock alle de Leere
van ons rechtveerdigh-makinghe grondelick uyt gheroep wort/
so 'tghene die van u Academie Leeren aen ghenomen wort. Want
een alghemeyne epghenschap is in het gheheele onderwerpseel oock
wesentelich/ende dooz so vele 'tselbe is : maer dat alsoo in sijn onder-
werpseel is / dat is gheheel in 'tselbe onderwerpseel / ende wort daer
bupten niet ghebonden. Als / drie hoeken even groot als twee
rechte hoeken te hebben / is een alghemeyne epghenschap van
een drie hoek. Ende dese is gheheel in den drie-hoek / ende wort
oock bupten den drie-hoek niet ghebonden. Dit is doozsaek/
waer om een drie-hoek ghegheven zijnde / met een d'even groot-
heyt tusschen drie hoeken ende twee rechte hoeken ghegheven

wozt / ende den dize hoeck wech ghenomen zijnde / d'even groot-
hept oock wech ghenomen wozt : Alsoo dan is de rechtveerdigh-
makinghe een alghemepne eyghenschap des gheloofs / soo volghet
nootwendighlyck / dat het gheheel rechtveerdigh maken is in
'tgheloof / ende bupten 'tgheloof niet ghenvonden wozt. Dat dat so
is / segghen oock die van u Academie selver / als sy segghen / dat
'tgheloof ghestelt oft ghenomen zijnde / oock de rechtveerdigh-
makinghe ghestelt ofte ghenomen wozt. Want soo beslypte
ick :

d'Alghemepne eyghenschap is gheheel in haer onderwerpsel/
ende wozt bupten 't selve niet ghenvonden.

Het rechtveerdigh maken is een alghemepne eyghenschap des
gheloofs.

Daer om is het rechtveerdigh maken gheheel in 'tgheloof / ende
wozt daer bupten niet ghenvonden.

'Eerste is upt sich selven waer. Het ander is van die van u
Academie. Verhalven so moet 't beslypt / het andere toe ghelaten
zijnde / nootwendigh ghegheven worden. Daer om ga ick soo
voort.

Dat gheheel is in 't gheloof / ende bupten 'tgheloof niet ghenvon-
den wozt / dat en is niet in de rechtveerdigheyt / ghehoofsaemheyt /
doot / bloedt ofte Offerhande van Christus.

Het rechtveerdigh maken is gheheel in 't gheloof / ende wozt daer
bupten niet ghenvonden.

Daer om en is het rechtveerdigh maken niet in de rechtveerdig-
heyt / noch ghehoofsaemheyt / noch doot / noch bloedt / noch Offer-
hande van Christus.

'Eerste is van selfs bekend. Tander is 't beslypt van de booz-
gaende sluyt-reden. Maer is het rechtveerdigh maken niet in de
rechtveerdigheyt / ghehoofsaemheyt / doot / bloedt / noch Offerhan-
de van Christus : soo is 't onwaerachtigh 'tghene de Schryf-
seft / Philip. 3. 9. Ende in hem bevonden vvorde, als niet hebbende
mijn eyghen rechtveerdigheyt, maer dien, die (als Beza over gheset
heeft) door 'tgheloove is Christus [rechtveerdigheyt.] Onwaerach-
tigh ist dat de H. Gheest seyd / Rom. 5. 9. dat vvy door sijn bloedt
gherechtveerdicht vvorde. Eyndelick so ist onwaerachtigh dat
de selve seyd / Rom. 5. 10. dat vvy met Godt versoent vvorde
door sijns Soons doot. Ten laetsten soo is het onwaerachtigh
dat d'Apostel seyd / Hebze. 10. 14. dat sy met een Offerhande
eeuvvelick gheheylight vvorde, die gheheylight vvorde. Met een
woort gheseyt : 't is al onwaerachtigh / al wat de Schryfuer van
de vol-doeninghe van Jesus Christus / booz ons ghedaen / leert /
soo het

soo het rechtveerdigh maken een algheimepne epghenschap van't gheloof is. Want dat van desen onderwerpsel / te weten / het gheloof, een algheimepne epghenschap is / dat en kan van gheen ander onderwerpsel / namentlyck / van de rechtveerdigheyt, ghehoorsaemheyt, doot, bloedt, ofte Offerhande van Christus, een algheimepne epghenschap wesen. Want alle algheimepne epghenschap is gheheel in sijn onderwerpsel / ende woxt daer byten niet gebonden. Daer het rechtveerdigh maken is een algheimepne epghenschap des gheloofs / als die van u Academie leeren. Daer om en kan het rechtveerdigh maken gheen epghenschap wesen van een ander onderwerpsel / namentlyck / niet van de rechtveerdigheyt / ghehoorsaemheyt / doot / bloedt / ofte Offerhande van Christus. Waer toe dat? Vzaeghdy? Soe en heeft dan noch de rechtveerdigheyt / noch de ghehoorsaemheyt / noch 'tbloedt / noch de doot / noch de Offerhande van Christus / macht om te rechtveerdighen / ofte en kan ons niet rechtveerdighen. Heeft het gheen kracht om te rechtveerdighen / oft en kan niet rechtveerdighen / soo staet het als een onnut Ghedichtsel te verwerpen.

Leesdy dit met vlyt / ghy sult (acht ick) niet ontkennen / datter zyn die valsche Leeringhen in de Nederlantsche Kercken in voeren willen / noch sult my om dit aen gheven met rechte niet beschuldighen konnen.

Ghy vzaeght wie de ghene zyn / welke ick hebbe gheseyt dat dit doen / ende ghy antwoort / dat hier mede eerst / die d'Heeren Curateurs van Leyden gheraden hebben, dat sy Woystius souden roepen / daer na die Curateurs, ten laetsten oock de Staten selver, van my daer in betrocken woerden. Van ick antwoorde dat ghy my merckelijck te hoort doet / dat ghy mijn woorden soo dupdet / ende my sulcken meeninghe / die mijn noept is gheweest / toe schryft. Want ick en hebbe noept op de Curateurs / namentlyck / van d'Universiteyt / noch Regenten der Stadt Leyden / noch d' Illustre Staten van Holland / die ghy noemt / ghewesen / noch haer beschuldicht. Noch ghyen sult tot gheene tijden bekennen / dat ick dat van de Curateurs van u Universiteyt / noch Burghermeesteren van Leyden / noch Staten van Hollandt gheschreven hebbe.

Meer ghy tot 't betwys treet / soo ondersoecht ghy waer om ick de Nederlantsche Kercke van Londen / ende d' Eerf-Bisschop verhozen hebbe / ende haer mijn Boecken toe-geheenghen? Waer op ick anders niet antwoorde / als dat / den Blyd spreker:

Nebdy

Antvvoort op de Godts dienſtigheyt

Hebby doch ſo veel tijts van u eyghen ſaken,

Dat ghy meent dat u eens anders dinghen raken?

Ghy verſipet / dat ick den Certs-Biſſchop moepelijck ben gheballen / op dat hy hem ſelven met 'tghene in vergaderinghe van Staten van Hollant af ghehandelt is / ſoude vermoepen. Maer 'ken heb ſulchs nopt van hem verſocht. Leest bejde vooz reden en / ende beſiet of ghy een woozt vinden konnt / daer deur ick 'tſelve van hem voozdere.

Ghy doet hier by / dat men van oudts niet over Zee heeft moghen beroepen, ende dat ſy in de boere van excommunicatie vervallen zijn, die aen d'over Zee gheleghene beriepen. Maer 'ken hebbe nopt aen d'over Zee gheleghene beroepen / nopt oock van meeninghe om ſoo te doen gheweest. Hier laet dg't niet by / maer vaert voozt / ende ſchijft dat ick dat liſtigh ghedaen hebbe / op dat kenniſſe van de ſelve ſake ghenomen ſoude vvorden, daerſe niet ghevalen en is. Maer ghy zijt gheheel bupten ſpooz / 'ken heb my oock tminſte woozt niet laten ontballen / daer deur ick ghetoozt hebbe / dat ick dat dzebe / dat deſe ſake in een byemt ſijck / daerſe niet gheballen en is / gheoozderlt ſoude worden. Leest bejde Byeben / ende ghy ſult ſien dat ick in d'eene gheen ghewagh van deſe ſake make / in d'ander niet meer van d' Certs-Biſſchop verſocht hebbe / als dat hy ons met ſijn Raedt ſoude byſtaen / op dat wy onder ons / ende met de Kercken van d'Auburgſche / Britanniſche ende Swiſers belijdeniſſen eendzacht mochten behouden.

Hier doebp by / dat het ghebichtſel van de Socinianiſterie in deſe Landen in te voeren / al waer der D. Staten ſorghe / in het voozſtaen van de ware Leere / bekend is / ſo lichtelijck niet aen ghenomen kan worden: Dat men daer om eenighe moeite ſoethen / dien onſe Heeren ſo wel niet bekent en waren / ende den ſelven met quade ſuſpicien alſo in nemen / dat d'onſen / ſoo ſp haer verontſchuldighen wilden / qualijck ghehoort ſouden worden. Van ick wenſche van herten / dat het ſabeltjens zijn / al wat wy van de Socinianiſterie klagghen. Ik hebbe den D. Curateurs ende Staten van Hollant om Conradus halven / noept in eenighe haet willen brenghen. Leest bejde Byeben / ende ghy ſult ſien dat ick in d'eene van Conradus gantsch geen ghewagh gemaekt hebbe: In d'andere wel eenighſins / maer noch tans alſoo / dat ick niet een woozt hebbe gheſchreven / daer deur ick / ofte de Curateurs / ofte de Staten van Hollant by den Certs Biſſchop in verachttinghe ſoude brenghen. Dit aldus vooz heen gheſelt zijnde / ſegghy dat ghy de ſake van Voſtius niet wilt beſchermen / noch des ſelven wettighe kenniſſe met u vooz doordiel ondergaen. Maer dat is om te lachen. Ghy hebt in de Schole van welſpreken

sprekende gheleert/ dat als toe-hoorers gemoet deur des saechs
schandelijckheyt af keerigh is / dat men dan sijn toevlucht tot een
bewimpelinghe neme/ ende dat de wel-sprekende deur beynsen ende
omwinden des toe-hoorers ghemoet onder kruppe / ende in een
handelinghe/wiens seelijckheyt een afkeer met brenghet/ een ander/
die gheprezen wort/ tusschen in brenghen / ende also ghebeynsdelijck
ende opentlijck voor gheben / dat men daer niet van segghen wil:
nochtans hemelijck ende over dwers 'tselbe ten hooghten prij-
sen. Maer dat doedp soo plomp / dat oock de ghene / die in de kunst
onervaren zijn/ so gheringhe sp uspijt-schrijft lesen/ 'tbedroggh mer-
ken. En suldp Doxtius niet verdoighen? Maer 'ken heb niemant
als Doxtius beschuldighet. Oft suldp de kennisse/welcke men van
Doxtius alreede begonnen heeft te nemen / met u voor oordeel niet
onder gaen? Verkleendp nochtans niet alle de dinghen die wy Dox-
sius over smijten / ende noemt 't een Fabeltjen van de Socinianisterie.
Dyldp niet Conradus boven maten/ ende haeldp sijn wederpartije
niet t'onrechte over de hekel / ende scheldet haer met vele vuple
woorden / niet te minder beschermndp Doxtius niet? 't past wel/
want de Ketterijen van Conradus zijn soo grouwelijck / dat ghy de
selve / sonder der Kercken verfoeinghe / niet en kont beschermen:
Daer om houdp u selven als oft ghy Doxtius niet beschermen
wilt. Daerna/om dat de Nederlanders seer haer Overigheyt ont-
sien/ ende een afgrisen hebben/ van die haer Overigheyt wepgieren
onderdanigh te zijn: soo hebt ghy verducht / dat ick d'Overigheyt
lastere / ende d'Heerschappije verachte / op dat ghy Conradus hem-
elijck ende van ter zijden mocht loben/ ende Sibzandus by 'tghe-
meene volck ende de hooghe Overigheyt ghehaet maken. Maer
laet ons sien hoe aerdigh ghy dit spelken speelt.

Voor eerst segghd / dat het onnoedigh gheweest is / dat een sake,
die nu in tamelijcke stilte ghebracht was, vverder over ghehaelt soude
vorden. Hier komt datelijck u Godts-dienstigheyt aen den dagh.
Conradus zaepst sijn Ketterijen / ende woedet in goede luyden eere/
wort nochtans daer om van u niet bestraft. Hy heeft sijn Voor-loo-
per uyt ghegheben / op welke ick / hoe wel hy my by namen uyt
locht / niet gheantwoort hebbe. Daer na heeft hy een volkomener
antvooort uyt laten gaen / waer op ick oock / hoe wel daer eenighe
dinghen in waren/ die wederlept behoorden te worden/ ghesweghen
hebbe. Daer na heeft hy sijn Verdedighende Rede gestropt/waer in/
hoe wel hy my niet vele leughens ende lasteringhen beswaert / heb
ick nochtans ghesweghen / ende ghemeynt / dat dees Mensch
broetborckenheyt niet ghedult konde verwonnen worden: maer
het is anders ghefallen / want hoe ick stijf-sinnigher in 't wighen
was/

was/ hoe hy my moetwilligher aen viel / ende ten laesten een groot Register van dwalinghen, namelick / dien hy upt mijn Verklaringe versamelt heeft/upt ghevenne/ gaet hy daer soo in voort/ dat hy de ware Leere vooz een dwalinghe scheldet / ende de Gods-lasterlycke Ketterijen van Socinus opentlick verdedighet / ende my bykans in alle paginen van valsche Leere beschuldicht. Hier gheeft ick't op u gheweten/ ofte ick langher heb konnen swijghen/ ten waer ick vooz een verloofer des waerhepts van een pder wilde gheacht zijn? Hoe wel dit alles soo is/ lasterdy Sibzandus nochtans/ om dat hy vier mael gheterghet zijnde / ten laesten een mael gheantwoort heeft / ende Conrabus / die soo dick Sibzandus in opene Boecken upt ghedaeght heeft/ en noemdy niet. Die dit verstaet/ siet wel dat ghy niet ghenoech in de kunst van wel sprekenhept gheoorffent zijt. Want ghy behoort deses onbequame bewimpelinghe soo langhe bedeckt ende verholten te hebben / tot dat tbedzogh niet so datelick in't begin openbaer gheworden was.

Ghy schryft dat Sibzandus de colere ontfleken is gheweest / al eer Dorstius gheroepen werde: ende dat overmits d'Heeren Staten niet toe lieten / dat upt haren dienst verdragen souden worden/ die Sibzandus Leere / aengaende de Predestinatie / niet wilden toe staen. Ick bedroef my/ o mijn Hugo/ om u verstant / welck ick altoos veel ghagunt hebbe / dat ick soo dick u lust om te lasteren / die een byoom van niet betamelick is / moet ontdekken. Want ick mach met byper herten verklaren / dat ick noept pemant om de Leere van de Predestinatie lastigh gheweest/ ofte gheleert/ ofte t eenighe tijt gheraden hebbe / dat daer om pemant van syn dienst verstootten werde. Vele minder ist dat ick qualick ghenomen hebbe/ dat d'Heeren Staten niet lijden / dat pemant om de verscheppenhept van t'ghevoelen des Predestinatie / van de dienst verstootten ofte versmeten werde/ noept heb ick oock eenighe teecken van sulcks ghegheven: Immers daer en is niet een/ noch van de Remonstranten / noch van de Contraremonstranten / met welcke ick opt vooz dien tijt van de Predestinatie eenighe reden ghehadt hebbe. De vrienden heb ick altoos gheraden / dat sy voorszichtig / matelick/ ende na soo grooten gheheymnisse / bequamelick van dese Leere souden spreken. Ick heb my selver staegh van onnodighe vragen onthouden / soo dick ick dese verborghenthept verhandelt hebbe/ ende mijn toe-hoorders raed' ick dat sy tselve doen : ghebuerigh vermaen ick haer / dat sy van d'onnutte ghevolghen haer onthouden / dooz welcke de voorszichtigheyt Godts eenighsins ghekenencht soude worden/ ende de vige wille meer toe gheschreven wort alst behoort: Oock van alsulcke ghevolghen / daer deur Godt van sonde

sonde beschuldicht wort : Ende op dat ick 't kort make / ick hebbe met niemant om dese Leeringhe (Socinus upt ghenomen) ghetwist / ende ghy / en schaemt u nochtans niet te schryven / dat my de colere / al eer Voxtius in Holland beroepen werde / om dese Leere ontfteken was?

Hier doebp noch by / dat my de colere oock begonnen heeft te byanden / eer Voxtius gheroepen was / over die ghene / die Voxtius beroepinghe gheoordeert hadden / ende dat daer om / om dat sy 'trecht van d'Overigheyt in de Kercke voor stonden. Maer dat is al een lasteringhe als het voozgaende / ofte noch veel vupler. Want ick hebbe seer kloeckelijck in mijn Schriften / trecht dat d'Overigheyt in de Kercke heeft / al vooz vele Zaren vooz ghestanden. Mijn Boeckten zijn van dese sake vooz handen / ende werpen u beschuldighen overbloedigh ter neer.

Maer hier en hout Hugoos Gods-dienstigheyt niet op / maer doeter by / datse dit zijn, dien Sibrandus al langh te voren meynedighen, Calumniateurs, hoofsche insluypers, nieuwe Eusebien van onsen tijde ghescholden heeft in sijn Brief, dien hy ghestelt heeft voor Socinus Boeck. Van in de gheheele Brieven is niet een woort te vinden / daer upt dit bewesen kan worden : oock de woorden selver niet / die ghy verhaelt / ende met verschapden letteren / op dat daer des te meer op ghelet soude worden / ghestelt hebt / en worden in die Brieven niet ghevonden. Ick hebbe wel ghewagh van Eusebius ghemaect / maer van die selve / die ten eeuwe van Constantinus / Bisschop tot Nicomedien is gheweest : Van d'Eusebien van onsen tijden, heb ick in den gheheelen Brief niet gheroert.

Ghy doet hier by / dat dit d'oorzaeck is / om welcke Sibrandus de Regenten van Holland als doen al ghenoecht heeft, Autheurs van Boeven stucken, dertele gheesten, verstoorders der VVerelt, beroorders des volcks, die alles met oproer vermenghen, Epieureen ende Libertijnen, schuytende onder den naem van Politijcken, die de Kerckelijcke ruyfsten opsettelijk maken ende voeden, eyntlijck de Religie selve voor een Fabel ende Bulleman houden, om de kinderen te vervaren. Van ick hebbe dat noeyt gheseyt.

Lees by (Christen Leser) mijn gheheelen Brief / ghy sult sonder dwalinghe van Hugoos Gods-dienstigheyt oordeelen konnen. 'Tzy soo verre / dat ick d'een oft d'ander hebbe willen noemen / so ick doch alleen vooz ghenomen hebbe ghesadt / om te thoonen wat vooz ellende van't begin heen / tot dese tijden in de Kercke gheweest is / ende teghen wat wanschapens sy alijt heeft moeten kampen. 'Tblijckt dat het soo is / om dat ick de voozgheselde reden bewesen hebbe / met de ghelijckenisse van

Achab, 1. Reg. 18. 17. van de Priesteren, die ten tijden van Ieromias gheveest zijn. Jerem. 26. 11. van d'Athenienſers. Act. 17. 16. van de Ioden die Chriſtus ghedoor hebben. Johan. 7. 12. Luc. 13. 5. van de Theſſalonicenſers. Act. 17. 6. van Euſebius de Piromedier/Throdozet. 19. ende 20. Cap. Op duſdanighe wiſſe heb ick de ghebuerighe ellende van de Kercke / niet welke ſp ten tijde van de Konin ghen van Iſrael ende Juda / ten tijden van Chriſtus ende d'Apoſtelen / epideliſch ten tijde van de Chriſtelijcke Koninghen gheoef ſent is gheweest / beklaght. Dan van d'Heeren Staten / ofte Ae genten van Hollant / en heb ick in den gheheelen Brieſ niet een woort gheroert / en noch ſchaemdp u niet te ſchryven / dat ick d'Hee ren Staten van Hollant / welken ick niet ghenoeit en hebbs / in deſe klachten betrecke. Dan ick ben van deſe laſteringhen onſchul digh / ende verhoop dat d'Heeren Staten van Hollant mijn on ſchult in deſe verantwoordinghe ſullen ſien / ende ſoo ſp deur u bupl bercken beweeght zijnde / eenighe haet teghen my hebben / de ſelbe / mijn onnooſelhept gheſien hebbende / ſullen verlaten.

Du tredp tot de beroepinghe ſelver / ende ſeght / dat Conradus vvas een openbaer Profeſſoor der Heyligher Schrift, in de Schole van Steinfurt, den Graven van Bentheim, den Raedt, Paſtooren, ende Kercken Dienaren ſeer aenghenaeem, ſoo blyckt uyt hun-luyder ghetuygheniſſe. Dan ick en ſie niet waer toe dat ghy ſulchs ſeght / want wy weten wel / dat Conradus na Heydelbergh gheſonden is / dat hy hem ſel ven by de Theologen van Heydelbergh van valsche Leere ſoude onſchuldighen. Wy weten oock dat de Graven van Bentheim / na ſijn vertreck / een ſolemnele viſitatie aengheſtelt hebben : op dat ſp de Ketterijen / welke Doſtius in hare Landen gheſtroept hadde / ſoude keeren. Dit doen bewijſt / dat de Graven van Bentheim hem nimmermeer met ſoodanighe ghetuygheniſſen ſouden vereert heb ben / indien ſp gheweten hadden / eer hy van daer ſchepde / dat hy ſoo grouwelijche Ketterijen in die Graecſchappen ghezept hadde. So deſe dinghen u niet en vernoegeen / leght deſe Steinfurdiſche ghetuy geniſſen tegen ſijn Boeck van God / waer in hy ſchryft / dat d'oneynt lijkheyt van vvelen onder die dinghen, die t'eenemale onmogelijck zijn, behoort gheſtelt te vvorden. Teghen ſijn Antibellarmin, in welke hy leert / dat 'ighe loof, te weten eyghentlijck ghenoeit / is onſe gheheele ende volkomen gherechtigheyt. Teghen het Steinfurtsche Boeck / in welke hy ſchryft / dat Ieſus de Goddelijcke aen neminghe tot een Soon bekomen heeft, ende / dat Godt om gheen andere oorſaek verſocht heeft, dat Ieſus vveder op gheſtaen is, als om dat daer deur alle die din ghen, vvclcke d'Heere Ieſus uyt ſijn naem te voren gheſeyt hadde, ſou den beveſtigt vvorden. Ende met ſijn Belijdeniſſe / in welke hy ſchryft /

schrijft/dat Godt ons de sonden quijt schelt, sonder voor de selve volkommen voldoeninghe te ontfanghen. Ende leert oprechtelijck ende goet-hertigh / wat de Nederlantse Kercken van dese ghetupghenissen/ in welke die van Steensfurt ghetupghen/ dat Conradus in de Leere suppoer is/ behoozen te houden. Want ghy moet segghen / dat die Menschen bedrogen zyn / ende niet gheweten hebben/ dat Conradus sulcke Kettergen gheschreven ende gheleert heeft / ende in't verleenen van de ghetupghenisse ghedwacht hebben/ ofte gheacht hebben/dat dese Godts-lasterlijcke Kettergen suppoer Leere zp/ ende de Kerckie met haer ghetupghenissen hebben willen bedrieghen.

Hier doordp noch bp / dat de gheleerste Mannen van onse Nederlanden vrientschap met hem hielden, aen hem dick vvilts schreven, ende sijn advijs over vele svvare questien vraeghden. Waer die daer kennisse van hebben / en sal't selve niet nieu doen. Want Conradus leerde/ dat 'tgheloof is de inhanghende rechtveerdigheyt, welke die Papisten drijven / ende hielden staende / dat wy door de selve gherechtveerdicht worden. Die van u Academie leerden / dat vvy door een volmaectheyt ofte inhanghende hoedanigheyt gherechtveerdighet vvoerden. Conradus leerde / dat 'tgheloof is onse gheheele ende volkomene rechtveerdigheyt. Die van u Academie leerden / dat 'tgheloof van Godt voor de volkomen rechtveerdigheyt des VVets ghehouden vvoert, ende dat de rechtveerdigh-makinghe is een alghemeyne eyghenschap des gheloofs. Conradus leerde / dat 'tgheloof, voor soo vele 't selve levendigh, ende deur de liefde krachtigh is, tot rechtveerdigheyt gherekent vvoert. Die van u Academie leerden/dat de daet des gheloofs, het ghelooven selver, niet oneyghentlijck, maer eyghentlijck ghenomen, tot rechtveerdigheyt gherekent vvoert. Alsoo fraep konden sy malhander d hant leenen / om den gront van onse saligheyt om te keeren / en verwonderop noch / dat sy vrientschap ende kennisse te samen onderhouden hebben?

Oock / de Boecken, vvelcken hy teghen de Iesuiten uyt gaf, baerden hem bv den onsen vele gunst ende lof. Ich gheloof. Want ter wyl hy de Iesuiten bestozmde / soo plantede hy de Socinianisterie seer behendelijck/ twelck waer te zyn uyt 'tvoorzgaende openbaer is. Dat selve deden oock die van u Academie / en noch verwonderbp/ dat sy Conradus Boecken ten Hemel toe hoogh hebben gheprezen. Of en ghebeurt het niet / dat (ghelijck men sepd) d'eene schofse d'ander krabbet? Maer oock / hadde de Heere Landtgraef van Hessen, vviens gheleertheit ende Godtsaligheyt niemant ghenoech kan prijsen, versocht, dat Vorstius de vermaerde Academie van Marburgh met sijn teghenvvoordigheyt vvilde verciere, namelijk / doen sijn Kettergen noch verholen waren: Maer na dat de selve ontdeckt zyn / en sal de

Doorluchtighe Prince hem nimmermeer / om de Theologie te leeren in Deſſen beroepen. Vele preſen ſijn Anribellarmin, te weten / ofte die't niet en verſtonden / ofte die't ſamen met hem arbeypden om de Socinianiſterge in te voeren : D'ander waren van een ander gheboelen. Dit Boeck had hy d'Heeren Staten Generael toe-gheeyghent, ende vermaende haer tot matigheyt, dat is / dat ſp de verſchepdenheden van gheboelen in middelmatighe ſaken / ende die tot de gront der ſaligheyt niet nootwendelick behooren / ſouden verdragen. Al recht / op dat onder deſen deck-mantel alle ſchadelicke Kerckerijen in de Reſormeerde Kercke ſouden gheleden worden. Want mondelick ende met woorden krijt hy van middel-matighe dinghen / ende die tot de gront van de ſaligheyt niet nootwendigh behooren ; Van in datt beſtoymt hy ghewelbelick de Leere van Godt, van de Perſoon ende 't Ampt van Chriſtus, van de voldoeninghe van Chriſtus, voor ons ghedaen, van't ſaligh-makende gheloof, ende onſe rechtveerdigh-makinghe, als uyt 't ghevolgh ſal blijcken. Deſe raet baerde Conradus gunſt by d'Heeren Staten Generael / byſonder om dat de Cheurvorfſtelijcke Paltz Graef 'tſelve onlangs te vozen gheraden hadde. 'Tis verre van daer : Want wy raden oock / dat wy malkanderen in middel-matighe dinghen / ende die aen den gront des ſalighepts niet nootwendigh behooren / ſullen verdragen : nochtans zyn wy by Hugo ghehaet : Seude dan pement niet moghen ſegghen / dat hier anders gheſept / anders ghebacht wort? Dat ick ſwijghe / dat den Doorluchtighe Prince de Cheurvorf te kort gheſchiet / terwyl ſijn raedt by de raedt van Conradus vergheleken wort. Want de Cheurvorfſtelijcke Prince en heeft aen de Leere van Godt / van de Perſoon ende het Ampt van Chriſtus / van het rechtveerdigh-makende gheloof / ende onſe rechtveerdigh-makinghe noept ghetwijffelt / vele minder de ſelve met Schryften en Boecken bevochten. Meendy niet dat dit d'oorſaken zyn / waer om eenighe Dienaers Conradus by d'Heeren Curateurs aen ghepreſen hebben / 'twelck ick ongheschepten late / want ſoodanighe deck-mantels konnen een dzyftigh Menſch daer toe bewegen : Waer een voorszichtig Man / ende die in de Theologifche ſaken erbaren is / gheenſins. Want aen d'ander zijde zyn daer vele ſtercke reden / die niet toe en laten / dat men 'tſelve d'Heeren Curateurs raden soude. Want laet dit 't gheſchil weſen / Of ſe veel of te qualijck ghedaen hebben, die Conradus d'Heeren Curateurs aen ghepreſen hebben?

Ghy ſeght dat ſp deur rechtveerdighe / ten minſten waerſchijnelijcke / redenen beweeghe zyn om ſoo te doen / ende dat het verontſchuldighe kan worden. Van ick ſegghe dat ſp een ſchandigh ſtuck begaen

begaan hebben / besonder, soo ly de Boeken, vvelcke hy, eer hy ghe-
roepen vverde, uyt ghegheven heeft, ghelesen hebben : Ick doe daer
by / dat sy gheenissus ontschuldighet konnen worden. Wy hebben de
redenen / met welcke ghy sulcks onder leyt hebt te bewysen / gehoozt
Doozt d'onsen mede wederom.

Conradus / al eer hy in Hollant beroepen werde / heeft een Boeck
van Godt uyt ghegheven / in dit Boeck bevestigt hy d'oneyndelick-
heyt ende onbegrijpelijkheyt van Godt / ende brengt veel andere
grouwelen te voorschijn. Hy heeft oock dat Godloose ende Gods-
lasterlijke Boeck van Socinus / van d'Authoziteyt der Schrifture
tot Steinfurt uyt ghegheven / ende 't selve den Leser / als in sich sel-
ven noodigh ende proficielyck aen gheprezen. Dit Boeck van hem tot
Steinfurt uyt ghegheven / is my tot Amstelredam van den beroem-
den Petrus Plancius om te lesen behandighet / al eer hem 't Profes-
soozschap tot Leyden bevolen was : Doen heb ick 't met de Copie
die tot Sebilien ghebzucht was / vergheleken / ende aen gheteekent
al wat daer in van Conradus by ghebaen ende verandert was. In
dit Boeck heeft hy uyt ghegheven / 57. p. Dat Iesus Christus de aen-
neminge tot Soon bekomen heeft. 58. Dat Iesus van Nazareth voor
alle mans ooghen op die vvegh van deught ende heyligheyt, vvelcke
hy andere ghevvesen heeft, ghevandelt heeft. 75. Dat dat is alleen de
vvare Godt, vvelcken de ghene die Christus ghedoodet hebben, hebben
gheceert. 76. Dat Iesus voor de verrijenisse een sterfelijk Leeraer is ghe-
vveest, ende daer na tot een Hemelsche Prince, ende een eeuwigh Ko-
ningh van Godt over 't volck ghestelt is. 83. Dat Godt om gheen andere
oorlake versorght heeft, dat Iesus vveder op ghestaen zy, als op dat deur
't selve alle dinghen bevesticht soude vvorden, die Iesus Christus uyt
Godts naem gheleyt hadde.

Dit Boeck hebben de Socinisten daerna tot Harrou / de naem
van Socinus dooz ghestelt zijnde / uyt ghegheven / ende hebben in
de dooz reden betupghet / dat 't selve Boeck een heymelijcke inleydin-
ghe tot de Goddelijcke vvaerheyt is, vvelcke hare Vergaderinghen be-
lijden : Dat is / tot de Godloose ende Gods-lasterlijke Sociniste-
rije. Het is oock bupten twijffel / dat Conradus dit Boeck in de
naeste Grensen van Westphalen heeft laten Drucken / op dat het
een heymelijcke inlepdinghe van de selve waerheyt in onse Kercken
soude wesen.

Maer ghy sult segghen / dat Conradus een Dooz rede dooz
dit Boeck ghestelt heeft / daer inne hy alle verdacht heyt van
hem weert. Dat zy verre : Want op eenighe antwoort hy
gantsch niet : Op eenighe antwoort hy wel / maer soo koel
dat hy de Ketterijen van Socinus meer schijnt te verdedighen
als niet.

als neber te legghen/ ende op dat ghy dat sien mooght / sal ick u des
selven Briefts ontbindinge voor ooghen stellen.

Voor eerst prijst hy't Boeck seer/ ende pocht / dat hy den Drucker
gheraden heeft van dese nieuue Druck : Ten eynde soo profijtelijcken
Boeck, ende bykans nootvvendigh tot grooter vervorderinghe van
Christus Rijcke, onder de Christenen bekend ghemaectt vverde.

Hy doet daer by/ dat, diert al vveet, vveet oock dat dijt sijn vvit is ge-
vveest. Al recht / want ick en twijffele gheensins/dat Socinus oock
wel soude gheswozen hebben / dat hy om 'tselbe eynde dat Boeck
gheschreven heeft. Hy doet hier toe / dat als laerst te voren eenighe
pagnien in't licht ghegheven, ende van eenighe der ghenen, die van alle
Conradus dinghen qualijck gisten, in't ruigh over loopen vwaren, dar-
ter datelijck gheruchte ghestroyt is, datter van een Ketterfch Mensch
een Boeck ghemaectt, ende vele dvvalinghen van Samosatenus daer in
t'samen ghesleypt vwaren. Merckt hier / dat de Druck van't Boeck
ouder is als de Druck van desen Bries/ ende dat kan daer upt blij-
ken / dat Plancius my 'tselbe/om te lesen/behandighet heeft / al eer
Conradus Professoor in Holland ghemaectt was : Ende my ver-
haelt heeft / dat de Drucker voor dien tijt tot Amstelredam gheho-
men is/om de Pagnien/welcke Plancius hadde/van hem weder te
epschen / twelck een teecken is van een quact ghemoet/ende sinne
bedriegherje. Want waer toe soude de Drucker upt Westphalen
in Holland om eenighe Pagnien weder te epschen/recken/so 'tselhe
Boeck tot meerder voororderinghe van Christus Rijcke soo profijt-
lijck ende noobigh was / ghelijck als Conradus voor gheeft: Hier
na wepghert hy te bekenne / dat Socinus Auteurs van't Boeck
is. Maer den Auteur is nu al bekend / want tot Racrou ist onder
Socinus naem ghedruckt : Laet hy dat toe/ so laet hy oock toe/dat
het van Socinus ofte van dierghelijcke pemaent is. Maer hy
sept / dat vvy vele dinghen met de Ketteren ghemeyn hebben. Wat
hooz ick? Om dat van eenighe dinghen ons met de Ketteren ghe-
meyn zijn / ist daer om een oprecht Leeraer der Theologie gheoor-
loft / dat hy een Boeck/in welke de gront van de Christelijcke Reli-
gie om ghestooten wort / ende welke/na der Ketteren bekentenisse/
den Hemelrijcke meerderinghe is tot die waerheyt / welke haer
bergaderinghen belijden / dat is om haer Ketterijen wijt ende bree-
te verspreyden / met vele aen lappinghen vernieere / met upt-leg-
ginghe verlichte / bestelle te Drucken / ende d'onvoorlichtighe jon-
ghen ghesellen boven maten aen prijse?

D' Auteurs overflaghen zijnde / treet hy tot de dwalinghen selfs
te ontfchuldighen ofte te verdedighen / maer het eerste / derde ende
hierde verdedicht hy/het andere gaet hy voor by: Om het vijfte be-
gint hy

gint hy te aerfelingen/ ende ſchijnt te twiſſelen wat hy volghen ofte
vlieden wil/ hoe wel hy meest tot des Auteurs meyninghe hem buy-
ghet. Maer ick weet watter is. De ghemoederen der Hollanders en
ſijn noch niet ghenoech bereyt om dese Gods laſterlycke Ketterien
aen te nemen. Daarom wordt hy als noch bedwonghen hem ſelven
binnen ſijn Sociaſtiſche bewinplinghe te verhouden.

In ſijn Antibellarmin ſchryft hy 606 bladt. Dat het gheloof is on-
ſe gheheele ende volkomene gherechticheyt. Ende/ dat t'Gheloof ſelfs
voor ſo vele het levendich ende duer de liefde geformeert is, onſot recht
vaerdigheyt gherekent vyordt. Ende 613 bladt. Het Gheloof is de in-
hangende rechtvaerdigheyt vvelcke de toghen partie altyt drijft.

Die van u Academie leeren dese leere opentlijc ende heymelijc/ als te
boozen aenghelweſen is. De Conferentie onlanct tot Welſt ghehouden
gheeft wel te kennen datter meer in Hollandt ſijn die van dit vergift
ghedroncken hebben. Want hy van dese ende dierghelijcke Waeghen
ghevraecht ſijnde hebben ghewepghert te antwoorden.

Wp't ghene ick te bozen gheſeyt hebbe doe ick noch dat de Rechtſin-
nighe Leeraers contrarie leeren / ende op dat ick van Calvin ende
Beza / dien ghy ſchijnt te haeten niet ſegghe. Philippus in ſijn on-
dervzagtinghe ende Ghemeyne plaetſen leert dat dese voorſtellinghe/
door t'gheloof ſijn vvy rechtveerdigh, aenſtenlijc ghenomen wordt.
Ghemiltius in d' ondervzagtinghe van t' Concilium van Trenten/
Dat t'gheloof rechtveerdicht en heeft die kracht niet, om dat het deur
liefde krachtigh is, maer om dat het Chriſtus aenneemt.

Musculus in ſijn plaetſen / van de rechtveerdichmakinghe. Het
gheloof maect rechtveerdich niet voor ſoo veele het krachtich is
duer de liefde, maer voor ſo veele het de barmhertigheyt Godts ende het
vry ſpreken van de ſonde ende verdoemeniſſe omheſet. Perkins in ſijn
Catholic reſormeert Cont. 4. ob. 8. van de rechtveerdichmakinghe/
Het gheloof kan te veederley aenſien hebben, ofte ghelijc een hoeda-
nigheyt, deucht, ofte eenighe vverck, ofte ghelijc een Inſtrument ofte
handt, die uytgheſtreckt ſijnde Chriſtus verdienſten aenneemt. Vvy
vworden daeromme gheleyt dat wy door t'Gheloof rechtveerdicht
worden niet voor ſoo veele tſelve een vverck, deuchde ofte hoedanig-
heyt is / maer voor ſo veele het een middel is / met vvelcke vvy aenne-
men ende ons toe-eyghenen tghene ons rechtveerdicht. Vvaerom dese
maniere van ſpreken oneyghen is, wy worden deucht gheloof gherecht-
veerdicht. VVant t'gheloof in ſich ſelven aenghemerct, maect niemant
rechtveerdigh, noch oock ſelfs de dadelijcheit des gheloofs / vviens
eyghen het is Chriſtus te omheſen : maer het onderverſpel des geloofs,
vvelcke is de ghehoopſaemheyt van Chriſtus met t'Gheloof aenghe-
men, Daarom en heift hy noch upt de Schryftuer noch upt de
Leeraers

Leeraers der Reſormeerder Kercken deſe leere gheſcheyt. Waer dan doch van daen? **Wt Serbetus/ Solimis ende Oſterodus/ Want Serbetus** leert dat Abraham gherecht veerdicht is om een daet des gheloofs. **Dit betuyſcht Calbinus** teghen Serbetus 903. blat. **Socinus ſchryft** van **Chriſtus** den **Salichmaecker** / Godt te verrouwen maect den menſch altoos ſalich ende 398. blat. Het gheloof in ſich ſelven maect ons ſalich ende 331. blat. Als onſe gheloof ter rechtvaardigheyt ghereeckent vvordt, ſoo is de ſin/ dat het gheloof voor de rechtveerdigheyt ghehouden vvordt. **Oſterodus** teghen **Trabelen** 251. blat. **Es iſt noetich** dat auch et was in ons gheſunden werde/ **daerom** uns **Godt ſelich** maect/ **nemlich** der **glaube in Chriſtum**: Het is nodig dat oec petſ in ons geſunden werde daer om **Godt** ons ſalich maecte/ **namelijck** het gheloof aen **Chriſtus**. **Conradus** en bekent noch niet dat deſe de **Wepſters** van ſijn geboelen ſijn. **Maer** die van u **Academie** ſijn al veel openbertigher. **Want ſp** bekennen klaer ghenoech/ dat ſp de ſelbe van **Socinus** ontfanghen hebben. **Dit ſijn** haer woorden. **V**at moet **Luther** daer toe beveecht hebben, dat hy de ghemeyne meeninghe verliet, dat hy die ſelve bedachte, vvelcken (**merckt**) nochtans gheen plaetſe vande **Schriftuer** openlijc beveſticht, deur vvat ghelegentheyt iſt geſchiet, deur vvat trappen ende beginſelen? deur vvat ghevichte van roden? vvaerom en ſijn, ſijn ghedachten niet op het ander deel, dat in't andere deel van onſe voorſtellighe gheſtelt vvordt, ghevalen? ende ſo ſp daer op ghevalen vvaren? vvat ongherijf ſouder uyt ghevolcht ſijn, na dien de ſelve de verdienſten der **Paus** gheſinden niet min omſtaet, als die hy ſtelc, vvant als doen en vvas de verachte naem van **Socinus** noch niet ghehoort. **Van het ſp** niet den **Nutheir** ſoo als het wil/ deſe leere ſtoot de leeringe van de rechtveerdighmaeckinge die om niet gheſchiet ont/ ende doch de leeringhe van **Chriſtus** **Nijpt** ende ghenoechdoemin ghe/ ghelijc te voozen bewezen is. **Dit is** d'oorſaecke/ waerom **Socinus** ende **Oſterodus** loochenen/ dat **Chriſtus** vooz ons ghenoech ghedaen heeft. **Dit ſelbe is** oock d'oorſaecke/ waerom **Conradus** ſeyt/ dat **God** den ghenen die berou hebben, ende haer tot hem bekeren, alle ſonden quijt ſchelt, ſonder eenighe voldoeninghe daer vooz ontfanghen. **Belydeniſſe** 3. pag. 21. **T** heſ. **Dugo** ick begere dat ghy dat overdenckt/ ende oorzeeckt/ oft ſp wel ofte qualijck ghedaen hebben/ die d'Heeren **Curateurs** gheraden hebben/ dat ſp deſe menſche/ die van veele **Ketterien** openlijck verwonnen is/ onſe **Theologie** te leeren/ beriepen. **Want** op dat ghy de ſaecte te rechte verſtaet/ ick beſchuldighe d'Heeren **Curateurs** naech de **Borghemeesteren** van **Leyden** niet. **Want** ick gheloofte wel dat ſp de **Zucht** / die naech wepnich **Zaren** de **Kerck** ende ghemeene beſte

beste sal regteren / met veele schadelijcke Ketterien niet wil besmet hebben; Waer ick beschuldighen / den ghenen / die d'Heeren Borghemeesters ende Curateurs hebben gheraden / dat sy dese mensch roepen souden. Ghy seght dat d'Auther van dese raedt leer bedroeft is ghevveest, als hem dese dinghen cundich sijn ghevonden, ende dat hy om dese oorfaecke aen Conradus gheschreven heeft, soo by hem selven van eenighe Ketterien bevist vvas, dat hy liever de beroepinghe d'Heeren Curateurs soude opsegghen, dan dat hy oorfaeck van vele moeyten, die daer uytvolghen souden, soude vvesen. Maer die selve wie hy oock is / en heeft sich selven alleene soo veele niet behooren toete schrijven.

Want obernits dese saecke alle de Gemeenten van Hollandt aenginch, had hy beter ghedaen, so hy dese raedt met alle de Kercken van gheheel Hollant hadde niet ghedeelt / ende nae de alghemeyne ofte meeste stemmen met Conradus ghehandelt hadde. Daer en boven heeft hy't gheweten van een mensch die teghendeel staende hielde (besonder na dien in Conradus boecken soo veele openbare ghetupghenissen waren / ende de byebenen vande Discipulen ooc d'Heydelbergische handelinghe leerden / dat de ghewijde van dese Ketterte anders spreken / anders gheboelen) soo veel niet behooren toete schrijven / dat hy de verklaringhe van hem alleen meer vertroude als de ghetupghenisse van veele goede lypden ende die de Kercke veel goets hadden ghedaen.

Want hy konde lichtelijck oortheelen / dat die soo begheertich is om de Kercke met soo veele ende buyle Ketterien te verstoorren den selven het beynsen niet zwaer soude wesen.

Ma desen haerdij teghen my upt Hugo als oft ick't qualijc neme dat hy ghehoort is, ende d'Heeren Staten lastere, om dat sy hem ghehoort hebben / Dat is't swaerste van't ghene ghy my vertwijfet. Daerom moet ick't naerstelijck uptlegghen / op dat gheblighe oft ghy my te rechte oft te onrechte beschuldighet.

Wooz eerst heb ick gheseyt / dat die't recht hadden om hem te beropen, metten eersten ontschuldighet konden vvorden. Dat selve segg' ick als noch. Want hoe menigh isser van de Wereltliche menschen / die al haer zorghe aen't ghemeene legt / ende de verborghentheden van de Christelijcke Religie alsoo onder soecht, dat hy leeft al t'ghene een peder Leeraer int bysonder van die ofte dese vraeghe schijft.

Hier boegh ick hy / dat ic niet en vveet vvat sy voorvvenden kunnen, na dien sy van so veele Leeraers ende trouwve Dienaers van Christus ende ooc gheheele aen haer verbonden Provincien, ten laetsten ooc van den grooten Koninck vermaent sijn, na dien ooc sijn Ketterien van verscheyden Theologhen, gheleerde Mannen, ende Dienaren der Gemeenten

meenten; eyndelijck van den Koninck self opentlijck overghehaelt, aen den dagh ghebracht, ende voor alle Mans ooghen ghestelt sijn.

Met dese woorden en beschuldigh ick noch ontschuldigh d'Heeren Curateurs / Ick segghe alleen / dat ick niet en sie / wat sy nae soo veel vermaninghen ende ondeckinghen van Conradus Ketterien voorwenden moghen? Ick doe daer by. VVant sy behoorden d'Authoreyde ende t'oordeel meer te achten van soo veel Leeraers, soo seer bloeyende Kercken, ten laetsten ooc van soo machtighen Koninck, als d'Authoreyde ende t'oordeel van een Ketter ende die ooc niet seer gheleert is. Tselve seggh ick noch / Immer hoorst Dugs / Theodorus Beza dat cieraet van het gheheele Christenryck soo hy leefde / en de Curateurs hem tot de Professie beriepen / ende den grooten Koninck om eenighe oorfaeck sijn beroepinghe wilde beletten / ick soude meenen / dat dees Koninck aensien om sijn onepndelike weldaden / die hy den vereenichde Provincien ghedaen heeft / soo veel by de Heeren Curateurs soude behooren te vermoghen / dat sy teghen d'Konincks wil / de beroepinghe niet aenhouden / maer Beza in Brancryck laeten / ende den grooten Koninck van hem niet vertoornen souden / noch Beza selfs soo hy leefde soude anders gheboelen / ick en twyffle oock niet de ghene die rechte oordeelen sullen dit oordeel van wy priesen. Hoe veel te meer behoorde dese opentlijck van so veel Ketterien verwonnen versctoten te worden. Dese dinghen alsoo ghestelt sijnde / treede ick tot die dinghen te nederlegghen welcke ons als doen / ghelijck als noch voorszgheworpen werde. Het voornaemste is / dat niemant onghehoort veroordeelt mach vvorden. Dat werde voorszghewendet / maer ondienstich. Want de Nederlantsche Kercken en versochten niet / dat d'Heeren Staten Conradus verdoemen souden.

Wy bekennen alle / dat niemant onghehoort veroordeelt kan worden / maer wy doen daer by / dat de Nederlantsche Kercken niet versocht hebben / dat d'Heeren Staten Conradus verdoemen souden. Ghy siet van wel dat desen geghel: Het gherichte en is niet rechtvaerdigh, vvaet in hy die niet ghehoort en is verdoemt vvordt, ende: veroordeelt ooc onse VVet yemant ten vare sy eerst van hem ghehoort ende bekent heeft vvat hy doet? Duxten tijds verhaelt worden.

Wat hebben zy dan / suldy segghen / versocht / dat sy een Leeraer van soo veel Ketterien de Kercken teghen haer danck niet souden opdinghen. Dat versocht was billijck. Want na dien Conradus hem selven voorszgheworpen gaf / ende na der hants gebonden werde dat hy onder schyn van rechte-sinnighepe

stinnighejdt hemmelijck soo veele Kettersien verspreyde / ende de Heeren Curateurs sochte te bedrieghen / soo hadt haer niemant konnen beschuldighen / dat sy de mensch om de ghemeene vrede te onderhouden niet toe ghelaten hadden. Daer nae so wasser niet bequamer om de hercken die om een rechtveerdighe oorsake vertooynt waren te stillen / als een Ketter niet toe te laten. Dat konnen d' Heeren Curateurs niet ten quaelen dupden / ten ware dat sy bekennten wilden dat de Kettersien van Boxtius haer lieden al eer sy hem riepen wel bekent waren / ende dat sy niet opset een Keterschjen Wensche in d' Academie van Lepden wilden in voeren. Dus verre meen ick niet ghescheyden te hebben / daer Romus selver ober knaghen mach.

Maer suldy seggen / het gaen laeten is in alles straffe: nu en behoort niemant ghestraft te worden als ghehoort sijnde. Daerom behoortmen hem oock niet te herten gaen ten sy hy eerst ghehoort werde: Wat hoor ick? Is dan alle gaen laeten straffe? nochtans de Pragnaticeus maken onderscheydt tusschen goetwilligh / eerlijck ende oneerlijck oorslof gheben. Is dan t'goetwillighe ofte eerlijcke verlos gheben een straffe? Daer toe het ghebeurt dickwilen dat een Edelman sijn pagie / een Heer sijn dienaer een Dups-Vader sijn knecht / een overste de Soldaat / een Koninck sijn Raedts-heer / een Werdt de gast / een Prince sijn onderdaen sonder eenighsins hem te vooren ghehoort te hebben / laet gaen. Soudy vanderben staende houden dat alle Pagien / Dienaers / Knechten / Soldaten / Raedts-Heeren gasten / onderdanen ghestraft ende verdoene worden soo dickwyl haer verlos ghegeben wordet? oft soudy derben segghen / dat alle die onrechtveerdichlijck handelen / ende de Wet van gherechtigheyt schenden / die sonder voozgaende ghehoor haer Dienaers / Pagien / Knechten / Soldaten / Raedts-Heeren / Gasten ende Ondersaten hoor haer Dienst bedancken.

Ich meen wel / niemant sal dat segghen. Conradus self en misprees in 't beginne dese mijne raedt niet / want hy heeft my daer vooz opentlijck ghedancet. Dit zijn sijn woorden. Ick vveet Sibrandus danck voor sijne matigheyt soo als deselve mach sijn, dat hy ghevoelt dat tghelooft niet ghedvonghen, maer vvijs ghemaect moet vvor den, ende dat hy my die ick nae sijn sin een Ketter ben, noch cleven, noch de hulp-middelen van dien niet benomen vvil hebben. Dit sijn oordeelen van een gheimet dat eenighsins matich is ten minsten van Tyranni ende vvrecedtheyt eenighsins vervreemdt. Dat Godt hem in dese sinnen bevestighe, jae meer vermeer.

Hier upt vlijcht ghenoegh dat Conradus als doen oordeelde / dat ter niet qualijck met hem ghehandelt soude gheweest heb-
 C ij benj

ken / soo d'Heeren Staten dese mijn raedt ghevolcht hadden/
d'upthomste welcke veler Meester is / leerd dat dese raedt
niet was te verachten. Als ghy anders niet hadt / dat ghy in'teghen-
werpen mocht so bebeeldt in dat ick de Wederdoopers / die looch-
nen. 1. dat men de kinderen behoort te doopen. 2. dat Christus
blef sch aenghenomen heeft upt de Maghet Maria. 3. dat een Chri-
sten gheoorlooft is oorloogh te voeren / eerst upt Wyesslant d'ynen
sal / ende daer na tot die ghene komen / die de Kettersen welcke haer
verbieten worden niet bekennen / dat is / dat ick daer na Conradus
uptdyjve.

Maer ghy moet weten / dat dat nauwelijcks woorzen sijn
van eenen nuchteren man. Want ick en sitte in gheen overicheydt
in Wyesslant / daer toe soo isser in de exempelen gheen ghelico-
kenisse.

Want de Wederdoopers sijn een grooten hoop. Conradus is maer
een mensch. Daer toe hoewel ick niet op't nauff segghen kan. Wat
alle ende een peder der Wederdoperen in Wyesslant ghevoelen / ick
kan nochtans verklaren / dat ick eenighe weet / die niet alleene be-
kennen / dat Christus blef sch van de Maghet Maria ontfanghen
heeft / maer oock van Christus ampt ende Persoone recht ghevoe-
len ende spreken: Ick weet oock eenighe die leeren dattet een Chri-
sten gheoorloft is een overicheydt te zyn. Hier komt toe dat ick deur
langhe eerbarenheyt gheleert hebbe / dat veele van haer niet deur
boosheyt ofte ergheyt / maer upt louter eenboudigheyt ofte onweten-
heyt dwaalen / dat ghy niet licht van Conradus sult segghen: Want
hy gheeft opentlick vooz / dat hy rechtsinnich leerende is ende upt
ergheyt bevercht hy de rechtsinnighe leere: Opentlick draeght hy hem
als oft hy int Leeren niet de Reformerde Religie over een quame/
ende hemelick lapt hy upt de Kettersen Boecken Kettersche tracta-
ten van het Soons wozden / van de ghenoechdoeninghe / van het 7.
Cap. totten Comen. ende andere te samen / ende steecht de selve sijne
Discipulen in ende verstroeytse deur haer wijt ende breebt. Doe dat
het oock sy/ghy sult een man die niet gants sot en is / niet licht vzoedt
maken / dat hy een groot menichte / waer van den meeste hoop upt on-
noselheyt ende onerbarenheyt dwaelt / verjaegghen / ende om deselve
te verdyben raedt gheben soude. Hier komt hy / dat de Wederdoope-
ren die in Wyesslant sijn / niet daer nae haercken / dat sy in onse
Ghemeeente ende Schole Leeraers stellen / noch ons met haer
schryft en quell en / maer gherustelijck leven / deden sy t'een oft an-
der wy soude haer poghen moeten beletten. Conradus doe't
selve / onderlegghen niet hem selven in onse Reformerde
kercken ende Scholen vooz een Pastoor te draghen / quelle

de rechtsinnighe niet met sijn Schakten. **Maer** lebe gherustelick/
wy sullen hem Godts oordeel overgheben.

Hier nae haeldy my over / dat ick den grooten Koning ghedaen heb, booz die Manlike ende boven Koninklijke Censure / ende dat ick gheschreuen hebbe / dat de Nederlandse Kercken daer deur weder opgherecht sijn / dat oock dat ghebleken is / als s' Konink's Dochter na haer Jonghen Man in Duytschlandt repde / ende eerst segdy dat ick alte koyt ben gheweest int verhalen van s' Konink's weldaden / dien hy dese Landen ghedaen heeft : maer ghy moet weten / dat mijn boogmeinen niet was de gheschiedenissen van de Coninghen van Groot Britannien te schrijven.

Hier voegghdy by dat dese daet wepnich te bededen heeft / soo de selve niet andere Konink's daden vergheliken werde / Wat dat is laet ick een ander oordeelen onder dees ist secker / dat de Nederland'sche Kercken in langhe tijt niet meer verlaeghen sijn gheweest / als doen Conradus tot Leyden geroepen werde. Het suchen der Kercken ende der Vromen stemmen is noch in versche ghedachtenisse. Alle de Kercken van Duytslant / Byzantije ende Engelandt waren verwondert. De Nederland'sche Kercken beklaccheden haer eygen bal. De gebuer' ghe Princen saghen het perikel / dat de Nederland'sche Kercken over t' hooft hingh / maer niemant sloegher d' hande aen. De mede ghewinter de Provincien gaven wel goede raedt / maer sy en werden niet ghehoort. Eyndelijck vermaende de Konink met een mannelijck / ende gants Koninklijck ghemoet d' Veeren Staten Generael van het perikel / ende niet langh daer nae gaf hy in't licht de nimmer ghenoech ghepresen Censure / met welke doen hy de Nederland'sche Kercken verheuchde / ende bracht te weegh / dat sy in toekomende tijden beter hoopten. Alle de Gemeenten / alle Wtenaers / alle die belijdenisse doen van de rechtsinnighe leere / ende den teghenwoordt ghen staet van regeringhe lief hebben / presen desen daet van de Konink ten Hemel toe hoorch / en daer en is oock niemant gheweest / die yemant om sulcken oordeel van s' Konink's Censure bestraft heeft. Ghy Hugo berispet Sibrandus daerom alleene / ende nochtans ont kendy dat ghy Conradus beschermet / ofte de kennisse / die men van sijn saeck begonnen heeft te nemen met u booz oordeel ghedenck sondergaen!

Ghy vraecht / waerom ick gheen ghewaggh ghemaecht hebbe van den anderen raet / daer in de Konink rader / dat d' Overicheyt deur ghemeyne macht bestelle dat de Remonstranten ende Contrare mon- stranten elck ander verdragen in de vijf Hollantsche Atrijskelen. **Maer** ick hebbe nu te vooren gheseyt / dat ick niet voorgenomen hebbe de gheschiedenissen van de Koninghen van Groot Britannien te schrijven.

Daer

Daer en boven en wordt in des Konincks laetste brief / welken ghy soo begheerlijck ondertholck ghe- roept hebt noch van die vijf artickelen / noch de Remonstranten noch van Contraremonstranten eenichsins gherept. Want de Koninck vermaent alleen / dat ipse sinnighe ende hooghe Disputen van de Predestinatie op de stoel moet volck niet ghebracht en worden. Hier komt toe dat heere die brieven niet handelen van een onderwerpsel [oft stoffe]. Want d'eerste verstaet de saecke van Conradus / ende brenghet sijn Ketterien in't licht / vermaent niet een de Heeren Staten / dat sy een Leeraer van soo veel Ketterijen van de Professie weeren / de ander en roert Conradus saecke niet. Ghy treckt dan des Konings Brief wijder / als de Koningh self wil / ende doet den Vroomen Koninck onghelijck / ter wilen ghy van ter syden de menschen pooght broet te maecten / dat de Koninck wil / dat wy verdraghen sullen / gheene hy niet goet recht verfoept. Ich hebbe terstont beleiden / dat ich teghen des Konincks laetste Brief noept pets ghedaen hebbe / ich voeghe daer by / dat ich my beneerstighen sal dat ich daer niet teghen doen sal / doede ghyt selve / gehoorsaemt des Konincks eerste raedt / maect dat een verwonnen Ketter van de Professie gheweert werde / ende dat de Koninck boven al versaeckt / bestelt dat hy oozlof hebbe / ende brenghet te weghe / dat hy gants ruste / noch sijn Ketterien deur schrijven verbruyde / noch de rechtsinnighe Dienaers ende Leeraers / die gheerne te brieven willen zyn ende gherustelijck leven / ter ghe ofte ongherust maecte. Soo ghy dat in der daet beschickt / suldy maecten dat wy gheloooven dat ghy s' Konincks raedt volghen wile / wegherdy dat te doen soo toondy dat ghy anders sprecht ende anders denckt. Ich sal't rondelijcker segghen.

Ghelijck ich teghen s' Konincks laetste Brief noyt pets ghedaen hebbe : alsoo sal ich oock my beneerstighen / dat ich hier nae teghen deselve niet en misdoe. Doet ghy 'tselve / volghet den Vroomen Koninck in zyn eerste raedt / arbeyt als een Man / dat alle Kettersche Menschen van de openlijke Professien gheweert worden. Beschickt dat in u Academie niet gheleert en werde / dat de daet des gheloofs / het gheloooven / niet oneyghentlijck maer eyghentlijck ghenomen voor rechtveerdigheyde ghereeckent vront : ofte / dat vvy door een inhanghende hoedanigheyde / rechtvaerdigh vvoorden : ofte : dat ghelooove deur de quijtscheldinghe om niet ghedaen sijnde / van Godt voor de gheheele rechtveerdigheyde / vvelcke vvy ghehouden vwaren te volbrengen / ghehouden vvoordt : ofte / dat rechtveerdigh maect te vvoorden is een alghemeyne eyghenschap des gheloofs : ofte / dat d'afvallicheyde is een eyghen gheneghentheyde der Heylighen.

Want dit en zijn gheen Leeringen/maer wanschapens/in alle ghereformeerde Kercken ende Scholen ongheschoort / want sy nemen de grondighe Artickel van ons rechtveerdigh-makinghe werch. Het laetste sijn oock aller Veplyghen saligheyt ter neer / want een eyghen genegentheyt bloeyt upt het onderwerpsels wesen / ende is daer aen met een nootwendighen bant gheknoopt. Dat selve ist dat men in de Scholen proprium quarto modo, [dat is/ eyghen op de vierde wyse] plach te noemen / ende wort bepaelt / dattet in een dingh in't selve alleen ende altyt is. As dan d'afvalligheyt een eyghen ghenegeheyt der Veplyghen / so zijn alle Veplyghen/d' Veplyghen alleen ende d' Veplyghen alle tijt afvallighers. Dese wanschapenen en zijn gheen Fabeltjens van de Socinianisterie, maer des Duppels selfs / ende misfchiet sijn laetste upt vaeghsel / welke sy in dese laetste tijden dooz sijn middelen upt werpt / op dat hy de seer bloeyende Nederlandtsche Kercken deur de selve ofte verstroye, ofte gantschelijck uyt roeye. Bestellet dan hy d' Heeren Staten ende Curateurs van d' Academie / dat dese grouwelen in u Academie niet opentlijck gheleert worden / ende ghy sult in der daet bechoonen / dat ghy van herten des Machtighsten ende voorszichtigsten Konings raet volghen wilt / Weygherdy dat te doen / soo suldy alle dan kont doen / dat ghy anders spreect / anders denckt. Immers ghy sult bechoonen / dat ghy dese Godes dienstigheyt upt ghegheven hebt / op dat ghy de ghene / die den Wettelicken Overigheyt alle behoortijcke eerbiedinghe bewijzen / ende anderen leeren / dat sy 't selve doen / ende die met een dese Ketterijen openbaren / ende de Kercke vermanen / dat sy haer daer vooz wachten / deur lasteringhen over haelt / ende by de Wettighe ende vrome Overigheyt ghehaet ende verdacht maect. Laet ons dan eens van dese wulpsche schijnende wel-sprekenheden een eynde maken / ende den Grooten Koningh in beyde sijn raden volghen. Het is van nooden dattet so geschiede / so de Nederlantsche Ghemeenten weder t'samen sullen groepen. Want wat behoeft men doch van de Predestinatie iets te swijghen / ende soo sware twisten om de Leere van Godt, van Christus Persoon ende Ampt, van de voldoeninghe die Christus voor ons volbracht heeft, van de saligheyt der Heylighen, ende andere, daghelijcks te hebben.

Om dese oorzake / als de Contraremonstranten tot Welst versochten / dat de Remonstranten in dese ende dierghelijcke haec meninghe souden segghen / soo en betaeindet niet / ofte dat die belijdenisse te doen weygherden / ofte dese / die van dit gheschil naderhart te de kennisse namen / haer aerselinghe vooz staen souden. Want d' Apostel beveelt / 1. Pet. 3. 15. dat vvy alijts bereyt sullen zijn om een yghelijcken te antvyorden, die rekenschap van ons begheert, van de

hope

hope die in ons lieden is. Daer en boven de Discipulen van Conradus leerden / dat men niet veerder by 'tvolck behoorde voort te gaen, als tot de vijf Artikulen, die nu 'tvolck bekennt vwaren. Ende dat 'tmeeste is / die van u Academie / ende eenige Leeraers / hebben dese grouwelen in opene Gheschiften begonnen te verdedighen ende voor te staen. Gaet u dan de vrede van de Kerckie ter herten / soo bestelt dat dese grouwelen upt de Kercken ende Academie van Hollandt upt ghemonstert worden. Want de Kercken sullen veel lichter t'samen groepen / als sy sien dat dit quaet wech ghenomen is. Ick en twijfel oock niet / ofte de recht-sinnighe Leeraers / die in de Gheuniteerde Nederlanden zijn / dese onse raet volghen sullen / soo haer dese warigheyt niet belert.

Somwijlen valdy weder aen de Predestinatie / boert / Witsaker / Perkins / ende andere Helden / die de Kercke Godts veel goets bewesen hebben / op't hatelijckst ten thoone. Onder anderen maect ghy ghewagh van Melanthon / ende wilt ons gheerne vzoet maken / dat de Remonstranten al eens als Melanthon ghevoelen. Maer ick en hebbe om de Leere van de Predestinatie niemants als den eenighen Socinus bevochten. Ick hebbe de Hollantsche gheschillen alleen aenschout / ende niet niet ghespeelt. Ick kan die anders / als ick gheboelen / verbraghen: Ende lyde dese oock in der daet / als sy maer de Leere dien ick belijde / ende weet dat sy waer is / niet bestozmen. Daer toe heb ick opentlick verclaert / dat ick de Kettersen van Conradus alleen bestrijde: Maer ick en bestozme hem oock om de Leere van de Predestinatie niet: Want het zijn de hooft kettersen / die den gront der saligheyt selver omstooten / die ick bestozme. In't eynde van mijn Commentarien bescherm ick de ware Leere van de Predestinatie wel / maer van hem te vozen bevochten zijnde. Ick had eenighe voor stellingen upt ghegheven / die hy onbeguamelijck ende niet onverstant over haelt / desen heb ick beschermt / ende hebbe niet een ghethoont / hoe sortelijck ende onghegrondet syn berispinghen zijn. Het smaect derhalven na bedriegherije / dat ghy van de Predestinatie voor wendet. Ick hebbe nu over langhe al ghethoont / dat 'tghescheil van de Predestinatie maer een dech-mantel is / ende dat onder desen schijn de Leere van Godt / van Christus persoon ende Rijck / van de vol doeninghe / by Christus voor ons ghedaen / van het rechtveerdigh-makende ghe-loof / ende ons rechtveerdigh-makinghe / looflijck ende bedectelijck bestozmit wort. Ghy kont dan van 'tselve / soot is / ghesweghen hebben. Niet te min ick en kan niet laren voorby gaen / dat Witsaker ende Perkins / die de Kercke soo vele goets ghedaen hebben / van u op't hatelijckst ten thoone niet behoorden ghebracht te zijn.

Soor soo bele Melanthon aen gaet / ghy dwaelt : Meendy dat hy't niet de Aemonstranten hout : Want hy seyd dat de barmhertigheyt Godts is d'oorfaeck van onse verkiefsinghe / in de plaetsen van de Predestinatie. 'Tvvort recht gheseyt, dat de barmhertigheyt in Godts vville is d'oorfaeck van de verkiefsinghe, Ende / het en gaet niet na yemants vwillen noch loopen, maer na Godts ontfermen, dat is/Godts barmhertigheyt is d'oorfaeck van de verkiefsinghe.

Deselue Melanthon seyd oock / dat de sonde is d'oorfaeck van de verwerpinghe/ maer van die verwerpinghe/ die positiua is/ [dat is / die pets stellet in de Menschen.] Want hy schryft klaerlyck: Daer om vvorden sy vervvorpen, om dat sy den Sone niet hooren vvillen, 'twelck niet anders als van de verwerpinghe / die positiua is/ [dat is / die pets stellet in de Menschen] kan verstanden worden.

De selue Melanthon seert seer wel / dat de belofte is alghemeyn ende om niet gheschiedt : Maer hy en leert nergens / dat het voozghesten gheloof is d'oorfaeck van onse verkiefsinghe / die vooz alle eeuwen gheschiedt is : Nochte dat onse sonden d'oorfaken zijn van de verwerpinghe/ die negativa is/ [dat is / niet stellet in de Menschen] ende vooz alle eeuwen gheschiedt is : Nochte dat Godts ghenade vooz alle Menschen is uyt ghespreyt, ende dat alle Menschen, oock die niet vveder gheboren zijn, de selue aen nemen können.

De selue Melanthon / over het 9. Capittel tot de Romeynen/ seyd : V Vaer om heeft hy ons tot het Euangelium beroepen, ende heeft Alexander van Macedonien, Augustus, Socrates, Pomponius van Athenen, die niet min Burgherlyck leefden als vvy, niet gheroepen? Hier moet men d'oorfaeck brengen tot Godts vville. Ick en sal hier niet by doen, hoe sommighe dit bespotten. De Leser ghedencke dat alleens soo de vvrecken, die in't leven sullen volghen, zijn d'oorfaeck van de verkiefsinghe, dat den Apostel niet gheoorloft is ghevveest te segghen: Niet uyt de vvrecken.

Hier uyt blijkt het / dat Melanthon ghelijck gheboelen van de Predestinatie heeft ghehadt als Calvin ende Luther. Melanthon bekent dat selver in sijn Brieu aen Calvin / segghende : Ick vveet dat dit met u over een komt, maer mijn dinghen zijn vvae breeder ende naet ghebruyck ghepast. De selue in de Brieu aen Erasmus : Ick en kan, behouden mijn ghevveten, de Leeringhen van Luther niet veroordeelen.

Deselue kan niet de ghetuyghenisse van Calvinus bewesen worden: Want in de Voozreden/bien hy gestelt heeft vooz de wederlegginghe van Pyphius, beroept hy hem op het Voordeel van Melanthon/ende dat te rechte/ want sy leere alle bejde/dat niet onse wercken/maer

ken / maer het eenighe wel-behaghen Godts / d'ooſaech van onſe verkieſinghe is. Dit dus vooz gheſtelt zynde / ſoo leeren ſp de Leere van de Predeſtinatie deur verſchepden wyſe. Want Calvinus leert / van't voozſte beginnende / dat die ghene die verkozen zyn / deur Godts onveranderlijke raedt verkozen zyn / ende daer upt beſluyt ſp / dat ſp niet vergaen en konnen : Maer Melanthon leert / van't laeſte op klimmende / dat wy upt 'tware gheloof ende ernſtighe leetweſen leeren / dat wy upt verkozen zyn. By ghelijkeniſſe. Ick ghe-loof aen Jeſus Chriſtus / ende hebb' ernſtighe leetweſen : daer om ben ick upt verkozen. Alſo komen ſp in de ſaech ſelf over een : Want deſe ſnypt-reden van Melanthon wozt by Calvin ghepreſen : Ende d'ander van Calvin / wozt by Melanthon ghepreſen. Zoo verre iſt van daer / dat d'een d'anders Leere verwerpt ofte verdoozdeelt. Maer de Remonſtranten verwerpen Calvinus Leere / ſchelden de ſelbe / verdoozdeelenſe ende verbloekenſe. Zoo grooten onderſchept iſſer tuffchen Melanthon's gheeft ende den Remonſtranten.

Godtbyeſene hebben altoos haer beſte ghebaen / dat ghelijcker eendzacht in de Leere tuffchen Melanthon ende Calvin is ghe-weeft : dat oock alſo onder haer Diſcipulene eenigheyt ende over een kominghe behouden werde. In deſe ſake hebben Zacharias Vreſin / Chriſtoffer Bezel / Wilhelm Wittaker / David Pareus / Daniel Cilems / Antonius Chyſius / Johannes Bogherman ende andere ghearbept. Maer ſuldp ſegghen / waer om en arbeypden ſp niet alſo / dat ſp de meeninghe van Socinus / Conradus / ende der Remonſtranten niet vereenighen met Melanthon's gheboelen. Ick antwoorde / dat deſe luyden meeninghe niet t'samen ghebracht kan worden : Want Melanthon loochent / dat onſe wercken d'ooſa-ke zyn van onſe ſaligheyt : Maer ſp ſegghen dat Melanthon ſepdt / dat het eenighe wel-behaghen Godts alleene d'ooſake is van onſe ſaligheyt : dat ſp ontkennen. Melanthon leert dat d'uptverkozenen eyndelijck ende gantſchelijck niet konnen : Sp leeren het tegghendeel. Immer daer zyn onder die van n Academie / die ſchryben ende leeren / dat d'af-valligheyt is d'eyghen gheneghentheyt der Hevlighen, dat is der waerlijck weder-gebozenen. Zoo kan dan Melanthon's gheboelen niet meer met haer meyninghe vereenigher worden / als het licht met de dupſterniſſe / want Melanthon behout de ware gront van d'upt-verkieſinghe / welke ſp verwerpen.

Au gheſick't u te bedencken / of het profijteliſcher vooz de Kerke zy / dat men beneerſtighe / dat onder de Dupſche / Fransche / Wiſtanwiſche / Switſers ende Nederlantsche Kercken eenigheyt behouden werde / als dat ſo bloepende Kercken om eenighe twiſt-hoofden verſcheurt

verscheurt ende ghebeelt worden!

Ghy haelt my ober / dat ick Conradus niet veel en achte / ende dat ick segghe / dat hy een stompert, een weet-niet / de plack weerdigh is / als hebbende qualijck een sluyt reden wel gaer te hechten gheleert / ende dat daer om onse Leeraers ende Herderen gheen groote vreesse vooz hem behoeven te hebben. Maer ghy moet weten / dat ick goede redenen ghehadt hebbe om dat te schryven. Ick sal uyt vele maer twee verhalen / ende die selve in u oordeel stellen. Ick hebbe Conradus berispet / dat hy Godt in't Gheslacht-register van de selfstandigheyt / ofte in't gheslacht der dinghen sluyt / Tract. van Godt / 198. bl. ende ick hebbe gheleert / dat Godt is boven-selfstandigh. Om dese beschuldighe bestraft hy van Atheïsme, [ofte sonder Godt te zijn] 6. dwalinghe. Maer dat in de selfstandigheyt / die in't Gheslacht-register verhaelt wort / ghesloten wort / dat bestaet van twee wesen / waer af het eene is des gheslachts / het ander des onderschepts. Deur 'tween van dat / komet niet d'andere over een / die onder een Gheslacht ghestelt worden : Maer dooz de wesentheyt van dit wort het van de selve onderschepten. Maer Godt en bestaet van gheen twee wesen. Daer en boven alle dinghen die in de selfstandigheyt / die in't Gheslacht-register verhaelt wort / begrepen worden / van die selve wort de selfstandigheyt eenpaerlijck gheseyt : Maer de selfstandigheyt en kan van Godt ende de schepselen niet eenpaerlijck gheseyt worden. So besluyt ick dan / dat Conradus dwaelt / als hy schryft / dat Godt in eenighe Gheslacht-register / ofte gheslacht der dinghen besloten wort. Hy selfs seyt vele hier van in syn Scholen / maer hy is soo byzigtigh / dat men nauwelijcks verstaen kan wat hy wil. Somsoglen seyt hy / dat Ens [dat is / 'twesende] is een even-redigh Gheslacht van Godt ende de schepselen : Maer van desesaeck en is gheen gheschil : Want niemant (mijns wetens) loochent / dat 'twesende ist even-redigh Gheslacht van Godt ende de schepselen. Maer 'tgheschil is / oft 'twesende zy het eenparigh Gheslacht van Godt ende 't'schepsel? Dat ontkent Conradus nu wel / maer in't Tractaet van Godt / 198. pag. schryft hy : Om dat andere daer om loochenen, dat Godt een selfstandigheyt is, om dat hy gheen toe-vallighe dinghen ondervorpen is, noch in eenighe Gheslacht-register ofte gheslacht der dinghen besloten vvoort : Dese luyden bruycken de vvoorden niet al te grooten overgelooove, ofte sy vveten niet vvat sy segghen. Siet daer / hy bestraft den ghenen / die daer om ontkennen / dat Godt een selfstandigheyt is / om dat hy de toevallighe dinghen niet onderworpen en is / ende dat hy in gheen slacht-register / ofte gheslacht der dinghen besloten wort. Dat en kan van gheen ander selfstandigheyt / als die in een slacht-register begrepen

wozt/ verstaen woorden. Daer en boven so isser (myns wetens) nfe-
 mant van alle de Gheleerden/ die t'eenemale loochent dat Godt een
 selfstandigheyt is: Maer de geleerste van de Theologen ende Philo-
 sophen loochene alleen/ dat hy een selfstandigheyt is/ die in een Ghe-
 slacht-register begrepen wozt. Conradus wil dan/ dat Godt in eeni-
 ghe Gheslacht-register/ ofte gheslacht der dingen / dat is/ in't Ghe-
 slacht-register der selfstandigheyt/ ofte in een selfstandigheyt/ so als
 de selve een Gheslacht-register is/ in ghesloten wozt. Dat dit sijn
 meeninghe is/ blyckt daer upt/ dat hy : 5. pag. schryft/ datter een is/
 die uyt Perionius ende andere Aristotelitonen in't breedte bevvijst, dat
 Godt in der daet is in het Gheslacht-Register van de selfstandigheyt,
 ende hy gheeft klaer ghenoech te kennen/ dat sijn ghevoelen niet des-
 se meeninghe over een komt. Maer dit ghevoelen en is niet waer.
 Want de Philosophie / [Aristotelis] van wien wy dese leernighe
 der Gheslacht-registerei ontfanghen hebben / deelt de selfstandig-
 heyt in d'eerste ende andere. D'eerste selfstandigheyt seyt hy / dat
 den ghedaenten ende den Gheslachten onder staet / ende dat de toe-
 vallighe dinghen daer in hanghen. Want hy schryft / dat d'eerste
 selfstandigheden alle d'anderen onder staen, ende dat alle d'andere van
 dese gheleyt vworden, ofte daer in zijn. D'andere selfstandigheden/
 seyt hy/ dat zijn ghedaenten ende Gheslachten van d'eerste selfstan-
 digheden. Dit zijn sijn woorden: Na d'eerste selfstandigheden, uyt al-
 len d'anderen, vworden alleene de ghedaenten ende Gheslachten de ande-
 re selfstandigheden ghenoecht. Waer upt blyckt/ dat alleene de licha-
 melijcke ende t'samen ghesette selfstandigheden aen dat Gheslacht-
 register behooren. Want desen alleene onderstaen de ghedaenten
 ende Gheslachten / ende in de selve hanghen de toe valligheden.
 Daer toe prisen de gheleerste upt-legghers dese meynighe: Want
 Annonius maecht onderschept tusschen den eenvoudighe ende
 t'samen ghesette selfstandigheyt. De eenvoudighe / seyt hy / is oft
 volkomener als de Gheslacht-registersche selfstandigheyt / als is
 Godt: ofte onvolkomener/ als is de stoffe. Leert oock dat de Phi-
 losophe [Aristoteles] niet van dese die volkomener / noch van die
 onvolkomener is: maer van die alleen / die t'samen gheset is / han-
 delt. Averdoes stemt oock met hem: Want hy leert buydelijck / dat
 het alderghemeynste Gheslacht, dat in de Gheslacht-registersche self-
 standigheyt be-vonden wort, is het lichaem. Wy naest de ghehele
 Schole [van Aristoteles] volghet desen. So heb ick dan de Mensch-
 te rechte beschuldighet / om dat hy Godt in de Gheslacht-register-
 sche selfstandigheyt beaupt. Want si dyt dat toe/soo volghet noot-
 wendighe upt / dat Godt een lichaem is / 1. dat Godt t'samen
 gheset is / 3. dat Godt eyndelijck is. Want alleen de lichaemelijcke
 (ghelijck

(ghelijck nu gheseyt is) ende t'samen ghesette / volghens dien de epadelijcke selfstandigheyt / heeft int Gheslacht-register plaats. **Ick** meyne oock dat **Conradus** niet verre en is van desen ghevoelen: Want hy hout velerwijs staende / 1. dat **Godt** een lichaem is / 2. dat in **Godt** is onderwerpsel ende toe-valligheyt / 3. dat d'onepdelijckheyt behoort ghestelt te worden onder die dinghen / die te eenemale onmoghelijck zijn.

Dier na seyt hy / dat hy niet en leert / dat **Godt** een Gheslacht is, namelijk / ten aensien van de Goddelijcke Persoonen: Ende nochtans schrijft hy duydelijck / 137. pag. dat **Godt** van sich selver ofte van sijn natuer, een afsonderende form ende onderscheyt heeft, die vvelcke her onderverpsel nootvvendigh verknoot, &c. **Siet** / hy seyt dat d'afsonderende forme het onderwerpsel verknoot. Waer aen? **Ist** niet aen een seker ghedaente? **Soo** ist: Want ter 134. pag. schrijft hy: Hier deur en voort niet te vveghe ghebracht, dat hy door gheen onderscheyt aen (hy spreekt van **Godt**) gheen seker ghedaente verknoot kan vvorden. **So** wil hy dan / dat de afsonderende onderschepdinghe dit onderwerpsel aen een seker ghedaente verknoot. **Wat** is dit doch voor een onderwerpsel? **Ist** **Godt** / ofte **Godts** gheslacht? een van beyden moet hy segghen: **Maer** **Godts** gheslacht en kan dit onderwerpsel niet wesen. Want niemant sal opt wel gheseyt hebben / dat een Gheslacht is het onderwerpsel van sijn ghedaenten ofte van ongedeelijcken. **So** blijft dan over / dat t'woort (**Godt**) is dat selve onderwerpsel / het welcke de onderschepdinghe aen een seker ghedaente verknoot. **Conradus** self / stemt met dese besuytinghe niet twijffelachtigh over een: Want ter 13. pag. bestraft hy my dat ick loochene / dat in **Godt** een gheneghentheyt van alghemeenheyt is. **Nu** dan / tghene daer in een gheneghentheyt van alghemeenheyt is / dat is alghemeen. Ter 13. pag. schrijft hy / dat de ghemeenheyt die in verscheyden wesen den is, yets gheslachtenlijcks nootvvendigh niet brengt. **Godt** dan sonder aensien ghenomen / beteekent pets gheslachtenlijcks / om dat hy te ghelijck in verscheyden wesen den / namelijk / de **Vader** / de **Zoon** ende **Heplijche Gheest** is. Hy voeghter hy / dat **Godt** sonder aensien ghenomen / van een yeghelijck persoon wel gheseyt wort / als dat ghenemner ende wijder-streckende is van sijn besonderen. **Maer** dat van sijn besonderen als pets ghemeyner gheseyt wort / dat is ghemeyn ofte alghemeen. **Immer** hy seyt dat **Godt** deur een begryp des gheslachts / ghenomen wort voor de **Vader** ende **Zoon**. **Soo** kander dan upt sijn eyghen leeringhe besloten worden / dat **Godt** een Gheslacht is / ende dat **Conradus** met de woorden speelt / als hy dat loochent. **Maer** voorwaer / soo **Godt** een Gheslacht is / van wat dinghen is hy een Gheslacht? Van die dinghen /

ghen / van welcke hy als pets alghemepner gheseyt wort. Maer
 wat zijn dat vooz dinghen? De Vader / de Doon ende d' Heplighe
 Gheest. Want hy schryft duydelyck / dat Godt sonder aensien ghenom-
 men, van dese drie als yets dat gemeener is, van sijn besonderen gheseyt
 vvort. Op de selve wijs schryft hy / dat [het woort] persoon/ breedt
 ghenomen/ is een ghedaente van een levendighe selfstandigheyt. Maer
 dat ghestelt zijnde / soo volghet oock / dat de Goddelijcke personen
 oock ghedaenten zijn van een levendighe selfstandigheyt. Als hy
 hier in ghevanghen zijnde / hem selven niet beschermen konde / soo
 verbaft in sulcken omgherijntheyt / dat hy schryft / dat een ghedaen-
 te is, even veel als een ondeelbaer, dat is besonderlinghe. Van dat en
 lost de bandt niet : Want hy seyd dat Godt sonder aensien ghenom-
 men is / d'alder besonderste ghedaente/ dat is/ ondeelbaer. Ter 35.
 pag. Tvesende, selfstandigheyt, Gheest, &c. vvort van den selven (na-
 melijck/ Godt sonder aensien ghenomen) als van een alderbesonderste
 ghedaente, dat is een ordeelbaer te rechte gheseyt. Ende ter 37. pag.
 Dat vvesen ofte selfstandigheyt, in't breede ghenomen, deur de Godde-
 lijcke eyghenschappen, als onderscheyden, aen Godt, als een besondere
 ghedaente, dat is een ondeelbaer, te rechte verknoopt vvort. So is dan
 Godt/sonder aensien ghenomen/ (na Conradus segghen) een alder-
 besonderste ghedaente / ende de drie Goddelijcke personen/ (na de
 selve Conradus segghen) zijn drie alderbesonderste ghedaenten/ als
 nu bewesen is. Doo zijnder dan hy Godt (na Conradus gheboelen)
 drie alderbesonderste ghedaenten : Want een alderbesonderste ghe-
 daente/ende drie alderbesonderste ghedaenten / zijn vier alderbeson-
 derste ghedaenten : Na sijn gheboelen soo zijn in Godt drie ondeel-
 baren. Want een peghelijck alderbesonderste ghedaente/ (so als hy't
 neemt) is een ondeelbaer. Na diender dan in Godt (ick sprekke na
 Conradus stellinghe) vier alderbesonderste ghedaenten zijn : soo
 zijnder oock in Godt vier ondeelbare. Daer na/ hoe wel 'tgheslacht
 vooz een ghedaente / ende de ghedaenten vooz ondeelbaren ghenom-
 men worden : soo is nochtans 'tgheslacht een gheslachte van sijn
 ghedaenten/ dat is/ van sijn ondeelbaren/ van welcke 't selve als pets
 ghemepner gheseyt wort. Ende de ghedaenten/ dat is ondeelbaren/
 zijn ghedaenten van haer gheslacht / welcke/ als een ghemepner/ die
 selve te rechte onderworpen worden. Want tusschen her gheslachte
 ende de ghedaenten/ welcke sich so hebben/ dat dat van dese als pets
 ghemepner van sijn besonderen gheseyt wort / ende dese onder dat/
 als pets ghemepner/ onderworpen worden / is een onderlinghe aen-
 sien : Want dat hoe't oock ghenomen werde ist gheslacht van dese.
 Ende dese (hoe se oock ghenomen worden) zijn de ghedaenten van
 dat. Hier doe ick toe/ dat het onwaerachtigh is/ dat hy seyt : Want
 een ghe-

een ghedaente, soo ghy nuttelick wilt spreken/ ende op sijn reden-
belaers/ is pers alghemeen/ ende niet besonder. Een ondeelbaer en is
niet ghemeyn/maer besonder.

Hy wijst my na Ramus / ende verstoot hem seer / dat ich klaef-
wijs aen Porphyrius hanghe/waer op ich anders niet antwoorde/
als de Spreycke van Lipsius: Hy sal nimmermeer groot by my zijn,
dien Ramus groot is. Onder anderen verhaelt hy Suares ende Tim-
plexus. Van Suares meughdy wel verwonderen/ want dese hout
Aristoteles ende Porphyrius meyninghe stant vasttelick staende.
Dooz soo vele als Timplerus aen gaet/ hoe wel hy Ramus in velen
volghet / ist nochtans dat hy in desen deele recht daer teghen leert.
Want in't 3. Boeck van de Boven natuerlickheyt/ 5. Cap. 12. vza-
ghe / verbedighet hy de meyninghe van Aristoteles ende Porphy-
rius/ neder leyt de bewijs-reden van de Ramisten / ende schijft dat
Aristoteles oneyghentlick ende misbyrckelick spreekt / als hy
Cariscus ende Socrates laetste ghedaenten noemt.

Ich hebbe te voren verhoort/ dat Conradus leert/ dat in Godt is
een gheneghentheyt van alghemeenschap. Maer de gheneghent-
heyt van alghemeenschap is een bequaemheyt / waer deur talghe-
meyne bequaem is / dat het in velen kan wesen / ende in de selve hy
deelen vermenighfuldicht worden. Ich gheloobe dat dit d'oorfakke
is / waer om dat hy de vermenighfuldinghe van het Goddelijcke
wesen soude willen in voeren. Het helpt hem niet / dat hy't wesen
onderschept in een aensienlick ende onaensienlick wesen / want een
aensienlick wesen is oock een wesen. Nu dan / een onaensienlick
wesen / ende drie aensienliche wesens / zijn vier wesens. Dat moet
hy toe staen / of hy moet ons een nieu reken-konst gheven/ ende ons
leeren/ hoe een onaensienliche wesen/ ende drie aensienliche wesens/
ende die selve in der daet van malkanderen verscheyden / gheen vier
wesens zijn.

Hier voeght hy by / dat dit aensienliche ofte eyghene wesen ist
ghene/ deur welcke een peder persoon is datse is. So heeft dan de
Vader een eyghen wesen / deur welcke hy is dat hy is / ende welcke
de Zoon noch d'eyghige Gheest niet en hebben. Ende de Zoon
heeft een eyghen wesen / deur welcke hy is dat hy is / ende
welcken noch de Vader noch d'eyghige Gheest hebben. Ende de
eyghige Gheest heeft een eyghen wesen / deur welcke hy is dat hy
is / ende welcke de Vader noch de Zoon niet en hebben. Maer al
wat dinghen soo ghestelt zijn / dat een eyghelick van de selve een ey-
ghen wesen heeft / welcke d'ander niet en heeft / die zijn wesentlick
onderscheyden. Want na dat wesen / welcke de Vader heeft /maer
de Zoon niet/ is de Vader van de Zoon onderscheyden: Van d'an-
der

deren iſt oordeel al eben ghelijck. Maer de Vader / Soon / ende H. Gheest zijn tegghen malkanderen ſoo gheſtelt / dat een peghelijck een epghen weſen heeft / welke d'andere niet hebben. Soo zijn dan de Vader / Soon ende H. Gheest (na dees nieuwen Theologien) weſentlijck onderſchepden. Hier voegh ick by / dat upt de beginselen / by Conradus gheſtelt / nootwendigh volghet / dat de Goddelijcke Perſoonen oock onderſchepet van plaets hebben. Want oyt 9. blade ſchrijft hy : Ghy klapt onnuttelijck, 'ten vware dat ghy berhoont dat die dinghen dadelijck ende vveſentlijck onderſcheyden zijn, die op gheen plaets onderſcheyden zijn, dat is / die niet in plaetsen zijn ghebeelt. Van hy ſprecket hier vand'innerlijcke Godts tegghenwoozdigheyt in alle dinghen. Deſen houden wy ſtaende : Maer hy looſchentſe / ende dat daer om / om dat hy meent / dat deſe weſentlijcke ober al tegghenwoozdigheyt toe ghelaten zijnde / Godt in alle dinghen vermengt wort. Als ick dat neder lepde / ende ſepde dat Godt een alder-volkomenſte weſende / ende onepndelijcker wijs van ſijn Schepſelen verſchepden was / ende met haer niet vermengt konde worden : ſoo ſepdt hy dat ick onnuttelijck klappe / 'ten ware ick bewijs / dat die dinghen dadelijck ende weſentlijck onderſchepden zijn / die op gheen plaets onderſchepden zijn. Waer upt blyckt / dat (na deſen nieuwen Philoſophie) die dinghen alleen dadelijck ende weſentlijck onderſchepden zijn / die plaetselijck onderſchepden zijn / dat is / die in plaetsen ghebeelt zijn. Conradus nu / leert allent halven / dat de Goddelijcke perſoonen dadelijck onderſchepden zijn. Ick hebbe oock terſtont bewezen / dat upt de beginselen / die by hem gheſtelt zijn / de ſelve [Perſoonen] oock weſentlijck onderſchepden zijn. Soo iſt dan openbaer / dat upt de beginselen / die van hem gheſtelt zijn / gheleert kan worden / datſe oock plaetselijck onderſchepden / dat is / in plaetsen ghebeelt zijn. Waer die dinghen / die plaetselijck onderſchepden / dat is / in plaetsen ghebeelt zijn / die zijn epndelijck ende bepaelt. So zijn dan de Goddelijcke perſoonen epndelijck ende bepaelt.

Wat dit ſijn gheboelen is / kan oock upt een ander gront bewezen worden. Hy leert dat in Godt een onaeſtenlijck weſen is / ende dat die den Soon ende Heplijghe Gheest met ghebeelt wort / ende dat een peder Perſoon / beneffens dit ghemeene weſen / een epghen weſen heeft / door welke ſp is 'tghene ſp is. So beſtaet dan een peder Perſoon upt twee weſens / ende die oock dadelijck onderſchepet. Maer tweeſen / deur welke een dingh is dat het is / ende deur welke 'tſelve dan andere ſaken onderſchepden wort / wort ghemeenlijck een ſoym gheheten : Want een ſoym is / deur welke een dingh is. Waer om is dan oock het ghemeene weſen / ende in welke een peder epghen weſen /

wesen/ dat is/ een Persoon is 'tghene dat 't is/ gheen stoffe ofte materie: Dat nu upt materie ofte stoffe ende form bestaet/ is epndelijck.

Wat ick noch swijghe dat alle 'tghene dat ghemeyn is / ende deur een epghen wesen in ghetrocken wort/ ende alsoo deur de selve is dat het is / ende deur 't selve van andere wesens onderschepden wort/ epndelijck is : Maer dat Goddelijcke wesen/ onaensienlijck ghenomen / (ick spreke na [Dorstinus] bodestel) is ghemeyn / ende wort deur een andere epghen wesen in ghetrocken / ende is alsoo deur dat selve 'tghene sp is/ ende wort deur dat selve van andere Goddelijcke wesens onderschepden. Doet hier by / dat alle 'tghene bestaet upt twee wesens/ ende de selve oock dadelijck onderschepden/ dat 't selve 'tsamen gheset is / ende dat alle 'tghene 'tsamen gheset is/ oock epndelijck is. Sal Conradus noch verden loochenen / dat upt dese beginselen/ van hem ghestelt/ nootwendigh volghet/ dat de Goddelijcke Persoonen zijn epndelijck ende bepaelt?

Denckt ghy dit/ Hugo/ soo't behoort/ wel ober/ soo suldy/ mi en ick sien/ waer om dat hy soo sere dringt/ datter een gheneghenthept van alghemeenichap in Godt is. Want ghelijck een Mensch/ gemeenlijck ghenomen/ om dese gheneghenthept van alghemeenichap/ bequaem is in velen te zijn / ende in de selve stuck-wijs vermenighsulvdicht te worden: alsoo oock is Godt/ ghemeenlijck ghenomen/ om de selve gheneghenthept van alghemeenichap / bequaem om in velen te wesen / ende in de selve stuck-wijs vermenighsulvdicht te worden.

Ich weet wel/ dat Conradus loochenen sal/ dat dit sijn besuyt is/ d'oorfake waer om / is niet onbekent : Want der Illustre Staten van Hollant herten en zijn noch niet genoegh bereyt/ om dese Godts lasteren aen te nemen. Ich beroyp my niet te minder op alle de ghene die in dese dinghen ervaren zijn / oft dese Kettersche ende Godts lasterlijcke Leeringhen niet nootwendigh upt de beginselen/ die van hem ghestelt zijn / volghen? Oft Dorstinus niet met alle macht overleert / dat hy dese verdoemde Kettersen / van die van Servedus ghesinde / in de Nederlantische Gemeente in voere? Sijn gheseele Scholen steken vol van dusdanighe eetselinghen ende twisselspreuken/ ghelijck ick lichtelijck hooren konde. Maer het lust my niet meer dese dinghen upt te legghen : Ich bidde Godt alleen / dat hy d' Illustre Staten van Hollant de ooghen wil openen/ dat sy dit sien moghen / ende niet lijden / dat sy van een Kettersch Mensch bezoghen werden.

Op een ander plaats heb ick gheleert/ dat Calvin niet leert/ dat Godt deur sijn onbepaalde vville, sonder eenigh aensien der sonde. yemant verdoemt, ofte voor ghenomen heeft te verdoemen, ende hebbe dat selve
als een

als een materie/ten dispuyt dienende/op't eynde vooz ghestelt. Dese vooz-stellinghe haelt hy over/ende seyt/datse onnut ende ydel is: Ende in plaetse van dien/stelt hy desen vware ende nuttighe, (mercht Conradus spit-sinnigheyt) die vvelcke de gheheele inhoud van de gantsche vware Leere, van de Predestinatie Godts, in een besluyt-reden begrijpt. Dese is soodanigh:

Godt heeft van eeuwvigheyt besloten, allen den ghenen die aen Christus met volhardinghe gheloooven, ende leetvvesen hebben, saligh te maken, daer en teghen d'ongheloovighen ende onboetveerdighen te verdoemen.

Maer in de Goddelijcke te voren vverenschap, d'eene heeft volstandelijck van eeuwvigheyt ghelooft, namelijk, Petrus, d'ander niet, by Exempel Iudas.

Soo heeft dan Godt van eeuwvigheyt besloten Petrus saligh te maken, ende Iudas te verdoemen.

Ich hebbe desen besluyt-reden bestraft/ende dat daer om / 1. om datse noch past aeneenighe ghestalt ofte maniere/2. om dat d'eerste vooz-stellinghe ende tbesluyt hebben een onderwerpseel ende een ghesegh. Ende hoe wel het ghesegh in'tbesluyt een ander beschrijvinghe heeft als in d'eerste vooz-stellinghe/so is nochtans/vooz so vele het wesen der vooz-stellinghen aen gaet / de naem Godt in beden het onderwerpseel / 3. om dat in desen besluyt-reden zijn vier eynden/teerste/Godt,tweede/heeft besloten, tderde/d'eene, namelijk Petrus, d'ander by Exempel Iudas, tvierde/ghelooft. Conradus pooght desen sluyt-reden in sijn Parenesis ende in sijn Scholten te verdedighen / ende seyt dat hy dadelijck een / maer in macht dobbel is / ende datse is in d'eerste ghestalte / in de maniere van Dact. Twelck lachens weert is: Ende hoe wel ick daer af niet segghe/dat hy dadelijck een ende in de macht dubbel is / soo verhael ick dat hy aen gheen ghestalte / noch eenighe maniere past. Ende op dat ghy't selbe siet/so sal ickse in twee sluyt-redenen ontbinden.

Godt heeft van eeuwvigheyt besloten, allen die aen Christus met volherdinghe gheloooven, ende leetvvesen hebben, saligh te maken.

Maer in de Goddelijcke te voren vverenschap, heeft Petrus met volherdinghe ghelooft,

So heeft dan Godt besloten Petrus saligh te maken.

Ende

Godt heeft van eeuwvigheyt besloten allen ongheloovighen ende onboetveerdighen te verdoemen.

Maer in de Goddelijcke te voren vverenschap heeft Iudas niet ghelooft.

So heeft dan Godt besloten Iudas te verdoemen.

Dese

Dese beyde sluyt-reden zijn also onbeguaem als die eerste/immer de selve ghebreken worden in dese beyde bebonden / welke in d'eerste zijn / ende om de selve oorzack passense beyde aen gheen ghesalte.

Hier na berispe hy my / om dat ick gheseyt hebbe / dat Godt onderwerpsel is van d'eerste vooz-stellinghe / ende besloten heeft. het ghesegh. Vermoet oock dat selve daer om van my ghedaen is / om dat Godt op d'eerste plaetse / ende besloten heeft op de laetste / ghesete is. Daer op segg ick / dat een naem in alle reden / ofte segginghe der reden-cabelers / ofte dat de plaets van een naem bewaert / het onderwerpsel is : Ende een vvoort, ofte dat een woort plaetse bewaert / in de selve het ghesegh is. Waer in dese reden:

Godt heeft van eeuwigheyt besloten, alle den ghenen die aen Christus met volherdinghe ghelooven, ende leevvesen hebben, saligh te maken.

Godt is den naem / heeft besloten ist woort : Soo is dan Godt in dese reden het onderwerpsel / ende heeft besloten het ghesegh.

Op't ander segg ick datter al even veel is / oft de naem ter eerster / d'andere ter derde ofte vierde plaetse ghestelt wort. Want oft hy seght:

- Godt heeft besloten den gheloovighen saligh te maken.
- Ofte Besloten heeft Godt den gheloovighen saligh te maken.
- Ofte Den gheloovighen heeft besloten Godt saligh te maken.
- Ofte Den gheloovighen saligh te maken besloten heeft Godt.

Altoos is Godt het onderwerpsel: heeft besloten het ghesegh. Dat ick hier schrybe / is by alle reden-cabelers blycken gheschil. Ick hebbe dan met recht desen besluyt-reden berispet.

Ten laetsten verwerpet hy den eersten besluyt-reden selver / want hy seyt: Mijn dobbele besluyt-reden staer also in sijn ghestalt:

Alle die met volherdinghe aen Christus gheloof, ende leevvesen heeft, vvoort sekerlijck, na Godts eeuwighe besluyt, saligh. Daer en teghen alle ongheloovighe ende onboetveerdighe, vvoort sekerlijck, na Godts eeuwighe besluyt, verdoemt.

Maer Petrus heeft met volherdinghe gheloof, daer en teghen Iudus is ongheloovigh.

Soo sal dan, na Godts besluyt, d'eene saligh ende d'ander verdoemt vvoorden.

Want dese ghestalte komt gantschelijck met d'eerste niet overeen / overmits dese twee vooz-stellinghen:

Godt heeft den volhardelicken geloovende besloten saligh te maken.

Ende:

Die volhardelijck gheloovende, vvoort, na Godts eeuwighe besluyt, saligh ghemaect.

Ende komen noch in onderwerpsels noch in ghesegh ober een. In onderwerpsels en komense niet over een / want in die is Godt. In dese gheloovende het onderwepel / komen doch in ghesegh niet over een / want in die is het ghesegh heeft besloten, in dese vvoort saligh. Dese dinghen zijn seker/en den kinderen bekend. Sal dan de beslupt-rede in dese ghesalte ghemaecht worden/so volght dat d'eerste ghesalte niet goet is. Daer toe/hoe hebick konnen raden/ datse in dese ghesalte ghestelt moeste worden? Latet hem dan sich selber wijten/dat hyse in so gnaden ghesalte ghestelt heeft.

Wooz soo vele als de laetste slupt-rede aen gaet / wy houdense wooz goet / want wy bekennen met de H. Schrift / dattet alderwaerachtighst is/dat Christus seyt by Marcus/is: Die ghelooft, sal saligh vvorden : die niet en ghelooft, sal verdoemt vvorden. Wy voeghen hier by / dattet alle beyde na Godts voornemen gheschiet/want al wat Godt in tijt doet / heeft hy van eeuwigheyt wooz ghenomen te doen. Maer dat en dient ter saken niet/noch en ontloft den knoop niet. Want daer en is gheen gheschil / oft de gheloobighe saligh ende d'onghelooighe verdoemt worden sal? Want beyde bekennen wy't. Maer daer wort ghebraght / oft onse wercken ten minsten/soo alste te voren ghesien zijn/ d'oorfack van onse verkiefsinghe zijn? dan oft Godts eenighe wille alleen d'oorfack daer van zy? Dat eerste loochenen wy? Want het is seer onwaerachtigh / dat den grooten Melanthon seyd: Zijn onse vvercken, die in ons leven ghelchien soudent, oorfaeck van onse verkiefsinghe, soo ist den Apostel niet gheoorloft ghevveest te segghen : Niet upt de wercken. Soo zijn dan de vvercken d'oorfaeck niet. Candere segghen wy / want 'tis ghelijcke waerachtigh / dat de selve Melanthon upt d'Apostel berhaelt : Het en hangt aen niemants vville, noch loopen : maer aen Godts onfermen, Rom. 8. 9. Soo is dan Godts barmhertigheyt oorfack van d'uytverkiefsinghe. Het lust my niet hier meer by te voegghen. Ick segghe alleen / dat deur sulcken ghespooch ende eersselinghen soodanighe slupt-redens niet verbedicht konnen worden. Daer toe moet ghy weten / dat /die Conradus aen d'Heeren Curateurs soo seer aen gheprezen hebben / boden maten sijn gheleertheyt ghelooft hebben/ende die selve soo hoogh verheben / dattet schijnt/dat sy alle man een schrick hebben willen aen jaghen/ende te weghe ghebrachte hebben / dat vele wooz hem beangst zijn ghelweest / ende met hem te spraeck te komen ghebreest hebben: Oock dat d'onverbarene jeught/als verflaghen zijnde / desen nieuwen / ende als upt den Hemel gheballene/Doet ooz verwondert hebben. Desen vzele behoorde men den recht-sinnighe Leeraers ende Dienaers te benemen / ende de jeught van dese verwonderinghe te beuzgen. Soo hebick dan twit ghe-

twist ghenoeemt/ende Gode yd danck / wy hebben deur sijn schryffen
dat bekomen / dat niemant van onse Leeraers ende Herbers nu
vooz hem heeft / ende dat de jeught van haer verwonderinghe tot
haer selfs weder ghekomen zijnde / van desen Doctoor gheen ander
ghevoelen heeft als sy behoort. Hier quam noch toe/ dat Conradus
een groote matigheyt des ghemoets schoonde / ende sijn lof-blaers
verheefden de selve met grooten prijs / op dat sy in d'onverbarene
Menschen/die meer deur upterlijke ghebeerten ende omstandighe-
den / als de waerheyt beweeght worden/ een verwonderinghe sou-
den maken. Waer wy wisten wel/ dat hy een opgeblasen/ toornigh
ende gantsch onversoenlyck Mensch was. Dese ghebreken bedeckt
hy mer een ghebeynsde sachtigheyt/ ende boedese met een vooz-ghe-
oordeelde meyninghe van wysheyt / van welke meyninghe hy
groot gaet. Soo behoorden wy van ons te bebligtighen/ dat wy dese
ghebreken ghenesen mochten. Van soo langhe de krankheden van
sijn ghemoet verstoppyn konde/ wasser gheen hope van verbeterin-
ghe. Soo ist van nooden gheweest/ dat hy selfs sijn ghemoets sieck-
ten soude / ende dat anderen de selve saghyn/ welke beyde wy heb-
ben ghemeent dat bequamelyck gheschien soude / soo wy hem dese
kinderlijke mis-grepen aen wesen. De sake leert selver/ dat dit ghe-
neef-middel in tyts hy d' hant ghenomen is. Want so ggeringhe als
onse Commentarien upt ghekomen zyn / heeft hy / als rasende ghe-
worden/ alle sijne ghebeynsde sachtigheyt ende matigheyt verloren/
ende spouwet niet als swerte galle / hy kniest / raekt en woedet als
een dul Mensch / ende dat is hem bukten sijn meyninghe niet over
ghekomen / want ghy en kont een hoederdigh Man / ende die van
pele ghevoelen van wysheyt oy gheblasen is/ niet quader doen/ als
dat ghy sijn onwetenheyt ontdeekt. Van die de gheheele sake na de
ware reden oordeelen / hebben gantsch een ander ghevoelen / sy
weten dat onwetenheyt gheen oneer is / want ghy en hebt gheen
oorzake waer om ghy toornigh wort ende raekt / al verwijt ick u/
dat ghy onwetende zyt. Wat ist doch dat wy weten/ ende daer om
wy soo groote moet draghen? Wat het een sot ende gantsch mal
Mensch toe komt / soo vele franks te maken / ende soo vele buple
woorden/ die niet eyghen-schynlyck waer zyn/ op een/ die ontschul-
digh is / ten minsten / selve niet verdient heeft / upt te schieten / om
dat men hem onwetenheyt verwijt. Doe wel dat ick van Contra-
dus / na dat hy den toornighen ende quael sprekenden Parenesis,
ende dese roerighe Scholien upt ghegheben / beter begin te hopen.
Want te vozen verachte ende versmade hy een ander van hoven
af / hy achte niemant weerdigh om teghen te schryven als Dilea-
toz. Waer hy heeft upt onse Commentarien gheleert / dat de saek
anders

anders ghelegghen is. Want hy gheeft te kennen / dat ſijn Ket-
 teryn doodelijck van ons ghetrokken zijn / daer van is dat ketterij.
 Want had hy deſe wonden niet ghevoelt / hy en ſoude niet ſulcke
 bertelheyt teghen ons niet upt gheballen zijn. Van wy beſlupten
 upt deſe verſtoozinghe des ghemoets / dat hy op't uiterſte is /
 want ſijn ſaek miſtrouwende / begheeft hy hem tot vuplbecken.
 Ende dat hy niet rechtveerdighe redenen niet te weghe brengghen
 kan / meent hy niet onnutte woorden upt te richten. Hy is voer-
 waer noch teghen Bellarmijn / noch Piſtorius / noch de Munſter-
 ſche ſoo upt ghebaren / als teghen Sibrandus. Ghy kont (Hugo)
 klaertlijck bliſſen / dat ſijn Ketterijen van niemant ſoo waarlijck
 ghequeſet zijn als van Sibrandus. Deſe verſtoozinghe van ſijn
 ghemoet ſal hem dwinghen om ſijn dwalinghen te verbeteren
 ofte te verdedighen / alle beyde kondet niet nut der Kercken ghe-
 ſchien : Want bekend hy ſijn wiſſaghen / ſoo ſal hy de Kercke weder
 in ruſt ſtellen/ende ſich niet haer vereenighen / welck wy hem van
 herten wenſchen. Gaet hyſe verdedighen / ſo ſal hy tot beſchermin-
 ghe noch meer grouwelen verdichten / ende ſal alſoo eyndelijck de
 Heeren Staten d'ooghen openen / dat ſp ſien dat 'waer is / dat wy
 ſchrijven. Het zy ſoo't wil / ick ſtelle my in deſe gantſche handel-
 inghe in het oordeel van alle de Reſormeerde Kercken / die in Duiſ-
 ſlant / Groot Brittanien / Vranckrijck / Switſerlant ende Savoyen
 zijn / inden ick in't ontdecken ende neder legghen van Conradus
 Ketterijen pets ghedaen hebbe / dat een Chriſten Menſch niet be-
 taemt. Dit wil ick alleen upt ghemomen hebben / dat ick gheſchre-
 ven hebbe / dattet Boeck / welcke hy van Burgh aen de ouder Duiſ-
 man toe ghezegghelt ghesonden / ende door welcke hy Duiſman tot
 ſijn Ketterijen ghetrokken heeft / van Conradus ghemaect is.
 Want hoe wel die ghene / die my 'ſelve Boeck / metter hant ghe-
 ſchreven/beſtelt heeft / my ſepde dattet Conradus Boeck was/ende
 niet een / dat hy't upt d'uytſchrift / die met Conradus hant ghe-
 ſchreven was / na gheſchreven hadde : heb ick nochtrans van de ſel-
 ve Man / ende van anderen / na dat ſijn Pareneliſ upt ghegheven
 was / verſtaen / dattet Socinius Boeck is. Soo heb ick dan in
 dit verhael miſ gheſlagghen / ende deſe dwalinghe beken ick
 goets ronts. Want niemant ſal ſoo veerdigh weſen om de ſelve
 te beken / als ick van der ſelver onwaerheyt verſtendicht
 ben : Hoe wel ick ſwigghe / dat ick ſoo ghemoet ben / dat ick nie-
 mant willens en wetens 'ontrecht beſwaren wil. Maar als
 ick Conradus die dinghen voer gheworpen hadde / het rene
 dat hy dat Boeck ghemaect hadde / het ander dat hy 'ſelve
 wel toe

wel toe ghezeghelt aen Dufman ghesonden hadde / het derde dat hy Dufman daer deur tot sijn gheboelen ghetrocken hadde antwoort hy op 't eerste ende op de twee laetstefwijcht hy. So houd' ich dan dese twee dinghen vooz bekent / ende segghe / dat het gheen minder schult is een Ketterfch Boec een onboozlichtich man te lesen te gheben/ ende hem deurt lesen van 't selve Boeck in Ketterte te slepen/ als een Ketterfch Boeck te maken. Alle wijfe Menschen sullen my toestaen/ dat die gheene swaerlijcker misdoet die een mensch vergift langht ende hem daer deur ombrenght/ als diet bereept.

Ghy spotter mede / dat ich gheschreven hebbe / dat hy ghehoort vvoordt, so menichmael men sijn Boeck leest. Van ich segh dat selve als noch/ voeghe daer by dat om hem eerlijck verloft te gheben ghenoech is datmen sijn Boeck leest. Onder anderen segghy dat d' onghehoorde ende onverdedichde als onschuldich vergaen. Van ich heb mit te booren al gheseyt dat de Nederlantfche Kercken niet begeret hebben/ dat hy verdoemt ofte eenighfing ghestraft soude worden/ maer alleen dat men hem soude afdancken. Dat heeft sonder sijn verdoel / ja moghelijck met sijn pzoijt konnen gheschien/ ende dat selve geest Conradus self ghenoech te kennen. Want hy heeft my vooz so sachten raet doen ter tijt ghebancht / ghelijck te vooren aenghewesen is. Ghy schiet daerom 't wit mis/ als ghy upt Seneca secht:

Die besluyt sonder eens het teghendeel te hooren.

't Vonnis sy recht, niet min gaet billick heyr verlooren.

ende als ghy tusschen recht ende rechtspleginge onderschept machit. Ja ghy vaert soo verre voozt / dat ghy secht dat dese Rechts gheleert-heynt nieu is ende om de Menschelijcke eenigheyt te verstooren dient. Daer mercht eens waer heen u lust om Spybrandus te quellen ende Doxstus vooz te staen u drijft. Want terwijl gy Spybrandus verbolcht/so beschuldichdy den Koninck van Brancrick ende den Koninck van Bytanten / dat sy de menschelijcke eenigheyt ghebzoken hebben. De Koninck van Brancrick. Want hy heeft Bellarmin op sulke wijfe als ghy bereyscht / onghehoort verdoemt/ ende sijn boeck tot Parys verbrandt. Den Koninck van Bytanten. Want hy heeft teghen Conradus op sodanighe wijfe onghehoort sijn den Censure uptghegheben. Konde noch lochenen dat ghy sulswyghens vertoont dat dese Koninghen onredelijck ghebandelt ende de Menschelijcke eenigheyt verstoort hebben? So ghypets van my sodanigh souden konnen segghen wat een stanch soude maken? Daer Gods recht vaerdigh. Ghe ooydele diwinght u/want terwijl gy my sonder sozake beschuldiget/ ende daer oer gheheel upt sit/ dat ghy my by d' Heeren Staten ghehaet souden maken / soo verblindt u niet een groote misdaet ende beschuldighet den ghesalfden Godts met een duplen mont/ dat so on-

42. Antvvoort-op de Gods-dienstigheyt
redelijck sijn/ ende de menschelijcke eenigheyt ghequetset hebben.
Eyndelijck treedp tot het ghehoor, ende verhaelt wijs en bzeedt/
wat d' Heeren Staten van Holland ghedaen hebben/ op dat ghy haer
Gods-dienstigheyt beschermet/ ende my beschuldicht dat ick d'hoog-
heyt gheschendet hebbe. Van ick en beschuldighe d' Heeren Staten/
noch en heb haer nopt beschuldighet/ vele min der heb ick haer van
zenighe ongodts-dienstigheyt beschuldighet. Soo doedp my dan ten
hooghsten te hoort: isser peimant anders die hier aen schuldadich is
waerom noemdp hem niet? Waerom en verhaeldp sijn schriften/ sijn
woorden/ sijn doen niet? maer dat ghy van d' onghenoemde seyt aelst
ick een ydele Tael mans tressch/ ende trede weder tot u beschul-
dinghe.

Op secht. Eyndelijc comt Sibrandus daer toe, dat hy seyt dat d'Heeren
Staten gheen luyden tot die kennisseghebruict hebben. Die van sulke
gheschillen ervarentheyt hadden, ende dat Vorstius daerom lichtelijc
ende ongestraft haer onervarentheyt bespot heeft. Heb ick dat gheseyt/
op wat plaets? in wat boeck? op wat pagine? toont dese dinghen uyt
mijn boozreden oft een van mijn Boecken. Versdp dan segghen dat
ghy dit niet gheschreven hebt? Dat segh ick/ en segh wederom end an-
derwerf dat ick dat niet gheschreven hebbe. Wat hebdp dan/ seghdp
gheseyt? Ick sal 'u segghen/ inde boozreden aen den Eerf-Bisschop.
17. Pag. 14. Lin. Heb ick gheschreven. Als de Ketter in
vergaderinghe der Heeren Staten op 't statichst ghesvoren hadde, dat
hy Gods vvesentlijke over al teghenvvoordicheyt nummer gheloochent
hadde, heeft hy in de vergaderinghe, vergaderinghe; ja, ten sel-
ven ooghenblijc gheseyt, dat God met sijn vvesen niet vvas inde drec,
ghemacken ende onnutte plaetsen vvesentlijc teghenvvoordigh. Met
vvelcke doen hy d'Heeren Staten van Holland heeft vwillen bespotten
ende by de neus trekken. VWant hy heeft vwillen verklaren, dat hy oor-
deelde dat de ghene voor de vvelcke hy sprac met de minste kennisse
van die dinghen niet begaef en vwaren, ende dat hem daerom gheoor-
loft vvas, ongestraft al 't gheen hem inde mont quam uytblaffen, vwant
had hy ghemeent, dat sy eenighe tamelijcke kennisse van dese dinghen
hadden, hy en soudet in haer teghenvvoordigheyt niet gheseyt hebben.
Dat God met sijn vvesen in de drec, ghemacken ende onnutte plaetsen
niet teghenvvoordigh vvas.

In de selve boozreden 20. pag 18. lin. heb ick gheschreven.
In het Traetaet van de voldoeninghe schrijft hy. Een volcomen
ghenoechdoeninghe van vviens oock ghedaen vverde en kan met
de vware quitscheldinghe tsamen niet bestaen. En dese bevrijfden
en bekent hy niet alleene in de ses en sestigste duvalinghe voor de
sijne maer onderstaet 't selve oock met eenigh schijnredenkens staen-
de te

de te houden.

In zijn Belijdenisse schrijft hy: Dat God ons gheen ghenoechdoeninghe voor ons ontfanghen hebbende ons in ghenade ghenomen heeft, Ende. Dat Christus op dat hy ons dese ghenade deelachtich soude maken, vele bittere lijden verdraeghen moeste, vvelke alle met denaem van ghenoechdoeninghe beteykent vvorden, Ende. Datter gheen andere ghenoechdoeninghe uyt de Heylighe Schrift ghesicht can vvorden.

In zijn bescherimende reden boecht hy daer by dat sijn meninge uyt sijn Belijdenisse ghenochlaem verstaen kan vvorden; ende dat hy de selve nummermeer vvederroepen heeft. Met vvelke doen hy de Heeren Staten van Hollandt self op 't spijlichst bespot, vvant om dat hy in haer vergaderinghe so strijdighedinghen uytgherabbelt heeft, soo acht hy ia der daer dat de gheene voor den vvelke hy ghesproken heeft, van dese dinghen gheen kennis hebben, ende dat hy om die oorsaecke sulke afgrijpselijcheden, by haer onghestraft mochte uyt segghen. Dan oft hy behouden des eersbants teene heeft connen schrijven ende 't ander heeft connen segghen, soudy vvel te rechte moghen tvvijfelen: vvant ten vware hy met tvvijfel-spreuk speelt, hy en sal so strijdighedinghen nummer oover een brengen. Hier boegh ick achter an. Hoe veel beter souden d' Heeren Staten van Hollandt ghedaen hebben, soo sy als sy hem hoorden svversen, eenighe mannen, die van foodanighe gheschillen kennisse hebben, daer by ghenomen hadden, ende die van alsulke eerlinghen, teghenpreekinghen ende tvvijfel-spreuken te rechte hadden connen oordelen. Hadden sy d' Inlandische Leeraers ende Herders 't selve oordele niet vvillen toestaen, sy konden rechtsinnighe mannen ende die van Ketterijen niet verdacht vvaren uyt Duytslant, Britannien, Svvtserlant, Savoyen doen komen, die gheschicht ende bequaem souden sijn om dese tvvijfel-spreucken, Ketterijen, eerfelinghen, ende teghenspreken, te recht uytlegghen. Hadden sy dat ghedaen, soo souden sy dese tvvisten niet alleene sonder svvarigheyt, maer ooc met haer groote eere vvech ghenomen hebben.

Dit sijn mijn woorden / dit heb ick gheseyt / dit heb ick gheschreven: dat ghy stelt en sijn mijne woorden niet / dat en hebbe ick niet gheseyt ende niet ghesproken. Dat soude ghenoech sijn tot mijn bescheriminghe. Maer vermits ghy niet groot gheheer raest/ende ongestuimelijck heen ende gins singt/ moet icker noch een wermichien by doen. Ick disputer noch niet oft ick wel oft qualijck gheschreven hebbe? Maer oft ick soo gheschreven hebbe? Ghy seggt het. Ick ontkent. Laet dan een peder sien wie van ons ghy oft ick de waerheyt ghesproken heeft?

Ick en hebbe niet gheseyt dat d' Heeren Staten tot kennisse van de sacche

de ſaecte gheen Namen die haer ſulcke gheſchillen verſonden ghe-
 nomen hebben/ noch oock dat Conradus haer onwetenheyt beſpot
 heeft; maer ick hebbe gheſeyt/ dat Conradus heeft willen bethoonen/
 dat ſijn gheboelen was/ dat d'Heeren Staten van ſoodanighe dingen
 d'a'ghertingſte kenniſſe niet en hadden. Siet/ Ick en hebbe niet ghe-
 ſeyt / dat d'Heeren Staten van ſulcke gheſchillen onerbaren ſijn.
 Maer ick hebbe gheſeyt / dat Conradus in der daet ghehoont
 heeft/ dat hy meende dat d'Heeren Staten van ſoodanighe gheſchil-
 len onerbaren waren. Onder deſe twee dinghen is een groot on-
 derſchepdt. Want in dat woꝝde gheſeyt dat Spbrandus t'ghedaen
 heeft/ in dit dat Conradus het ghedaen heeft. Ter overbloet ſegh ick
 dat ick bewiſſen kan/ dat de alder gheleerſte Theologiens/ die nu ter
 tijt beroemt ſijn/ met hare vzeven betupghen/ dat ſy niet gheweten
 hebben datter ſoo beele Ketters ten onder Voſſius ſchryften verholten
 ſijn/ ten ware ſy 'ſelve upt mijn boeken hadden geleert. So beſhoorde
 dan niet datelick de gheue die ſeggghen mochte dat die menſchen.
 welcke alie haer leven in des Ghemeentes beſtellinghe verſigten
 ende de Theologiſche ſaecten niet als op leedighe uren handelen
 in/ deſe gheſchillen onerbaren ſijn/ daerom beſtraft te woꝝden: maer
 ick en hebbe dat niet gheſchreven/ als te boozen bewezen is. Daer na
 wyls ick aen / dat Conradus d'Heeren Staten beſpot ende op 't ſpij-
 tichſt belacht heeft / ende dat hy met dit ſpotten ende lachen betoont/
 dat hy alſoo van d'Heeren Staten ghevoelt / welck oft warachte-
 lick oft onwarachtelick van my gheſeyt is / ſal hier nae ghe-
 blijken.

Maer dat ick aengewelen hebbe/ dat d'Heeren Staten van hem be-
 ſpot ende belacht ſijn/ ſoo heb ick daer aen ghevoecht / hoe veel beter
 fouden d'Heeren Staten van Hollandt ghedaen hebben, hadden ſy man-
 ner in dufdanighe gheſchillen ervaren ende om Conradus eerſelingen,
 twiſſelachtich ſprecken, ende teghenſpreckinghen te oordeelen, be-
 quaem ſijnde, daer toe ghenomen. Dat is verre anders alſt t'gene ghy
 my van my verdicht / want ick verclare noch ſegghe wat ſy ghe-
 daen ofte niet ghedaen hebben/ maer thoone allen bequaemelijc/
 wat ick wenſchen ſoude / achte oock datter niemant van d'Heeren
 Staten is / die deſe mijn wenſch ofte begheerte ten argſien dupden
 ſal willen oft konnen. Hier houdt u Gods-dienſtighoꝝt niet op/ maer
 ghy gaet ſo verre/ dat ghy ſeght dat ic d'Heeren Staten van Hollandt
 beſpot hebbe. Sibrandus ſeyt dat d'Heeren Staten van Voſſius ſijn be-
 ſpot, begrenckt, ende merren neus beſoect. V Wat is doch d'Heeren Staten
 beſpotten ende de Overſte des Volcks te vloecten, iſſet dat niet dat Si-
 brandus hier doet. Namelijc Sibrandus ſeyt dat Conradus d'Heeren
 Staten beſoꝝt ende begrenckt heeft. Daerom ſo heeft van Spbran-
 dus

dus de Staten bespot ende begrenicht. O schoone Advocaet! o vermaerde Priester der rechtveerdigheyt / Conradus heeft d'Heeren Staten bespot ende begrenicht. Dit stoutc stuch heeft Spbzandus in syn boozreden gheschraeft / ende overhaelt / sal't met Godes hulpe hier nae overbloedigher bestraffen. Daerom heeft Spbzandus d'Heeren Staten bespot ende begrenicht. 'Tghelt al eben veel oft ick te kennen gaf / dat niemant de bzant in de Amsterdamsche Schepen sack ende dat ghy mi daer om van bzantstichten beschuldighet. Van sulcke boozspzaecken ende richters seyt God by Moses. Vervloect is hy die oordeel verkeert, ende al het Volc sal segghen, Amen.

Dat bewesen sijnde / dat ic niet gesept en hebbe / dat gy mi lasterlijc opdzinght. Laet ons / ey lieve / wat volkomener onderschecken / oft ick wel oft te onrechte gheseyt hebbe / dat Conradus d'Heeren Staten bespot / begrenicht / ende niet de neuse besocht heeft / welck ten eynde bequamelijck gheschiede / ick segghe / dat Conradus in dese Werddighende reden opt statichste ghewoozen heeft / dat hy niet segghen sal oft als t'gene waer is / ter 4 pag. Ic beloove heylichlijc — dat ic niet Gods hulpe — oprechtelic, rondelic, opentlijc, duydelijc als in het aensien der Goddelijcker majesteit — antvvoorden sal. Ter 13 ende 40 pag. verhaelt hy 't selve eedt / maer die Gods naem oft om syn Kettersen te mantelen oft om syn naesten te quetsen misbruyct / die bespot ende begrenicht God selve Levit. 19. 11. Gy en sult in mijn naem niet logenachtich siveeren noch de naem vanu Godt besmetten, ic Iehova. Met dese woorden leert Moses dat in Gods naem logenachtich te sweeren al eben veel is als Gods naem te besmetten. Hieronimus over't 17. Cap van Ezech. Die ydel veracht, veracht den genen deur vrien hy gesvvooren heeft ende doet hem te kort, vviens naem het tegendeel geloof heeft. Dereden is bekent. Want God heeft ons toegelaten dat wy syn naem als een gesfelt pant om de geschillen te eyndigen souden gebzuycken. Wie dan Gods naem om syn bedrooch te verstoppen misbruyct / die bespot ende begrenicht God / ende thoont in der daet / dat hy meent dat God het ontfeplijghen van syn naem niet achtet / ende daerom over den loghenaer niet verstoozt sal wesen. Maer so hy in de teghen woordighert des Overstepts / welke Godts Stadt houder is / ende op der Werden in Gods plaetse recht pleeght Gods naem misbruyct die bespot ooc ende begrenicht de Overichtheit selver dat hebben oock de Heydenen deur t'licht der Natueren gheweten. Want als sy verbondt maechten / rtepen sy de Goden tot ghetuygen / ende die tverbondt bzaken / wterden gesept de Godente bedziagen Livius. Decad. 3. lib. 102. Deur vvat Goden soudente verbondt maecken, na dienste de selve, deur vvelcke sy ghesvvooren hebben, bedrooghen hadden? deur de selve seyt Aldrubal, die so gram sijn over de bondt-broecckers. Ioh en

twijffel oock niet / Hugo/ oft ghy sult desen eerste boozstellinghe lixte toe staen.

Al de ghene die om sijn kettersen te verstoppen / om sijn leugens te bevestighen Gods naem misbruyckt / die selve bespot ende begrenicht Godt selve ende dien volghens sijn Stadt-houder / in wiens teghenwoozdigheyt hy 'tselbe doet.

Nen dese boozstellinghe voegh ick desen anderde boozstellinghe. Couradus misbruyckt Godts naem om sijn kettersen te verstoppen/ ende sijn leugens te bevestighen in teghenwoozdigheyt van de Heeren Staten van Hollandt

Desen anderde boozstellinghe heb ick in mijn boozreden bewesen/ maer de wijs ghy/ ken weet niet om wat oorsaeck / dit bewijs niet hebt willen sien/ isnodigh dat ick deselve soo klaer bewijse / dat ghy al wilde ghy niet 'tselve bekennen moest. Soo gae ick dan boozt.

In de verbedighende rede seyt hy ter 16. pag. d'eerste beschuldighinghe is/ dat my nae gheseyt vvoordt, dat ic d'oneyndelicheyt ende vvesentlijke over al teghenvvoordigheyt in t'boeck van Godt lochene. Hy antwoort op dese beschuldighinghe / op theylichst betuyghende dat hy niet een van beyden, alst men t'vvel verstaet lochent. Ghelijche dingen heeft hy in sijn Christelijcke ende matighe antwoorde ter 1. pag. ende in desselven boozrede ter 8 pag. Laet ons nu/ ep liebe / dese antwoorde niet soo vvele eeden bevesticht ondersoecken / ende besien oft hy noyt d'oneyndelicheydt ende over al teghenwoozdigheyt Gods ontkent heeft. Int boeck van Godt ter 234. pag. 17. lini schrijft hy. Ic antvvoorde dat des vvesens oneyndelicheydt, niet t'onrechte onder die dinghen die t'eenemaele ommoghelijc sijn ghestelt, behoort te vvoorden. ter 235. pag. 2. lini. Godt is deur nootvvendigheyt der natuere in sich selven eyndelijc. ter 234. pag. 20. lini. Godt en is noch in t'vvesen noch in t'vvercken dadelic oneyndelijc. ter 235. pag. 8. lini. God en is van geen oneyndelic vvesen, vvant dat strijt tegen de natuer. ter 237. pag. 20. Daer can niet dadelic oneyndelijc in de geheele natuere vvesen, daerom ooc Godt niet. ter 238 pag. 4. lini. Godts macht en is niet gantsch oneyndelijc. Daerom en is ooc t'vvesen Gods niet oneyndelic Vvant gelijc als een oneyndelijcke macht een oneyndelike vvesen vereyscht, also een eyndelijcke [macht vereyscht ooc] een eyndelijc [vvesen]. ter 2. 37. Lini. Godts vvesen vvoert van d' Enghelen ghesien. Soo ist dan niet t'eenemaele ende gantsch oneyndelijc Leest die ende oordeelt oft hy Godt naem niet misbruyckt en heeft / als hy den selven aengheroepen hebbende septe dat hy d' oneyndelijcheit Gods noyt gheloochent hadde! Ghy sult segghen dat hy dat niet seyt in sijn sin/ maer om de vvaerheydt te ondersoecken ende in de persoon van een te-ghen-

ghen verper.

Wp sullen 't heyde ondersoecken. T welck op dat luyt bequamelijck konnen doen / sullen vooz eerst de ghedaente des gheschils upt Conradus selfs vooz ooghen stellen. Wp schryft ter 214 pag. 15. lin. Het en is niet buyten tvvijffel, dat voor ghevvij aenghenomen vvordt, naemelic dat Godts vvesen gantsch ende 'teenemaele onmetelijc is tvvelc vvy op sijn plaets hier nae volcomener sullen ondersoecken, al vvaer vvy ernstelijc sullen verhandelen, ofte dese meyninghe ende hoe verre sy vvaer is, 233. bladt. 13. Hoe dat de ommetelijcheydt Godts te verstaen zijn, benemens-vvijs, oft onbekennens-vvijs, ten aensien van de selfstandigheyt ofte hoe grootigheyt? Op't 232 bladt. 3. linn. Over d' eerste ende tvveede voorstellinghe vvort meest ghe arbeyt, 't sy of men de saecke selfs ende haer bevvijs, ofte de manier ende de reden van spreken aenmercke.

Maer welcke is die eerste ende tweede vooz-stellinghe? D' eerste voozstellinghe is op 't 2. 30. bladt / 29. lin. Dat Godt onkennens-vvijs ende niet benemens-vvijs oneyndelijc is, ende ooc ten aensien van de alder eenvoudighste selfstandigheyt ofte vvesen: ende niet ten aensien van de grootheyt, ghetal, ofte hoedanigheyt, eyndelijc dat hy dadelijc, in sich selven, ende t' eenemaele oneyndelijc is, nameelijc om dat hy een aldereenvoudighst vvesen heeft: tvvelcke in gheen eynden gantschelic beschreven ofte besloten is, ende daerom in sijn gheheel over al teghenvvoordich is, ia ooc alvvaer gheen plaets en is, by exempel in den hoochsten Hemelen. D' ander derde voozstellinghe is ter 23. pag. 5. Dat Godt met sijn gheheele vvesen, maer sonder groote, ende hoe grootheyt over al teghenvvoordich is, ende daeromme niet alleene deur sijn deucht ofte macht, voot soo veelen hy allen dinghen gheeft dat sy sijn, maer ooc voor soo veelen als hy vvesentlijc in alle dinghen teghenvvoordich is, ghelijc de geheele siele is in t' geheele Lichaem ende gheheel in een yeghelijc deel van 'selve.

Soo is dan in der daet het gheschil / oft Godt met sijn wesen dadelijck / t' eene maele / ende in sich selven oneyndelijck is: ende / oft Godt niet sijn wesen alle dinghen teghenvvoordich is.

Tsegghende deel houden Hieronimus Zanchinus 'tselbe houden de Propheeten / Apostelen / de Grietse Vaders / de Latijnsche / de Scholastiken / ende de gantsche Chrijstelijke Kerke. Dat heeft den seer gheleerden Sladus so klaer bewesen / dat de teghenpartije niet en heeft teghen te kicken.

Omt segghende deel te bewijzen brenghet Zanchinus dese ghetupghentien bp int 2 boeck. 6. hoofstuck. 6. Wpag. van d' epgghenschap. 1. Esale 66. 1. De Hemel is mijn stoel ende d'aerde is mijn Voedtbanc, 207. Jerem. 23. 23. Ben ic niet een Godt die na by is, spreekt de Heers.

Heere, ende niet een God die verre zijt? Meynt ghy dat hem yemande soo heymelijcken verberghen conne, dat ic hem niet en sie? spreek de Heere. Ben ic het niet, die Hemel ende Aerde vuller, spreek de Heere? 3. Psalm. 139. 7. VVaer sal ic henen gaen voor uven Gheeste? ende vvaer sal ic henen vlieden voor uven aenghesichte? Vaeric in den Hemel soo sijt ghy daer, beddede ic my in der Hellen, siet soo sijt ghy ooc daer. Name ic vleughelen des dagheraets, ende bleve in de uuyterste Zee. Soo soude my doch uvve handt aldaer leyden, ende uvve rechterhandt my houden. 4. 1. Reg. 8. 26. Siet de Hemel ende aller Hemelen Hemelen connen u niet begripen. 5. Act. 17. 27. Hoe veel hy niet verre en is van eenen yeghelijcken onder ons. VVant in hem leven en siveven en sijn vvy. 6. Eph. 4. 6. een God ende Vader aller die daer is over al, door al, ende in allen.

Conradus nederlept de bewijs-redenen upt dese plaetssen ghe-nomen/ op 'eerste antwoort hp opt 233. blad. 3. Lin. De plaetse Esai 66: Verdedighet veel meer de teghen meyninghe voor soo veele deselve toont dat Godts heerlijcheydt daerom in gheen Kercken met handen ghemaect zijnde besloten can vvorden, om dat hy vvelentlic in den alderhoochsten Hemel, als in zijn Stoel of te Pallays sit: alsoo noch-rans dat hy deur zijn cracht ofte vverckelijcheydt op der aerden omme gaet, ofte alsoo dat hy ooc dese aerdsche dinghen vvaerdigh kent om te versorgen ende te aensien, op vvelcke meyninghe Salomon 1. Reg. 8. 27. ende Stephanus Act. 9. 49. van dese saecke reden-cavelen. **Op 'tandere antwoort hp ter 232. pag. 8. lin.** Maer uyt de plaetse Ierem. 23. Soo men de vvooerden ofte manier van spreekken alleen in siet, schijnt dat-ter niet vaster uytbesloten can vvorden, dat 't Goddelijcke vvesen alle ende een yeghelijc plaetsen sonder middel ende in sich selven gheheel vervult, dan uyt de plaetse Ephes. 4. 6. besloten can vvorden, dat Chri-stus met zijn lichaem te ghelijc allenthalven by is, ofte deur alle plaet-sen verspreydt is. VVant 't vvoort van nae by te sijn, ende van te ver-vullen can seer veel tot de vvereltlijcke ende alle dinghen in allen be-stellende ende vverckende voorsichtigheydt Gods verbonden vvorden. **Op 't derde antwoort hp ter 232. pag. 25. lin.** Ende seeckerlijc voor soo veele den 139. Psalm aengaet, soo bekenen Calvin ende andere uytleg-ghers dat aldaer alleen van de almachtighe, voorsichtigheyt, ende vverc-kelijcke ofte crachtelijcke deucht Gods, ende niet van sijn vvesens om-metelijcheydt ghehandelt vvordt. **Op 't vierde antwoort hp in d'eerste antwoorde.** **Op 't vijfte antwoort hp ter 233. pag. 15. lin.** De plaetse Act. 17. Leert dat alleen, dat God in de vveldaden, die vvy daghelijcx van hem ontfanghen, eenichsins bekent can vvorden, als die deur sijn deuchde ende Vaderlijcke sorghe altijt by ons is, ende nimmer hem selven sonder ghetuyghenis ghelaten heeft, ghelijc ooc gheseyt vvordt

oock gheseyt vvoort. Act. 14. 16. Op't sefte antwoort hy ter 233. pag. 19. lin. De plaats Ephes. 4. handelt alleen ofte alder meest van de Gheestelikegaven Godts, die hy sijn Kercke bevvijft, in vvelcke hy oock op een besondere vvijsse deur sijn VVoort ende Gheest gheseyt vvoort te heerschen ende te vvoonen. Soo men't nochtans van een alghemeyne vervullinghe van alle Schepfelen, dat is, regieringhe ende bestellinghe, vvil verstaen, soo ist niet datelijck nootvvendigh, dat al vvaer yemant vvercker, al vvaert dat hy treflijck ende eerlijck vvercke, dat hy aldaer oock vvesentlijck teghenvvoordigh zy.

Siedp / Contradus werpt sichselven de bewijs redenen van Zanchius teghen / ende lepte ter neder deur sijn antwoordinghen / op alsulcke wijze als ick gheseyt hebbe / nochtans en beschermte hy die selve/noch onderstunde niet met een woort. So ist dan vooz ooghen/ dat Zanchius al hier de persoon van een teghen-werper/ ende Contradus van een antwoorder ofte neder-leggher/bzacht.

Na dat hy dese antwoordinghen ofte neder-legginghen van Zanchius bewijs-redenen / uyt de Schriftuer ghenomen/bp ghebracht hadde / so stelt hy dese twee besuppinghen/d'eene ter 233. pag. 15. l. VVaer uyt nu blyckt, dat uyt de Schriftuer d'ommetelijckheyt ofte over al teghenvvoordigheyt van het Goddelijcke vvesen niet vastelijck bevvesen kan vvorden : ten vvaer datter andere ghetuyghenissen by ghebracht vverden, ofte de bevvijs-redenen uyt die selve plaatsen, die hier verhaelt zijn, op andere vvijsse ghestelt vverden, als dus langhe ghedaen is. D'andere ter 233. pag. 28. lin. Immer (dat ten anderen in't ghemeyngheantvvoort kan vvorden) al vvaert dat alle dese plaetsen van Godts vvesentlijcke teghenvvoordigheyt vvaren te verstaen, so en vvare nochtans d'onaensienlijcke ommetelycheyt des vvesens, ofte de vvesentlijcke over al teghenvvoordigheyt niet bevvesen, na dien de gantsche VVerelt, ende de Hemel der Hemelen selfs in sich selven eyndelijck is, ende daer om niet nootvvendigh is, dat die met sijn selfstandigheyt alle dese dinghen vervult, dat die selve een ommetelijcke, ende in haer gheheel over al teghenvvoordigh vvesende, selfstandigheyt hebbe. Ick en reden-cabele niet hoe waer ofte valsche dese besuppinghen zijn / ick thoone alleen wat Contradus vooz een besupt hy bzengt / na dat hy Zanchius bewijs-redenen ter neder ghelapt heeft. Ende (Hugo) op dat ghy sien mooght / hoe ende wat hy hier voer/soo verhaelt ick wederomme/dat hy dese bzaghe vooz ghestelt heeft : Is oock Godts vvesen dadelijck r'eenemale ende in sich selven oneyndelijck? T'segghende deel van dese bzaghe hout Zanchius staende / ende bewysste met ghetuyghenissen der Schriftuer. Dese bewijs-redenen sloot Contradus om/ende selve ghedaen zinde/stelt hy dit besupt / dat d'ommetelijckheyt des Goddelijcken vvesens uyt de Schriftuer niet vastelijck bevvesen

bevvesen kan vvorden. Hier na haelt hy de redenen voort / die van
 Godts natuer ghenomen zijn / op de selve rijgh / als de selve by Zan-
 schius ghestelt worden / in't 2. Boeck / 6. Hoofstuck / 1. D'aghe / van
 d'eyghenschappen. 'Eerste op't 234. bladt / 6. lin. V Van't Godt is
 d'alder-volmaecte : Soo is hy dan onmetelijc van vvesen, om dat de
 onmetelijcheyt is een volmaectheyt, maer eyndelijcheyt is een onvol-
 maectheyt. 2. Godt is 'eerste vvesende, ende gantschelyc nerghe-
 aen hanghende : Soo en kan hy dan noch bepaelt, noch aen sekere ghe-
 slacht ofte schickinghe der dinghen, noch aen eenighe palen van vve-
 sen verbonden vvorden. 3. D'eerste stoffe vvort gheseyt oneyndelyc
 deur macht : Soo is dan Godt dadelyc oneyndelyc. 4. Godt is een loutere
 dadelycheyt, ende op gheenderley vvijs t'amen gheset : Soo is hy dan
 op gheene vvyse eyndelijc. 5. Hy heeft een oneyndelycke macht, daer
 om [heeft hy] ooc een [oneyndelyc] vvesen. 6. Hy is oneyndelyc
 deur gheduerigheyt, daer om ooc van vvesen. 7. Hy vverst alleen in
 alles : Soo is hy dan vvesentlijc in allen. 8. De Oudt-vaders ende Schola-
 stiken ghevoelen also : Soo ist dan alsoo. **Dese redenen / npt Godts**
natuer gherocken / neder leyt Conrabus ter 234. pag. 17. lin. Op't
eerste / seyd hy / kan gheantvvoort vvorden, dat daer in stil-svviighens
gheeycht vvort / gheen metten eersten in gheschil vvas. Maer dat en
is niet ghenoech. Hy doet daer by / dat d'onmetelycheyt des vvesens
(vyp Conrabus / byzucht u als een Man) niet t'onrechte onder die
dinghen, vvelcke t'eenemale onmoghelyc zyn, ghestelt vvort, ende
dat daer deur gheen volmaectheyt te kennen ghegheven vvort. Op de
twerde : Dat Godt het hooghste vvesende, ten hooghsten goet, ten
 hooghsten machtigh, ten hooghsten vvijs ghenoecht vvort, &c. daer
 uyt en kan niet te vveghe ghebracht vvorden, dat hy gantschelyc onder
 gheen Gheslacht en is, nochte door eenighe onderscheyt aen een seker
 ghedaente verbonden kan vvorden : Immer deur dese beschryvinghe
 vvort veel eer het teghendeel bethoont, **Ende / vvat belet dat eenigh**
dingh niet het hooght soude konnen vvesen in eenighe Gheslacht; ende
nochtans te ghelycke met sijn vvesen eyndelyc? Op de derde : Hoe vvel
 de stoffe machtelyc oneyndelijc vvort ghenoecht, om d'aenneme-
 lycheyt (ghelijc men't noemt) van andere formen : soo heeftse noch-
 tans gheen vvesen dat dadelyc oneyndelyc is : Akoo is Godt dadelyc
 ende gantschelyc niet oneyndelyc, noch in't zyn, noch in't vvercken.
Op de vierde : Godt is vvel een loutere dadelycheyt : maer dat en be-
 let niet, dat Godt niet te ghelycke in sich selven eyndelyc zy. V Van't hy
 en vvort soodanigh niet ghenoecht deur eenighe lydelycke macht, maer
 deur de noot vvendigheyt van de natuer. **Op de vyfte :** Datter gheseyt
 vvort, dat een oneyndelycke kracht een oneyndelyc vvesen vereyscht,
 dat is, vvaer van een [kracht] die gantschelyc oneyndelyc is : maer
 datter

datter soodanighen macht in Godt niet en is, ten minsten voor soo vele de vverckinghen ad extra [dat is, na buyten vvaerts] aen gaet, sullen vvy ten deele, daer't behoort, aen vvijsen, ende hebben't nu voren ten deele bevvesen. **Op de sesste**: Hy is vvel oneyndelijck deur gheduerigheyt, overmits de stellinghe ende nootsakelijckheyt der natuer 'telve ver-eycht: Maer daer om en is hy niet vau een onbegrijpelijk vvesen. **Hier en blijft hy niet staen/maer doet daer dese oorsaeck by**: VVan daer af heeft de natuer veel eer een afgrijsen. **Op de sevende**: Het is vvel vvaer, dat Godt alles in allen vverckt, ende dat vvy in hem leven, siveven ende zijn, &c. nochtans en volght niet, dat Godt sonder middel daer met sijn selfstandigheyt teghenvvoordigh is, al vvaer hy vverckt: vvan hy kan deur middelen ende oorsaken, ofte natuerlijcke, ofte boven-natuerlijcke, namelijk, Enghelen, &c. vvercken, ghelijck een Koningh deur sijn Dienaers: Ende 'ten volght niet, dat hy onbegrijpelijk is, om dat hy in de gheheele VVerelt ende een yghelijc deel der selver is, na dien de VVerelts self gantichelijc-eyndelijc is. **Op de achtste**: Augustinus in de 57. Brief tot ~~Barbanus~~ / Helarius over de 116. Psalm, Ambrosius in't eerste Boeck, 7. Hoofstuck van de Heylighe Gheest, beschermen vvel de ghemeynce stellinghe: maer men moet op haer redenen, niet op haer bloote ghetuyghenissen, letten.

Ick en reden-tabel hier niet/hoe waer ofte valsch dese antwoor- dinghen op Zanchius redenen by ghebracht sijn. Thoont allere- dat Conradus op dese plaetse in de Persoon van een teghen- werper spreekt. Nu stelt hy ofte werpt hem selven de bewijs-rede- nen voor / welke Zanchius / om des Goddelijcken wesens onbe- grijpelijckheyt te bewijzen / verhaelt / ende verwerpt die selve / ende stootse om / sonder een woort by te brengen / daer hyse met stutte. Soo ist dan voort ooghen / dat Zanchius hier is als een teghen- werper: maer Conradus als een antwoorder ofte verwerder. Soo gheringhe hy Zanchius bewijs redenen verworpen heeft / soo doet hy daer dese alghemeyne besluytinghe ofte vounisse by / ter 290 pag. 23. lin. Het blijkt dan uyt 'tverhaelde, datter ten min- sten onseker ende twijffelachtigh is, dat ghemeenlic van de selfstan- delijcke onbegrijpelyckheyt gheleert voort, na dien dese voorstel- linghe niet onbevveghelijck ghenoech tot desen tijt toe bevvesen is.

Dus verre heeft Conradus het segghende deel bebochten / dan dat is hem niet ghenoech: maer hy onderstaet met alle machte het loochnende deel te bewijzen / ende brengt daer toe vele redenen ter 215. pag. 25. lin. Laet ons (sint hy) bevijsinghen voor de contrarie stellinghe by brengen. **Eerste** van desen seunt op

dese Schriftuer plaetsen, in vvelcke gantscholiick geseyt vvoort, dat Godt ten aensien van sijn vvesen, (merckt op het uyt sluytende woordeken) alleen is in den Hemel, ofte in't Hemelsch Paradijs, vvelcke, te vveten, sijn huys ende plaetse ende vvooninghe in de Schriftuer ghenoecht vvert. VVant alsoo noemt hy selfs den Hemel sijn stoel / Esa. 66. namelijk, om dat hy in de selve als op een Koninglijcken stoel zit. Alsoo in den 2. Psalm. 4. Doch die in den Hemel woont / lachet haerder. Alsoo in den 103. Psalm. 19. De heere heeft sijn stoel in den Hemel bereydet / ende in den 123. Psalm. 5. Die hem so hoogh gheset heeft ende op het nederighe siet / ende in den 115. Psalm. 16. Den Hemel ja de Hemelen zijn des Herren / ende onse Godt is in den Hemel. Alsoo vvoorrt allenthalven elders gheseyt, dat Godt in d'hooghten vvoont. Siet oock den 113. Psalm. 2. ende 33. 13. ende 12. 3. ende 148. 6. ende aller vveghen elders, al vvaer gheseyt vvoort, dat hy in den Hemel woont/uyt den Hemel als sijn woonstede uyt siet/ende onse dinghen besiet/etc. Also ghebiert Christus, dat vvy onsen Vader die in d'Hemelen is / sullen aen roepen, Matth. 6. 9. ende 18. 10. ende allenthalven. Alsoo seyt d'Apostel, dat Godt woont in een licht daer men niet kan toe gaen / 1. Timoth. 6. 16. VVant hy namelijk in dien Hemel, vvelcke gheheel luchtigh ende blinkende is, als in een Konings huys, ofte (soot bv Iohan. 14. Cap. ghenoecht vvoort) in sijn Huys zit. Alsoo lesen vvy Es 40. 22. dat Godt zit boven den kloot der Aerden / ende die daer op woonen / sijn voer hem als Sprinckhanen / etc. Ende ten eynde ghy sijn mooght / dat Conradus hier nu ten ander aensicht voert / als hy voerde doen hy Zanchius bewijs-redenen voer selbe / soo werpt hy sich selven teghen / dat de Leerars van de rechte ghe-loofighe kercke / tot uyt legginge van dese Spreucken/voort brenghen opt 236. bladt / 16. Heren ghelt niet, dat yemant uyt vluchte, als oft dit alles oneyghentlicke gheseyt vverde, om eenighe trefliker openbaringhe van de Goddelicke eere, die vvelcke in den Hemel ghevveest is. &c. Ende met een leyt hy dese teghen-werpinghe ofte uyt-neminghe ter neder / ter 236. pag. 18. lin. VVant dat is het eyghentlicke gheschil van dese plaetse, ende behoort soo langhe in twyffel te-blijven, tot dat het klaerder bevvesen is. De andere [redens:] Hier komt toe een stil-sviighende over een kominghe van de natuerende alle volckeren : VVant vvy verheffen ighemoet, d'ooghen ende d'handen ten Hemel, so menigh mael als vvy als tot de Goddelicke heerlijcheyt pooghen opte staen, ende bekennen alsoo niet twyffelachtigh, dat Godt in den Hemel vvoont, soo als David duydelijk te kennen gheeft in den 123. Psalm. 1. Ick heffe mijn ooghen op tot u / ghy die in den Hemel zittet/etc. D'Heydenen selfs, deur des natuers in gheven, (soo Aristoteles in't Boeck van de VVerselghetuyght) hebben bekendt, dat Godt in den

Hemel,

Hemel, als d'hooghste plaets van de VVerelt, ende als een Slot ende Koninglijcke stoel, vvoont. **De derde :** Hier toe d'heerlijckheyt selfs van Godt schijnt te voorderen, dat hy sijn selfstandigheyt behoude van dese aerische ende vuyle dinghen af ghesondert, die anders soude schijnen in de selve vermenght, ende een deel der selver ghemaect te voorderen, teghen 'tghene vvy hier boven van Godts onveranderlijckheyt bevvesen hebben. Ende hoe vvel dit daer uyt niet soude volghen, soude het nochtans Godt niet onvveerdigh schijnen, soo men seyde dat hy in een hol van een muert, ofte in vuyle plaetsen met sijn vvesen teghen-vvoordigh is? ende past het ooc sijn heerlijckheyt vvel te segghen, dat hy gheheel vvesentlijck is in de minste kerne van een stofken? Die over sulcke ghedachten haer tijt verdrijven, dunckt my dat niet trefelijck ghenoech ofte vveerdelijc van Godt ghevoelen. **Hier en hout sijne lust om Godts onepndelijckheyt te bestozmen / niet op : maer hy gaet al boozder / ende bzeugt dese besuypinghe ter handen / ter 137. pag. 5. l.** Laet ons eenvoudelijc ghelooven, 'tghene d'Heylighen Schriften soo dic-vvil in planten, dat Godt in der daet met sijn selfstandigheyt (vvelcke ghelijcke alder breedst ende grootst, ende ten aensien van ons onbegrijpelijs, alsoo ooc ten hooghsten eerlijc is) in den alder-hooghsten ende alder-vvijtsten Hemel vvoont : maer dat hy op der Aerden over al met sijn kracht ende vwijsheyt, ofte sijn vverckelijckheyt, teghen-vvoordigh is. **De vierde :** Godts selfstandigheyt vvort nu van den Enghelen ghesien, **Mat. 8. 10.** ende sal in toekomende van ons aenghesicht aen aenghesicht ghesien vverden, **1. Johan. 2. 3. Apocal. 23. 4.** Soo en is dan (**Huigh Conrads als een Man**) de selve niet gantschelijc ende t'eene-male oneyndelijc : VVant dat soodanigh is, kan met gheen zin begrepen vvorden, vvant daer behoort een even-redenheyt te wesen tusschen het ondervverspel dat men begripen sal, ende het begriipende dingh ofte persoon. Ende terwijl hem niet onbekent is / dat dese plaetsen van het zin des ghesichtes / by de Kerckelijcke Leeraers niet verstaen worden / so neemt hy van te vozen 'tghene hem teghens gheworpen konde worden / ('twelck ick daer om aen teekene / op dat ghj (**Hugo**) sien mooght / dat hy hier in een ander schijn is / als doen hy **Zanctius bewijs-rebenen vvoor stelde**) ende seyd ter 137. pag. 5. l. m. Voorders, dat men gemeenelijc de plaetsen, in vvelcke gheseyt vvort, dat vvy Godt sien sullen, van d'innerlijcke speculatie des verstants, niet van d'uyterlijcke aen sien der ooghen, uyt leyt, en vveer ick niet oft het mer de Heylighen Schrift over een komt. Sekerlijc my dunckt dat men met dese uyt-legginghe een groot deel van onse toekomende gheluckelijckheyt vvech neemt. **De vijfte :** Daer kan niet dadelijc oneyndelijc in de gheheele natuer vvesen, na dien alle vvelenden hebben een seker ende bepaelt vvesen, deur vvelcke sy zijn 'tghene sy zijn, ende deur vvelcke sy

van anderen onderscheyden zijn. Want oock de stoffe selver / hoe wel sy machtelyck oneyndelyck ghenoeemt wort / (overmidts sy altoos verscheyden ghedaenten aen nemen kan) en kan niet dadelijck oneyndelijc vvesen, namelijk, om dat sy in der daer gheen verscheyden oneyndelycke ghedaenten aen nemen kan, noch eenigh gheral, noch eenigh grootheyt is dadelijc oneyndelijc: daer om oock Godt niet. VVant dadelijck oneyndelijc te vvesen, ende in een ghedaente dit ofte dat te vvesen, zijn reghen malkanderen strijdigh. VVant al 'tghene dadelijck yers is, is in sich selven eyndelijck, ende is als tot een gheslacht des vvesendes betrocken. Hier neemt hy 'tghene hem teghen gheworpen konde worden / op dat hy thoonen mach / dat hy nu een ander aensicht aen heeft / als doen hy Zanchius bewijs redenen verhaelde. Niet dat Godt van een ander gheeyndicht ofte beperckt is, maer dat hy't van sich selven ofte sijn natuer (merck dese Godts lasteringhe) een ghedaente—makende forme ofte onderscheyt heeft, vvelcke het ondervverpsel nootvvendighlijck verknoopt, beperckt ende eyndighet. **De sesste**: Godts macht, hoe vvel sy ten aensien van ons ende de moghelijcke dinghen te rechte onbegrijpelijck ghenoeemt vvort, soo en is de selve nochtans niet oneyndelijc, vvant sy streckt haer selven niet tot onmoghelijcke dinghen: Immers sy bestaat in Godt self, onder de natuerlijcke hoedanigheden van Godt. Soo en is dan oock Godts vvesen niet oneyndelijc, VVant ghelijc een oneyndelijcke macht een oneyndelijck vvesen vereyscht, alsoo [vereyscht] een eyndelijcke [macht] een eyndelijc [vvesen]. **De sevende**: Voeght hier by, dat de Heylighe Schrift Godt vvel groot, hoogh ende verheven noemt: **Siet de 95. Psalm. 3. ende 96. 4. ende 99. 2. ende elders**, maer nimmermeer oneyndelijck sonder eenighe aensien. **Ten eynde hy nochtans niet schijne te segghen / dat Godt op gheenerley wjse oneyndelijck is / soo thoont hy hoe dat Godt oneyndelijck ghenoeemt kan worden / ende seyd**: VVant vvy en ontkennen niet, dat Godt eenigher voeghen, ende by vergelijckenisse oneyndelijck ghenoeemt kan worden: ghelijck ten aensien van ons het gheral der Sterren, ende van het sant van de Zee oneyndelijck is: hoe vvel 'tbekent is, dattet in sich selven eyndelijck ende seker is, overmidts daer niet dadelijck oneyndelijck is, ten minsten in de gheschapene dinghen: hoe vvel dat vele soo ghenoeemt vvorden op een besondere aensien ende maniere.

Leest dit / Dugo / ende oordeelt ofte na 'tscheyden des Werelts rentigh Mensch gheweest is / die Godts naem schendigher misbruycht heeft / als dese Mensch doet / soo dichtwil hy seyd / dat hy die dinghen teghen vverpen vvijs, niet om te besluypen / maer om te onderloeken, gheschreven heeft.

Maer / suldy misseghen segghen / dat hy na sijn verstant (want
 dit is sijn andere cersellinghe ofre twijffel spreuck) Godts onepn-
 delijcke macht niet en ontken. Wel aen / laet ons dese upblichte
 hem afluijden. In de Vooz-reden aen d'Heeren Staten / sept hy
 ter 8. pag. Ic betuyghe voor Godt en alle de VVerelt, dat ic Godts on-
 eyndelijcheyt niet ontkenne. In d'antwoorde self / ter 1. pag. Ner-
 ghens ontken ick, na mijn eyghen verstant, dat Godt vvesentlijck on-
 eyndelijck zy. In de verbedighende reden / ter 16. pag. Ick betuyghe
 op't heylighst voor u luyden, dat niet een van beyden, (hy spreect
 van d'onbegrijpelijckheyt ende wesentlijcke over al teghenwooz-
 digheyt) vvel verstaen zijnde, van my gheloochent vvort. Maer aller
 weghen thoont hy wat vooz een onepndelijckheyt / na sijn verstant /
 behoort toe ghestanden te worden / ter 130. pag. 4. lin. Dat Godt,
 ten aensien van sijn vvesen, onbegrijpelijk is, dat is / alder grootst ende
 treflijckst, ende oock, ten aensien van de grootheyt, voor ons onbegrij-
 pelijk ende onmetelijk. Ter 134. pag. 9. lin. Godt en is dadelijk
 eenemale niet oneyndelijck, noch in't vvesen, noch in't vvercken, hoe
 vvel't alle beyde, ten aensien van ons, alsoo gheseyt vvort. Ter 137.
 pag. 9. lin. Godts vvesen is alder treflijckst ende grootst, ende, ten aen-
 sien van ons, onbegrijpelyck. Ter 136. pag. 9. lin. VVy en ontken-
 nen niet, dat Godt in eenigher voeghen, ende ten aensien van ons, on-
 eyndelijck ghenoeemt kan vvorden : ghelijck het ghetal van de Sterren;
 ende het sant van de Zee, ten aensien van ons, oneyndelyck is.

Siet / na sijn verstant sept hy / dat Godt niet dabelijck / maer
 machtelijck : Niet eenemale / maer in eenighe voeghen : Niet in
 sich selven / maer hy ghelijckenisse / ende ten aensien van ons onepn-
 delijck is. Met een vwoozt / hy sept / dat hy alsoo onepndelijck is / als
 het ghetal van de Sterren / ende het sant van de Zee onepndelijck
 is. Van hy sept dat de natuer van d'onepndelijckheyt des wesen /
 welcken de gantsche Kercke ghelooft / ende sonder welcke Gode
 gheen Godt en is / oock de Dievuldigheyt der drie Persoonen /
 een ende in't ghetal 'tselve wesen zijnde / niet zijn en kan / een af-
 grylen heeft, ende dat 'tselve onder die dinghen / die eenemale on-
 moghelyc zyn, behoort ghestelt te worden. Heeft nochtans in't
 aensien van de ghene / die Godts Stadthouders zijn / ende in
 Godes rede rechtveerdigheyt plegghen / Godt tot een ghetuyghe
 gheropen / dat hy nimmer Godes wesentlijcke onepndelijckheyt
 gheloochent heeft. Ick meyne niet / Hugo / dat ghy u eyghen ghe-
 weten ghewelt sult doen / dat ghy sult derben loochenen / dat hy niet
 alleene den Oberigheyt / die Godts Stadthouder is / dan oock
 Godt selver ten spytighsten belacht / ende sijn heplighe Name scheu-
 digh ontheplight heeft.

Maer hier en blyft sijn lust / om Godes naem te ontheplyghen/
 niet staen / maer hy gaet voozder voozt / ende seyt in de selve verga-
 deringhe / dnt men achterdencken behoort te hebben, dat men soude
 dencken, dat Godt met alle andere dinghen, vvesens allenthalven, son-
 der middel, deur hem selven vverckt, soo men stelt, dat hy in alle manie-
 ren gantschelyck ende sonder onderscheyt, dat is / dadelijck / t' eenema-
 le / ende in sijn selven oneyndelijck zy. Hy voeghter hy / datter de God-
 delijcke hoogheyt onvveerdigh is, te segghen, dat Godt in ghemacken,
 vuyle goten, ende onnutte plaetsen vvesentlijcken soude teghen vvoor-
 digh zijn. In hy vaert soo verre in Godtloosheyt voozt / dat hy in de
 selve vergaderinghe seyt / datter deelen in Godts vvesen ghereeckent
 vverden, so de selve gantsch oneyndelijck ghenoecht vvoort, ende dat daer
 om, (let op de grobe onweteneheyt) om dat een gheheel sonder deelen
 niet vvesen en kan, ende daer hy voeght / dat d'oneyndelijcheyt in een
 hoec bedvvinghen vvert, soo men stelle dat sy gheheel in een yeghelic
 point is. Ick en segghe niet hoe onwyselijck / ontwaerachtelijck ende
 sottelijck dit alles gheseyt is : maer teeken alleen aen / hoe verkeer-
 delijck dat hy Godes naem / om sijn Ketterijen te beschermen / mis-
 bruycht heeft. In de selve reden seyt hy / ter 49. pag. 6. lin. dat hy de
 vware ende volkomene ghenoech-doeninghe van Christus noyt gheloo-
 chent heeft. Maer in sijn Belydenisse / ter 3. pag. eerste vooz-stellin-
 ghe [seyt hy] dat Godt de Menschen de sonden quijt gheeft, sonder ee-
 nighe ghenoech-doeninghe daer voor te nemen, ende dat en is hem
 niet ghenoech / dan hy pooght daer boven te bewysen / dat Christus
 niet volkomelijck vooz ons voldaan heeft / ende brengt eenighe rede-
 nen hy / met welcke hy dese sijne vooz-stellinghe bewijst / welcke ick
 in mijn Commentarien op de vijf en vijftighste dwalinghe ter neer
 ghelept hebbe. Ende op dat hy niet ongheroert late / so seyt hy in de
 selve vergaderinghe van de Staten / ter 45. pag. 2. lin. dat hy dese
 meyninghe noyt vvederroepen heeft. Dit alleen (Wigo) kan u leeren /
 dat dese Mensche / hy wende vooz wat hy wil / in sijn zinghehadt
 heeft / Godt en d'Overigheyt te bedrieghen. Vooz eenighe Jaren
 heeft hy de Theologen van Depdelbergh bedrogghen : Want hoe wel
 hy wilde schijnen / dat hy weder-roepen heeft / ende haer ghenoech
 ghedaen : so seyt hy nochtans in vergaderinghe der H. Staten van
 Hollant / dat hy sijn meyninghe / namelijk / welken hy in sijn bely-
 denisse ghesteelt heeft / noyt weder-roepen en heeft. Zoo is hy dan
 noch van dat ghevoelen / dat Godt ons de sonden vergheeft / sonder
 eenighe ghenoech-doeninghe daer vooz te nemen. Maer dese Leere
 strijft met Godes Woort / want dat selve leert ons / dat hy hem sel-
 ven voor ons ghegheven heeft, tot een prijs van de verlossinghe. Wat.

th. 2. 1. 28. ende 1. Timoth. 2. 5. Want betaelen voer ander is genoegh doen. Het strijft oock met de leere van de ghereformeerde Kercken. Catech. 1. Wraghe. V Velcke [Jesuy Christus] voor alle myne sonden, volcomelijc ghenoechdoende my van alle des Duyvels macht verlost heeft. Ende ghelijck teghen de Oeplicke Schrifstuer ende de leerin- ghe van de ghereformeerde Kercken strijdet / alsoo komt 'tmet de ra- sernien van Socinus seer wel over een. Want alsoo spzeckt hy van Christus de Saligymaeker in't 3. Boek. 2. Cap. Dat Godt ons de sonden vergheeft gheen ghenoechdoeninghe daer voor ghenomen heb- bende. Stet een ey en is een ey niet soo ghelijck als Conradus So- cinus ghelijck is. Zoo nu Conra dus niet met sich selven strijdet/hoe sal hy dese sijne meyninghe konnen berdedighen ende ons veroordma- ken/dat hy Gods naem niet ontheplicht en heeft/als hy Godt tot een getuygh gheroepen hebben / in't aensien van d' H. Staten septe/dat hy de ware/ende volkomene ghenoechdoeninghe van Christus nopt geloofent en hadde. Want hy septe met klare ende dupdelijke woorden in sijn Belijdenisse / dat Godt den boetveerdighen de sonden vergeeft sonder eenige genoechdoeninge daervoor te ontfangen. Op deselve wijze Godt aengeroepen hebbende septe hy/ ende dat in vergaderinghe der Heeren / Staten / dat hy dese meyninghe noept wederroepen en heeft.

Hugo hier vraegh ick u gheweten / oft ghy niet siet dat desen men- sche om sijn Ketterien te beschermen ende bedecken Gods naem ten schandelijcksten onteert heeft ? Ende dien volghens Godts Stadt- houder in wtens teghenwoozdigheyt hy God tot een ghetuygh aen- riep ten spetighsten belacht ende begheekt heeft ? Hy vaert voort op dat hy d' Heeren Staten vooedt maecte / dat hy de ware ende volko- mene ghenoechdoeninghe van Christus nopt gheloofent heeft/ende septe/dat hy achter, dat niet alle stellinghen, die van eenighe Leeraers ende by naemen van Sybrandus nopende dese saecke gheleert zyn, behooren behouden te vvorden. Ghedenckt Hugo/dat al wat hy hier septe/dat hy t' selve Godt tot een ghetuygh gheroepen zijnde/ghesepte heeft. Hier op ghelet sijnde laet ons/die stellinghen van Sybrandus ghelert sijn- de hooren. Onder dese voorstellinghen, septe hy ter 49 pag. 17. lin. Van menschen gevonden zijnde, acht ic dat vvel besonderlinge dese beyde van vvelcke nu ghehandelt vvordt, behooren ghereckent te vvorden. Soo vvel dese onaensienlijcke nootvvendigheyt van ghenoechdoeninghe, als de vvelcke Gods vrye macht om zyn recht quijt te schencken seer ver- donckert, iac gheheel omstoot, als ooc de besondere maniere van ghe- noechdoeninghe, die met de Articulen des gheloofs van Christus doot ende verrijfenisse niet vveynich en strijdet, overmits deselve Christus den eeuvvighen doot eyghentlijc ghenomen, ende met een vvarende ghe- duerighe vvanhopeninghe ghevoecht, in der daet toeteyghent, ende de

om niet ghedaene quijtscheldinghe Gods ofte het vry ghenen van het nauwe recht hier van gantschelijc uytfluyt. Hier sijn vier dinghen/welken hy sept. 1. **Spyzandus** leert d'onaenstienlijcke nootwendigheyt van ghenoechdoeninghe. 2. dat **Christus** d'ewighe doot eyghentlic ghenomen gheleiden heeft. 3. dat **Christus** doot is niet een waer ende stedigh wanhopen ghevoeght. 4. dat hy alle de om niet gebane quijtscheldinghe hier ghelijck uytfluyt. **It** sal hoizelijck antwoorden: ende eerst op t eerste/dat de ghenoechdoeninghe woort oft in't alghemeen ghenomen/als wanneer de **Catechismus** sept inde 12. **Vraaghe**. Godt vvil dat sijn gherechtigheyt ghenoech gheschiede. Daerom moeten vvy der selver ofte door ons selven, ofte door een ander volcomelijc betalen, ofte in't besondere / als wanneer de **Schrijftuer** sept **Matth.** 20. 28. De Sone des Menschen is ghecomen om zyn siele te gheven tot ranfloevinghe voor veelen. **Waer** uyt tweederlepe **vraaghe** komt, d'eene oft **Godt** deur sijn vyze macht ons niet anders heeft konnen bezyjen als deur ghenoechdoeninghe dat andere oft **Christus** deur onanienlijcke nootwendigheyt booz ons voldoen heeft. **Desen** beyde **vraghen** heb ick beschedentlijck uytghelept. **Die** int 1. boeck van de **Salighmaecker Christus** t. 1. **Cap.** Al waer ick uyt **Augustinus** gheleert hebbe dat **Godt** gheen andere moghelijcke middel ontbroken heeft. **Desen** ter selver plaetse/ al waer ick leere / dat dese manier deur **Christus** te bevrijen uyt **Godts** alder vrijste vvillie ghesproten is. **Deselbe** leer ick bykans inde **Declaratie** op t. 47. blad. De vrage en is niet oft **Godt** deur nootvvendigheyt van sijn natuer ons den **Middelaer** ghegheven heeft, die voor ons ghenoech ghedaen heeft? **Maer** daer wort ghevraecht/ oft **Godt** van natuer de sonden haetet? **Vvy** vveten dat dat hier ghecomen is uyt sijn overvvillighe mildadigheyt: maer dat hem dit gantschelijc van natuer eyghen is. **Siet** ick leer in't ghemeen dat **Godt** gheen andere moghelijcke manier van te bezyiden ontbroken heeft/ in't besondere/ leer ick/ dat de ghenoechdoeninghe van **Christus** uyt **Godts** overvvijwillighe mildadigheyt herkomen is / ende hy en schaemt sich niet/ **Godt** tot een ghetwaghe aengheroepen sijnde / endeten aensten van d' **Heeren Staten** te segghen / dat ick d' onanienlijcke nootwendigheyt van de ghenoechdoeninghe deur **Christus** leere?

Op sept beel van desen saecke ter 25. dwalinghe. **Maer** en bewijst noch t sijne / noch nederlept het mijne. **Eerstelijck** sept hy dat ick mi in teghenstrijkinghe verweere / om dat ick segge dat **Godt** de sonden nootwendelijck straft / ende dat hy deselbe niet gheen onanienlijcke nootwendigheyt aen **Christus** ghestraft en heeft. **Maer** ick hebbe in mijn **Commentarjen** aengghewesen dat hier geen teghenstrijkinghe is/ende hebbe reden van mijn segghen ghegheben/
den

den welcken hy ongheroert heeft ghelagen / ende schijft. So cander dan yemant behalven Christus ghegheven vworden, die aen Godt voor de sondaers voldoe; ofte de straffinghe des sondaers en behoort niet minder ter saligheyt nootvwendigh gheacht te vworden als de ghenochdoeninghe van Christus. **Maer** dat dient ter saecke niet. Want daer en woyt niet ghebraccht / watter nu / namelijk na dat Godt (ick spreke menschelijcker wijs) een besluyt om de sondaers deur Christus salich te maken / ghemaect heeft / gheschieden kan? **Maer** wat Godt van retnigheyt namelijk al eer hy (ick spreke wederom Menschelijcker wijs) op dat ick niet Augustinus / de Meester der Sententien / de Scholastiien / Parlus ende anderen den Neuf wijsen menschen ghenoech doe / van dese saecke een besluyt ghemaect hadde / na sijn overbyje macht ende onepndelijcke wijsheyt hadde moghen doen? **Daer** toe de straffinghe des sondaers en is de verholginghe niet van de berdoemenisse / ende daerom en isse ter saligheyt niet noodigh; maer de straffinghe van Jesus Christus voor de sondaers ghedaen / ende den sondaer deur 't gheloove ter saligheyt toegherkent is ter saligheyt noodigh.

De plaetsen Rom. 1. 12. Godts recht is, als dat die sulcx doen, den doot vveerdigh sijn. **Exod. 34. 7.** ende vvelcken niemant ontschuldigh en is. **5. Psalm. 5.** VVant ghy sijt niet een Godt dien Godloos vvelsen behaecht, seyt hy ter saecke niet te dienen. In dese plaetsen woyt ons nochtans Godts natuer beschreiben. Passen dan die dinghen niet ter saeken, die Godts natuer beschrijven? Hier na schijft hy / dat niet alle Gods recht / maer 't recht by Godt ghestelt / Gods natuerlijk recht is. **Maer** dese onderscheydinghe is nieuw / ende en heeft in Gods woort gheen gront. Niemant kan oock Godt eenigh recht stellen. So behouden wy dan d' oude leere / ende segghen dat dat recht van God / welkers kennisse alle Menschen van natueren inghepyent is / Godt van natuer epgghen is. Hier boeghen wy by dat aller Menschen veruist dese kennisse / dat Godt de sonden straffen wil / van natuer in gegreft is.

Ich hebbe gheseyt / dat de wraeckende rechtveerdigheyt Godts is d' ewighe wille Godts om een peber sijn recht te gheben / hy haele desen bepalinge ober / om dat ick de bepalinghe van de ghedaente aen'e gheslacht als sijn eyghen toeghepast hebbe. **Maer** ick en hebbe niet gheseyt dat dat d' epgghen bepalinghe is van de ghedaente / dat is van de verwisselende rechtveerdigheyt. Niemant soude loochenen. Dat het is de bepalinge van de besondere rechtveerdigheyt / ende datse om t' ier opsake halven oor de verwisselende rechtveerdigheyt / dat is de wraeckende rechtveerdigheyt / toe geeygent kan worden. So pemaent seyt / dat 't is de wille om ghelijchheyt te houden tusschen de straffen en

de schult / ende tusschen de belooninghen ende goede daden / die en heeft niet misgheslaghen.

Op vzaecht / oft dese rechtbaerdigheyt den Godt-bzeesenden oock belooninghen geeft? Waer op ick antwoorde / Ja. Want sy toe-eygent den selven belooninghen / dat is het ewigh leven / maer niet om sjaer Gods-dienstigheyt / maer om de toegherekende rechtbaerdigheyt van Christus. Rom. 3.25. VVelcken Godt voorghefelt heeft tot verfoeninghe door het gheloove in sijnen bloede, tot (letter op) bevysinghe sijnere gherechticheyt.

Daer na vzaecht hy / oft belooninghen te schencken sy een werck van vzaeck? Waer op ick antwoorde / dat het gheen werck van vzaeck / maer van de verwisselende rechtbaerdigheyt is welken ick wykende ghenaeint hebbe. Dese dinghen sijn 't welken hy in sijn Scholien hy ghebracht heeft / met welke dinghen ghy siet dat mijn Commentarlen niet beweecht worden.

Op d' anderde vzaghe heb ick in de Declaratie gheantwoort. Op 26. bladt. Christus heeft den doot, vvelcke met vervloekinghe ghevoecht vvas gheleden. Ten vware dese doot deur Christus overvonnen vvas, soo soude se in een eeuwighen doot gheeyndighet hebben. Maer Christus, om dat hy voor onse sonden ten volcomensten voldaan heeft, soo heeft hy se ghebroocken ende overvonnen, ende de selve overvonnen sijnde is vveder levendigh ghevonden sijnde overvinner ghebleven, de vveder opstandinghe leert dat Christus ten volsten voor ons voldaan heeft, vwant had hy niet voor onse sonden voldaan, soo en hadt hy de doot, vvelcke is de prickel der sonde niet kunnen overvinnen. Int 3. Boeck van Christus den Salighmaecker / het 3. Cap. VVy bekenen dat de eeuwighhe doot is de straffe van de sonde, naemelijc in den principaële schuldnaer, dat is inden sondaer self: maer in sijn borghe ofte goetseggher, naemelijc in Iesus Christus is de doot, vvelcke even veel als den eeuwighen doot gheelt, de straffe van de sonde. Siedy / ick segghelaer ende duydelijck dat Christus den eeuwighen doot niet gheleden en heeft / maer een doot welke eben'ael golde als den eeuwighen doot / ende die doot verwonnen hebbende / wy den doot ontkomen is / ende en schaemt hy hem niet Godt tot een ghetuygh gheroeppen sijnde / ende 'tselbe ten aensten van d' Heeren Staten te segghen / dat ick leere dat Christus den eeuwighen doot (letter op) eyghentelijc ghenomen gheleden heeft.

Op de derde antwoord' ick in de Declaratie ter 68. pag. Dat Christus met dese vvanhopinghe ghevorselt heeft beuuycht sijn jammerlijc roepen. **Mijn Godt / mijn Godt** waarom hebby wy verlaten? **Matth. 27. 46.** Maer hy heeft deselve ooc overvonnen. VVan om vveynich daer nae seyt hy. **In u handen Heere, bevele ick mijnen Gheest.**

Gheest. Luce 23. 46. VVer desen siet een yeghellijs dat Christus niet en behoorde inden eeuwighen doot te blijven. VWant soo gheringhe als de straffe der sonde van Christus betaelt is, is de prickel des doots ghebroocken, ende sy en heeft ooc Christus niet langher konnen behouden. **Van den Salichmaker Christus in't 3. boeck. 4. Cap.** Hy en valt in gheen vvanhoop, maer heeft met de vvanhopeninge ghevorstelt. **Siet/ ick leer klaerlijck/ ende doe in opene gheschryfen kondt dat Christus in gheen wanhoop verballen is/ dat hy wel met een wanhopeninghe gheworstelt heeft/maer deselve overwonnen heeft/ende schaemt hem dese Menschē noch niet God tot een ghetuyghe geroeven sijnde/ ende dat oock ten aensien van d'Heeren Staten te segghen / dat Spyzandus in der daet aen Christus den ewighen doot epghentlijc ghenomen / met (letter op) de ware ende stadighe wanhopeninghe gheboecht sijnde toe epghent/ van dese saecke seyt hy pets in syn Scholien in de 65 dwalinghe/maer dat is soo kael/ dat ick't niet weerdbigh achte om te verhaelen.**

Dooz soo veel de vierde aengaet / ick hebbe met klare woorden onderschept ghemaect tusschen de ware ende de Sociniasische quijtscheldinghe / ende heb dupdelijck gheleert / wat men van alle heppe behoort te ghevoelen. **Van dese ware quijtscheldinghe in de Declaratie ter 58. pag.** In 'tgherichte en scan niemandt voor een ander de straffe lijden : ten vware de VVer ghever 'tselve toelaet, ten vware hy segg' ic, de misdaet op een ander leggen, ende de schuldighe om de straffe van een ander gheleden vry spreecken vville, soo en sal't een dootslagher niet helpen, al vilden hondert duysent menschen den doot voor hem lyden. Dat is soo verre vvaer, dat ooc God in sijn oordeel onse misdaden op Christus heeft vwillen overdraeghen. **Es. 53. 6. De Heere wiertp aller onser sonden op hem.** Behalven dit ist ooc nodigh, dat de VVer ghever, ofte opperste Heere, onder vviens rechts pleghe de schuldighe gheseten is, de straffe by een ander voor de schuldighe gheleden voor goet kenne. Dat heeft God ooc in sijn oordeel vwillen hebben onderhouden. **Deb. 10. 9. Siet/ ick come om uwen wille te doen/ o Godt / ende dat hy desen straffe by een ander volbracht sijnde, den schuldighe aenrekenē, ende hem daerom vry sprecke, ende gaen laete.** VWant ten sy 't selve gheschiede, ist ander al van gheender vveerden, dan dese dinghen sijn ooc in dit oordeel gheschied. **Rom. 5. 9. Dooz sijn bloet gherechtveerdigh. Rom. 5. 19. Dooz eens [menschens] gheschootsaemheyt vele tot rechtveerdighe worden. 1. Joh. 1. 7. Het Bloet Jesu Christi reynicht ons van alle sonde / dat is / God rechtveerdicht ons om de straffe, vvelcken Christus voor ons gheleden heeft, ende die ons deur 'tgheloofs aenghereckent is. Dese quijtscheldinghe prijst de rechtgevoelende Kerke.**

Van d'ander van Socinus hebick in de Declaratie ter ſelver pag. gheſeyt. Maer D. Conradus vvil dat Chriſtus voor ons niet voldaeen heeft, maer ons alleen een vvech van gherechtigheyt ende heyligheyt ghehoont heeft, ende dat vvy deſelve behooren in te gaen. Ende als vvy de ſelve inghegaen zijn, ende ernſtelijc ons tot heyligheyt ende ghehoorsaemheydt begheven, dat als dan onſe heyligheyt ende ghehoorsaemheydt ons voor de volkomen onderhoudinghe van Gods VVer aenghereeckent vvordt, ende dat vvy alſoo gherechtvaerdicht vvorden. Dat dit ſijn quijtſcheldinghe is, blijct daer uyt, dat hy allenthalven in ſijn Boecken leert, dat 't lebendigh gheloof / vooz ſoo vvele 't lebendigh gheloof is / vooz de gherechtigheyt ghereeckent wort. Deſen ſelven quijtſcheldinghe prijft de voozſtander van Arminius. VVant hy ſchrijft duydelijc in ſijn voorſtellinghen ende in ſijn handelinghe van het rechtverdighmaeckende gheloof. Dat 't gheloof deur de om niet ghedane quijtſcheldinghe van Godt vooz de volkomen verbullinghe des Wets ghehouden wort. Ende dat ſelve iſt dat Arminius aen den Gheſante van de Paltz Graef ſchrijft, dat de dadelijcheit des gheloofs / het ghelooven epghentlijck ende niet onepghen / wyſeckelijck ghenomen / ons tot rechtverdigheyt ghereeckent wort.

Dit heb ick van alle beyde quijtſcheldinghen / naemelijck van onſe rechtſinnighe / ende de Kettersche van Socinus opentlijck beſchreuen / op dat 't van alle man mach gheleſen worden dien rechtſinnighen ken ick / wyſeckelijck vooz goet / ende beſteitſe uyt de Schriſtuur / ende nochtans en ſchaemt hy hem niet Godt aengheroeven hebbende / endeten aenſien van de Heeren Staten te ſegghen / dat ic / de om niet gedaene / quijtſcheldinghe Gods hier van gantsch (meret) uytſuyte / hy ſchrijft wel pers hier van in de 55 dwalinghe / maer 't iſt ſoo hael dat hy by brenghet dat het gheen antwoorde weerdigh is.

Het luſt my niet langher deſe reden uyt te ſchudden. Dit begheer ick alleen van u / Hugo / dat ghy deſe reden met ſijn boeck van Godt ende andere ſchriſten / welcke wy gheterkent hebben / neerſtelijck vergheelijckt / ende alles in Gods vzeſe / ſoo 't behoort / ernſtelijck overweecht / doedij dat / ick en twijſele niet / ofte ghy ſult oordeelen / datte nae Werelts ſcheyptinghe niemant gheweest is / die om ſijn Kettersen te bedecken Gods naem verkeerdelijck misbruyckt heeft / de ſaecte gheeft ſelver te kennen / dat hy dattelijck Gods naem ontheplicht heeft / ende alle vzeſe Gods afghelept ſijnde / Godt ſelver ende ſijn alderheplichſte naem beſpot ende verſmaet heeft. Waerom en ſoud' ick dan niet ſegghen / dat hy Gods Stadthouers welcke in Gods Stede in dat oordeel voozſaten / op 't ſpytichſt heeft willen beſpotten ende begrenicken? Ich beroep my op alle Theologhen ende Rechtsgeleerden / oft niet die ghene / die om ſijn leugens te bedecken Gods

naem

naem ten aensien van de Wettighe Overighepdt soo roeckelooftelijck ghebruyckt oft ghy niet Godt selver / ende dien volghens oock de Stadthouders Gods in wiens aensien hy 't selve doet / belacht / begrenicht / ende niet de neuse besocht ? Ick segghe ten anderen male / dat ick hier niet verhaele wat de H. Staten ghedaen hebben / maer dat ick bestraffe dat Conradus Godt selver ende sijn Stadthouderen soo grootelijcks bespot heeft / ende hebbe 't selve soo heller bewesen / dat ick achte / dat ghy u gheruchte ende goede achttinghe niet soo weynich sulc achten / dat ghy 't hier nae sout willen ontkennen. Terwyl ick dat doe en bespot ick noch begreniche de Heeren Staten niet / ghelijck ghy mi lasterlijck overlaet / dan ick segghe wat Conradus ghedaen heeft. Het daer wel op / ende leert hoe ongheluckelijck dat ghy u welspreekenheyt misbruyckt hebt / die dooz u Tael mans treecken den leser wilden aenpraeten / dat ick de Heeren Staten selfs bespot ende belacht hebbe / om dat ick betoont hebbe dat Conradus 't selve ghedaen heeft / ende om dat ick dit sijn doen bestraft hebbe. Want die dit doen van Conradus berispet / die en bespot de Heeren Staten niet / noch spreekte qualijc van de Princen des Volcks / maer wijst aen / dat Conradus om sijn Ketterien te bedecken Gods alderheylighste naem Godlooslijck misbruyckt / ende dien volghens oock den Overighepdt in wiens aensien hy 't selve doet / ten spijtsien belacht. Weet dy dat niet / Hugo / leert van dat 't een ander dinc is dat men een schelm-stuck dat van een ander ghedaen is verhaelt / als dat men 't selve schelm-stuck doet / leert niet een dat ick d' Heeren Staten niet belache noch van d' Oversten des Volcks qualijc spreekte / maer seggh dat Conradus Godt ende sijn Overigheyt versmadet. Het verhaele van den bespotteden reden van mi te boozen boozghesicht.

Dieten aensien van de Wettighe Overighepdt / Gods heylighe naem om sijn Ketterien te bemantelen leughenachtelijck misbruyckt / die bespot ende begrenicht Gods majesteit ende sijn wettighe overigheyt / in wiens aensien hy 't selve doet.

Conradus Voetsius misbruykt ten aensien van de wettighe overigheyt om sijn Ketterien te bemantelen seer leugenachtelijck Gods naem.

So belacht ende bespot van Conradus Godt selver ende sijn wettighe Overigheyt.

Ontkendt d' eerste boozstellinge / so sijdt niet weerdtig dat gy onder de Christenen genoemt sulc worden / de andere boozstellinghe hebbe ic so heller en openlijc bewest / hebbe 't selve booz u ghedaen de Dienaers van Leubarden en de geleerde Philosophen Mattheus Sladus en Georgius Eglsemnius / dat ic niet dichte / dat gy u geruchte en goede achttinge so weynich sulc achtet / dat gy dat lochenen ofte ontkennen sout wilt. Secndt noch tans sijn bescherminge aen / wilt niet vuyl beken
ende

ende laſteren / maer handelt niet goede reden / op dat een yeder ſien moghe / oft ghy oft ick onwarachtigh gheſproken hebben? Waren deſe dinghen verhoelen / ofte ſoole de leere niet aenginghen ick en wildeſe niet toeren: maer vermits 't ghemeene dinghen ſijn ende ten aenſien van d' Heeren Staten beganghen / daer toe om dat de ſelbe dinghen van den Auctheur om d' ewighe onere te betupghen in openlijke ſchriſten / ende dat niet een verſcheyden tonghe om ſijn kerterijen te bedercken aen den dach ghebracht ſijn / ſo hoop ick / niemant ſal my ten quaeten dypden / dat ick vooz den dach ghealt hebbe / 't gunt om u leugens te neder legghen ende mijn onnoſelheyt aen te wiſſen ſoude ſenen. Ende hier Hugo moet ic mijn reden van Conradus tot u wat wenden. Als ghy ſaecht dat ghy de ſaerke van Conradus ſonder u eere te queten niet verdedighen kont / ſoo ſydy van Conradus afgheweken / ende hebt u aenval op Sphrandus ghedaen / ende hebt ghelept dat hy ghedaen heeft 't gunt hy ſeyt dat van Conradus beganghen is. Hebt oock gheſchreven dat Sphrandus d' Heeren Staten belacht ende beſpot / al even eens dan oft ick ſaghe dat niemant een ander wilde de keel afſteerken / ende riep / dat de onverſichtighe menſche ſijn keel ſoude upt de weegh houden / ende des moordenders ſteerk ontkomen / ende ghy my daerom een dootſlagher noemdet / ende van een moordt beſchuldighdet. Hugo kondt niet dencken hoe eenighe anders van dit u doen dencken als ghy meent / ende hoe ghy veler ghemoederen / deur deſe handelinghe van u verbyeemt hebt / Sy hielden u te boozen vooz een matich Man / ende hadden grote hoope van u / watſy nu van u oordeelen / heb ick liever / dat ghy van anderen als van my leert / maer dit ſlaet u te verſogghen. Ick hermaen u alleen dat gy aen dien eedt / dijn ghy debet doen ghy Doctor der rechten gemaecht werdet / ende daer niet ghy u aen d' Hollanders verbondet doen het Advocats Iſraels Aempt u bevoelen werde / eens ghedenckt: doedt dat / ſoo ſuldy verſaen dat ghy ſwaerlyck miſ doet / dat ghy my van die miſdaden / welke / ſoo kennelick is / van Conradus beganghen ſijn / ende waer van ick al ſy beganghen werden gheen kenniſſe hadde / noch toock ghedaen hebbe / maer om anderen een ſchick aen te jaghen beſtraft hebbe / derft beſchuldighen. Hadt in 't verdedighen van Conradus eenighe Taelmans treck ghebruycht / ghy haddet miſſchien eenigheupt blachte op de welſprekenheyt / konſt gheſocht. Maer / dewyl ghy Conradus overgh ſlagghen ſynde / my opleyt / 't gunt my noyt in de ſin ghekomen is / ende waer af ick gheen doender / maer een beſchuldiger ben / ende my daer om ſo ſel beſchuldighet / ende ten hatelijckſten overhaelt / ſoo roont hy (op dat ick anders niet en ſegghe) hoe Gods dienſtigheyt / lievende dat ghy zijt. Maer dus verre van deſe dinghen.

Hier hoeghdy by / dat de Politijcke Mannen oock van de Theologische vraghen wel oortheelen / ende de Dienaers der Kercken in't oortheelen van dien dwalen konnen. Wie weet dat niet? hebben wy opt gheloofent / dat Politijcke Mannen / ghelijck by onsen tijden zijn de Koningh van Groot Brittanien; Mauritius de Landgraef van Hessen; Ernestus / Marchgraef van Baden; Philippus Pleffens; Isaacus Casaubonus; Conradus Heresbachius; Johannes Witten / ende dierghelijcke van de Theologische gheschillen recht oortheelen konnen? Oft hebben wy opt gheloofent / dat Dienaers der Kercken / in Theologische saken t'onderscheppen / dwalen konnen? Ken sie dan niet waer toe ghy dit seght. Ghy hout nochtans aen / dat mijn wille is gheweest / datter Theologen in dese kernisse souden wesen: Ende ghy seght datter ses van mijn zijde ende ses andere gheweest zijn. Wat dat beduyt / en weet ick niet / want ick en voere gheen partije / bekenne alleen t'ghene d'Heplighe Schrift hier van gheleert heeft.

Ghy hoeghter by dat ick segghen soude / dat die laetste ses verdacht zijn / ende dat daer omme/overmits sy van de Predestinatie even ghelijck als Doxstus ghevoelen. Soud' ick dat segghen? Waer van wist ghy dat? Heb' ick eenighe twist met u oft Conradus / ofte met dese laetsten ses / ofte met eenighe Mensche (ick neme alijt Socinus upt) om de Leere van de Predestinatie ghehad? Ghy wilt misseghen den ghenen / die dit niet verstaen / wijs maken / dat wy Conradus om de Leere van de Predestinatie bestozmen. Maer ghy dwaelt verre / den voorsichtighen ende gheleerden sult ghy dat nimmermeer vzoet maken: want die niet gheheel sot zijn / weten wel / dat wy Conradus beschuldighen / om dat hy van Godt ende Christus Ampt, van de ghenoech-doeninghe by Christus / voos ons ghedaen / van onse rechtveerdigh-makinghe, ende van het rechtveerdigh-makende gheloof, dat is / van den gront selfs van onse saligheyt qualijck leert. Hier voegh ick by / dat ick alijt ghewachte hebbe / dat ick met Conradus om de Predestinatie niet ghetwistet en hebbe / op dat ick u ende uwes ghelijcken soude kont doen / dat het alleen een derk-mantel is / al watter in Holland van de Predestinatie gesproken wort / ende dattet verre pets anders is datter ghezeven wort.

Ghy doet ons lachen / als ghy seght / dat vvy met soogroote meestigheyt ende snelligheyt uyt de gheheele VVerelt de voor-oordelen ghesocht hebben, datter naeulijcks vemant vware, die hem selven tot het oordeel suyver behouden hadde. Alle dese dinghen zijn doch ongheloofijck / ende niemant false ghelooven. Want hoe kennen wy upt de gheheele Werelt de voos-oortheelen soeken / die wy niet oore

de gheheele Werelt bekennt zyn / noch oock ober alle de Werelt bekenden ofte Vrienden hebben: Soo en hebben wy dan 't selve niet kunnen doen. Hoe ist dan gheschiet / dat soo vele de Ketterijen van Conrabus gheteekent hebben! Vraagghy hoe 't gheschiet is! Sijn Boecken zijn vooz handen / by namen sijn Boeck van Godt. In dit Boeck heeft hy in 'tghemeyn alle de Christenen bestoemt / ende heeftse alle als tot een strydt ghedaeght. Hy heeft met dit Boeck dronsen / de Lutersche / ende de Jesuiten teghen hem verweckt. De Jesuiten bevochten hem met opene Gheschysien. D'onsen en bestreden hem wel niet opentlick / om de ghemeene ergernisse te schouwen: bechoonden niet te minder in besondere Schysien / hoe afsgriffelijcke Ketterijen dat hy in 't selve Boeck verbaet hadde. De Luterschen en beschuldighden hem niet met opset van Ketterijen / maer van ter zyden / van nu beschuldighen sy hem oock met opset van vele Ketterijen. Alsoo ist ghebeurt / dat alle Menschen verwondert waren / als sy hoorzen dat een Leeraer van soo vele Ketterijen van d'Hollanders tot de Professie van de Theologie gheroepen worde. Ontrent de selve tijt bliesen sijn Discipulen in Vrieslandt triumphe / ende onderstonden de Vriesche Schole ter neer te werpen. Immer sy voeren soo verre in Gadeloosheyt ende opzoer voort / (ghelijck ick nu gheseyt hebbe) dat sy een Boeck vol van Ketterijen upt gaben / ende in 't upt gheven van 't selve Boeck / haer selven aen dyederley valscheit beschuldicht maecten: Want sy berichteden een onwaerachtighe naem van den Zucker / van de plaets / ende van de bygheden. Voos dit doen hebben sy niet alleen Vrieslandt / maer alle de naest-liggghende Landtschappen / Westphalen / Ghelderlant / Bessen / den Paltz / Saren / Dollant / Zeelant / ende bykans Britanien / ober Zee ghelegghen / beweeght. Hier toe quamen hare Vrieven / in welke de Socinianische bedrigherijen ende de Meesters van 't bedroggh gheopenbaert worden. Deur dese openbare teekenen zyn alle byome ende recht-sinnighe Leeraers t samen ghehoemen / om desen brandt-stichter te ontdecken / ende den brandt te lesschen. Om dese oorsaken hebben eenighe verbondene Landtschappen / d'Heeren Staten van Hollandt van 't ghebaer vermaent. Dat ghy daer om schryft: Mer dese teekenen en is men niet aen d'Heeren Staten ende hare Ghedeputeerden, niet na den Deurluchtighen Prince Mauricius, niet na de Curateurs van d'Academie ghegaen: maer daer zyn in aller spoet eerst na Duytlant, daer na vvaer niet heen! Boden, die hem van Socinianisterije souden beschuldighen, ghesonden, acht ick dat niet waer is. Want de Staten van Vrieslandt / soo gheringhe sy van 't Boeck / dat tot Francker ghedrukt is / ende d'Auteurs van dien / kennisse hadden / ende der selver achterhaelde

haelbe Brieven in de vergaderinghe (tis den 9. Julius / In't Jaer 1611. gheschiet) ghelesen waren / hebben besloten / dat de Brieven nettelijc upt ghescheven / met 't Boeck dat tot Francker ghezucht was / ende een Brie / daer inne die Staten van Hollandt vermaent worden / aen de selve Staten ghesonden souden worden. Dit is alles sonder eenigh vertoef gheschiet. Maer overmits de Heeren Staten van Hollandt noch niet vergadert en waren / zijn alle dese dinghen / soo alse ghezeghelt waren / wederom in Driessant tot d' Heeren Staten aldaer ghesonden / die welcke dadelijc / op dat ter overbloedt van Copien soude wesen / ende met goede bedachtsaemheyt van een soo wichtighen sake ghehandelt soude worden / dese aenwysinghen hebben laten Drukken / ende deur hare Borden aen de Ghedeputeerden van de Staten van Hollandt / ende alle Overigheden van de Steden / over ghesonden / oock de Prince Mauritijs niet vergheten zijnde: De Borden zijn den 24. van Julius ghesonden / men heeft gheen neerstigheyt ofte trouwe na ghelaten. Hier op is / na de wille der Heeren Staten van Driessant / de Druk met een vermanende Voorreden / om 't ghemeene ghebaer van bedriegherijge / upt ghekomen. Daer na / als de teekenen wiesfen / isser een ander Vermaninghe op ghevolgt / die d' Heeren Staten selver van Hollandt toe-gheepghent / ende deur den Ghedeputeerden van desen Lantschappe / haer behandicht is / van hier en heeft men de Prince Mauritius niet voorby ghegaen. Daer na heeft Jacobus / Koning van Groot Britanien / d' Heeren Staten Generael / deur sijn Gesante / van het verijckel vermaent / ende heeft den nimmer ghenoech gheprezene Censure van Voxtius Ketterijen upt ghegeven. Ten laetsten is oock mijne Declaratie d' Heeren Staten Generael toe-gheepghent / ende deur de Ghedeputeerden van desen Lantschappe ter handen gestelt. Dit is openbaerlijc gheschiet / dit behoort wel te weten / ten minsten kondt 't niet ontkennen / daer om so en isser by ons niet in Duytlandt geloopt / maer aen d' Heeren Staten van Hollandt / aen d' Overigheyt van de Stede / aen de Prince Mauritius / aen d' Heeren Staten Generael / met wat gheweten ende wat trouwe ghy dit schijft / mooghd' weten. Ghelicke roeckeloosheyt handeld' / als ghyse van lichtveerdigheyt en roeckeloosheyt beschuldicht / die u ende de Kercken vermaent hebben / dat sy haer van Conradus Ketterijen souden wachten / als oft sy door ons aenzijhen / in dese Conradsche gheschillen te oordeelen / haer selven verhaest / ende haer selven van alle macht / om te oordeelen / berooft hebben. Hier komt toe / dat ghy vele recht sinnige Leeraers en Dienaers / oock eenighe verbondene Lantschappen / van roeckeloosheyt beschuldicht / namelijc / dat sy haer oordeel van Conradus Ketterijen

rijen verplet / ende haer selven ten oordeele niet supber behouden hebben. Wat isfet anders te segghen / dan dat die selve/welcke in het ontdecken oft neder legghen van Conradas ketterijen ghesceypt hebben / haer selven van alle macht/om te oordeelen / berooft hebben / ende van de selve in den toekomenden Synode, soo der eenighe wesen sal / niet konnen oordeelen? Weendp dat/soo dwaelde: Want niemant heeft de Ketterijen der Donatisten ende Pelagianen helleder ontdeckt/als Augustinus: niemant heeft se oock dapperder neder leyt/als Augustinus: nochtans is hy in't Concilium van Africa/ in welke beyde dese Ketterijen verdoemt zijn/ geweest/ ende heeft 't selve als een Richter onderschreven. Cyprianus/ Bisschop van Cozodoba/ heeft Arrius treflijcken ende stantvastelijck bebochtent/ ende nochtans is hy mede gheweest in het Nicenische/ Sardienische ende Synaische Concilium / al waer Arrius sake ghehandelt worde / is oock met stocken van d'Arrianen ghedwonghen om sonder schrijven/ghelijck Socrates in't 2. Boeck 26. Cap. schrijft. Dan wat sal ick van dese drie Synoden alleene segghen? Want hoe wel hy een stantvastigh beverchter der Ketteren was: soo was hy nochtans niet alleene in de meeste Concilien/ die ten synen tijde vergadert waren/maer zat oock voer aen. Athanasius seyd seer aerdigh in de verantwoordinghe aen Constantinus / in welke Synode is hy niet de voosse ende Leysman gheweest? Alexander/ Bisschop van Alexandrien/ heeft de Ketterijen van Arrius ontdeckt / ende de selve dapperlijck vervolght / soo Theodozetius in't 2. Cap. des 1. Boecks schrijft: nochtans is hy in't Concilium van Nicen / al waer de selve Ketterije gheoordeelt is / mede gheweest / ende heeft na Cyprianus ende de Ghesanten van de Roomsche stoel onderschreven. Cyprianus heeft Nestorius Ketterije ter neer ghelept / soo Eubagrius in't 1. Cap. des 1. Boecks verhaelt / nochtans is hy niet alleene in't Concilium van Ephesus/ in welke Nestorius Ketterije gheoordeelt is/mede gheweest / maer heeft oock voer gheseten/ ende 't selve als een Richter onderschreven. Hilarius heeft den Arrianen bestreden/ ende is daer om ghebannen / ende dat ghy verwonderen sout/ hy is oock/so Sulpitius in't 2. Boeck schrijft/ ballingh zijnde/mede in't Seleuciaensche Concilium / in welke van der Arrianen Ketterije ghehandelt worde/gheweest. Van desen sake zijn veel Exempel en voer handen: maer om dat de gheschiedenisse van d'oude Kercke u niet onbekent kan wesen / soo wil ick niet meer by dwegghen/ ten ende ick niet schijne sparren in Noozwegghen te brengen / ghelijck 't spreek-woort in hout. Ick weet dat in de Burggherlijcke oordeelen een ander manier is. Maer dat en is gheen wonder: Want de Burggherlijcke oordeelen zijn bphang van eyghene saken/

maer

maer de Kerckelijcke zijn van de leeringhen / welcke alle mans saligheyt voeren. Soo behoozen dan dese na d'eene deels segghen niet gheboghnen te worden. Hier voegghd by / dat menigh mael der beschuldighers yver den beschuldighden profijtelijck is ghevveest. Hoe veel beter soud' een Richter doen / so hy niet dachte hoe pberigh ofte koel d'aenlegghers de sake dijft : maer te rechte overwoegh / hoe waer ofte onwaer 'tzy / daer beschuldighe van beschuldigt werrt. Eendelijck vzaegghd wat ick wil / dat hier in soude gheschieden / datter niet gheschiet en is. Maer 'ken weet niet waer om dat ghy wel sprekenhepts treken ghebruyckt. Wat sal't my helpen / soo ick dat al segghen? Niet te minder sal ick u segghen / niet watter behoorde / maer watter eerlijck konde hebben gheschieden. Ick wiste wel / wat ghestalte van heerschappije by ons is / wiste oock wel / wat voor dese tijt best paste. So ried' ick dan in mijn Declaratie, dat ghy den Mensche / by namen als ghy wistet / dat hy niet recht-sinnigh en was / na dat hy self voor gaf / soo als ghy lupden van meyninghe waert / sonder middel van leven te beuemen / soudet oorlof gheben. Dese raet was matigh / ende (wat ghy oock van den onghesoorde te veroordeelen / bupten tijts ratelt) oock niet onbillijck. vele Burgerlijcke Mannen / achten dat die van u volck / hadden sy te bozen ghesien datter na volghen soude / 'tghene daer na ghevolgt is / dese raet nimmermeer verstooten souden hebben. Conradus self / soude gheoordeelt hebben / datter met hem niet onbillijck ghehandelt ware / hadd by soo / als aenghewesen is / ghedaen. Maer ghy dzingt my / dat ick een Exempel van dierghelijcke straffe in onse ghemeene beste sal gheben. Dan ick hebbe nu wel dupsent mael gheseyt / dat de Ghemeenten niet begheert en hebben / dat hy eenighsins aen't lijf ghestrakt soude worden. Wat hebby dan staegh van straffe ende verdoemenisse te verhalen? Ofte waer om dzingghd my om een inlandisch Exempel te verhalen? Ende om dat ghy daer nochtans so seer op parst / siet / daer hebby een.

Wt ghetrocken uyt 't Register der Resolutien van d'Heeren Staten Generael der vereenighde Nederlanden : op Dingsdag / den 1. September / in't Jaer dupsent vijfhondert acht ende neghentigh.

DE Staten Generael der vereenighde Nederlanden, gheinformeert dat by twee sekere personen, hier in den Haghe tegheenvoordigh vvelcke niet langhe uyt 't Koningrijcke van Poolen ghescheyden, ende in dese Landen ghekomen zijn, van vvelcke d'eerste ghenemt vwort Christophorus Osterodus, d'ander Andreas Vojdovius, eenighe Boeken bevonden zijn, vvelcke in d'Vniversiteyt van Leyden, van de Theologische Faculreyt besichtigher zijnde, bevonden zijn over een te komen

Antvvoort op de Godtsdienſtigheyt

met de Turckſche Leere, loochenende de Godtheyt van Chriſtus ende van den H. Gheest, ende dat de ſelve Perſoonen, niet bedecktelijck de ſelve Leere belijvende, in deſe Landen ghekomen zijn, dat ſy dien hier in voeren, ende alſoo de ſtant der Kercken hier ſoo meer verſtooren. Vvy dan vvillende deſen in tijts, voor de behoudeniffe van Godts eere, ende 'tprofijs en 'tvvel-varen van de Staten van deſe gheunieerde Provincien, teghemoet komen, hebben gheordonneert, dat de voor-noemde Boecken, ter preſentie van die tvvee Perſoonen, morghen voor noen in de Kamer van de Generaliteyt verbrant ſullen vvorden: Daer na, dat die tvvee Perſoonen beſaſt ſullen vvorden, ende haer ſcherpelijck bevolen, ghelijck ſy met deſen beſaſt vvorden, ende haer bevolen vvort, dat ſy binnen de tijt van chien naeſt-volghende daghen uyt de gheunieerde Provincien vertrecken ſullen, onder arbitrale ſtraffe, vvclcke, ſoo ſy in deſe Provincien vveder bevonden vvorden, goet ghevonden ſal vvorden, tot Exempel van een ander, om de ruiſe van Chriſtus Kercke, ende 'tprofijs ende vvcl-varen van de Staten van deſe gheunieerde Provincien, over haer gheſtatucert te vvorden, goet kennende, dat de Provincien hier van vermaent vvorden, ende een uytſchrift van de gheuygheniffe, van de voor-noemde Theologiſche Faculteyt van Leyden, over de voorſz. Boecken, over gheſonden vvorde: Ten eynde die voor-noemde Perſoonen in deſe Provincien niet langher verdragen, ende deſe Leeringhe daer uyt ghevveert mach vvorden.

Was onder ſchreiben: Accordeert met 'tKeſoluti Boeck. Ende was gheteekent

A. Acriens.

Wt-gheschreven Copie uyt d'Originale/komt met ſijn Originael over een. Dapden den 8. Martius / in't Jaer 1599.

'Twelck ick betuyghe:

Sculenburgius.

Dit Exempel en kan u niet onbekent weſen / ende op dat ghy my vermaent hebt / dat ick een Exempel ſoude thoonen / ick hoop dat ghy d'Heeren Staten van Holland vermanen ſult / dat ſp dit Exempel met haer na volginghe na komen.

Ghy ſeght dat ick niet wil / dat hy openbaerlijck leere, ende voeghet by:

ter by/ dat ick daer over niet heb te klagghen : Waer ick niet alleen/
maer by naest alle de Ghereformeerde Ghemeenten die in Euro-
pa zijn / hebben wel te klagghen. Want hoe wel hy tot Leden niet
leert/hy schryft niet te min al wat hy wil/ende sulcke dinghen oock/
die in een wel-bestelde Ghemeente niet behooren gheleden te wor-
den/ende maect alsoo de Kercken seer onrustigh / ende byenght te
weegh / dat vele swacke Menschen deur vele erghernissen gheero-
ghert worden / ende de vpanden deure onse ooneenigheyt haer ver-
heughen.

Ghy lastert my / om dat ick gheschreuen hebbe / dat men
Conradus sweeren vertrouwt heeft. Waer heb ick doch dat gheschre-
uen? Ick hebbe niet gheschreuen dat men 'rselve vertrouwt heeft:
maer hebbe gheschreuen / dat schijnt haer, by vvelcken hy hem verde-
dighet heeft, ghenoech te vvesen. Heb ick wel matigher konnen spre-
ken? Nu heb ick wel goede reden ghehad/om soo te spreken / want
Conradus pocht in syn Beden / ter 1. pag. dat die Beden/deur bevel
van d'Heeren Staten van Holland, in Latijn ende Duytsch over gheset
is. Daer en boven is de selve Beden in Holland in herschepden Ta-
len ghedrukt. Ghy schryft selver ter 14. pag. dat d'Heeren Sta-
ten hem vermaent hebben / dat hy, 'tghene beschermt konde vvor-
den, soude beschermen, 'tghene niet, met een vryhertighe belijdenisse
soude suyveren. Conradus pocht selver in de Parenesis, ter 23. pag.
dat hy soo ghehoort is / dat hy den ghenen, die hem ghehoort heb-
ben, ten minsten vele, overvloedigh voldaan heeft.

Hier stel ick u seluen/Hugo/tot een Richter/oft ick niet met goet
recht heb moghen segghen / dat het den ghenen, namelijk / welcke
bevolen hebben / dat dese soo fraye Beden in Latijn ende Duytsch
soude over gheset worden / ende hem vermaent hebben / dat hy be-
schermen soude dat te beschermen was / ende den welcken / soo hy
selve snoecht/ten volsten voldaan heeft / oft ick / seggh ick / niet met
goet recht heb moghen segghen / dat het den ghenen, voor vvelcke
hy ghesvverst heeft, ghenoech gheveest is?

Met ghelghe trouwe schryft hy / dat ick gheseyt hebbe / dat Gar-
net ende sijn met-ghetellen de verraders, soo d'Heeren Staten van Hol-
lant de sake gheoordeelt souden hebben, konden ontslagghen gheveest
zijn. Hondp my op sulcke leughens / belooopen zijnde / betrapen/
wat soudp al onweders maken? Ick en sal nochtans dese u mis-
dact niet op't hatelgichste vermeerderen / vermaen u alleen / dat
ghy myn Woord-reden in sien wilt / doedp dat / soo suldp sien
dat ick niet van d'Heeren Staten van Holland gheseyt / maer die
allen gheschreuen hebbe / ter 16. pag. 28. ltn. dat Garnerus niet
konde ghestraft gheweest zijn / soo dese manier van Procederen
in By-

in Britannien aen ghenomen ende vooz goet ghekent was. Ghy
 vraecht daer toe / wat ick in der H. Staten doen bestraffe? Maer
 ick hebbe nu menigh mael gheseyt / dat ick niet vooz ghenomen
 hebbe / 'tghene de H. Staten ghedaen hebben / te ondersoeken.
 Nochtans om dat ghy soo wilt / ick sal byzelyck spreken als een
 Dries betaemt / dat d'Heeren Staten bat ghedaen hadden / hadden
 sy dieselve Reden laten blyven so sy was. Want wat sal haer de Re-
 den in verschapden Calen / deur haer bevel over gheset / ende in
 welcke so vele openbare meepneedigheden blincken / doch vooz lofs
 gheven? Ick voegh hier by / dat d'Heeren Staten hebben moghen
 denken / datter noyt eenighe Ketter gheweest sy / die niet ghemeent
 heeft / dat hy sonde beschermen 'tghene hy beschermde. Ende dat sy
 daer omme / na mijn duncken / beter ghedaen souden hebben / hadden
 sy hem alle 'tschryven verboden ; want soo had hy ende wy kommen
 in ruste sijn. Want ter wyl hy schryft / ende sijn Ketterijen met
 schryven verbedicht / behoort ons niemant qualijck af te nemen /
 dat wy de rechte Leere teghen sijn lasteringhen beschermen. Wat
 men seyt van 'tgherichte des ghevetens, en is niets : Want sy be-
 hoozen te weten / datter oock een dwalende gheweten is / ende soo
 ghenoemt wort : ende dat vele dwalen / welcke nochtans meenen in
 haer gheweten / dat sy wel doen. Immer daer sijn / welcke / na Je-
 sus Christus ghetuygenis / meenen dat sy Godt een onghewoone
 dienst doen / ter wyl sy den ghenen / die Jesus Christus aen han-
 ghen / vervolghen. Vraeghdy hare gheweten / sy sullen antwoorzen /
 dat al wat sy doen / dat sy 'tselbe doen upt een goet gheweten. Daer
 om andere wijse Princen ende Overigheden / die haer Onderdanen
 rust ende wel-varen soecken / en laten de Ketteren niet toe / dat sy
 met opentlijcke Gheschryften beschermen / 'tghene sy meppen dat sy
 verbedighen kommen : maer belasten haer gherust ende stil te wesen.
 Ick hope dat d'Heeren Staten van Holland dese mijne byzheyt in't
 goede nemen sullen. Maer ick come weder tot mijn voornemen.
 Ick hebbe gheseyt / dat heeft den ghenen, voor vrien hy sprack, ghe-
 noegh ghedocht. Hier upt besluyt ick / hadde dese maniere van Proce-
 deren in Britannien aen ghenomen gheveest, soo hadde Gernerus deur
 een meyneet van alle straffe, hem selven konnen bevrijden. 'Tselve seggh
 ick als noch / want niemant kan soo schandighen schelm-stuck be-
 gaen / waer om hy ter straffe ghelept kan worden / wil hy alleen
 sweeten / soo dese manier van Procederen in swanch sal gaen. Dat
 ghy vermaent / dat ick d'uyterlijcke daden / van d'innerlijcke opset
 des ghemoets onderschapden sal / is swaer om doen. Want hoe kan
 ick van een anders innerlijcke opset des ghemoets oordeelen? des
 Creur-speelders woort is bekent:

Ick heb

Ick hebbe tot een eedt mijn tonghe doen ontfoeven,
Maer vry van allen eedt heb ick mijn hart behouven.

Salmen nochtans upt sijne maniere van spzeken / oordeelen / hy heeft
upt sijn ghemoets inepninghe gheswozen. 1. dat hy nimmer d' onepi-
delijckheyt ende wesentlijcke overal teghenwoordighheyt Godes ghe-
loochent heeft. 2. dat hy nimmer de volcomen ghenoechdoeninghe /
by Christus booz ons ghedaen ontkent heeft. 3. dat Sibzandus d' on-
aensienlijcke nootwendighheyt van de voldoeninghe staende hout. 4.
dat Sibzandus verbedicht dat Christus den ewighen doot eegent-
lijck ghenomen gheleden heeft. 5. dat Sibzandus beschermt dat Chri-
stus in den ewighe ende gheduerighe wan-hopeninghe verballen is.
6. dat Sibzandus de om niet ghedane quitscheldinghe hier af / dat
is / van onse aenneminghe ter ghenade / ofte van onse om niet ghe-
schiet sijnde rechtveerdighmakinghe gantschelijck upsluyt. Ick stel
ufelven / Hugo tot een richter oft dit niet behoort het innerlijck opset
van sijn ghemoet ghenoemt te worden? Maer vergelijckt dit niet
sijn upterlijck doen / welcke ick upt sijn boeck van Godt / upt 't ket-
tersch Boeck van Steensfurd van hem uptghegheven / ende soo seer
van hem gheprezen / ende met mijne schriften / welcke ick te vrozen
aenghewesen heb / ende ghy sult oordeelen / datter na s' werelts schep-
pinghe niemant gheweest is / die den levenden Godt / ende dien vol-
ghens sijne Stadt-houders / in wiens aensien hy die dinghen uptghe-
spzoken heeft / spijtighe bespot ende belacht heeft. Maer ick sal dese
bewijsreden wat breeder verbolghen / op dat ghy van sijn ghemoets
innerlijcke opset te bat kont oordeelen. Conradus seft in sijn schoone
reden ter 40. pag. 16. lin. Ick betuyghe voor Godt ende dese doorluch-
tighe vergaderinghe dat ick — in dat Gheloof ende dese bekentenisse
van den Heylighen Drievuldigheyt, van de persoon, ende 't ampt van
ons Heere Iesus Christus gantschelijc my te vreden stelle, van vvelcke
bekentenisse dit d' in hout is. Ic bekenne Gods-dienstelijc in een ende
't selve vvesen des Godtheyts drie vvaerlijck onderscheydene van selfs
bestaende. — II. Ick beken dat onsen Heere Iesus Christus niet allene
vvare ende volcomen rechtvaerdigh mensche, maer oock vvare ende ee-
vvigh Godt is in een ende deselve persoon. — III. Gheloof ick, dat die
selve de vvare ende enighe Salighmaker ende Middelaer tusschen Godt
ende de Menschen is, ende dat voornamelijckst daeromme om dat hy
deur sijne alderheylichste ghehoorsaemheyt vvelcke hy in 't leven ende
doot beyde bevvesen heeft, ons sondaers met sijn Vader volkomelijc
vereenicht heeft, ende alsoo het Goddelijcke gherichte, in vvelcke vvy
alle verdoemt souden ghevveest hebben, voor onsen sonden in der
daet ende volcomen voldaan heeft.

Neemdy dese woorden soo splynden/soo kondy niet loochenen/ dat dat sijns ghemoets innerlijcke meeninghe is / dat hy Godt tot een ghetuygh roept over sijn siele/ dat hy ghelooft ende bekent. 1. Dat in een ende 't selve Goddelijcke wesen sijn dize Persoonen / de Vader/ de Soon ende de Heylighe Gheest/ ende dat dese dize waerlijck ende dadelijck van mactanderen onderschepden sijn / ende in 't wesen een Godt sijn. 2. Dat Jesus Christus is warachtigh Godt/ende warachtigh mensche in een persoon/ na de Godtheit van ewigheyt upt den Vader gheghenereert / maer na de Menscheyt in tijt van de maghet Maria gheteelt. 3. Dat Jesus Christus is onse volkomene Middelaer / ende dat hy volkomen ende in alles booz onse sonden voldaelen heeft.

In dese saecke meen ick dat ghy niet my sult stemmen. Want soo hy niet twijfelachtigh spreekt / kan hy niet loochenen / ofte dit sy sijn ghemoets innerlijcke meeninghe. Laet ons nu sijn upterlijcke daden over legghen / ende met dese innerlijcke meeninghe des ghemoets vergelijcken.

In 't boeck van Godt leert hy / dat Godt niet dadelijck, maer alleen machtelijck, niet 't eenemale, maer aensienlijck, niet in sich selven, maer by vergelijckenisse ende ten aensien van ons oneyndelijc is. In 't selve boeck leert hy / dat d' onbegrijpelijcheyt van 't Goddelijcke wesen onder die dinghen, vvelcke 't eene male onmogelijc sijn, behoort gheselt te vvorden. **Wt dese innerlijcke meeninghe des ghemoets/ ende dit upterlijck doen beslypt ick alsoo.**

Een eyndelijck wesen en kan niet een en 't selve in 't ghetal gheheel wesen in drie selfstandighen waerlijck ende dadelijck onderschepden sijnde.

Godts wesen is eyndelijck.

Soo en kan van Gods wesen niet sijn een ende 't selve in 't ghetal gheheel in drie selfstandighen waerlijck ende dadelijck onderschepden sijnde.

Booz soo veel 't tweede aengaet / Conradus schrijft in 't boeck van de Heylighe Schrijft ter 57. pag. 17. lin. VVant hy heeft (hy spreekt van Jesus Christus d' Aetheur van de Christelike Geligie) groote belooninghen van desen teghenvvordighen, ende den toekommenden leven, ende by namen soodanighe Goddelijcke aenneminghe tot kinderen — hoedanighen d' Aetheur selver Jesus Christus bekomen heeft, sijn nakomelingen belooft. **Wt dit upterlijck doen / ende dien innerlijcke meeninghe des ghemoets/ reden cabel ick aldus.**

Die een Goddelijcke aenneminghe tot kinderen bekomen heeft / hoedanigh hy ons belooft heeft / die en is niet noch kan oock onse Middelaer wesen.

D' Auctor van de Christelijke Religie Jesus Christus / heeft de Goddelijke aenneminge tot kinderen/ bekomen/ hoedanich hy ons belooft heeft.

Soo en is noch kan d' Auctor van de Christelijke Religie onse Middelaer niet wesen.

Ter overbloet teken ich aen / dat Carolus de groote om die selve Ketterije den Synode tot Francfurt beroepen/ ende daer in Cliphandus ende Felix om dese Ketterije veroordeelt ende upt de Christelijke Kercke ghesloten heeft. Stet de handelinghen van't Concilium van Franchfurt/ in 't 2. Cap/ maar hier van sal hier nae noch meer gheseyt worden / al waer wy oock aenwijzen sullen hoe hy dese Ketterijse meninghe in sijn Scholien heeft willen beschermen.

In 'selve Boeck seyt hy ter 17. pag. dat die selve alleene Godt is / welcken de Moorders van Christus voor den waren Godt ghehouden hebben / Laet ons dit upterlick doen met die innerlycke syns ghemoets meninghe in den 2. Articulen upt ghebzucht / verghelycken/ ende op dese wyse beslupen.

Die alleene is de ware Godt / welcken de Moorders van Christus voor den waren Godt ghekent hebben.

Jesus Christus en is die selve niet / welcken de Moorders van Christus voor den waren Godt ghekent hebben.

Soo en is dan Jesus Christus de ware Godt niet/ op dat hy dese dwalinghe verbedighe / soo verandert hy de ghesalte van het gheschil in de 15. dwalinghe / ende stelt 't selve voor op dese wyse. Ofte der Ioden Godt de vware Godt sy. Maer tusschen dese twee. Die alleene is de vware Godt, vvelcken de Moorders van Christus voor den vwaren Godt gheert hebben, Ende. Der Ioden Godt is alleen de vware Godt: is soo grooten onderschept / alker is tusschen duyfternisse ende licht.

Want in die woxt geloochent/ dat Christus is de ware Godt. Vermits soo die alleene / welcken de Moorders van Christus voor den waren Godt gheacht hebben / den waren Godt is: soo volchter upt/ dat Christus de ware Godt niet en is. Van dese wel verstaen sijnde/ en wort niet gheloochent dat Christus de ware Godt is. Want de Vader / de Zoon / ende d' Heplighe Gheest sijn de eene ende ware Godt der Ioden.

Vaer nae so wil hy dat wy dese plaetse niet nae Socinus meninghe/ maar so als dese woorden besonder behooren verstaen te worden / sullen nemen / maar dat en is niet anders als beuselinghen te drijven. Want hy wil met een op Socinus wyse spreken/ ende ons met een oplegghen/ dat wy de Socinistische schriften van hem herstelt sijnde / een richtsinnich upelegginghe segghen des Meesters opset sullen toe-
egghenen,

epghenen. Die wel met 't hooft bewaert is / siet dat 'r selve een slaefsch verfoeck is: verstaet oock datmen Sorinus schrijften nae Sorinus sin behoorden verstaen te worden. Soo blyben dan mijn Commentarien / ende worden deur sulcke Scholten niet beweert.

In 't boeck van God op 't 233. bladt 6. lini. ende 237. bladt. 7. lini. sept hy / dat God met sijn vvesen inden Hemel, met sijn deucht op der aerden is Op't 235. bladt 38. lini. sept hy / dat hy ten aensien van sijn vvesen alleen in den Hemel is.

Laet ons dat uiterlijck doen oock met sijn innerlijck opset des ghemoets / welke hy in den tweeden articule uytghedrukt heeft vergheleken / ende desen Sluyt-reden versamen.

Welcke natueren deur soo grooten onderscheydt van plaetse van elck anderen gheschepden zijn / dat d'eene nae sijn wesen niet op der Aerden / maer inden Hemel sy: d'andere nae sijn wesen niet sy in den Hemel maer op der Aerden / die en sijn niet persoonelijck vereenicht.

De Goddelijcke ende Menschelijcke natuer sijn deur soo grooten onderscheydt van plaetse (ick spreekte van dien tijt / doen Christus op der Aerden wandelde) van elck anderen gheschepden / dat de Goddelijcke niet en is op der Aerden / maer in den Hemel / de Menschelijcke niet en is in den Hemel / maer op der Aerden. Soo en sijn dan de Goddelijcke ende Menschelijcke natuer niet Persoonelijck vereenicht.

Soo dan de Goddelijcke ende Menschelijcke natuer niet persoonelijck vereenicht zijn / soo volchter wyt / dat Christus gheen ware Godt ende ware Mensch te ghelijck in een persoon is.

In 't boeck van de Heplijche schrijft ter 58. pag. 11. lini. heeft hy uytghegheven / dat Iesus Christus de beloften, vvelcken hy anderen ghedaen heeft, selver bekomen heeft: Nu is d'alghemeyne belofte / welke hy allen die salig sullen worden ghedaen heeft / de Weder-ghewoorte gheboeght met de verghebinghe der sonden. Jerem 31. 34. ende Heb. 10. 16. Dit is het verboudt dat ic hen maecten sal. Ic sal mijn Vveten in haer harren gheven, ende sal ic in schrijven in haer verstant, ende hare sonden ende haer ongerechtigheden en sal ic niet meer ghedencken. Met dese uiterlijcke daet ende die innerlijcke sijn van sijn ghemoet in den tweeden articule uytghedrukt sullen wy met desen sluyt-reden versamen.

Al wat beloften Christus allen anderen die salig sullen worden ghedaen heeft hy selver bekomen.

De weder-ghewoorte ende verghebinghe der sonden sijn de beloften / welcken Christus allen anderen gheloofighen ghedaen heeft.

So sijn dan de wedergebooyte ende verghebinghe der sonden de beloften/welcken hy selver bekomen heeft.

So dan Christus selver weder gebooyen ende deur verghebinghe der sonden rechteveerdigh ghemaect / soo en kan hy onse verlosser niet wesen.

En ende hy oock desen dwalinghe mach verdedighen / soo verandert hy oock de ghesalte van de Vraghe. Want de vraghe en is niet / oft en hoe verre vvy deselve belooninghen met Christus moghen hopen. Maer dat wordt ghevraecht / oft Christus deselve belooninghen becomen heeft, vvelcken hy ons ghedaen heeft; Want tusschen dese twee is een groot onderschept. Want op die wel verstaen zijnde / kan men wel segghende [oft jae] antwoorden. Op dese en kan men niet segghende [oft jae] antwoorden. Hy voechter hy dat hy van die dinghen/welcke van aert eens dat is / ghelijc sijn/spreekt. Maer die uptbluchte en ontloft den bandt niet. Wat 't boeck van Steensfurt verbindt hy dat woorden vvelcke welcke woorden van Conradus in 't alghemeen ghenomen wordt ende doetter om 't selve te bepercken / dese woorden hy welcken hy ons ghedaen heeft / dat is welcken hy ons beloost heeft. So legghen wy dan 't gunt ons beloost is te rechte upt want gunt hy ons ghedaen heeft. Volghens dien soot kennelich zo / wat 't booz beloften sijn welcken hy ons ghedaen heeft / soo ist oock kennelich/wat dat is dat hy bekomen heeft. Want

Al de beloften. Welcke Christus ons ghedaen heeft / heeft hy oock selver bekomen.

De verghebinghe der sonden ende weder gebooyte sijn de beloften/welcken hy ons ghedaen heeft.

Soo sijn dan de verghebinghe der sonden ende weder gebooyte de beloften welcken hy bekomen heeft.

De eerste voozstellinghe en kan hy niet ontkennen. Want is dese waer / Christus heeft die beloften becomen vvelcken hy ons ghedaen heeft, soo ist seker dat dese oock waer is / alle de beloften vvelcke Christus ons ghedaen heeft, die selve heeft hy ooc becomen. De andere voozstellinghe word t'unt de te booyen verhaelde Schijftruer aenghewesen. Dien volghens soo de eerste voozstellinghe waer is / soo moet oock de besuytinghe waer wesen. Het en lust my niet hier meer by te boeghen. Want deur sodanighe sijne Scholien en worden mijne Commentarien niet betweecht.

In het selve Boeck / ter selver pag. 21. lini. Heeft hy uptghegheven / Dat Iesus Christus die selve belooninghe, vvelcke hy anderen beloost heeft, heeft becomen. Maer in de Brief tot de Philippensen in 't 2. Cap. 9. vaers lesen wy / daerom heeft hem ooc Godt hoochlijc verhoocht, ende heeft hem eenen

naem ghegheven, vvelcke is boven alle namen. Van dat is de belooninghe / welken d' Auteurs van 't Boeck seft dat Christus behouwen heeft. Waer de belooninghe welken de Gheplighen krijgen is veel minder / ende wort niet dese woorden in de Apocal. 7. 9. beschreven / die stonden voor den thron ende voor het Lam, becleet met langhe vvitte cleederen, ende hadden palmen in hare handen.

Waer upt nootwendigh volcht / ofte dat Iesus behoort in 't ghetael der Gheplighen vernebert te worden / ofte dat alle Gheplighen behooren verhoort te worden tot de rechterhandt Gods, al waer Christus is: Want soo der niet een van beiden gheschiet / soo suldy niet te rechte segghen / dat Christus 't selve loon ontfangen heeft, 't vvelc hy ons be- looft heeft. De ghelijckheyt van de belooninghe kan toeghestanden worden: Waer de eenigheyt en kan op ghenerlijc wijse toeghestanden worden. In 't selve Boeck leert hy / dat Christus op deselve vvech van deucht, ende heyligheyt vvelcken hy anderen ghevvesen heeft, ghe- gaen is. Wt dit upterlijck doen / ende d'innerlijcke sin sijns ghemoets in den tweeden articule uptghedruucht redencabel ick al- dus.

Die op de selve wech van deucht ende hepligheyt ghegaen is / welcken hy ons ghewesen heeft / die en kan onse verlosser niet we- sen

Christus is op deselve wech van deucht ende hepligheyt ghegaen / welcken hy ons ghewesen heeft.

Soo en kan van Christus onse verlosser niet wesen.

De reden is selver / want berouw is de wech / welken hy ons ghe- toont heeft. Matth. 3. 2. Betert u, vvant het Konincricke der Hemelen is nae by ghekomen. Act. 2. 31. Bekeert u, endeen yder van u laet hem doopen. Deselve is oock soo langhe wt in dit leven sijn onvolkomen Jacob. 3. 2. VVy struyckelen alle in veelen. Goin. 7. 18. VVant de vville heb ic vvel, maer het goet te volbrenghe, dat en vinde ic niet.

Om desen dwalinghe te verdedighen seft hy vele in sijn Scho- len inde 76 dwalinghe / maer het is niet als louter eerselinghen. Ick hebbe in mijn Commentarien gheleert / dat de ghelijckheyt van de wech toeghestanden kan worden / maer d'eenigheyt van de selve niet. Wat raeyt hy op / ende seft dat hier niet van de vvech in sijn ghe- daente, noch trappe, maer in 't gheslacht een sijnde ghehandelt wort. Hy doet ter hy / dat de ghelijcke dinghen sijn een van gheslacht. Waer dat en doet gantschelijck ter saecke niet. Want 't Steensfurdse Boeck en leert niet dat wy op den wech die deselve in 't gheslacht is / behooren te wandelen: Waer het wijs desen wech in 't be- sonder aen deur die woorden, VVelcken hy anderen ghewesen heeft,

Wet men dan wat dat voor een wech is / welken hy ons ghewisen heeft/soo weetmen oock wat het voor een wech is / op welken Christus ghegaen is.

Ich reden kavel dan alsoo.

Christus heeft den selven wech ghegaen / den welken hy ons ghewisen heeft / ofte dat eben veel is.

Alle de wech welken Christus ons ghewisen heeft / is die wech den welken Christus ghewandelt heeft.

Beteringhe is die wech / den welken Christus ons ghewisen heeft.

Soo is dan beteringhe den wech / den welken Christus ghegaen is.

Het is ghelijck / dat de Wepster van 't Boeck van Christus den Saligmaecker in 't 1. Boeck. 5. Cap. schrijft. Dat Christus al ghedaen heeft/wat hy ons bevolen heeft. Dit sijn sijne woorden: overmits de Heere Iesus niet alleene alles ghedaen hadde / dat hy anderen te doen bevolen hadde. Waer upt ick wederom alsoo redencabele.

Al wat Christus ons beveelt te doen / dat heeft hy selber ghedaen.

Beteringhe is 't gunt hy ons beveelt te doen.

Soo is dan beteringhe 't quat Christus ghedaen heeft.

De eerste voorstellinghe is upt de beginfelen van Socinus. Want soo Christus alles ghedaen heeft/dat hy ons te doen beveelt / soo ick secker dat hy alles ghedaen heeft wat hy ons te doen beveelt. Deur deselve reden/heeft Christus op deselve wech ghewandelt / welken hy ons ghewisen heeft/soo ick secker / dat hy op alle deselve wech gegaen is welken hy ons ghewisen heeft. De andere voorstellinghe wordt in de aenghewesene Heplighe Schrift gheleert. Daerom ghelijck bekeeringhe de selve wech is / welken Christus ons ghewisen heeft / soo is bekeeringhe die selve wech Christus openbaerlijck ende voor alle menschen ooghen ghewandelt heeft. Dit is de eenighepdt des wechs die upt de beginfelen van Socinus volcht. Dat nu Conradus 't gheschil op dese wise in stelt. Oft ende hoe verre de heyligheyt van Christus ons nae te volgen zy? Wat is niet als een hinderlijck eerstellinghen. Want tusschen dese twee voorstellinghen/

Christus heeft deselve wech, welken hy ons ghewisen heeft ghetreden. Ende: Christus heyligheyt staet ons nae te volgen.

En is geen ober een hominge/obermits op desen als waer toestaen maer dien / als onwarachtigh loochenen. Conradus wet selber wel dat d'Auteur van 't Boec Christus voor soo veel 't wesen aengart niet voor God maer voor een mensche hout/ende daeromme rusten.

schen Christus werken/welcke hy vooz de wederopstandinge gedaen heeft / ende onse werken gheen groot onderschept toelaet. Want hy schryft in't 4. Cap. van't derde Boeck van Christus den Salighmaecker. Dat uyt de vvederopstandinghe van Christus niet bevvelen can vvoorden, dat in Christus, al eer hy vveder op stonde, eenigh dinc ghevveest is, tvvelc in ons, hadden vvy hem naeghevolcht, ooc niet en sy. In't 9 Cap. van't selve Boeck schryft hy / dat Christus de selve ellenden, vvelcken vvy ondervvorpen sijn, uytghestaen heeft. Volcht dan hier niet upt dat Christus niet sonden besmet is? Want de sonden ende de straffen van dien sijn de ellenden / welken wy onderwoopen sijn.

Van dit gheboelen is hy niet vzeemdt. Want hy schryft int 4. Cap. vant selve Boeck / Dat Christus (o onbeschaemde Gods lasteraer) voor sijn eyghen sonden gheoffert heeft. Ende / op datter gheen onderschept tusschen ons ende Christus soude blyven/ soo schryft hy int selve Cap. Al vvat Christus gheleden heeft en can gheen grooter cracht hebben in sich selven, dan oft een bloot mensche tselve gheleden hadde. Mocht hy niet upt ghelickenisse segghen / al wat Christus ghedaen heeft al eer hy stierf / en kan in sich selven gheen grooter kracht hebben/dan't ghene een pder bloot Mensch ghedaen heeft? die dan niet gantsch blind is niet lichtelick / dat't Sterfardische Boeck van een verre anders wegs eenhepdt spreckt / als dese uptleggher ons wil aenpraeten. Het haedt hem niet dat hy dat Ketterisch Boeck in een vzeemde sin treckt. Want de loutere meyninghe des Autheurs behoozt oprechtelick ende sonder ghebepnsihept/soo upt de teghenwoozdighe plaetse / als upt andere plaetsen van den selven Autheur oprechtelick ende sonder ghebepnsihept ghetrocken te worden. Daer omme soo pemandt Ketterische Boecken vercalfate / ende deselve als nodigh ende in sich selven pzositelick den leser aenprijse / ooc de selve / als hy daeromme bestraft wordt in een vzeemden sin dzaept / die selve behoort te rechte bestraft te worden. Want hy handelt bedrieghelick die sulcks doet / ober mits hy daer ober upt is / dat hy den onberschtighe jonghelinghen ghemoederen Ketterien in pzente / ende als hy deur der selver onghermythept ghedrukt wordt / verdzaept hysse in een verkeerden sin / op dat hy't bedroch verstoppe : als oft hy met eenen arbept beschicken wilde dat hy met den Ketteren een Ketter sy / ende van de rechtsinnighe vooz een rechtsinnighe ghehouden werde.

Voorsz so bele / alst derde aengaet/Conradus heeft int boeck van de D. Schryftuer uptgegeven ter 83. pag. 12 lin. Dat God om gheen ander oorfaec versocht heeft, dat Christus vvederopstaen soude, als op dat't alles bevesticht soude vvoorden, dat d'Heere Iesus uy't sijn naem gheseyt hadde.

Lact

Laet ons dit sijn upterlijck doen/ met sijn innerlijcke gemoets opset/ in den derden Article upt ghedrukt/ vergelijcken/ ende desen sluyt-rede versamelen.

Die om gheen andere oorsaeck weder op ghestaen en is / als op dat hy die dinghen bevestighen soude / welcke hy upt Godts naem gheseyt hadde / die en is niet op ghestaen om onse rechtveerdigh-makinghe.

Jesús Christus is de selve / die om gheen andere oorsake weder op ghestaen is / als op dat hy bevestighen soude / dat die dinghen waer waren/ welcke hy upt Godts naem gheseyt hadde.

So is dan Jesús niet weder op ghestaen om onse rechtveerdigh-makinghe.

Daer om ist dan onwaerachtigh dat d'Apstel schrijft / Rom. 4. 15. Hy is ter doot ghelevert om onse sonden, ende op gheveekt om onse rechtveerdigh-makinghe. De selve schrijft in sijn Belydenisse / ter 3. pag. 2. Artijckel : Ick gheloof dat Godt den boetveerdighen, ende den ghenen die haer tot hem bekeeren, alle sonden vergheeft, gheen betalinghe daer voor ontfanghen zijnde. Laet ons upt dit upterlijck doen/ ende innerlijck opset van sijn ghemoet/ desen sluyt-reden versamelen/

Die leert dat Christus den boetveerdighen/ ende die haer tot hem bekeeren / alle sonden quijt gheeft / sonder betalinghe daer voor te ontfanghen. Die loochent dat Christus voor ons volkomen ende in alles voldaan heeft. Ten minsten leert hy / dat Christus ghenoech-doeninghe niet nootwendigh is gheweest.

Conradus leert / dat Godt den boetveerdighen — alle sonden quijt gheeft / sonder volkomen betalinghe daer voor te ontfanghen.

Soo loochent Conradus dan / dat Christus volkomen ende in alles voor ons voldaan heeft. Ten minsten leert hy / dat Christus ghenoech-doeninghe niet nootwendigh is gheweest. In de selve Belydenisse/ter 8. pag. seyt hy : Het en kan niet gheschieden, dat soodanighe eyndelijcke, dat is / volkomen ende gheheele / des gheheelen schults ghenoech-doeninghe te samen besta met die liberale ende goetdadighe quijt-scheldinghe der sonden, vvelcke d'Heylighe Schrift Godt toe schrijft, oock dan als sy van Christo is, ende sijn rantsoen-ghelt, dat voor ons betaelt is, spreeckt. **Wt dese upterlijcke daet/ ende sijn innerlijck ghemoets opset/ besluyt ick alsoo:**

Die leert dat de eyndelijcke, dat is / volkomen ende gheheele betalinghe van onse gheheele schult / met de om niet ghedane quijt-scheldinghe der sonden, niet bestaen en kan. Ende met een leert / dat de sonden ons om niet quijt gescholden worden.

Antvvoort op de Godts-dienstigheyt

Die loochent dat Christus eyntlijck / dat is/ volkomen ende gheheelijck voldaan heeft.

Conradus leert dat d'eyntlijcke, dat is/ volkomen ende gheheele/ onses schults betalinghe met de om niet ghedane quijt-scheldinghe der sonden te samen niet bestaen en kan / ende leert met een / dat de sonden ons om niet quijt ghescholden worden.

So loochent Conradus dan / dat Christus booz ons eyndelijck / dat is/ volkomen ende gheheelijck/ voldaan heeft.

De selve schrijft in sijn Antibellarmin, ter 606. pag. dat het formale gheloof, namelijk eyghentlijck ghenomen / onse gheheele ende volkomene gherechticheyt is, ende seyt met ghelijcke trouwe/ dat dat Luthers meeninghe is gheweest. Heeft hy den heptijghsten Dienaer Godts/ Martinus Lutherus/ wel grooter ongheijck konnen doen? Laet ons upt dit upterlijck doen / ende sijn ghemers innerlijcke opset/ in den derden Artijckule upt ghedruckt/ desen Slupt-rede versamelen.

Die leert/ dat onse gheloof is onse gheheele ende volkomene gherechticheyt. Die loochent / dat de ghenoech-doeninghe van Christus / ons deur 'tgheloof toe gherekent / onse gheheele ende volkomene gherechticheyt is.

Conradus leert / dat onse gheloof is onse gheheele ende volkomene gherechticheyt.

So loochent Conradus dan/ dat de ghenoech-doeninghe van Christus / ons deur 'tgheloof toe gherekent / onse gheheele ende volkomene gherechticheyt is.

Conradus ontkent in sijn Scholien/ dat hy dat geschreven heeft/ maer de plaetse hy my aen ghemerckt/ bespract hem.

Daer en sond' gheen eynde wesen / wild' ick alle dees Menschen Ketterijen vervolghen. Maer laet dese dinghen ghenoech zijn / om te bewijzen datter na 't Werelts scheppinghe niet een Mensch gheweest is/ die Godt/ wiens naem hy/ om dese Ketterijen te bedecken/ aen gheroepen heeft / ende dien volghens d'Overigheyt/ in wiens aensien hy't ghedaen heeft/ meer versmaect ofte bespot heeft. Wild' hy dese dinghen ofte neder legghen/ ofte beschermen/ soo vermaen ick u/ dat ghy noch niet byle woorden/ noch leughens/ noch lasteringhen/ (want daer deur en worden dese dinghen niet neder leyt) maer met goede redenen wilt kampen. Dan soo langhe als dese dinghen niet goede redenen niet neder leyt ofte verdedicht zijn/ en konnen wy Conradus / al roept hy Godt hondert duysent mael tot een ghetughe/ gheensins vertrouwen. Wy en sullen oock niet lyden / dat hy ons niet sulcke Oratien, Theses, Protestatien, Respon-

sien,

sen; Apologien, Exegesen, Predromen, Parenesien, Scholien; ende wat niet: vooz 't Boecken bedzieghe. Hy heeft den Theologen van Dordelbergh bedzoghen. Hy heeft den Graven van Bentheim bedzoghen: Maer de Kercken van Nederlant en sal hy niet bedzieghen. Want die soo vele bedzoghen heeft / sal ten laetsten hy niemant ghe-loof hebben: Ende die Godts naem so menigh malen / om sijn Ketterijen te bedercken / misbruyckt heeft / sal dat te weghe bringhen / dat hy oock / als hy waer spreekt / gheen gheloof vinden sal. Deses Leeringhe epghenschap is te bedzieghen. Paulus de Samosatener bedeckte soo ergh ende bedzieghelijck sijn Ketterijen / dat Malchion alleen dien ghebepnsden ende erghen hoeve betrappen ende bedwinghen konde. Euseb. tit 7. Boeck / 28. Cap. Dese Mensch gaet de selve wegh in / want hy leert een dubbelde Theologie / een bedeckte ende een openbare. In de bedeckte Boecken / hy Exempel. In't Tractaet van het Soons—vorden, van de ghenoggh-goeninghe, van het 7. Cap. tot de Romeynen, stroept hy de Socinianische Ketterijen. In d'uytgehevene Boecken / seheit vooz eenighe Iaren / dat hy de recht-sinnighe Leere verdedighde: Maer hy heeft oock allengskens de selve Ketterijen in d'openbare Boecken / als sijn Antihellarmin, ghestroeyt. Daer na heeft hy 't Boeck van Godt upt ghegheven / in welke hy alle de Christenen in't ghemeyn vooz kpenden heeft willen verklaren / ende is ten laetsten so verre ghekomen / dat hy 't Boeck van Socinus / vol van Ketterijen zijnde / over ghesien / in vele plaetsen vermeert / in Hoofst-stucken onderscheyden / ende met upt-legginghen verlicht / den Leser boven maten aen gheprezen / ende tot Streenfurt in Druck upt ghegheven heeft: Ende dat noch 't vuyfste van allen is / hy derf van dit Boeck / als van een recht-sinnigh Boeck / ende dat vooz dese tijden noodigh is / snoecken / in de vooz-reden / ter 2. pag. 4. lin. vvelcke Boeck van Socinus / seyd hy / (dien de Socinianisten selver bekennen een heymelijcke in leydinghe te vvesen tot die vvaerheyt, dat is Ketterije / welcken haer Vergaderinghen belijden) niemant, die aen de vware Godts-dienstigheyt lust heeft, loochenen sal, dattet oock heyligh is, ende in sich selven prijselijck.

Sijn Discipulen / 'tzy van hem / 'tzy van een ander / wien sy vele schuldigh zijn / onderricht / schryven in de vierde Brie: Na de verscheydenheyt der verstanden, soo laet ons eenighe met melck voeden, eenighe harder kost ter bequamer tijt gheven, eenighe recht aen, ende openbaerlijck, eenighe deur verborghene vveghen aen vallen. Laet ons met eenighe pleylijck uyt ende ongheweynselijck, ende met ronde vvoorden handelen, soo men seyd. Laet ons by anderen de ghevyoonelijcke manieren van spreken, deur mid-

del van een bequame uyt-legginghe, tot een goet verstant trecken, op dat sy, ofte onvverende, 't goet leeren, ende deur schijn van nieuwigheyt, niet datelijck voor 'chooft gheslaghen vvorden. De geleerden Man Hermannus Ravenspergenus heeft my gheseyt/ dat by hem ghe- weest is Reinoldus van Rezzon, een Socinianet / ende hem vvoedt wilde maken / dat het een Chyften ghedooft was/ ende teghen de Chyrtelghe liefde niet en was / dat men in den handel van Godts- dienstigheyt bepusen ende teghen-bepusen ghebzupekte / ende deur soodane manieren ende middelen velen konde winnen. Op wilde be- se sijne stellinghe bevestighen met de ghelgkenisse ofte 'tdoen van Christus. VVant ghelijck als Christus (seydt hy) den twee Discipulen na Emaus reysende, d'ooghen toe ghehouden heeft, dat sy hem niet kenden, maer veynsende hem een-reysende Man te vvesen, Luc. 24. alsoo doen de Christenen vvel, dat sy 'tvolcks ooghen een vveynigh toe houden, ende deur een tvijffelachtigh deck van vvorden, alles na 'tverstant van anderen, uyt drucken : hoe vvel sy een versheyden mey- ninghe van 'tvolcks ghevoelen binnen houden. Op seyde oock : Ghe- lijck Christus hem selven niet gheopenbaert en heeft, eer dat de bequa- me tijt des avonts in de Herberghe ghekomen vvas : soo betaemtet oock dat vvy verholen blijven, tot datter meer gheghehentheyt, ende een be- quame avont, op een bequame ende veylighe plaets, openbare. De Ne- derlantse Kercken / deur dese redenen / Exempelen ende gherup- ghentissen gheleert zijnde/ en sullen Voxtius niet vertrouwen / 'ten waer hy oft opentlijck sijn Kettergjen verdedicht/ende hem niet sijn Voederen verboeghe : ofte de selve opentlijck ende sonder omwin- den versake / ende ljde / dat hem soodane vvoorwaerden vvoor- schre- ven worden/ die hem/ dat hy in soodanighe Kettergjen niet weder en vervalle/achter houden/ende de Kercke beschermte/op dat niet noo- digh zy / dat men niet soodane grouwelen meer te doen hebbe. Dat ghy seght / dat d'Heeren Staten van Hollant, hoe vvel sy deur goetaer- digheyt tot een minder ghevoelen gheneyght zijn, dat sy daer omme voor gheen Socinianers behooren ghehouden te vvorden, weet ich niet waer toe ghy dit seght/want mijns wetens en heeft niemant d'Hee- ren Staten van Hollant van Socinianisterije beschuldicht. Want wy ghelooben dattet waer is / dat ghy schijft / dat d'Heeren Sta- ten niet een eendrachtigh over een stemmen de Socinianisterije ende alle andere verdoemde Kettergjen verfoepen / oock niet willen/ dat de selve in de Hollantse Academie ende Kercken gheleert ende verbruyt sullen worden. Godt Almachtigh wil / dat sy ende hare na-komelinghen in de selve meyninghe blijven. Maer/ ey lieve/ zijn d'Heeren Staten soo ghesint / soo sul by lichtelijck by haer te weegh- brenghen/dat sy niet toe staen/dat te Lepden gheleert werde / 1. dat 'tghelooft

'ghelooft, deur de om niet ghedane quijt-scheldinghe van Godt, voor een volkomen gherechtichheit des VVets ghehouden vvort. 2. Dat de rechtveerdigh-makinghe een alghemeyn eyghenschap des gheloofs is. 3. Dat vvy deur d'in-hangende gherechtichheit rechtveerdighet vvorden. 4. Dat d'Heylighen zijn het eyghen ondervverpsel van de af valligheyt, ofte dat ghelijcke veel is / dat d'af-valligheyt is de eyghen ghene-ghentheyt der Heylighen. 5. Dar de daet des gheloofs, 'gheloooven, eyghentlick ende niet oneyghentlick ghenomen, van Godt ter rechtveerdigheyt gherekent vvort: Want dese dinghen/soo als ick te vozen bewesen hebbe/ zijn de Socintaensche groutwelen / in gheen Ghereformeerde Kercke ofte Schole zijnde te verdraghen. Want ghy siet wel/so dese groutwelen in uwe jeught/welcke tot Kercken—dienst/ende Gheementes—bestellinghe op ghevoedet wort / in ghesteken worden / wat ghy dan vooz een Kercke ende ghemeene beste in Hollant sult hebben. Daer toe so de Kercken sien/ dat d'Heeren Staten ernstelijck d'zijven / dat dese Kerckerijen upt de Academie ende Ghe-meenten van Hollant ghebreven worden/ soo stater te hopen/ dat sy ten laetsten wederom te samen groepen / ende alle twist ende een-dracht aen een zijde ghestelt zijnde / eens willen / eens ghevoelen/ ende eens spreken sullen.

Eyndelijck komdy tot het ander deel / ende seght dat ick wel be-decktelijck in de Vooz-rede:maer in't eynde van't Boeck ende vooz-gaende Schyften/opentelijck leere / dat dit onderfoecken op Vorstius daer om van my ghedaen is, om dat d'Heeren Staten van Hollant ge-acht hebben / dat die Dienaers / welcke met my in de Leere van de Predestinatie niet eens zijn / konnen verdraghen worden. Maer 'ken hebbe in de Vooz-reden hier van gheen ghewagh ghemaect. In't eynde van't Boeck bescherm ick mijne Vooz-stellingen waer/ die onnuttelijck ende bertelijck van Conradus ghegheestelt waren: Van der Heeren Staten oozdeel en hebb' ick niet een woort ghesproken / so verre ist van daer/dat ick beverche ofte bestozme wat sy gheoozdeckt hebben. In mijn Declaratie heb ick de selve vooz-stel-linghen upt ghegheben / ende in een ander heb ick Socinus gheboe-len / van de Predestinatie / neber leyt: Maer ick en hebbe noch in dit noch in dese der Heeren Staten oozdeel/van haer onderlinghe te verdraghen / aen gheroert: Vele weynigher heb ick aen ghewesen/ dat my haer oozdeel niet behaecht: Also dat ick niet ghenogch ver-wonderen en kan / hoe dat ghy u gheweten soo hebt konnen dwin-ghen / dat ghy dat van my gh'schreven hebt. Ick hebbe alrjt be-vlijtighet/dat ick niet niemant om de Predestinatie twistede / ende mijne Vrienden / dien ick in Hollant hebbe / heb ick gheraden dat sy 'efelve souden doen. Want ick hebbe over laugh al ghesten / dat he-

Predestinatie maer den dech-mantel was. Want ghelijck als Sct-
 vanus ende Prouerus haer teghen Olibianus / in 'tgheschied van de
 Kerckelijcke tucht stelden / ten eynde sp d'Arrianisterye in de Paley
 soudē in voeren : alsoo hebben die van u Academie het gheschied
 van de Predestinatie op gheraeyt / op dat sp onder dien schijn de
 Socinianisterye in de Hollantsche Kercken soudē voeren. Wy
 hebben dat vooz vijf ofte ses Jaren al ghesien ende gheseyt / maer
 niemant heeft ons willen ghelooven. Dan nu (Godt betert) is de
 sake soo openbaer / dat behalven een hugonaelijcks pēmant zy/
 die't niet en siet. Hier komit toe / dat ick my dus langhe niet opsette
 zin upt de Hollandische gheschillen ghehouden hebbe / ende ghy/
 Priester van rechrveerbighēyt/schryft / dat ick daer om Conradus
 Leere ga ondersoeken / om dat ick 't qualijck neme / dat d'Heeren
 Staten van Hollant gheoordeelt hebben / dat men die ghene/wel-
 ke van my in de Leere van de Predestinatie verschillen / behoort te
 verdraghen.

Al eer ick voozt ga / sal ick upt legghen / oft oock ende hoe verre
 die qualijck ghevoelen / behooren verdraghen te worden. Maer in
 dit bedencken behoort een Godt-vreemde ende voorsichtigh Ove-
 righeyt niet alleene over te legghen / wat hy behoort te doen : maer
 oock wat hy doen kan. Want daer komen dickwijl tyden/dat men
 lyden moet / 'tghene men om gheen redden soude kunnen lyden.
 Soo behooren dan waerheyt / liefde ende voorsichtigheyt desen
 raedt te regieren. De waerheyt / op dat sp te kennen gheven / dat sp
 de valsche Leere / hoe wel sye dullen / nochtans quaet kennen. De
 liefde / op dat sp op't wel-varen van de gheheele menighe sien/
 ende niet alle macht beneerstighen / den ghenen die verdwaelst zyn/
 op den rechten wegh te brengen. Voorsichtigheyt / ten eynde sp
 niet met al te groote verlos te gheben / den ghenen die verdwaelst
 zyn / in haer dolinghe bevestighen / ofte deur een verkeerden ghe-
 strengheyt / van het ondersoeken der waerheyt / af keerigh ma-
 ken. Daer toe behoort hy oock onderschept te maken tusschen vry-
 heyt van 'tghelooven / ende oorlof om de onwaerachtighe Leere
 te verbrēden / dien en kunnen sp niemant benemen : Want gheen
 Menschelijke macht soude oock eens Menschen wille verande-
 ren. Soo wordēse dan te rechte van sotternij / welcke des wreet-
 hepts Leerers is / beschuldicht / die den Menschen onderstaen
 te dwinghen / dat sp dit ofte dat sullen ghelooven / want 'tgheloof
 en wort niet ghedwonghen / maer broet ghemaekt. Desē sullen
 sp / kunnen sp't niet eenighe middelen doen / bedwinghen ende be-
 letten. Behooren ten minsten den ghenen / die belijdenisse van d'on-
 waerachtighe Leere doen / niet het tpe staen van eenighe gunste/
 in haer

in haer dolinghe niet te bevestighen / noch andere tot die selve dwa-
linghen als aente locken. Hier na sullen sy ober legghen / oft de
ghene / die de verscheppen Leere drijven / haer leersaem ofte hart-
neekigh dzaghen : Die behooren sachtelyck ondericht / ende dese
scherper vermaent te worden. Spndelyck sal sy onderscept ma-
ken tusschen den ghenen die halsterigh zyn : Want daer zyn / die
haer dolinghen moerwillighlyck houden / pooghen nochtans
niet anderen te beschadighen. Daer zyn oock die alle haer best
doen / op dat sy anderen mer de vleckten van deselve dolinghen be-
sinetten / met dijn behoort men mildet te handelen : Met desen
harder / by namen / soo sy de grone van de Godts-dienst onder-
staen om te stoeten. De reben is hier van openbaer / want alser
openbaerlyck op verscheppen wyse van de stucken des gheloofs
gheleert wort / soo wort de Kercke insuckken gheheel : Ende na
de scheuringhe van de Kercke / soo volght oock de scheuringhe
van tghemeene best / welcke hoe schadelijck datse sy / heb ick
in mijn Voor-reben / aen den Aerdt-Bisschop / aen ghewe-
sen.

Wat ick hier van een anders gheboelene te verdzaghen / schryf/
dat meen ick van alle de Dienaers der Nederlandische Kercken
met een ghemeen ober een stemmen voor goet ghekent te worden/
en nochtans veruoeghen wy u niet / Hugo / 'ten is oock gheen won-
der / want de Dzaghe en is niet / oft hy / die anders gheboelt / be-
hoort verdzaghen te worden. Het en is oock niet twiffelachtigh/
oft yemant tot het gheloof ghedwonghen behoort te worden?
Want niemant / behalven een dwars / sal dat loochenen / ofte dit
segghen. Maer het is verre een ander dat wy versoeken. Wat is
dat doch? Dzaeghdyt? Wy disputeren oft een Mensch van vele
Ketterijen verwonnen / deur openlijcke macht / om de Theolo-
gie te leeren / in d'Academie van Leyden behoort ghestelt te wor-
den? Van ghelijcken / oft een Mensche van vele Ketterijen over-
wonnen / upt Landts buydel behoort onderhouden te worden / op
dat hy syn Ketterijen in openbare Boecken wijt ende breedt ver-
spreyde / ende met upt gheghevene Boecken / de recht-sinnighe
Leere voor vele Jaren in de Nederlandische Kercke verkondight
zinde / over haelde? Wy segghen dat dat niet behoort te ghesche-
den. Ende om dat ghy u gheschaemt hebt tsegghende deel in soo
geooten licht van leeringhe staende te houden / soo veranderdy
bestant van tgheschil / ende dzaeght of men elckanderen in middel-
bare dinghen / ende / die tot de salighept niet behoeven / behoort
te verdzaghen? Ende tsegghende deel van desen Dzaghe/
welcken niemant van de recht-sinnighen versaeckt/onderstaet niet
onnutte

omutte wel-sprekenhepts—treken ons byzet te maken / ende met een de Burgerlycke Ouerigheyt teghen de ghetrouwe Kercken—Dienaers / welken ghy verdocht / dat vloochenende deel houden / te bewegen : Ick antwoorde op dese uwe treken anders niet / als dat Godt leeft / ende dit onghelyck / 'twelck ghy de Nederlantse Kercken ende hare Herders aen doet / niet onghewozen sal laten.

Voort / ghelyck ick my in dese gheschillen dus langhe niet ghemengt en hebbe : soo sal ick my daer inne als noch niet vermenghen. Daddp soo als Conrabus ghedaen heeft / mijn Leere bestriden / soe daddp my ghenoot-bronghen om de selve te verdedighen : Maer terwyl ghy dat niet ghedaen en hebt / so laet ick dat deel ongheroert. Ter oberbloet vermaen ick u alleen / (dat ick oock te vozen gheseyt hebbe) dat ghy den vromen Man Philippus Melancthon onghelyck doet / dat ghy seght dat hy't niet de Remonstranten hout. Hier doe ick by / dat ghy seer ongheluckigh zyt in't by brenghen van der Oudt-Vaders Schriften / maer dat sal misseken van een ander uyt ghelept worden. Ick ga voort tot teghene daer noch oerigh is.

'tVerde deel begindp van mijn beschuldighen / ende seght / dat ick niet alleene d'Heeren Staten van Holland : maer oock de Generale Staten beschuldighen / dat sy niet toe en laten / dat de Synode in dese saken oordeelt. Van soo verre ist van daer / dat ick 'tselue ghedaen hebbe / dat ick oock my noept in dese Hollantse moepte heb willen streken. Dat mach ick segghen / dat ick in beyde Vooz-reden / ende in alle myne Boecken / die in't licht ghegheven zijn / noept (mijns wetens van die vyf Artikulen ghewagh ghemaect hebbe. In't Boeck van Christus den Saligh-maker hebb' ick niet eens van de Synood ghedacht. In de Vooz-reden van de Declaratie, ende in de Declaratie self/hebb' ick d'Heeren Staten niet bestraft / dat sy gheen Synood by een riepen : Maer heb ootmoedigh versocht / dat syse by een souden roepen. In de Vooz-rede van de Commentarien, op Conrabus dwalinghen / heb ick 'tselue ootmoedelyck versocht / ende heb 'tselve mijn doen met Exempelen van anderen verdedighet. Nu en is het niet eben ghelyck / pets van d'Heeren Staten ootmoedelyck te ver-soecken / ende d'Heeren Staten te beschuldighen. Daer toe en hebb' ick niet versocht / dat sy een Synode souden vergaderen / om die vyf Hollantse Artikulen te oordeelen. Want van dese Artikulen (ghelyck ick nu menigh malen gheseyt hebbe) en hebb' ick niet een woort gherept.

Ick kan daer om niet ghenoech verwonderen / dat ghy u niet gheschaemt en hebt 'tselve te schryven : Insonderlinghe na dien myne Boecken vooz handen zijn / die de lasteringhe / welcke ghy my gheerne

gheerne soude willen oplaeden / neer legghen / ende 't segghen deel bewysen. In 't selve schryfsdij / dat ick de Herren Staten beschuldighde / dat sy onverbaeren synde in de leeringhe der Christelike onderrechten / haer selven nochtans 't oordeel aennemen / als oft de blinde van de verwerchte soude kommen oordeelen. Dan ick en hebbe in de gheheele boozreden vant Boeck van Christus den Salighmaecker / uptwelcke ghy dese woorden ghenomen hebt / niet van de Hollandsche artickelen / noch van Conradus opt een woort gherept / als die ick doen ter tijt / als ick die boozreden schreef / gantschelijck niet en wiste / ofte de Gemonstranten van dese vijf artickelen moeyte souden maeken / veele minder wiste oft ick niet Conradus om de Socinianistische in openbare boecken soude kampen. Ick konde niet een woort segghen / dat ghy op openlijke leughens beloopt sijt / maer ick en wil soo niet handelen. Alleen bid ick u / dat ghy mijn boozreden boozhet boeck van Christus den Salighmaecker staende wilt lesen / doedp dat / soosuldp u doolinghe bekennen. Vaddp een ander partte / ghy mocht vzeesen / dat hy met u naer u verdienst soude omgaen / maer ick en ben niet waech-gierigh. Versoek alleen dat ghy my oprechtelijck ende onghewinsdelijck wilt te kennen gheben / waer deur dat 't gheschiet / dat ghy die dinghen in mijn boozredens leesen kont / welken ick nocht gheschreven hebbe / dat oock my noept int sin ghekomen is / ende gheen mensch daer in leesen kan. Ende wederomme. Waer deur 't gheschiet / dat alle die dinghen welcke Conradus in syn boecken gheschreven heeft / ende niet ick alleen maer by naest alle Christenen / Dupeschen / Bytarners / Francos / Polen / Venen / Sabojards / Neder-landers etc. In deselve lesen en wy niet aentepheringe der paginen ende linien daer upt schryven ende een ander boozstellen om te lesen / ghy alleen daer in niet sien noch lesen konde / ofte waer deur 't gheschiet / dat ghy alleen van die dinghen / welken wy soo ooghschijnelijck aenwysen in syn boecken te staen / twijfelt?

Oer na beschuldighdp my dat ick mijn meeninghe verandert hebbe / maer niet onrecht. Want al dat ick van dese saecke in mijn boecken van de Paus / van de Concilien ende de Kercke gheschreven hebbe / dat heeft waerheyt in Gods Woort ende de rechtsinnighe ontheft / ick en hebbe oock gheen oorsaek om daer van te wijcken ofte mijn meeninghe te veranderen. Soo leer ick van 't selve dat ick boozveele jaeren in de selve boecken gheleert hebbe / als noch / ende sal daer oock niet een haer byete afwijcken. Dat is ghenoech om die lasteringhe te neder legghen. Laet ons nu tot het overighe boozvaren.

Dit aldus upgelept synde / laet ons ondersoeken wat en hoe groot recht de Ongherlijke Overicheyt in het oordeel van des gheloofs saecken

saecten heeft? Ick geloof dat ghy ende te voozen Wyten Bogardt dese twist ghemaect hebt / op dat ghy ons by de Burgherlycke Ouerigheden ghehaer soudet maecten / ende haer soudet vzoet maecten / dat wy den Burgherlycke Ouerigheden in de Kerckelycke saecten die macht / die haer toekomt / niet en gheben / op dat ghy haer ghemoderen van ons ende de Rechtinnighe leere / welcke wy belijden / afkerich soudet maecten. Maer Godt / soo ick hope / sal desen handel tot een ander eynde stueren. Hoe't oock sy / ick sal het ghevoelen van onse Kercken rondelijck ende koetelijck verhaelen / ende die selve in 't oordeel de Burgherlijcker Ouerheden ende by namen van den Koninck van Groot-Brittannien / des Prince Churfurst van de Paltz / des Landt grauen van Hessen / des March grauen van Baden / ja oock aller gheresoneerden Princen ende Ouerigheden stellen. Want de waerheyt en schout 't licht niet / noch en heeft vant gherichte gheenschrick. Ick versoek alleene van u Christen leser / dat ghy my gunstelijck hoorst ende niet en oordeelt / eer dat ghy den gheheelen handel deus ghelesen hebt.

Voort eerst segg ick dan / dat de Burgerlycke Ouerigheyt niet en is van 't wesen van de Christelycke Gemeente. Want ten tijden doer Jesus Christus op der aerden wandelde / ten tijde van d' Apostolen / ende na haer tijt / hebben de Keysers Augustus / Tiberius / Caligula / Domitianus / ende andere Keyseren / oock haere Stadt-houderg / als Pilatus / Felx / Festus / ende anderen / in ende byuten Jodenlandt 't Gemeene beste regerende / niet alleene Christus niet ghesient / maer oock byandlijcken verbocht ende waren daer in gheheel over uyt / dat sy sijn naem grondelijck uytroepen ende die de naem van Jesus Christus aenriepen / gantschelijck vernielen souden. Daer en is oock ten selven tijde / daer men as weet / gheen opper Ouerigheyt gheweest / die Christus naem bekende / nochtans en heeft de Gemeente daerom niet op ghehouden : ja daer sijn al eer als de Heydenen de bestellinghe van 't Gemeene beste hadden / seer bloepende Kercken gheweest. Ende hoe wel sommighe Keysers alsoo woededen over dien die Jesus Christus aen hingen / dat de Christenen haer selven in bosschen hollen / ende gaten hebben moeten verbergen ende verstoppen / oock om dat sy nergheins te vooch sijn quamen / den Dwinghelande pochte dat sy Christus naem tot de gront toe uyt gheroeyt hadde / so en hebben nochtans de Gemeenten van haer niet gantschelijck wech ghenomen konnen worden / hermits soogheringhe als de vervolginghen op hielden / ontalijcke Christenen haer openbaerden.

So spreek ick dan onbertsaecht / dat de Burgherlycke Ouerigheyt niet is van 't wesen der Gemeente. Van alser gheen Christelijcke

stelijke Ouerighejdt was / heeft de Gheemeente selfs rechten
de macht ghehad om Herders / Ouderlinghen / ende uptbeelers
dat is / Dienaers der Kercken te stellen. Act. 1. 23. ende sy steldende
twee [namelijc] Ioseph ghenaeemt Barsabam, wienus toenaem was Iustus
ende Matthiam—ende zy baden segghende—ghy Heere kender alle
herten, vertoont ons welcken van dese twee ghy uytverkooren hebt, dat
hy ontfanghe het deel deser bedieninghe ende Apostelschaps, daer Ia-
das afgetreden is, dat hy ginghe in sijn plaetse, ende sy gaven het lot,
ende het lot viel op Matthiam: ende hy werdt met ghemeeyner be-willig-
ghe verkooren tot de elve Act. 6. 2. Riepen de menichte der Discipulen
ende seyden—daerom Broeders siet onder u lieden nae seven Mannen,
die goet ghetuyghenisse hebben vol des Heylighen Gheests ende wijs-
heyds, die wy mochten setten tot desen wercke—ende dit woordt be-
haeghe der gheheele menichte, ende sy verkooren Stephanum &c.—
desen stelden zy voor de Apostelen, ende als sy ghebeden hadden leyden
sy aer de handen op, Act. 14. 23. ende als sy [Paulus ende Barna-
bas] in de Gheemeenten hadden Ouderlinghen ghekooren. 1. Tim. 4. 14.
Vergheet de gave niet die in u is, die u ghegheven is, omte prophete-
ren, met oplegginghe der handen des Priesterschaps. Tit. 1. 5. Daer-
om heb ick u in Creta ghelaten om dat ghy—in allen Steden Ouderlin-
ghen setten souder.

Op dese selve tijden heeft de Gheemeente recht ende macht ghehad
om van de gheschillen van 't gheloof opgherisen sijnde kennisse te ne-
men ende te oordeelen. Act. 15. 2. Doe daer nu oproer ghekomen was,
ende gheen kleyn twistinghe Paulo ende Barnabe teghen hem, ordo-
neerden 't zy dat Paulus ende Barnabas ende sommighe andere van hem
souden opreyen na Ierusalem tot de Apostelen ende Ouderlinghen om
deser Vraghe wille. Sy dan van der Gheemeente beleyt sijnde—als sy te
Ierusalem quamen, werden zy van der Ghemeeynte ontfanghen ende van
de Apostelen ende van de ouderlinghen—ende daer stonden op som-
mighe van de secte der Phariseen, die gheloovigh gheworden waren,
segghende, men moet se besnijden, ende ghebeden de V Ver Moyses te hou-
den, ende de Apostelen ende Ouderlinghen quamen te samen, om op de-
se saecke te mercken.

Dese gherechtichejdt ende macht om Dienaers te kiesē ende te
stellen / oock de vraghen om 't gheloof in de Kercke beroert sijnde te
bunderschepden ende te oordeelen / heeft de Gheemeente alle
tijde behouden ende ghebruyckt / tot dat de Keysers tot de
Christelike Gods dienst bekeert werden / dit is alle beyde
hemelicker / dan dat het behoefte betwefen te worden.

Als nu de Ouerigheden Christus gheloof aennamen / ende
de Keysers haer tot de Kercks begaben / soo hebben sy ghe-
meent

meent / dat het haer ampt oock was de Herberg der Kercken
met haer ghebiet te regieren / ende te bestellen / dat Gods
woort recht verkondicht. de Sacramenten recht bedient / de valsche
leere gheleert werde / ende alle dinghen schickelijck ende byname-
lijck in de Gemeente ghedaen werden. Socrates in 't Boeck in de
voorzede. Van diertijt aen, doen de Keyfers begonnen hebben Chri-
stenen te worden, schenen de Kercke saecken aen haer believen te han-
ghen: lae oock de grootste Concilien sijn naer hun goet duncken by een
gheroepen ende vorden als noch alsoo by een gheroepen.

In die doen hebben sp 't Exempel ghevolcht van de vroomste
ende heylighste Koninghen/ David/ Ezerias/ Josias ende anderen.
Alle heylighen Vaders Grieken ende Latijnen / oock alle rechtsinnig-
he Theologen / welcke den Auburgsche/ Britannische / Fransche/
Switsers ende Nederlandische belijdenissen volghen leeren met een
eenparigh over een komen / dat de Christen Overigheyt is een be-
waerder van twee Tafelen/ ende daerom hun vlijt behooren te doen/
dat Gods dienst met de eerste Tafel over een come / ende dat de on-
derdanen nae de tweede Tafel behoortlijck ende eerlijck leven / ende
den ghenen voorszaken / welcke Godt te rechte ende naer in hout van
de eerste Tafel dienen / ende de burgerlijcke eerbaerheyt nae de
tweede Tafel onderhouden ende eeren: ende daer teghen den ghenen
bedwinghen/ welcke Gods dienst ontheplighen / ende d' even naeste/
oock haer selven teghen Gods Wet schenden. Daer hier werden
verscheyden vraghen voorgestelt / want eenighe gheen Over-
heyt ljdende / willen deselve niet toestaen dat haers is / anderen
haer al te seer in een slaefsche pluymstrijckerije versmijtende / schij-
nelyc so seer gunnen: Maer om dat sp eersuchtigh sijn ende begheertigh
om te heerschen/ sp hoopen dat dooz desedek-mantel een groot deel/
van de heerscheppie aen haer sal vervallen. Het ghebeurt oock dat
ongheruste ende opzorighe menschen / als sp sien dat sp naer haer
lust in de Gemeente niet moghen heerschen / om 't recht ende macht
der Overigheyt moepte maecten / dat sp der selven toorn over den
ghenen die den Overheden wepgheren te gunnen 't gunt hun niet
toe en komt/ verwerken / ende deur een aenbal ende macht der Over-
igheden bekomen / 't gunt sp nae rechte ende wetten in Godts
woort uytghedrukt niet konnen behouden.

Oft uyt deser vraghen ghetal niet die sijn / welcke teghen ons in
desen eulve ghebracht werden / gheef ick u Christelijcke Lere te oor-
deelen. Maer ick come weder tot mijn voor nemen / ende segghe dat
de Gemeente haer recht ende macht om Dienaers te kiezen / ende
de gheschillen van 't gheloof ghemaect zynde te oordeelen / niet en
hebben.

hebben verlooren deur der Keyseren bekeerlinghe / ende dat oock de Christelijche Keysers de Kercke van dese gherechtigheyt ende machte niet berooft en hebben.

Want Constantinus de Groote / die d' eerste Christelijche Keysers is gheweest / heeft de Synode van Niceen om 't gheschil dat Arius van de Sone Gods opghewoopen hadde doen vergaderen ende den Bisschoppen in deselve Synood vergadert zijnde de machte om van deselve vzaghe te oordeelen laeten behouden. In dese Synood is in s' Keysers teghenwoordigheyt besloten dat in een pghelijck Landtschap des Jaerstweemael een Concilium van de Bisschoppen om de gheschillen / die der vooz vielen te stercken / soude by een gheropen worden. In de vijfte Canon. Twelck oock besloten is in den 37. Canon der Apostelen / ende in de Synode van Antiochien. 10. Canon. twee hondert ende sebhenthien Vaders tot Carthago vergadert ten tijde van Theodosius ende Honorius hebben 't selve besloten in den 18 ende 96 Canon. Alsoo datter niet seckerder is / als dat de Kercke dit recht onder d' eerste Christen Keysers gheheel behouden heeft / ende dat Constantinus de Groote / Honorius / Theodosius / ende andere Verplijche Keysers de Kercken dit recht niet alleene niet benomen hebben / maer oock met haer macht vooz goet ghekent ende bevesticht hebben.

Voorz soo veelte alst kiesen der Dienaers aengart? Cyprianus leere in de 5. brief aen Cornelius dat deselve deur des Volcks stemmen behoort te gheschieden. Daer toe ist / dat drie hondert achtien Vaders tot Niceen in s' Keysers Constantinus teghenwoordigheyt / ofte beeler / met Keysers goetduncken / schryven aen de Bisschoppen van Egyptus/etc / dat het den ghenen die te vooren aenghenomen vwaren, so ly waerdigh ghekent werden, so het volck haer koos in des verstorvenes plaetse te treden gheoorloft zy. Theodor. int 9 Cap. des 1. Boecks.

Maer van dese saecke sullen wy hier nae noch breeider handelen. Het is nu genoeg dat wy betwisen hebben / dat de Christelijche Keysers de Kercke van het recht om Dienaers te kiesen / ofte van de saecken des geloofs te oordeelen niet berooft en hebben / ende dat de Kercke deur der Keyseren bekerlinge van dit recht niet verballen en is. Maer sulder seggen / heeft de Keysers geen eyndelijcke macht om van de saken des geloofs te oordeelen / noch eyndelijcke macht om Derders ofte Kercken dienaers te kiesen ende te roepen / secht wy van hoe verreesich hare macht ofte rechte spreeket?

Ich antwoorde / dat de opperste Overigheyt ofte alleen ofte met der Staten inwillinghe Nieuwe Wetten kan maecten de Guden affschaffen, deselve oock verherden ofte lenighen.

Dit is de rechte oorſaek / waerom in verſcheyden rijcken ende Landſchappen verſcheyden wetten / ende diſciplin verſcheyden recht plaats heeft. Maer in de gheloofs ſaeken is ſp aen Godts woort verbonden. Jef. 1.8. Ende laet her Boeck deſer V Vet van uyven monde niet komen, maer overdenckt het dach ende nacht, od dat ghy houder ende doet al te mael na dien, dat daer in gheſchreven ſtaet. Deuteron. 17.18. ende vvanneer hy nu ſitten ſal op den ſtoel ſijns Koninckrijcks, ſoo ſal hy deſe ander V Vet, van den Priesteren ende Leviten nemen, — dat ſal by hem ſijn en ſal daer in leſen ſijn lecfdaghe: op dat hy leere vreeſen den Heere ſijnen Godt, dat hy houde alle vvoor den deſer V Vet, ende deſe rechten, dat hy daer na doe.

Om deſe oorſake en kan hy ſijn onderdanen geen ander woort booz ſchrijven / als de Sone Gods deur de Propheten ende Apoſtolen heeft laten ſchrijven / noch andere Sacramenten in ſtellen / als de Sone Godſelver ingeſtelt heeft. Wiſdoet hy hier in / ende een ander woort ſchryft / ghelijck de Turck / oft andere Sacramenten boozſtelt / ghelijck de Paus ende die hem volghen / ſoo behoort deſe reghel plaats te hebben. Men moet Godt meer ghehoorſamen, dan de Menſchen.

Maer ſoo de opper Oberghept het upterlijck woort ende de Sacramenten behout. Mach hy dan wat hem luſt nae ſijn belieben in ſaeken des gheloofs / de Kercken booz ſchrijven: gheenſins. Want hy en mach de oude Articulen des gheloofs niet aſſchaffen / noch nieuwe maerken. Gaet in deſe ſaekie hem te buyten / ſoo ſtaet wederom op deſen reghel te letten / welken ick terſtont verhaelt hebbe. Men moet Godt meer ghehoorſamen als de menſchen. Op deſe wiſſe hebben de Heplighe Martelaers in d' oude ende nieuwe Kercke ghehandelt / want ſy hebben 't leven liever willen verlaten / als de waerhept in Godts woort openbaer verloochenen. Wat macht heeft dan (uldy ſegghen) d' Oberghept in gheloofs ſaeken? Ick antwoorde 't gunt ick booz veele Zaren gheantwoort hebbe. Dat des Konincks ampt in 't oude Teſtament ghevveest is, de Godtsdienſt ſuyver te bevaren, ende deſelve alſe vervallen vvas nae Godts V Vet vverderom op te richten, ende dat 't ſelve haer luyden voor ſoo veele als ſy Koninghen vwaren toeghekomen heeft, vvant Joſias ende Ezechias ſijn noch Propheten noch Priesters ghevveest, hebben nochtans Godts vver vervallen ſijnde naer vverts richtſnoer vveder op ghericht. Soo iſt dan openbaer, dat ſy 't niet als Priesteren niet als Propheten, maer als Koninghen ghedaen hebben: vvaer uyt nootvvendigh volcht, dat beyde der Koninghen des ouden Teſtaments, voor ſoo veele ſy ſoodane ſijn ampt is, de Godtsdienſt nae de Heylighe Schrift ſuyver te bevaren, ende alle vervallen is, na 't richtſnoer van de Schrifuer, vveder op te richten. Hier voegh ic by, dat als de Koningen 't ſelve doen haer nietſteken

ken in 't gunt een ander toe behoort. V Vant des Konincks eyghen ampt is, toe te sien, dat de Godts-dienst nae de gheschreven wet bevvaert vverde, ende dat de Priesteren Godt nae de gheschreven V Vet dienen, ende als Godts-dienst van de geschrevēne V Vet afwijet, deselve weder te brengen tot de geschrevēne wet, ende de Priesters daer toe te houden dat sy leeren dat men Godt nae de beschreven V Vet behoort te dienen. De reden van dese saec is, om dat de Koninc is de bewaerder van Gods wet. overmits hy nu een bewaerder van dien is, soo behoort hy kloeckelijc waer te nemen, dat de wet suyver bewaert werde, ende dat Godts dienst na Gods wet geschiede. Ende daer en tegen, als hy siet dat de Priesteren van de wet afwijken, ende 't volc nae de wet niet leeren, so behoort hy Gods dienst, nae 't inhouden van Gods V Vet te herstellen, ende de Priesters daer toe te houden, dat sy Godes woort recht leeren dat sy selver Godt na de vvets richtsnoer eeren, ende 't volck dat sy 't selve doen leeren.

Dit antwoort p[re]sby in u[s] schampschryft. So siedy dan wat de Christelijke overigheyt die Leeraers ende Herders behoort te doen/welcke in uytgegevene boeken leeren/dat God niet dadelijc, maer machtelijc, niet 't eene male, maer aensienlijc, niet in sich selven, maer by vergelijckenisse ende ten aensien van ons, dat is by gevalle oneyndelijc is. Ende / dat d' oneyndelijcheyt Gods onder die dingen, vvelke 't eene male onmogelijc sijn behoort gestelt te vvorden. En/dat Iesus Christus de Goddelijcke aenneminge tot den Soon, vvelken hy ons beloofte heeft bekomen heeft. En/dat Gods Sone voor sijn doot een sterflic leeraer is geveest, en na sijn verrijzenisse tot een eevvich Koninc-Heer ende Hemelsche Prince gestelt is. Ende/dat God om gheen ander oorfaec Iesus Christus op geveest heeft, als op dat hy die dingen bevestigen soude, vvelcke de Heere Iesus uyt sijn naem geseyt hadde. Ende/dat God ons onse sonden vergeeft, sonder eenighe betalinghe daer voor te nemen. Ende/dat 't gheloof is de volkomen ende geheele gerechticheyt, met welcke wy rechtveerdicht worden/ende dat de daet des geloofs, het geloove eygentlijc, niet oneygentlijc genomen voor de gerechticheyt gerekent wort. Ende/dat wy door een in hangende gerechticheyt rechtveerdicht worden. Ende/dat de rechtveerdichmakinge is een alghemeyne eygenschap des geloofs. Ende / dat de Heyligen sijn het eyghen onderwerp[el] van de afvalligheyt, ofte dat eben veel gelt/dat de afvalligheyt is de eyghen gheneghentheyt der Beplighen/ende om dat ghy snoycht dat ghy Advocaet P[er]scael sijt / bedenck 't u oft u ampt niet en is d' Overigheyt hier van haer ampt te vermanen. Wie dese dinghen soo alst behoort overweert / sal wel sien dat wy de Overigheyt het oordeel van geloofs saecken niet en benemen. Want hoe soude hy konnen verzoeghen/ dat Gods woort recht ende overhalsche verkondicht werde/ ten ware hy oordeele / wat God in sijn woort leert/ ende het selve onderschepden van het ghene dat God in sijn

ſijn woordt noch gheleert noch bevolen heeft? Nemanſal ſal mennen/
 dat terwijl ic dit recht vooz de Ouerigheyt beſcherme/ dat ick de Kerke
 he ende haer Herders / 't gunt aen de Kercke ende haer Herders be-
 hooft/ ontrecke. Want deſer eyghen ampt is Matth. 28. 20. VVel te
 leeren. Tit. 1. 9. Die teghenſtaen 't overwinnen. Act. 1. 5. 6. ende van ande-
 ren leere te oordeelen. So en kan dan haer luyden de macht ende trecht
 om van de leere te oordeelen niet benommen worden. Maer ſuldy ſeggen
 hoe hangen deſe dingen te ſamen ofte hoe en wozt dat ſelve dat des O-
 uerichteys is/ den Herders niet toegeeyghent/ ofte hoe en wozt 't gunt
 der Herderen is/ den Ouerigheyt niet toegeeyghent? Ick antwoorde
 dat des Konincks is om te verſozghen dat alle dingen recht ende wet-
 telijck gheſchiede niet alleene in 't Gemeene beſte / maer oock in de
 Kercke. Van terwijl hy het gemeene beſte beſielt / en doet hy niet
 alles nae ſijn wel gheballen/ maer oft hy ſelf/ ofte anderen tot welcken
 dit recht behoort ſtellen beguame mannen ende rechts erbarene/ deur
 welcken hy recht pleeght. Deſen bedwingt hy niet een eedt / dat ſy al-
 len ende een peggelijck eenpaerlijck recht wiſen/ beſchut ende be-
 ſchermt haer ſo langhe ſy het ſelve doen/ bedwingtſe oock mer geme-
 ne macht/ indien ſy in dit doen willeys ende wetens miſ handelen ende
 oft om giften/ oft eenighe andere onſaech pendants recht verderben.
 Als de Koninck Philippus teghen deſen aller gemeene beſten gront-
 reghel miſdede/ ende deur den Hertogh van Alba alles aen hem troc/
 ſo ſyn hy kans alle de Nederlantiſche Landtſchappen in de gront ghe-
 raect. Al op een wiſe als een Ouerſte de Kercke beſtelt / ſal hy 't niet
 alles ſonder middel/ nae ſijn welluſt doen / maer hy beſchickt dat die
 ghene/ wien dit recht toebehoort beguame ende in de Theologie erba-
 ren Mannen ſtellen/ die 't Volk Gods Woordt recht leeren/ de Sa-
 cramenten recht bedienen/ ende de Kercklike Tucht nae Gods woort
 oeffenen. Beſchut ende beſchermt de ſelve ſo lange al ſy haer ampt wel
 betrachten/ bedwingt deſelbe oock ſtreghelijck/ ſoo ſy 't Woordt deur
 onrechte leere verbaſſchen/ ofte de Sacramenten niet afgodijſche ma-
 nieren beſinettten/ oft eyndelijck de Tucht tot een wreedyheyt/ ofte pij-
 ne der geluyden veranderen. Op deſe wiſe hebben d' Oude Keysers de
 Kercke gheregheert. Want Conſtantinus de Groote heeft de Biſ-
 ſchoppen het recht ende macht om Gods woordt te leeren/ de Sa-
 cramenten te bedienen/ ende de Tucht te oeffenen / laeten behou-
 den. Van het verkondighen des Woorts endehet bedienen der Sa-
 cramenten en twijfelt niemant. Daer wozt alleen vraghe ingheſtelt
 van de Tucht/ ofte 't Kercklijck oordeel. Voort Conſtantinus tyden
 woze tweemaal jaers in een peggelijck Landtſchap een Synode
 van Biſſchoppen om de Kercklike gheſchillen te ſlichten vergadert
 in de 37 Canon der Apoſtelen. Tweemaal des jaers laet een
 Synode

Synode van Bisschoppen vvesen, ende onder elckanderen de Leere der Godtsdienst oordeelen, ende de voor-vallende Kerckelijcke gheschillen eyndighen. De Keysers Constantinus de Groot / heeft dese loslijcke ghewoonte met sijn macht vooz goet ghekent. Want in de Synode van Niceen / waer in hyself vooz gheseten heeft / is dese Canon in 's Keysers teghenwoordigheyt / dat is / de Keysers daer toe medesijn stemme ghebende / wederom ghestelt / ofte wederomme verkondicht. Op dat dan (soo hout de vyfste Canon) dat selve bequaemelyck ondersocht vverde, soo heeft 't goet gheschenen, dat alle Iaers in een yghelijck Landtschappe tvvee mael Synoden gheschieden, op dat in't ghemeyn alle de Bisschoppen des Landts vergadert zijnde, soodane gheschillen ondersocht vverden. In de na-bolghende tijden is de selve ghewoonte in swanck ghegaen. De 20. Canon van Antiochien / Om de Kercklijcke nootlaecklijckheden, ende het slijten van de gheschillen, ist goet bevonden, datter Synoden sullen zijn, in een yghelijck Lant van de Bisschoppen, tvvee mael des Iaers. Theodosius heeft in't Concilium van Constantinopel 'tselve ghebaen / in de 2. Canon : Het is besloten, dat de Synode van een yeder Landt, in 't selve Landt, al vvat daer voor valt, bestellen sal, na 't ghene in Niceen besloten is. 'Tselve heeft oock de Keysers Martinus ghebaen / in't Concilium van Chalcedon / in de 19. Canon : Soo heeft dan de Heylighe Synode, nader Heylighen Vaderen Canons, besloten, dat de Bisschoppen tvvee mael 'slaers in een yeder Landtschappe by een komen sullen — ende alle 't voor-vallende richten. 'Tselve hebben Honorius ende Theodosius in't Concilium van Carthago ghebaen / in de 18. Canon / Op dat om de Kercklijcke saken — alle Iaers een Synode sal by een gheroepen vverden. Dese ghewoonte heeft al van der Apostelen tijden af / onder de Christelijcke Keysers in swanck ghegaen / so langhe de Kercke haer vyzpheyt behouden heeft. De Nederlantsche Kercken hebben oock dese loslijcke ghewoonte / met bevel van de Heeren Staten / ten minsten met haer goet-kennintge / wederom in't ghebruyck ghebracht / ende dese veertigh Iaren / sonder eenighe in-breycke / loslijck onderhouden. Van sooder eenigheswaerbertwist vooz quam / dan datse van soodane Provinciale Synode beleeft ofte ghemaecht konde worden / soo plachten de Bisschoppen den Keysers ootmoedelijck te bidden / dat hy een alghemepne Synode dede vergaderen. Dier hier van een Exempel by Leo / in den 24. 25. Bries. De Keysers riep dese alghemepne Concilium by een / ende regeerde selver sonder middel / ende versozghde dat het alles bequaemelyck ende schickelijck toe gingh. Constantinus de Grootes hier van in't Concilium van Niceen een Exempel / vvant (soo Theodoretus schrijft in't 13. Cap. van't 1. Boeth) hy nam alles lijd-

saemlijck, ende met een rustigh voornemen des ghemoets, aen, vvarter
 voorghefelt vvorde, ende by beurten een yeghelijcks deels vvoorden
 onderhoudende, voeghde hy de twviftighe teghendeelen allengskens on-
 der elckanderen, daer toe sprack hyle elck besonder seer lieflijck aen
 op't Griecs, sommighen trock hy met sijn reden tot hem, sommighen
 maecte hy een schrick, d'Authouren van de profijtelijcke meyninghe
 prijsende. Hy heeft niet op ghehouden om haer tot eendrachtigheyt te
 brenghen, tot dat hyse alle van het twvisten tot eenigheyt van meenin-
 ghe ende zin ghebracht hadde. **Als de Kepserselver niet teghenwoor-**
digh wesen konde / soo sende hy voorszichtighe ende eerlijcke Wan-
nen van Maede/ende regeerde deur deselve het Concilium. Het Con-
cilium van Chalcedon gheeft ons hier van een goet voor-beeldt/
want de tref-gaeste Regenten (soo Evagrius in't 18. Cap. van't
2. Boeck 1. eert) regeerden 'tselbe uyt 's Kepsers naem/ende versozgh-
den de 't alles recht ende bequaemlijck toe gingh : Alleen dat in't
ep. de de Kepserselver / soo men by Evagrius sien mach / teghen-
woordigh is gheweest. Doeght hier by / dat de Kepsers en plaghen
de Synodale handelinghen voor goet te kennen. Euseb. in't 37. Cap.
van't 4. Boeck/ van Constantinus leven : Hy bevestighde ende ver-
 zeghelde met sijn macht alle de reghelen, vvelcke van de Bisschoppen in
 ghemeene by een komsten uyt ghegheven vwaren, op dat de Princen
 van andere Volckeren niet gheoorloft soude zijn, 'tghene van haer be-
 sloten vvas, af te schaffen. VVant het oordeel van Godts Priesteren be-
 hoort men boven een yeghelijck Richters oordeel te stellen. **De toe-**
epghenende Bzief van de Synode van Constantinopel / aen Theo-
dosius : VVy versoecken van u Ghenade, dat 'tbesluyt van desen Syno-
 de met 'tgheschrifte van u Godts-dienstigheyt mach bevestight vvor-
 den. **Al 'tselbe is in't Concilium van Chalcedon gheschiet / ghelijck**
wy lesen by Evagrius / in't epnde van't 2. Boeck. 'Tis spottelijck
dat men hier vzaghen soude / oft wy den Kepsers oock macht van
oordeelen toe staen. Want dien wy recht ende macht om de Syno-
den by een te roepen/ende te bestieren gheben / dien gheben wy oock
sonder twijffel macht om te oordeelen. Ende ick en schryve hier
niet nieus / want in de toe-epghenende Bzief aen den Hertf-Bis-
schop heb ick gheleert / dat men al 'selve den Koninghen ende den
Staten Generael behoort toe te epghenen / ende heb bit mijn seg-
ghen met de ghelijckenisse van't Concilium van Niceen / Ephesen/
Chalcedon / Constantinopel ende Frankfurt bewesen. De Keps-
ers hebben alle dese Concilien vergadert / ghestiert / ende bebe-
stight/nochtans hebben sy den Bisschoppen in dese Synoden verga-
dert/'recht ende macht om van 'tgheloofs saken te oordeelen/saten
behouden.

Hy bzaeght of het de Keſer niet gheoorloft is / van 'ſgheloofs ſaken ſonder 't Concilium te oortheelen? Ick antwoorde / dat noch de Heplighe Schryft / noch de Canons van d'eerſte Kerche / noch de Wetten van d'oude Keſers / d'Overigheyt ſo vele machts gheben.

Ick voegh hier by / dattet een ſake vol ghevaer is / dat men een Menſch in 'ſgheloofs ſaken ſoo vele toelaet : Want kan de Prince alleen / oock ſonder de Synode / in gheloofs ſaken oortheelen : ſoo volghet dat alle Onderdanen / in 'ſgheloofs ſaken / aen eens Menſchen oordeel hanghen moeten. Dan / ofte de Prince een Arrianer ware? Of hy een Samofatener? behoozen datelijck alle ſijn Onderdanen de Ketters van Arrius ofte Samofatenus aen te nemen? End' oft den Prince oordeelde / dat de Wiſſe meer ſoude dienen om ſijn ſtaet te behouden / als de Ghereformeerde Keltighe? ſullen dan daer omme alle ſijne Onderdanen in de Wiſſe gaen? Ende ſoo een Prince hynden de rechtſinnighe Leere volghet / maer in't aen komende Jaer ſijn meypinghe verandert / ende Samofatenus aen hanghe / ende oordeelt dat alle de Verders / die hynden de rechtſinnighe Leere belijden / in't naeste Jaer na Samofatenus Leere behoozen te Prediken? Meendy dan / dat alle de Verders na 'ſPrinren wench haer gheloof veranderen ſullen? Jeroboam oordeelde dat hy ſijn Staet niet houden konde / 'ten ware ſijn Onderdanen de ſelve Offerhanden ghebruyckten / als de Koninghen van Juda. Hier om ſteld' hy een nieuwe dienst in Dan ende Bethel aen. Van de Koningh ſelver / die hier van een Auteur was / ende d'Onderdanen / die hem hier in volghden / doolden ſwaerlijck / ſo ons de Schryftuer in't 26. verſ. des 12. Cap. van't 1. Boeck der Koninghen leert. Wat ſal men dan in deſe ſake doen? Ick antwoorde dat de Koningh aen Godts Woort ghebonden is / ende daer om in gheloofs ſaken niet behoort te doen / 'ten waer 'ſelve in Godts Woort bevolen is. Ick voegh hier by / dat hy gheen nieuwe Artikulen des gheloofs behoort te maken / maer d'oude ende aen ghenomen gheloofs Artikulen oprecht ende ſtantvaſtig te behouden : Oock niet toe te laten / dat in de ſelve eenighe veranderinghe gheſchiede : Ende / dat ick't met een woort ſegghe / hy en behoort ober d'Artikulen des gheloofs niet te heerſchen : maer onder de ſelve / ghelijck andere Chriſtenen / te weſen.

Der ghevoelen van Jacob / Koningh van Groot-Bitannien / is in diſt doen treckelijck : Ick en hebbe noch niet ghedaen / noch ſal hier na doen / dat ick my aen nemen ſal eenigh nieu Artijckel te maken / ofte my Rechter ſtellen van eenigh Artijckel : maer ſal ghehoorſaemheyt tot een anders Exempel bevuiſen / ende my alle Artikulen des gheloofs onderwerpen / niet met minder nederigheyt ende matigheyt als yemant,

oock de minste van mijn Onderlaten. In de verdedinghe / vooz den eedt van ghetrouwigheyt / op't 73. bladt / een Koninglycke / seker ende weerdighe Spraecke / welken alle Chzistelycke Pryncen ende Oberigheden behooren te volghen. Ick laet my niet dees aldergheleersten ende Godt-vzeesusten Konings meynunghe ghenoe-ghen.

De oorzake van desen sake is openbaer / want een Prince en heeft so veel machts niet in de Kercke als in het ghemene beste / want in dit heeft Godt den Oberigheyt het hooghste ghebedt dat op der Aerden is / toe ghestanden : in dese heeft hy de dienst in ghestelt / ende 't hooghste ghebedt vooz hem selven behouden / ende dat om dese oorzack : De Kercke heeft maer een Wet-ghever. / Jacob. 4. 12. Daer is een VVet-ghever, Maer de Pryncen ende Koninghen zijn de Voester-Heeren van de Kercke / Esa. 49. 23. Ende de Koninghen sullen u Voester-Heeren zijn. Soo heeft dan de hooghste Oberigheyt macht / om haer Onderdanen te dwinghen tot het onderhouden van de Burgherlycke Wetten / dien sy verkondighen : Maer sy en hebben gheen macht om haer Onderdanen te dwinghen / om dese ofte dierghelijcke meynunghe / dien sy volghen / aen te nemen. Ende op dattet selve verstaen werde / het is seker / dat d'hooghste Oberigheyt is ofte gheloovigh ofte onghe-loovigh. Van den onghe-loovighen en disputeren wy niet : Het Ampt van de gheloovighe Oberigheyt is tweederhande. Het eene ghemeen met andere Christenen. Het ander / dat Konings eyghen is : Dat is upt d'alghemeyne beroepinghe / maer dit is upt een besondere beroepinghe. Ten aensien van 't ghemeyne Ampt / en isser (ick spreke van de saken des gheloofs) gheen onderschept tusschen d'hooghste Oberigheyt / ende de minste ondersaet : want dieniet minder ghehouden is / als dese / sijn hals onder Christus jock te buygghen / ende de Sacramenten te ghenieten. Wy hebben met onse ooghen ghesien / dat de Deurluchtighe Pryncen Johannes Casimirus Paltz Graef / ende Johannes d'edele Grave tot Nassou / in een openbare belijdenisse / als 't volck tot het Abontmael berept wert / te ghelijcke met haer Onderlaten met een klare stemme op des Dienaers vrachghen antwoozden / ende haer Onderdanen een schoon vooz-beeldt van Godts dienstigheyt gaven. Ten aensien van het eyghen Ampt / zijn d'Oberheden bewaerders van beyde Tafelen. So behooren sy dan haer beste te doen / dat de ware Leere na de richt-snoer van Godts Woort in haer ghebedt verbyepdt werde : En sullen ver-voezghen / dat soo de Leere vervallen mochte zijn / dat de selve na 't richt-snoer van Godts Woort verbeteret ende herstelt werde / soo als wy lesen dat Josias ende andere vrome Pryncen ghedaen hebben. De.

ben. Gewyl dat in der Overigheden doen Godts Woort behoort
 hoor te blinken / so en is niet swaer op dese Vraaghe te antwoor-
 den/want de Heplighe Schrift leert nergens/dat de hooghe Ove-
 righeyt sonder eenighe Concilium van des gheloofs Artikulen be-
 hoort te oordeelen.

Maer ghy verst my met de ghetuyghenisse van mijn Boeck/
 welcke ick van de Concilien gheschreven hebbe / ende verhaelt een
 Exempel van Donatus de casis nigris, dat van my aldaer verhaelt is/
 'twelck my een groot verwonderinghe maecht. Want had u dese
 gheschiedenisse wel bekent gheweest / soo en soude nimmermeer dat
 Exempel teghen my / die ick 'recht van de Kercke beschermte/ ghe-
 bruyckt hebben. Van de sake is alsoo ghelegghen: Donatus beriep
 sijn saeck op de keiser Constantinus / ende begheerde dat hyse deure
 de Fransche Bisschoppen schepden wilde. Constantinus deur sijn
 verzoek beweerghet zijnde / doet tot Roomen een Synode van twintich
 Bisschoppen vergaderen / ten eynde dat sy van dit gheschil
 mochten oordeelen. De Synode van Roomen / al waer Miltiades
 hoor zat / veroordeelt Donatus. Donatus beroept aen de keiser:
 De keiser vergadert tot Arles een groter Synode van Bisschop-
 pen / ende belast den Synode, dat sy dit ghescheel sullen oordeelen.
 De Synode van Arles kent 'tvonnis van de Synode van Roomen
 hoor goet / ende verdoemt Donatus wederomme. Donatus be-
 roept wederom aen de keiser. De keiser kent de vonnisse van bep-
 de Synoden hoor goet/ende veroordeelt Donatus. Dese manier van
 doen en komen wy niet mispryden / want alle Nederlantse Ker-
 ken / soo veel als ick weet / staen den opperste Overigheyt dit recht
 toe. Dat ghy derhalven vraeght / oft oock d'opperste Overigheyt
 het recht ende de macht niet en heeft / om van middelbare dinghen
 te oordeelen / ende van saken die van gheen groot ghewichte sijn:
 dat is sportelijck. Want dien wy't oordeel van gheloofs saken toe
 staen / dien weyghren wy geensins 'recht ende macht om van mid-
 delbare ende byde dinghen te oordeelen. Maer ghy moet weten/dat
 wy met Conradus gheen gheschil en hebben om middelbare ende
 byde dinghen: maer om de gront van onse saligheyt / ende bykans
 gheheel Christendom met hem stryden. Want hy leert dat Godt niet
 vvesentlijck noch dadelijck, noch in sich selven, noch t'eenemael on-
 eyndelijck is. Maer dat leeren stoot alle de Leere van de Drievul-
 digheyt omme: Want het is t'eenemael onmoghelijck / dat in een/
 ende 'tselbe in 'gheral wesende / eyndelijck wesen drie selfstande
 onder elckanderen waerlijck ende in der daet onderschepden soude
 wesen. Want alle Theologen ende Philosophen leeren / dat in een
 eyndelijck dingh so vele wesens sijn/ alser selfstanden sijn. De selve

[Woſſius] leert / dat die alleene de vware Godt is, den vvelcken de Moorders van Chriſtus voor den vwaren Godt ghekent hebben. Die Leere ſtoot de Godtheyt van Chriſtus om : Want Ieſus Chriſtus en is die niet / den welcken de Moorders van Chriſtus voer den waren Godt gheert hebben. Deſelve leert / dat Ieſus van Nazareth al ſoodane aen neminghe tot een Soon bekomen heeft, als hy ons ſelver belooft heeft. Die Leere ſtoot de Leere van Chriſtus perſoon om: Want het is t'eenemael onmoghele / dat hy onſe verloſſer zy/ welke op ghelijcke wiſe tot een Soon aen ghenomen is / als hy ons belooft heeft/ overmits alle rechtſinnighe Theologen leeren/ dat niemant onſe Middelaer kan weſen / 'ren ware dat hy Godts ewighe Soon zy / van ewigheyt upt den Vader ghegenerert. Eliphandus/ Biſſchop van de Stoel Toledo/ heeft al eer deſe Ketterge gheleert / ghelijck oock Felix [Biſſchop] van d'Vrgheleſche [Stoel/] ende zijn daer om van het Concilium tot Francfurt ghevoemt. Dit zijn de woorden van de Synode, in't 1. Cap. Als deur Godes gunſte, uyt Apoſtoliſcher macht, ende tbevel van onſen alder-Godts-dienſtigheſten Heere Koningh Carel, in't ſes-en-tvintighe laer van ſijn beſchappijje, alle der Francoyſen, ofte van Italien ende Aquitanien, Biſſchoppen in een Synodale vergaderinghe by een ghekomen vwaren, onder vvelcken d'alder-ghenadighſte ſelver in d'Heylighe Vergaderinghe mede gheveeft is. Al vvaer metten eerſten een ſtuck van de Godloofe ende ongehoorde Ketterije van Eliphandus, Biſſchop van de Toledaenſche, ende Felix, van d'Vrgheleſche Stoel, ende haren aen-hangh, voor gheſtelt is, vvelcke qualijck gheboelende / hielden in Godts Soon d'aen neminghe tot een Soon ſtaende, vvelcke alle de boven-ghenemde Heylighſte Vaders, met een ſtemme antvvoordende, teghen gheſproken hebben, ende gheoordeelt, dat deſe Ketterije uyt d'Heylighe Kercke behoort uyt gheroeyt te vvorden. Vergheleckt deſe Leere met de Schriſten van Conradus / ende oordeelt dan / oft wy niet om een rechtveerdighe oofſack hem teghen gheſproken hebben? Eliphandus ende Felix hielden in Chriſtus d'aen neminghe tot een Soon ſtaende, ſept de Canon van de Synode. Conradus ſchrijft / dat Chriſtus ſeer groote belooninghen / ende beſonderlingh een Goddelijcke aen neminghe tot een Soon bekomen heeft. Ende ten eynde men ſoude weten/van wat aen neminghe tot een Soon hy ſpreckt/ ſo doet hy daer hy om te beter upt te legghen/ dat hy ſijn na volghers ſoodane aen neminghe tot kinderen belooft heeft, als hy, Ieſus Chriſtus, Autheur van dien ſelver, bekomen heeft. Sorinus heeft ſich ſelven gheſchaemt/ deſen Godloofe ende ongehoorde Ketterije (dit zijn de woorden van de Vaders van Francfurt) in ſijn Boeck te ſtellen / want in de Druſt van Civilien en ſtaet het niet: Op datter nochtans ſoude in weſen/ ſo heeft

so heeft Couradus 'tselbe in dit Boeck in ghestelt/op dat men ongetwijffelt soude konnen oordeelen/dat hy binnen ende in sijn hert gheboelde / dat Iesus Christus aen neminghe tot een Soon bekomen heeft / ende die soodane/als hy ons belooft heeft. Als ick dese Ketten rie beleefdelijck aen gheteckent hadde / so beschuldicht hy my van dwalinghe. End' als ick de selve in mijn Commentarien neder ghelept hebbe/so neemt hyse in sijn Scholien aen te verdedighen.

Eerst vraecht hy / oft men niet recht soude konnen segghen, dat Christus eenighsins d'aen-neminghe tot een Soon ghebeurt is? Maer dat en dient ter sake niet : Want in't Boeck van Steensfurt en vraecht hy niet in't ghemeyn / oft Christus eenighe aen neminghe tot een Soon ghebeurt is? maer hy hout in't besonder staende / dat Christus soodane aen neminghe tot een Soon, als hy ons belooft heeft, heeft bekomen. Maer wy sullen eerst op het Steensfurtsche Boeck/daer na op sijn Scholien antwoorden.

Daer wort ghevraecht / of Christus de Goddelijcke aen neminghe tot een Soon bekomen heeft / den welcken hy ons belooft heeft? Ende wy antwoorden : Neen / want de Goddelijcke aen neminghe tot kinderen / den welcken Godt den upverkozenen belooft heeft / is die / door welcke hy den te voren gheschickte upt ghenade / door Iesus Christus / tot kinderen aen neemt / Ephes. 1. Die ons heeft van te voren gheschickt tot de aen neminghe der kinderen, door Iesum Christum, in hem selven, na her vvel-bechaghen sijns vwillens. Dese aen neminghe tot een Soon/en is Christus niet ghebeurt/want hy en is niet upt ghenade / maer van natuer ende wesen is hy Godts Soon.

Door soo vele als sijn Scholien aen gaet / daer wort ghevraecht / oft men niet recht soude konnen segghen / dat Christus eenighe aen neminghe tot een Soon ghebeurt is? Ende wy antwoorden : Neen / want

Alle die Menschen/welcken een aen neminghe tot een Soon ghebeurt/is een aen ghenomen Soon.

Christus en is gheen aen ghenomen Soon.

Soo en is dan Christus gheen Mensch / wien d'aen neminghe tot een Soon ghebeurt is.

De eerste voor-stellinghe is buypen twijffel waer. Daer en is oock niet aen ghelegghen van wat aen neminghe / t'zware ofte gheelijck-spreukighe / men spreekt. Want dien de ware aen neminghe tot een Soon ghebeurt / die is een ware Soon. Ende dien de gheelijck-spreukighe aen neminghe ghebeurt / die is een gelijck-spreukigh Soon. Van Christus en is op gheenderlepe wijze een aen ghenomen Soon. So houden wy dan te rechte staende/dat hem gantsch gheen aen neminghe tot een Soon ghebeurt is.

Let hier

Let hier op dees Menſches onachtſaenheyt / want hy loochent dat Chriſtus een aen ghenomen Soon is / ende nochtans ſepdt hy / dat hy de Goddelijcke aen neminghe, ghelijck hy ons belooft heeft, heeft bekomen, ende dat Chriſtus eenighe aen neminghe gheſchiet, dat is / hy ſtelt her voor gaende / ende loochent het volghende. Maer dat is al te vergheefs / want d'aen neminghe en kan niet gheſchiet / ten ware perant aen ghenomen werde. Daer en is oock niet aen ghelegghen / oft het waerlijck ofte ghelijck ſpreukigh gheſchiet / want ſoodanigh als d'aen neminghe is / ſoodanigh is oock d'aen ghenomen. Soo doet hy dan ſpottelijck / als hy ſtaende hout dat Chriſtus de Goddelijcke aen neminghe tot kinderen / ſoodane hy ons belooft heeft / bekomen heeft / ende nochtans loochent / dat hy een aen ghenomen Soon is.

Doe wel hem niet te minder dit eerſtinghen niet helpt. Want Felix ende Clippandus / ghelijck alſer is in de Canon van Francfurt / en ſepden niet / dat Chriſtus een aen ghenomen Soon was: maer ſepden dat in Chriſtus een aen neminghe tot een Soon was. De woorden van de Canon zijn : VVelcke qualijck ghevoelende, hielden in Godts Soon een aen neminghe tot een Soon ſtaende. Dese Menſch doet 't ſelbe / want hy ſept / dat Chriſtus een aen neminghe tot een Soon gheſchiet is, ende / dat Chriſtus een Goddelijcke aen neminghe, ſoodane hy ons belooft heeft, heeft bekomen.

Ten eynde hy nochtans ſoude ſchijnen pets te ſegghen / ſo ſept hy / dat aen neminghe tot kinderen is een dubbelſinnigh vvoor, om 't welcke te bewijſen / verhaelt hy de plaetſe tot de Rom. 8. 23. Vervvachtende d'aen neminghe tot kinderen, [namelijck] de verloſſinghe onſes lichaems. Maer dat en dient ter ſake niet : Want het is te vozen bewezen / dat noch eyghene / noch ghelijck ſpreukighe aen neminghe tot kinderen Chriſti kan toe gheepghent worden.

Hy boeghter hy / dat aen neminghe tot kinderen wort voor d'opſtandinghe gheſet. Van dat is onwaerachtigh / want d'aen neminghe tot kinderen / met welke Godt de Menſchen tot kinderen aen neemt / is Godts / ende gheen Menſchen werck : Maer de weder opſtandinghe / deur welke de Menſche weder op ſtaet / en is niet Godts / maer Menſchen werck. Daer toe ſoo ſept d'Apoteſtel op deſe plaetſe niet / dat Chriſtus d'aen neminghe tot kinderen ghebeurt is / ſept oock niet / dat Chriſtus de Goddelijcke aen neminghe / welken hy ons belooft heeft / heeft bekomen / leert oock dat d'aen neminghe tot kinderen de verrijſeniſſe is.

Al eer ick boozt ga / ſtaet my t'ouderſoeken / oft d'Apoteſtel op deſe plaetſe leert / dat ter eenighe andere aen neminghe tot kinderen is / welke in der daet verſchepden zijn van die ſelbe / deur welke Godt

dey te

den te boozen gheschickte aenneemt tot kinderen deur Jesus Christus? ende soo niet, wat dan de Apostel by de aenneminghe tot kinderen verstaet?

Ich lieber niet de woorden van Oelamentius als met mijn eyghen de eerste byaeghe te ontbinden. So seyt hy dan/hoedanighe verwachten wy? die selve. seyt hy, die deur des lichaems verlossinghe openbaer ghemaect worde, oft een ander ende verscheiden van die vvelcke ghy gheseyt haddet, dat sy verre dan die selve meer openbaer gheworden sijnde, ende openbarer gheworden sijnde deur de ervaringhe. Dese uytlegginghe ondertecken ick mede/ ende om dat Conradus een ander aenneminghe tot kinderen staende houdt/ soo versoek ick dat hy deselve niet opentlicke ende klare ghetuyghentissen van de Heylighe Schrift bewijst. Maer hy en kan dat niet doen. Want de Schrift en leert nergheens eenighe andere Goddelijcke aenneminghe tot kinderen/ die in der daet verscheyden sy van die selve niet welcke Godt den te boozen gheschickte tot kinderen aenneemt.

Op de andere byaeghe antwoorde ick/ dat de Apostel by de aenneminghe tot kinderen de verklaringhe ofte volbzenginghe van die aenneminghe/ deur welcke Godt den te boozen gheschickte tot kinderen aenneemt/ ofte alle beyde verstaet. Hier in komen by kans alle de uytlegghers over een. Want sy legghen de aenneminghe toe tot kinderen op dese plaetse uyt deur [t'woorde] / verklaringhe/ soo als Oelamentius/ Calvinus/ ende anderen/ ofte deur volbzenginghe/ soo als Chrysostomus/ Bucerus/ Marty/ Beza/ ende anderen/ ofte deur alle beyde/ soo als Marloratus. Alle dese uytlegginghen komen op een uyt. Want als de aenneminghe deur welcke Godt den te boozen gheschickte tot kinderen aenneemt/ volkomenlijck verklaert word/ soo wordte oock volbzacht/ ende alsse volbzacht word/ soo wordte oock verklaert.

Alle dese beyde uytlegginghen sijn in de Heylighe Schrift gegront. Wie in t' 19. vers. des 8. Cap. totte Romeynen / verwachten de openinghe der Kinderen Gods. Want wat is openbaer te worden anders als verklaert te worden. Dese kan uyt het Woord eerste vrucht, welcke is in t' 8 vers van het 23 Cap totte Romeyn. getrokken worden. Want soo wy in dit leven de eerste vrucht hebben / soo volghet uyt dat wy het volbzenghen noch verwachten. Let hier al overlopende op de lust van teghensprecken / die in onse teghenspreker is.

Want als de aenneminghe tot kinderen / van welcke de Apostel spreekt/ deur [t'woord] / verklaringhe beduyde/ soo spreekt hy tegen ende seyt/ waer ick t' selve niet met Similejus ende anderen niet uytlegghende deur [t'woord] volbzenghen/ ende als ick nader hants t' selve uytlegghende

upt legghen deur [t'woort] volghen / soo spreect hy weder teghen / ende dat daerom / vermits daer upt volcht / dat wy niet volkomenelijck kinderen sijn in dit leven. Want soo onse aenneminghe tot kinderen in dit leven niet volmaecht is / maer haer volmaken wordet noch verwacht / soo volchter upt / dat onse Soon-woyden noch niet volmaecht en is / ende dien volghens dat wy niet volmaecktelijck Soonen sijn in dit leven. Maer dit verwerpt hy als ongherijmt / op dat hy dat boozgaende / wt welcke dit volcht / verwerpen mach.

Ende dat ghy verwonderen moocht / hy schrijft. in deselve blade. Dat de gheloovighen hier oock in der daet Godts Soonen sijn, ende dat volmaecktelijck ende volkomentlijck, ten aensien ende ghelegghentheyte van desen eeuw, ende nochtans in toekomende veel volmaecktelijcker Godts Sonen fullen worden. Ende / dat de warachtelijck gheloovende, hoe wel sy in der daet mede Gods Sonen sijn, nochtans een volmaeckter Soons-woyden verwachten. Het is al even veel oft men dese teghensprekinghen ofte veel liever ghetier makinghen aenwijst / dan oft men se neder leyt.

Eyndelijck bliet hy daer toe / dat hy seyt / dat deur d' aenneminghe tot kinderen / welcken Christus bekomen heeft / dat selve verstaen wort / deur welcke d' Apostel Rom. 8. 23. deselve uitleyt. Van dat en is oock niet waer. Vermits d' Apostel deselve uitleyt deur de verlossinghe van onselichaem. Wat ist doch? Wil hy oock dat Christus lichaem verlost is? oft sal hy derven segghen / dat Christus een verlosser van sich selven is? Ten eynde dese verborghentheyte te bat verstaen werde / behoort weder verhaelt te worden / 't gunt Socinus seyt in 't 1. Cap. van 't 2. Boeck van Christus den Salichmaecker / [namelijck] dat Christus oock verlost is.

Deselve Socinus neemt de verlossinghe tweederhande / namelijck / eygentlijck / ende ghelijckspreekich. Soo isser dan dubbele verlossinghe. Eene soo eygentlijck ghenoecht / d' andere ghelijckspreekich. Die gheschiet om 't ransoen / dese gheschiet sonder ransoen. Hier komt toe dat Conradus leert dat Christus sodanighe Goddelijcke aenneminghe tot kinderen bekomen heeft / hoedanighe hy ons beloofte heeft / ende dat hy dese aenneminghe beduydet deur de verlossinghe. So volchter dan na Conradus segghen / dat Christus verlost is niet sodanighe verlossinghe als hy ons beloofte heeft. Maer hoedanighe heeft hy ons beloofte? Dien selven / die gheschiet is deur sijn dierbaer bloet / ofte om het ransoen gelt dat van Jesus Christus betaelt is.

T'woort (onse) gheeft dat selve te kennen. Want het wijst aen / dat alle die welcke de aenneminghe tot kinderen verwachten deur deselve verlossinghe verlost worden. De woorden des Apostels sijn duydelijck. Verwachtonde d' aenneminghe tot kinderen [naemelijck] de verlossinghe

verlossinghe onses lichaems. Soo verwachten dan wy ende Christus deselve verlossinghe van onse lichamen. Van neemdy 't hoe ghy wilt / so kan 't sonder Godtloosheit niet gheseyt worden. Want versta dy 't van de ware verlossinghe / so volchter uyt / dat Christus deur de ware verlossinghe / welke om 't ransoen gelt gheschiet / verlost is: versta dy 't van de ghelijckspreekighe verlossinghe (soo als Socinus int 2. Cap. des 2. Boecks van de Salichmaker Christus doet) so volchter uyt / dat wy door een ghelijckspreekighe verlossinghe / die sonder ransoen gelt gheschiet / verlost sijn. Alle beyde die is Godloos ende ongherint. Die wil mach dese Conradsche Theologie neerstliker ontfouwen. Wy en lusten niet meer by te voeghen. Het beliest my alleen te vraghen / deur wat oorsaech hy beweert is / om te schryven dat Christus de Goddelijcke aenneminghe tot kinderen bekomen heeft sodanich als hy ons belooft heeft: Ende waerom hy nu derf segghen / dat Christus eenighe aenneminghe tot kinderen ghebeurt is. Dermits hy is in der daet van sodane meninghe / ende wil de Godtloose ende nu te voozen van de Kercke verdoemde ketterie van Felix ende Eliphandus weder om in de Ghemeente voeren / ofte onse ghemederen ondersoecken / ende onder tasten / hoe dat wy dit segghen aennemen willen. Daer ick home wederomme tot myn booznemen.

Om dat ghy my met de ghetuyghnisse van Carolus de Grootte ende 't Concilium van Francfurdt hebt willen dzinghen / soo beken ick openlijck / dat ick d' Heeren Staten Generael in 't ghelooft saecken die macht toe staet / welke Carolus gebruycht heeft: immer inghent halven is wel gheoorlooft / dat d' Heeren Staten Generael in 't oordeelen van Conrads ketterijen op de selve wijze handelen op welke Carolus in 't oordeelen van Eliphandus ende Felix ketterijen ghehandelt heeft.

Laet ons dan / Hugo / Carolus doen ondersoeken / ende darr uyt besluyten wat de Heeren Staten Generael nu staet te doen. Carolus heeft om dese ketterije van Eliphandus ende Felix te oordeelen de Synode van Francfurdt vergaderd / heeft deselve met sijn macht gheregeert ende beleeert. De Keyser allezorge afghelept hebbende / heeft daer selver niet geweest / heeft de Bisschoppen van Duplant / Franckrijc / ende Italien de macht om van dese ketterije te oordeelen niet benomen / maer heeft haer onghescent ghelaten 't gunt haer na recht toebehoorde / dat sy van dese ketterije vzelijck oordeelden / ende een peggelijck sijn meninghe vzelijck seide.

Daer toe 't gunt de Bisschoppen gheoordeelt hebben / dat heeft de Keyser met sijn stem booz goet ghekent / ende int werck gheset. De woorden van den Synode sijn dupdelijck: V Velcke Ketterije

VVelcke Ketterie van Eliphandus ende Felix alle de voorgenoemde alderheylichste Vaders met een stemme reghen ghesproocken hebben, ende beslooten datse van de grondt af uyt de Gemeente behoorde uytgheroeyt te worden. Maecht d'Heeren Staten van Hollandt vzoedt/ dat sy Carolus de Groote naevolghen / ende een Concillium van de Herders in Hollandt upkondighen / dat sy in de Synode mede sijn/ dat syse regheeren ende met haer macht stieren / dat sy de Herders van Hollandt de macht om van sijn Ketterien te oordealen niet benemen/maer dat recht/dat haer van Gods weghen toebehoort/haer ongheschent laeten behouwen.dat sy met haer stem vooz goet kennen/ ende in 't werck stellen 'gunt van de Herders ter Synode vergadert besloten sal worden. Dit is weerdtigh / dattet kloekelijck ontvout werde. Want heeft Christus ons een aenneminghe tot kinderen beslooft / soo als hy selver bekomen heeft / soo en kan hy onse verlosser niet sijn. Want hy soude deur een in de ghedaente Soons worden/ dooz welke wy Sonen sijn/ook een Soon gheworden wesen : Die nu deur eenderhande Soons-woorden een Soon met ons is / die en kan onse verlosser niet wesen. Want onse verlosser behoort ons Sonen Gods te maecken.Johan. 1. 12.Maer alle die hem aenghenomen hebben , dien heeft hy macht ghegheven kinderen Gods te worden [namelijck] die in sijnen naem gheloooven. Van die selber deur aenneminghe tot kinderen een Soon gheworden is / die en kan ons niet tot Gods Sonen maecken. Dit is d'oorlaeck / waerom de Schryfuer soo duydelijck ende naecktelijck leert dat Jesus Christus is ghebooren Johan. 3. 16. In eenigh ghebooren Heb. 1. 5. ende den eygenen Sone Gods,Rom. 8. 3 2 : ook leert dat sijn Soons-woordinghe in 't gantsche gheslacht verscheyden is/ van onse Soons werdinghe. Heb. 1. 5. VWant tot wien van den Enghelen heeft hy oyt gheseyt, Ghy sijt mijn Sone, heden hebick u ghebaert. Niet dat d'Enghelen niet sijn Gods Sonen: Maer dat sy in sulcken aensien Gods Sonen niet en sijn / in welke aensien Christus Gods Sone is. Hoe dat/de Enghelen ende Menschen en sijn d'eyghene Sonen Gods niet/noch van eeuwigheyt upt den Vader ghebaert : maer ghelijckspreekigh ende in tijdt deur ghenade Sonen gheworden. Van Jesus Christus is de ware Sone Gods ende van eeuwigheyt upt den Vader ghebaert / ende deelt dese Soons-woordinghe gheen schepsel niet. Die nu gheen ghelijckspreekighen / maer de eyghen ende eenich ghebooren Soon Gods is / die en heeft gheen aenneminghe tot een kind bekomen / dat is / die en is deur aenneminghe gheen Soon geworden. Hoe wel dat/dat so is / so beschermnt hy sijn gheschifte nochtans/ende seyt dat de aenneminghe tot kinderen som wyl even veel is als verlossinghe ofte verrijfeninghe/ 't welck niet alleene onwraechtelyck/maer ook spottelijck is/ so als te hooren

te boozen aenghewesen is.

Deselbe Conrādus heeft in gheschift uptghegheben / dat God om gheen ander oorfaeck verforcht heeft, dat Christus van den dooden ver-
zen is, als om dat hy die dinghen bevestighen soude, welcke hy uyt
Gods naem gheseyt hadde. Ende dat Iesus Christus voor de verrijfenis-
se een sterflijck Leeraer is gheweest: maer daer nae een Heer des Hemels
ende eeuwighe Koninck over 't volck ghestelt is.

Maer dese leeringhen stooten de leere van Christus persoon ende
ampt ter neder. Want is hy om gheen ander oorfaeck verzen / als
om dat hy sijn leere soude bevestighen / soo en is hy niet upt de dooden
verwecht om onse rechtveerdighmaekinghe / ende is hy eerst nae de
verrijfenisse Heer des Hemels gheworden / soo volchter upt dat hy
booz de verrijfenisse gheen ware God gheweest is / ende ons oock
door sijn doot de eeuwighe rechtveerdigheyt niet kan verwerven.

Deselbe leert dat God ons de sonden quijt gheeft, sonder eenighe
volkomen voldoeninghe daer voor te ontfanghen. Ende dat het geloof
is onse volmaecte ende gheheele gherechtigheydt, deur welcke wy voor
Godt rechtveerdicht worden. Maer dese leeringhen stooten de leere
om van Christus voldoeninghe booz ons ghedaen / ende oock de leere
van onse rechtveerdighmakinge. Want vergeeft God ons de sonden
sonder eenighe volkomen betalinghe daer booz te nemen / so ist onwa-
rachtigh / dat Christus booz ons voldaan heeft / ende ist gheloofte de
gheheele ende volkomen gherechtigheyt / deur welcke wy rechtveer-
dicht worden / soo ist onwarachtigh dat de Apostel seyt / dat wy deur
eens [menschen] gherechtigheyt gherechtveerdicht worden / soo ist
oock onwarachtigh dat deselbe seyt / dat wy niet deur de wercken /
maer om niet sonder de wercken gherechtveerdicht worden. Leg-
dy dit over / soo 't behoort / soo suldy sien dattet wyten reden by ghe-
bacht wordt / al wat ghy hier by u van middelbare ende byje din-
ghen by ghebacht wort. Want wy en twisten niet Conrādus niet
om slechte ende byje dinghen / maer om den vaste grond van onse sa-
lighheyt: Iae by naest om het gheheele Christendom. Want wat is
doch de Christelijcke Religie / soo de leere van de byje-buldigheyt /
van Godt / van Christus persoon ende ampt / van Christus genoegh-
doeninghe booz ons ghedaen / van het rechtveerdighmaeckende ghe-
loof / omghestoten wordt: Waer toe niemant als die ganisch soet is /
soude soo veel ghelupts om byje ende ganisch middelbare dinghen
maecken. Want die selve soude daer deur thoonen / dat hy over ande-
re liedens Conscientie wil heerschen / dat sy byje dinghen booz on-
byje souden houden: ofte hy bewijst in der daet / dat hy de ruste ende
brede der kercken ganischelijck verachtet / ter wijl hy de selve om
klepne dinghen ende die van wepnich ghewichte sijn scheurt ende
breekt.

breekt.

Ghy Christelijcke leser leert dat eenighe dingen behouden worden
 vooz by die niet by en sijn / ofte niet alle man by sijn. Want het kan
 gebeuren / dat pers by is / dat my sodanigh niet en is. Het kan ooc ge-
 raecken / dat u heden eenigh dinck by is / maer mozzghen niet en is.
 Hier van is de Apostel Paulus een voozbeeld. Want hy heeft Ti-
 motheus besneden / Act 16. 3. Waer hy en heeft Titus niet willen be-
 snijden. Gal. 2. 3. So is dan d' Apostel de besnijdenisse by geweest / als
 hy Thimotheus besneet / ende d'selbe als eenige aendzeven / dat hy Ti-
 tus soude besnijden / als den selven Apostel niet by gheweest. Vooz-
 der in die dinghen / die my by sijn / mijn eben naeste niet / behoort te
 my soo te dzaghen / dat ick de naeste deur mijn byhepde gheen aen-
 sloot gheve / d' Apostel seft seer wel Rom. 14. 15. Maer ist dat u Broe-
 der om der spijs wille bedroeft wordt / so en wandelt ghy niet na de lief-
 de. Immer hy voechter aen / verderft hem niet met uwe spijs / voor
 welcke Christus gheskorven is. Hier komt toe dat die dinghen / die in
 sommighe plaetjen als by toeghelaten worden / kommen in andere
 plaetjen niet toeghelaten worden. By ghelijckenisse sp' t' linnen klee-
 t' welcke deur Luther afghestelt was / ende in veele plaetsen kan
 Duytslant ten tijde van het Interim weder inghestelt werde. Philip-
 pus Melancthon / en wilbe daerom niet niemant twisten / ende ick en
 kan sijn oordeel niet miszghen. Wilde nochtans priant / tselbe in de
 Hollandtse Kercken in voeren / die soude alle de Kercken versto-
 ren / nu en wil ick niemant om middelbare dinghen verstooren / ende
 dat ist / dat ick in mijn vooz rede vermaent hebbe / dat wy elck an-
 der in byse dinghen souden bulden / ende de Herbers der Kercken /
 in dese byse dinghen / so vele als Gods Woort lyden kan haer souden
 schikken na 't verstant van 't Volck / over welcke sy ghestelt waren.

Hier na vzaeghdy / wie op de Synode behooren ghesonden te
 worden ? Op dese vzaege en kan ick sonder onderschep niet antwoor-
 den / ende dat overmits in alle Landtschappen en is gheen eender-
 leije ghesalte van regeringhe der Kercken. Want in sommighe lan-
 den wort het by naest een regeringhe van een : in andere een regie-
 ringhe van wepunghe. In dien ist recht ende de machte om op de Sy-
 noben te komen by de Eerts-Bisschoppen (soo sy nu ghenoeint wor-
 den) ende Bisschoppen : overmits sy langhe tijt dat recht ghehad
 hebben / als in Enghelant : in welke / soo de Koninck een Synode
 soude willen vergaderen / is mijn ghevoelen / dat de Eerts-Bisschop-
 pen / ende Bisschoppen / ende soo der eenighe andere sijn wien dit
 recht toebehoort / gheropen souden worden.

Want soo pient in dat ryck den Eerts-Bisschoppen ende Bis-
 schoppen / crecht om op de Synoden te komen ende al daer van ge-
 looff

loofs faecken te oordeelen wilde benemen : ende aen anderen / die gheen Certs- Bisschoppen ende Bisschoppen sijn bzenghen / die soude groote moepte in dat rich maken ende moghelijk om niet arbeiden. Dese alle konnen niet de minste verhincleringhe van de Heplighe dienst op 't Concilliu n komen / overmits haer de last van pbediken / de Sacramenten te bedienen / de krancken te besichtighen min der ordinarijs opghelept is. Daer na so sijnder andere / welcke staegs Gods woort verkondighen / de Sacramenten bedienen / de krancken besichtighen ende andere ampten van de Kerckelijcke dienst verwaren. So der nochtans een alghemeyn Concillium bupten Britanien beroepen soude worden / ende daer toe twee ofte drie ghesonden moesten worden / so sould' ick segghen / dat so niet verwillinghe van den anderen behoorden ghehooren te worden : ende so is van oudt gheschiet / ghelijck een slepntjen hier nae sal gheblissen.

In dese en sijn gheen Certs- Bisschoppen / noch Bisschoppen / (soo sp nu ghenoemt worden) : maer daer sijn Herders ofte Ouderlingen / ofte Dienaers / ende die selve alle onder eick anderen even ghelijck / ende worden alle om Gods woort te pbediken / ende de Sacramenten te bedienen ghebruickt. Dese konnen niet alle te ghelijck van Durs ende int Concillium wesen. Want de ghemeene Gods-diensten worden opgehouden. Daer toe konnen sy oock op een plaetse niet vergadert worden. Voecht hier toe dat sodanighen Concillium sonder groote kosten niet ghelouden kan worden : dat ick swijghe / dat ter wel onder haer sijn / die wel goede Herders sijn / ende nochtans niet seer bequaem om de Synodische dinghen te verhandelen. Ick soude dan seggen dat wepnich uyt velen ende die ooc d'alder bequaemste behooren gekoozen te worden : dat is wel. Maer ghy braecht van wien dat sy behooren upghelesen te worden? Ick antwoorde / dat sy ten tijde van d'Apostelen van de Kercke gekoozen ende ghesonden sijn. Act. 15. 3. Sy dan van de Ghemeynte beleyt sijnde — quamen te Ierusalem — [tot] de Apostelen ende Onderlingen. Het is kennelijck / dat sy in de navolgende eeuwen / so lange de Overtgheden geen Christenen geweest sijn / van de Gemeente verkozen / ende aen de Synodus van Carthago in welke Cyprianus mede geweest is / van Antiochien / in welke Samosarenus verdoemt is / van Sinbisse / in welke Marcellinus verdoemt is / van Aingouri / van Neocesariën / ende anderen gesonden sijn : ende dat stel ic bupten twijfel. Daer toe hoe wel de Keysers na dat sy Christenen geworden sijn / de alghemeyne Synode by ee geroepen hebben / so hebben sy de Kercken nochtans dat recht gelaten / dat sy op de Synoden sonden den genen / welken sy niet inwillinge van allen ofte van de meeste in haer gemeenten de bequaemste achteden. Want als Constantinus de Synode tot Niceen vergaderde / sijn

upt alle Kercken—Gods (gelijck Eusebius in 't 7. Cap. van 't 3 boec leert) die Wiſnaers/welcke verre de treſtigſte waren geacht / geſonden/daer toe Pontus ſo als deſelbe Eusebius ſchrijft Galatia, Pamphylia, Cappadocia, Aſia, Phrygia, hebbende uytgeleſenſte Mannen uyt haer beſtelc. Siet de Keſer heeft de Biſſchoppen doen vergaderen: ende een pegelijck Lantſchappe heeft de uptgeleſenſte Mannen beſtelc/ deſelue in 't 43. Cap. van 't 4 boeck. Die van Macedonten koſen de Biſſchop van hare Hoof-ſtadt. Let hier wederom/ dat de Keſer de Synode by een geroepen heeft/ ende dat die van Macedonten haer Hoof-ſtads Biſſchop alleen geſonden hebben. Dat ſelue kan van Spangien geſeyt worden. Want upt Spangien waſſer alleen een tegenwoordig/ die door de naem (dit ſijn de woorden van Eusebius) van ſijn geruchte beroemt was, deſe was Chius Biſſchop van Cordoba. Dat ſelue ſoudp oock van Italien ende Drancryc te rechte ſeggen. Want dat heeft alleene twee Ouderlingen van komen: die Nicaius geſonden/ gelijck als upt d' onderſchrijbingen geblijct. Dat en is daer deur niet geſchiet dat Italien/ Spangien/ ende Drancryc ten ſeluen tijde geen meer Biſſchoppen hadde als een/maer dat een peghelijck van deſe Landſchappen achtde/ datter niet meer behoeften geſonden te worden als een. Wt de handelinghen van de Synode van Ephesus iſt kennelijck dat ſp op een register geſtelt zyn / die als richters op een Synode geſonden worden. Want Theodoſius en Valentinianus ordonnerden. Het is ongeoorloft, dat die buyten 't getal der Biſſchoppen is, hem in de Kercklijcke dinghen menghe. So iſt dan openbaer / dat alleen die Biſſchoppen/welcke op 't register geſtelt/ dat is van de gemeente uptverkozen/ ende met macht om te oordelen op de Synode geſonden waren/ macht om in 'sgeloofs ſaken te oorbeelen gehat hebben. Dat ſelue betuycht Conſtantineus buidelijck by Theodoretus in 't 28 Cap. van 't 1 boec aen de Synode van Cyus. Segghende/ Voor ſo vele ons aengaet, wy ſullen niet lijdē, dat aen onſe goedigheyt yets ontbreec, wy hebben 't alles beſtelc, daer van in u brieven geſchreven is, ic hebbe de Biſſchoppen (leer op) welcke gy hebt ghewilt, dat ſy in dit Concilium haer ſorghe by de uwe ſouden voeghen, gheſchreven. Als Donatus ende de Synode van komen deur de byſteven van de Keſer Theodoſius de Biſſchoppen nodeden/ die tot Conſtantinopel vergadert waren / dat ſp tot komen ſouden komen/ ſo antwoorden ſp/ (ghelijc ſtaet by Theodoretus int 5 boec 't 5 cap) dat ſp van de Biſſchoppen, die in hare Lantſchappen gebleven waren, alleen (merckter op) verlof verſocht hadden, dat ſy nae Conſtantinopel mochten reyen. Sp voegghender by/ dat ſy om de cortheyt deſt tijts de andere Biſſchoppen, die in de Provincien ſijn niet konné verſtendigen, en (merck) van haer bewillinge bekomen. Merck hier Chriſtelijche leſer als overlopende / dat deſe Biſſchoppen deur s' Keſers Theodoſius

Theodosius Byleven tot het Concilium van Constantinopel gheroepen zijn / ende te ghelick van de Bisschoppen / welcke in haer Landtschappen bleven / verkozen / ende tot het Concilium ghesonden zijn. Ander mael let daer op / dat als sy deur des selven Keysers Byleven tot Roome gheroepen werden / dat sy haer beleefoelick verontschuldicht hebben / om dat sy de Bisschoppen / welcke t' huyse ghebleven waren om de kortheyt des tijts / van de Roomsche reyse niet hebben konnen verstandighen / ende daer toe so gheringhe haer in willinghe bekomen. Zoo en isser dan tusschen dese twee gheenen stryde /

De Keyser roept het Concilium te samen: Ende:

De Gemeente ofte de Bisschoppen kieser met gheemeene inwillinghe / ende sepdense op den Synode, den ghenen welcke sy bequaem achten.

De reden van dese sake is openbaer / want de dinghen welcke in het Concilium verhandelt worden / gaen alle de Kercke aen. Zoo behoozen dan alle de Kercken met ryen rade de beste / de gheleertste / de vreedsaemste / ende tot sulcke handelighen bequaemst zijnde / upt kieser / den welken die dinghen / welcke de gheheele Kercke toeren / ten verplichsten ende bequaemelijcksten konnen vertrouwt worden. Daer toe niemant mach upt de Kercke naem spreken / als die macht van de Kercke heeft. Hier komt toe / soo daer een / gheen macht daer toe hebbende / toe ghestanden werde / dat hy syn gheboelen in't Concilium soude moghen segghen / batter meer haer selven in dizinghen soudent / ende dat 'tghene een teghen de Kerckelijcke Wetten toe ghestaen wort / een ander niet ghewepghert soude konnen worden. Daer beneffens / soo't een pghelijck die niet ghekozen was / toe ghestaen worde na't Concilium te reysen / ende aldaer syn gheboelen van 't gheloofts saken te segghen / so konden de quaden / een t'samen-spraech makende / in bzeken / ende deur veelheyt der stemmen alles verstoozen. Zoo beslupten wy dan / dat niemant / als die Wettelijck van de Kercke ghekozen is / op de Synode, met macht om syn gheboelen te segghen / reysen sal. De Heeren Staten Generael / ende de Nederlantsche Kercken hebben dus langhe dese lofsijckhe ghewoonte ghevolght / want sy hebben het Concilium van Doordrecht / van Middelburgh ende van den Haghe vergadert / ende nochtans isser niemant / als van de Kercke Wettelijck ghekozen / ende met openbare authoziteyt ghesonden / op de Synode gekomen / ende daer macht ghehad om te oordeelen. Maer ghy vraecht / so Pleissius ende Marnixius in de Gheunteerde Nederlantsche Probin-tien woonden / oft sulcke Mannen niet soude gheoorloft zijn op't Concilium te come / met macht om te beslupen. Maer ghy vraecht dat om

dat om niet / want (Godt betert) op dese tijt en hebben alle de Nederlantſche Provincien naeulijchs een Pleſſaus oft een Maximus. **Het en is ooch gheen twiſſel / ofte ſoo ſoodanighe Mannen op dese tijt in de Nederlantſche Provincien waren/ de Nederlantſche Kercken haer gheerne ſouden verkieſen / ende in gheenerlepe wiſe verachten, Maer wat ſal ick dit wijder verbolghen? In de preparatoir by een komſte / in welcke Wtenbogaert ende Arminius gheweest zijn / zijn dese ende de vorighe Dzaghe / welcke is van de manier om de Herders op 't Concilium te ſenden/ met eenparige ſtemmen / ooch met Arminius ende Wtenbogaert inwillinghe / beſoſten. Want aldaer werde dese Dzaghe voor gheſtelt: Hoe grooten ghetal, ende van vvat Menſchen tot dese vergaderinghe uy een yeghelijck beſondere Synode behoort gheroepen te vworden? Ende: Oft vvel betaemt, dat eenighe gheſonden vworden, die niet en zijn in Kercken dienſt, nochtans zijn bequaem, ende van de Ghereformeerde Religie? **Op dese Dzaghe hebben ſp alle eenpaerlijck / ooch Arminius ende Wtenbogaert daer toe inwillighende / gheantwoort / dat d' Heeren Staten Generael een by een komſte van den nationael Synode verkonſtigende, uy een yeghelijck beſonder Synode vier Dienaren des Goddelijcken VVoorts, ende rvvec Ouderlinghen beſtelt vverden, die tot de handelinghen van de Synode gheſonden vverden, vvelcke met ſtemmen des beſonderer Synodes, ſoo alſt behoort, ſullen ghenoecht vworden, ende vvelcken recht ſullen hebben, om in de nationael Synode, van alle 'rgheue voor valt ende voor geſtelt ſal vworden, haer gevoelen te ſeggen, ende een beſluytende ſtem gheven. Op't tweede deel van dit Hoofſtuck is onſe meeninghe / dat 'rgheoorloft is, dat eenighe nu vvel in der daer gheen Kercklijcke dienſt bedienende, nochtans de Ghereformeerde Religie belijdende, ende tot deſen doen bequaem, gheſonden vworden. So en verachten wy dan niemant die bequaem is / ende Wettelijck heroeppen. Van dese twee dinghen/ namelijk/ bequaemheyt ende beroepinghe, zijn nootwendigh. Dat om de ſwarigheyt der ſaken/ die in de Concilien verhandelt worden: Dit om verwerpinge te ſchouwen. Ten eynde dese Dzaghe des te beter verſtaen werde/ ſo ſal ick uy onſe Leeraers verhalen/ wat de Ghereformeerde Gemeenten hier van ghevoelen. Verſtaet dan alſo:****

Het oordeel van 'ſgheloofs ſaken is oft 'topperſte/ ofte onder gheſelde. Het opperſte is Godts alleen / ende gantschelijck ende t' eenemael onbedriegelijck/ hier van en is gheen gheſchil. Het onder gheſelde is of beſondere / of ghemeen. Het beſonder is deur welcke een yeghelijck gheloovighe van de Leere oordeelt/ Joha. 10. 4. Ende de Schapen volghen hem na, vwant ſy kennen ſijn ſtemme: Ende eenen vreemden ſullen ſy niet na volgen, maer ſullen van hem vlieden, vwant ſy
 ſaken

en kennen der vreemden stemmen niet. 1. Thes. 5. 21. Proeft alle dingh,
ende behout het goede. Heb. 5. 14. Maer den volmaecten komt de va-
ste spijle toe, [namelijck] den gheenen die doorghe woonheyt de zinnen
gheoeffent hebben tot onderscheydinghe des goets ende quaets. 1. Jos.
4. 1. Maer beproeft de Gheesten, oft sy uyt Godt zijn. Het ghemene
[oordeel] is deur welke/die dooz ghemene macht tot een gemeene
dienst der kercken geroepen zijn/van de Leere in kerckelijcke saken
oordeelen/1. Coz. 14. 29. Dat der Propheten twee ofte drie spreken, ende
dat de andere Propheten oordeelen. Ende 3. 2. vers. Ende de Gheesten
der Propheten zijn den Propheten onderworpen. Deur de Propheten
en verstaet hy niet de Christenen in't algemeen/1. Coz. 12. 29. Zijn
sy alle Propheten/maer dien alleen/die deur Wettelijche beroepinge
de Ghemente leeren/1. Coz. 14. 3. Maer wie Propheteert, die spreekt
den Meniche stichtinghe. Tot desen behoort van voornaemlijck het
oordeel van 'sgheloofts saken. Ich weet wel dat Gelumenius de
plaetse van't 3. 2. vers. anders duydet/ende seyt/dat de gabe van pro-
pheten aen des Propheten wil-kent hangt/namelijck van die ge-
ue/welcke dese gabe heeft. Maer dese uyt-legginge komt niet t'wilt
des Apostels qualijck over een / want d'Apostel leert / dat niemant
van eens anders tucht behoort vyz te wesen; maer dat sy alle/die de
Prophetie hebben/ behoort gehoozt/ende haer Leere tot ondersoet-
kinge gestelt te worden. Siet Calvinus/Beza/Pareus/en andere.

De ghemene oordeelen zijn ofte der Ouderlinghen/ ofte Classen/
ofte der Synoden. Wy disputeren van de Synoden alleen/ ende op dat
wy schickelijck boozt gaen moghen/ so segghen wy dat alle geloovi-
gen ofte anderen in de Ghemente weyden ofte gheweydet worden.
Die worden ghemeenlijck Herders genoemd: Dese Schapen. Dese
alle en behooren noch t'eenemael tot het Concilium toe ghelaten/
noch daer af t'eenemael gheweert te worden. Want alle hebben niet
even vele macht / ofte even veel rechts om te oordeelen. Want het
kan gebeuren/dat yemant macht om te oordeelen heeft / dan 'trecht
niet en heeft/ als die wel bequaem is /maer gheen Wettighe beroe-
pinghe heeft. So sal dan niemant met macht om te oordeelen tot de
Synode toe ghelaten worden/als die bequaem is/ende een Wettighe
beroepinghe heeft. Onder de bequaemheyt verbat en wy gheleert-
heyt/Godts-dienstigheyt ende voorsichtigheyt. Wy de Wettighe be-
roepinghe verstaen wy die niet /dooz welke yemant ofte tot bestel-
linghe van t'ghemene beste / ofte om de Ghemente te weyden/be-
roepen is; maer waer deur hy besonder uyt verhozen is.

In alle beyde dese schickinghe zijn bovenste ende onderste. De
bovenste in de Synode zijn die over t'Concilium zijn/ ofte in't Conci-
lium booz zitten. Hier verhael ich wederom / dat wy hier t'welck

sck oock te bozen aen gheroert hebbe) niet handelen van den opper-
 sten President / want dese is Christus bupen twyffel / maer van de
 onder ghestelde Presidenten. De onder ghestelde Presidenten zijn
 twee / d'eene Burgherlijck / d'ander Kercklijck / overmits in een al-
 ghemeyne Synode eenighe dinghen vooz vallen / die Burgherlijck
 zijn / ende 'tghemeene beste berreffen : oock eenighe die Kerckelijcke
 dinghen zijn / ende aen de Gemeente behooren. Die worden van
 de Burgherlijcke President : dese van de Kerckelijcke versocht.
 Des Burgherlijcken Presidents Ampt is de Synode te verkondi-
 ghen ende te vergaderen / vergadert zijnde / te beschermen / het ghe-
 welte van bupen / ende onozdentlijckheden van binnen te bedwin-
 ghen / de besluptinghen Wettelijck ghemaecht / ende met der Ghe-
 santen onderschjyvinghen bevesticht zijnde / met hare macht te be-
 krachtighen / in haer gheblede te doen up kondighen / ende de te-
 ghen-strijders te bedwingen. Des Kercklijckens Presidents be-
 roepinghe is / de gheschillen die van 'tgheloof ghereyt worden / in de
 Synode vooz te stellen / de disputen te stieren / de stemmen te versa-
 melen / ende 'tghene besluten is / deur Schjyvers te Boeck laten
 stellen. Dies van of de Prince self / gelijk Constantinus de Groo-
 te in de Synode van Niceen / ofte sijn Ghelanten / van de Prince self
 tot de Synode ghesonden / ghelijck de Deurluchtighste regeerders
 in de Synode van Chalcedon. Dese wort met ghemeene ofte meeste
 stemmen van de Broederen / welke met macht om te stemmen ende
 te oordeelen op de Synode ghesonden zijn / ghekozen. De onderste
 zijn d'andere / welke van de Gemeenten verkozen / ende van d'O-
 verigheyt vooz goet ghekent zijnde / met macht om te oordeelen aen
 de Synode ghesonden worden. Dese hebben de meeste deelen in de
 gheschillen van 'tgheloof te oordeelen / behooren nochtans niet vooz
 Richters / epghentlijck ghenomen / gheacht te worden : maer vooz
 up-legghers ofte aen-wijfers van Godts Oordeel / in sijn Woort
 begrepen. Na desen behoort men oock de ghene / welke wel van
 gheen Gemeente af ghesonden zijn / nochte met openbare macht
 versien zijn : maer pets van de Leere ofte tucht begheeren vooz te
 stellen / te hoozen / so sp alleene / 'tghene sp vooz brenghen / met betra-
 melijcke schickinghe ende reden vooz stellen. Na desen en kan men
 oock van de Synode niet weeren / die om te leeren daer bp willen we-
 sen / so sp haer alleen matelijck draghen / ende haer binnen haer palen
 houden. Van beyde dese dinghen gheeft ons de Synode van Niceen
 een goet vooz-beeldt / want albaer zijn de Philosophen tot de dispu-
 tatten / ende d'omstanders tot 'tghelooft toe ghelaten. Van over-
 midts twee dinghen in de Concilien verhandelt worden / de Leere
 ende den wandel / soo soud' ick achten / dat dese twee laeste soorten
 van Men-

van Menschen by het ondersoeken van de Leere toe ghelaten worden / maer by de tucht des wandels gheenstins / want die behoort in aller voeghen gheopenbaert te worden : maer der Broederen swaerheyt behoort / boort so vele teerlijck gheschieden mach / verstoeyt te worden.

Deze manier van kiezen komt met ons upterlijcke ghedaente van onse gemeene beste over een / want in de Raedt der Staten Generael en kan niemant aen ghenomen worden / ten ware by van de Provincie / upt welckers naem by hem boort Raedt draeght / Wettelijck ghekoosen / ende ghesonden zy. Soo ist van billijck / dat op de nationale Synode niemant met macht om te oordeelen / upt eenighe Gemeentes naem komt / als die van dieselve Kerck Wettelijck upverkozen / ende van die selve op de Synode ghesonden is. Hier komd by teghen werpen / dat 'tgheschieden kan / dat de Kercken eenighe kiezen / welke niet seer bequaem zijn / ofte dat sy den ghenen / welke bequaem zijn / boort by gaen. Maer dat selve kan van d'Overigheyt oock gheschieden. Daer na soo ist ooghen-schijnlijcker / dat de Gemeenten / wie in hare Vergaderinghe tot sulcke handelighen bequaem zijn / beter weten als de Overigheyt. Want 'kan gheschieden / dat een hooghe Overigheyt / namelijk Constantinus de Groote / ten alder besten weet / wie in die selve Stadt / in welke by woont / de alder-bequaemste zijn : ende gantsch gheen kennisse en heeft van de ghene / welke in Lybten / Spangien / ende andere eerder gheseten Provincien / de Kercke dienen. Soo kan dan hier van d'Overigheyt sichtlichijcker ghedooft worden / als van de Gemeente. Maer misshien sal dese bekommernisse onnut wesen / overmits onse boort-ouderen hebben / so vele met Menschelijcke voorzichtigheyt gheschieden kan / kloecklijck voorzien / datter sulchs niet in dese sake soude gheschieden. Want het is dus langhe onder handen gheweest / dat ten eynde hier gheen / ofte seer wepnigh plaats ter dwalingesoude ghelaten worden : Dat die ghene / welke in eenighe Landtschap / namelijk Byziant / verkoosen zijn / den hooghen Overigheyt / namelijk / d'Heeren Staten van Byziant / boort ghestelt worden / op dat sy by de kiesinghe / van de Kercke ghedaen / haer inwillinghe by voeghen / ende de selve met haer macht bevestighen / soo sijn bequaem achten : Ofte sonder eenighe mislagh in de kiesinghe beganghen is / den dwalinghe de Gemeenten thoonen / ende bevelen dat sy anderen / die bequaem zijn / kiezen : Ten eynde dat die ghene / welke op de Synode ghesonden worden / met gemeene over een kominghe van de Gemeente upverkozen / ende van de Overigheyt boort goet gekent zijnde / upt denaem van de gantsche Gemeente / van 'tghene ter Synode boort ghestelt wort / beraden mo-

ghen. Op dese wyse behout de Kercke haer uyphet / ende den O-
 righeyt byste hare macht onghescent. Maer hier moet men kloec-
 keligh behoeden / dat de Overigheyt den ghenen / welcke van de
 Gemeente verkozen sijn / niet verachte ofte verwerpe / ten ware
 om een Wettighe oorzack. Soo't ghebeurt / dat niemant van d'O-
 verigheyt bequamer ten oordeel gheacht wort / ofte dat d'Overig-
 heyt niemant looft / die by den Gemeente niet soo seer gheacht
 wort : soo moet men dencken / dat wy noch niet volmaecht sijn/
 en niet volmaechten niet leven : ende daer om d'een des anders
 swachheyt in dusdanighe saken behooren te draghen. Wy sien/
 dat dat alle daghen in't ghemeene beste gheschiet : Want het ghe-
 beurt dickwils / dat een jongh Man / ende ter saken overbaren/
 tot de Burgerlijcke Overigheyt ghetrocken wort : Ende oude
 lieben / ter Burgerlijcke saken seer erbaren / ende deur lang ghe-
 bruyck gheleert / voozby ghegaen worden : Nochtans en behooren
 daer om dese / die voozby ghegaen worden / noch haer selven sonder
 beroepinghe niet indringhen / nochte eenighe moeyte maken.
 Want de Menschelycke madtschappye en kan niet bewaert wor-
 den / ten ware een peghelijck hem binnen de palen van sijn beroe-
 pinghen behoude / ende niemant de openbare eere ofte openbare
 macht hem selven aen neemt / anders als Wettelijck beroepen.
 Ghy sult segghen dat 'tghebeuren kan / dat de Dienaers ende Ou-
 derlinghen / ter Synode vergabert / in't oordeelen dwalen / ende
 ghy vzaeght waer dat men dan raedt halen sal? Ich antwoorde
 dat de Burgerlijcke Overigheyt in't oordeelen dolen kan / ende
 monigh mael doolt. Van ten eynde 't selve nimmer ofte seer seldom
 in de Synode gheschieden soude / heb ick aen ghewesen / dat de Con-
 cillen alderbest bestelt sijn / soo die ghene / die in gheleertheyt/
 Godts-dienstigheyt / ende eer-bindinghe der dinghen over treffen/
 upt een yeder Landtschappe ter Synode ghesonden werden/
 ende d'hooghe Overigheyt / die in de Synode vooz zit / ende de
 selve bestiert / toe zie / dat het alles wel ende betamelijck bestelt
 werde. Op dese wyse hebben d'Veplighe Vaders tot Niceen
 vergabert / ende Constantinus de Grootte die treffelike Canons
 met ghemeene inwillinghe verkondighet. Op de selve manier
 is in't Concilium van Constantinoyel / van Ephesus / van
 Chalcedon / van Francfurt ende anderen ghehandelt. Is u dese
 voorszichtigheyt niet ghenoech / soo konden alle de ghene / welke
 op de Synode ghesonden worden / ende die ghene / die in plaetse
 van d'hooghe Overigheyt in de Synode vooz zitten / met een eedt
 bedwonghen worden / dat sy noch deur haet / noch rijt / noch eent-
 ghe andere onghedoorlofde gheneghentheyt / maer upt Godts

Woort

Woozt (voor soo veel als sy verstaen) van alle ende een peggelijck dat ter Synode voor ghestelt sal worden / wilden oordeelen / ende ick en zie niet wat men daer en boven / om alle misdaghen in't segghen der meeninghen voor te komen / soude konnen doen / want ick acht dat de Vaders / ter Synode vergadert / ende d'hooghe Overtighept / die ter Synode voor zide / alle dolinghen ontkomen konnen / soo sy soo handelen willen. Sooder nochtans / dat Menschelijck is / int oordeelen ghedooft wort / soo zie ick d'ze weghen / welcken men in desen voorval volghen kan / d'eene is de beroepinghe tot de hooghe Overtighept. Desen wegh heeft d'Apstel ghehouden / Acto. 25. 9. Ick sta aen des Keyfers Richt-stoel, aldaer moet ick gheoordeelt vorden. De andere / dat de ghene dien te kost gheschiet is / van d'hooghe Overtighept versoekte / dat hy alles tot eenighe tijt toe aldaer laten wil / al waer de selve voor'tigheheven bonnisse waren. Desen heeft Leo in de 35. Brief ghevolgt: Siet dan Christelijckste ende eervveerdighe Heer Keyser, vvy versoeken — met de mede-Priesteren — dat u believe alles in de selve staet te laten, in vvelcke 'tvoor'toordeel ghevveest is, tot dat daer uyt den gheheele VVerelt een grooter ghetal van Priesteren vergadert vverde. De derde is / dat men 'onghelijck dat ons ghedaen is / ligbtsamelijck draghe. Augustinus in't 6. Cap. van de ware Religie: De Goddelijcke voorsichtigheyt laet dick vvielen toe, dat oock goede Mannen uyt de Christelijcke Vergaderinghe ghekooten vorden, vvelcke schande ende onghelijck, als sy seer lijdt'samelijck om de rust van de Kercke verdragen hebben, noch eenighe nieuuvigheden ofte scheuringhen onderleyt hebben, soo leerden sy de Menschen, met hoe oprechte gheneghenthey van herten, met hoe groote oprechtigheyt van liefde men God behoort te dienen, Dese vereeret de Vader, die't in't heymelijck siet, oock in't heymelijck.

Wit soude ghenoegh zijn op u Draghe / maer om dat ick oock mijn opzien op anderen hebbe / soo sal ick kortelijck segghen / ofte ende hoe verre de Kerckelijcke oordeelen onse gheweten verbinden.

Dese oordeelen zijn ofte van de dinghen / ofte van de personen. Van de dinghen zijn ofte van 'tgheloof / ofte van byze dinghen. Welcke van 'tgheloof zijn / oft stemmen met Godts Woozt overeen / ofte verschelen daer van. Die verbinden onse gheweten van sich selven: Dese verbindense op gheenerlepe wijsse. Immer in desen behoort dese reghel ghehouden te worden: Men moet God meer ghehoorsamen als de Menschen. Die oordeelen die daer zijn van byze dinghen / en verbinden de ghewetens niet van sich selven: maer allen ten aensien van d'ergernisse. Soo behooren wy die om haer

om haer selven/ dese om d'erggernisse te schouwen/ te onderhouden.
Maer ist oordeel van de persoon / dat sy niemant binden / ofte ghe-
bonden ontbinden/ soo behoort men te weten/ dat het oordeel van de
kercke eenighe kracht heeft / soo't niet de waerheyt over een komt.
Te rechte seft Hieronymus over't 16. Cap. van Mathens : De Bis-
schoppen ende Priesteren dese plaetse niet verstaende, nemen haer ee-
nighins de neusvrijheyt van de Pharizeen aen, dat sy die ontschuldi-
ghen ofte verdoemen, ofte de schuldighen voornemen te ontslaen; soo
nochtans by Godt niet het vonnis der Priesteren, maer het leven van de
beschuldighde in ghesien vvort. Ghy vraeghe oock upt wiens naem
de Synodische beslupten behooren verkondight te worden? Ick ant-
woorde / dat sy in de eerste kercke upt de naem van de Synode, ofte
der ggener die aldaer vergadert waren / verkondighet zijn. Siet
Act. 15. 23. ende 16. Cap. 4. ende also ist ghedaen/ so langhe als de
kercke onder Heydensche Overheden gheweest zijn. Daer na/ als
de kepsers Christenen gheworden zijn / so zijn de Synodische beslu-
ten wel van de kepsers bevestight / ende van de selve in haer ghe-
biedt verkondight : maer sy en zijn niet kepserselike / maer Synodi-
sche beslupten ghenoeint.

Doorwaer / Constantinus de groote onderschept makende tus-
schen Burgherlijke ende kerckelike oordeelen / noemt oock dat
vonnis / dat in sijn teghenwoordigheyt in de Synode ghewesen is/
het oordeel der Priesteren. In't Boeck van't leven van Constanti-
nus / in't 37. Cap. van't 4. Boeck : VVant het oordeel van Godts
Priesteren behoort meerder gheacht te zijn, als een yghelijck vonnis des
Richters.

Siet d'handelinghen van Niceen / Ephesus / Chalcedon / etc.
Maer ghy dringt my met de authoziteyt van de Koningh Philip-
pus/ die de beslupten van Trenten heeft doen upt kondighen: Maer
dit vooz-beeldt is gantschelijck onghelijck / want daer is twist tus-
schen de Paus ende de Wereltliche Koninghen / om het recht van
tegebiet. Van dese twist en is niet gheweest tusschen de Bisschop-
pen van d'eerste kercke / ende den kepseren : Is oock niet tusschen
de Dienaers der kercken van onse tijden / ende den Heeren Staten
Generael : volghens soo als hier om te vozen gheen twist gheweest
en is/ soo en ist nu oock niet noodigh/ dat daer om ghetwistet wort.
Want ghelijck de Bisschoppen in d'eerste kercke / het recht van
d'hooghste heerschappij den kepseren sonder eenighe teghen seg-
ghen toe ghestaen hebben : also laten oock de Herders in de Heber-
landen den Politijcken niet alleene het hooghste ghebiebt : maer
oock alle de Burgherlijke rechts-pleginghe behouden. Dat d'Hee-
ren Staten Generael : Desen den onderste Overigheden. Immers
sp tasten

sy fasten niet aen dat aent gheemeene beste roert. Hadde de Paus dat ghedaen / soo soude Koninck Philippus nimmermeer bekommerd gheweest hebben / oft upt sijn / ofte upt des Synodus naem 'tgheen tot Trenten besloten is behoorde verkondicht te worden. Dat ick noch twijghe dat hier een verborghentheyt schuyt. Want wy weten alle dat de Burgherlijke ende Kercklijke byzhepdt onder de Koninck Philippus van de Spaensche wyredheyt ellendighlyck verdrucht is gheweest.

Wat dan u meyninghe is ofte wat ghy int sin hebt / terwyl ghy my die icht recht van de Kercke beschermte met de authoziteyt van de Koninck Philippus drucht / ghebe ick niet alleen de luyden van de Kercke maer oock den voorsichtighen van het gheemeene beste te oordeelen. Niet te minder acht ick dat het beter is / dat de Oberighepdt toelaet (ghelyck ten tyde van den Apostelen ende in naevolghende eeuwen onder d'oude Kieften ghedaen is) dat deske uyt de naem van de Kercke oft het Synode worden verkondighet. Want eenighe Menschen sijn soo dartel / dat sy daerom haer oock tot de van de Kercke afghescheurde begheben / om dat sy sien dat de Oberighepdt tot de refozmeerde Religie gheneycht is / waer upt ick de voorsichtighe oordeelen laet / wat sy doen sullen / soo sy sien dat die selve upt de Oberighepds naem verkondighet worden. Want de onghereghelde Menschen sullen datelijck kisten / dat de gherefozmeerden ghewelt ende verholginghe onderstaen te doen. Ende / op dat ick 't alles kozt maecte. Ick en beneme de Oberighepdt de uptverkondinghe niet / maer ick twijfele / oft het beter is dat de Synodische Canons upt des Oberighepts / ofte Kercken naem uptverkondicht worden : Want vooz so veel de sake in sich selven roert / het is al evenveel van wtent gheschiet / so het maer wel gheschiet.

Dus verre heb ick hostelijck ende dupdelijck uptghelept / wat men behoozt te ghevoelen van het recht 't welcke de Burgherlijke Oberighept heeft inde Kercklijke oordeelen. Nu ghelijck ick van die saeck ghevoele / soo acht ick dat alle rechtsinnighe Dienaers / welcke sijn in de vereenighde Nederlandsche Provincien / ghevoelen. Woorwaer ic en weet niemant die van andere meyninghe is. Welck ick daerom schrijve / op dat ghy sien moocht / hoe vullen lasteringe wten Pogardus de Kercken van Nederlandt ende haere Herders heeft willen opladen / als sy in uptgheghene boecken heeft gheseyt / datter sijn die welcke (wijfende op de Herders van de Nederlandtsche Gemeenten) twee opperste hoocheden in de werelt stellen / deene Kercklick / ende de ander Burgherlick. Want nopende de Herders van de Nederlandtsche Kercken / die selve belijden dat sy Onderfaten sijn van hare Oberigheden / ende dzagen haer ooc vooz hare onderdanen / ende bekennen

Dat de Ouerighepdt niet minder macht ober haer als ober alle haer onderlaten hebben. Ende soo wederomine de Ouerighepdt en bestieren met haer ghebiet de Dienaers alsoo wel als de ander Onderdanen / ende hebben ober haer soo sy misshandelen / recht te hals ende te hoofde. Ick mach te rechte van de Dienaers ende Herders van Vrieslandt segghen / dat sy alle op klepne ophomsten leven / ende dat sy booz den meesten deel arm sijn ende kommerlijcke leven / haer Weduwen als sy sterben / sijn ellendigh / die kinderen ghebreckelijck ende in armoede. De erffenisse / dien sy naelaten bestaet by hant in vier ofte by onberoepde kinderen. Dat is de Heerschappie van de Dienaers ende Herders in Vrieslandt. Dit is hare Monarchie / Den Bogart disputeert / dat dit der Heeren Staten opperste macht gheheelyck is / oft / soo als hy seyt / Collaterael / Hy heeft boozwaer wel herdient / dat hy om dese lasteringhe / deur welcke hy de haer van de Christelijcke Ouerigheden teghen de Dienaers van Gods Kercke heeft willen verwecken / van u het licht der Nederlandtsche Kercken ghe-noemt werde. Hier nae bespot ghy de ghene / welcke segghen dat de Heeren Staten de Wederdoopers bypheyt om sodanighe Dienaers te roepen / als sy willen / ende de ander scheuraers / die besondere by een komste volghen / deselve bypheyt toelaten / ende niet arbeypden / dat sy Leeraers ende Dienaer ober haer stellen / welcke haer een ander leere voorstellen / als sy begheeren / ende daer upt beschuyten dat men de gereformeerden deselve bypheyt behoozt te gunnen / ofte dat dan de gelegentheyt van dese stimmer is als van die / ende ghy secht dat sy hare Herders upt haer eygen boeden / maer dat de Herders van de ghereformeerde gemeente haer ophomsten upt de Lants kiste hebben / ende ghy schijnt daer upt te willen beschuyten / dat de Herders van de ghereformeerde gemeente geen recht en hebben om in 'sgheloofs saken te oordeelen / ende van de Kercke oor niet behoozen gekozen te worden.

Ghy hebt veel dinghen onbrachtelijck in dese uwe Gods.dienstighepdt gheschreben / maer ofter yets onbedachtsamer heeft gheschreben konnen worden / laet daer van 't oordeel by de Christelijcke Ouerigheyt wesen. Want de Christelijcke Keysers Constantinus de Grootte / beyde Theodosius en Martianus / Carolus de Grootte / ende andere Gods.dienstighe Princen hebben de Kercken bevestiget / ende hebben haer Herders bevelt het gunt haer tot het leven ende onderhout des levens nodigh was / hebben nochtans de Bisschoppen de gherechtighepdt ende macht / om van Kercklijcke saecken te oordeelen / laten behouden. Constantinus de Grootte / als hy de Synode van Niceen dede vergaderen / soo bevelt hy den Bisschoppen / Wagheng / Peerden / Propande / ende alles wat haer tot die reple nodigh was / ende heeft haer luyden nochtans de macht ende gherechtighepdt om van

van Kercklijcke saken te oordeelen ghelaten / immer haer daer in bevesticht / so als te vooren aenghewesen is. De selve Gods-dienstighe ende P. Keysers niet tegenstaende dat sy de Kercken milddeligh begiftet hebben / ende de Herders onderhoudt des levens bestelt hebben / soo hebben sy nochtans de Kercken de macht ende het recht om Dienaers te kiezen ghelaten / ende dat seer wel: Want hoe wel sy nyt 't ghemeeene gheboet worden / soo behooren sy nochtans van de Kercke ghekooren te worden / ende haer ampt bedienen / aen welcke het oordeel van 's gheloofs saeken oock behoort. Daer na ist oock niet soo eenvoudelijck waer dat ghy schijft. Want dese goederen en sijn niet ghemeyn. Want sy en sijn niet vooz't ghebyupck ende dienstbaerhepdt der menschen hoedanighe goederen sijn dan? Het sijn Deplighe goederen / want sy bestaen in Gods-dienst ende ghebyupck / ende sijn ofte eenvoudelijck bestelt tot Gods-dienst / ghelijck de Kercken / ofte sijn beschickt om die ghene te voeden / welcke de openbare hepticheden dienen / ende worden ghemeynlyck Kercke goederen ghenoeint. Daer toe soo en sijn deselve niet beschickt om alle Dienaers Gods sonder ondersthept te dienen / want Francker heeft andere Kercke goederen als Leruwarden / ende binnen de Stadt Leeuwarden heeft de Kercke van Olde hoof andere goederen als die van Nie-hoof. Op ghelijckhe wijze heeft Minnerts gae andere goederen als Belcum / het en honde oock sonder verwerringhe van gheheel Wysslandt niet gheschieden / dat de goederen van Leeuwarden haer luyden benomen ende die van Francker gegeven souden worden / ofte dat de goederen welcke die van Minnerts gae hebben haer benomen ende die van Belcum gegeven souden worden / ofte so wederom. Hier komt toe dat 't ghemeeene Volck van Wysslandt / hoe wel dat hare Wyssers upt de Deplige ofte Geestelijcke goederen geboedet werden / altijt het recht om haer Wyssers te kiezen hebben ghehad. Hier voegh ick by / dat Carolus de vyfde Keysers haer dit recht bevesticht heeft / so als ic een weynich hier nae bethonen sal. Het past hier toe dat de Koninck van Groot-Brittannien de Geestelijcke goederen welcke sijn voorszaten ende andere treffliche lieden de Kercken gegeven hebben / den Certs-Bischoppen ende Bisschoppen van Engelandt behouden laet / ende nochtans haer niet berooft van de macht om op de Synoden te komen / nochte ooc berooft van 't recht om de Kercklijcke saken / die inde Synoden voorzgheselt worden / te kerhten / also datter niet onbedachtsamer van u geseyt mach worden / dan dat de Kercke om dat haer Dienaers upt de Kercklijcke goederen geboedet worden / daerom geen recht en hebben om haer Herders te kiezen / ofte dat haer Herders om deselve oorzake gheen recht noch macht en hebben om op de Synode te komen / ende aldaer van de Kercklijcke gheschillen te oordeelen.

Ghy sult nochtans segghen / dat de gagen in Hollandt van alle de Dienaers van een Gentē-Merster betaelt worden. Soo hoor ick / maer laet de Hollandtsche Jaer boecken open / ende besiet oft het oock vooz dit oozlogh soo gheweest is? Maer nae overdencht op wat boozwaerden 't selve toeghestanden is? Leght oock eens over aen wien die goederen ghehoort hebben eer sy in een buidel ghebracht sijn / ende waerom 't selve gheschiet is? Doedp dat niet aendacht so sulop mischien de teghentwoozdighe manier van doen niet seer besnoymen. Maer van dese saecke sullen wy hier nae een weynich meer handelen.

Wys verre hebben wy aenghewesen wat recht een Koninck ofte opperste Overigheyt heeft in 't oordeel van s' geloofs saken / 't volcht nu dat wy van de kiesinghe der Dienaren / dat is: der Harderen Ouderlinghen ende Diaconen spreken. Voort eerst wyter ghebrachte wie de macht heeft ende 't recht om de Dienaers der Kercken te kiesē? Ick antwoorde hoort en klaer / dat dat recht de Kercke toekomt. Dese niepninghe bewys ick uyt Godes Woort de Beplighe Out-baders / der opperste Kepsen ende der Kerckliche Concilien doen / dat is uyt het alghemeyn ghebruyck van de Christelycke Kercke. De Beplighe schryft seyt / Joha. 10. 4. De Schapen volghen hem [den Herder] nae. VVant sy kennen sijn stemme: ende eenen vreemden en sullen sy niet nae volghen, maer sullen van hem vlieden. VVant sy en kennen der vreemde stemme niet. So is dan de bewillinghe der Schapen tot het kiesē ende verwerpen der Herders nodigh. Matth. 7. 15. VVacht u voort de valsche Propheten. Siet, Christus beveelt de Schapen / dat sy de ware Leeraers van de valsche onderscheyden / ende desen verlaten hebbende dien volghen. Daer toe lesen wy Act. 1. Cap. 23. vers. dat de gantsche ghemeente Joseph ende Matthias voorgehelt hebben / op dat de Kercke een uyt haer kiesē soude / wy lesen Act. 6. Cap / dat de gantsche menichte Stephanus verkooren heeft / etc. Act. 4. 23. lesen wy dat Paulus ende Barnabas by stemminghen in een peghelic Kercke de Ouderlinghen ghekooren hebben. De Apostel beveelt Titus 1. 5. dat hy in alle Steden Ouderlinghen stelle. Alsoo dat ick niet ghenoech hebbe konnen verwonderen / dat het u gelust heeft te schryven / datter gheen seckerere reghel van der Dienaren kiesinghe in de schryftuer gheselt is. Wat isser van? Is ons 't exempel der Apostelen ons niet voort een reghel? De schryft leert duppellick / dat de Apostelen een paercklich bevolen hebben / dat de gantsche menichte die seben verkiefē soude / deselve leert oock opentlick. Act. 14. 23. dat Paulus in een peghelic Kercke by stemmen Ouderlinghen ghekooren heeft. By wtens stemmen: by de stemmen der Discipulen / ofte dat even veel is / der gantschen ghemeente. Soo bestieden dan de Apostelen de

ten de kiesinghe/ende regheerbense op dat 't alles deghelijck ghebden werde/ dan de gantsche ghemeente hoos dien sy wilden. Alsoo gaet 't oock in onse Kercken. Want in klepne vergaderinghen werde de gantsche menichste/de kiesinghe ghelaten. Dan in groote vergaderinghen is nu overlangh al ghebruyckelijck gheweest / dat de Herders ende Ouderlinghen den Dienaer kiesen/ende ghehooren sinde de ghemeente voozstellen / ten eynde sy de kiesinghe van de Kercken raedt ghebden met haren stem ofte goet ofte quaet kenne. Van op dat ghy dese manier van kiesen moocht ontsoten / soo vermengdy de ordinarijs beroepinghe niet d'extraordinarijs / dan wy en handelen niet van d'extraordinarijs/maer van d'ordinarijs beroepinghe. Daer en boven so weerdy onder elck anderen het stemmen / oft opsteecken der handen in het stemmen / ende het oplegghen der handen / ende dewyl wy lesen / dat somtijts de Apostelen / somtijts de Ouderlinghen de handen op gheleyt hebben / soo wil dy aenwijzen dat somwijlen de Apostelen alleen / somwijlen niet de Ouderlinghen sonder des ghemeentes inwillinghe de Herders van de Kercke ghekosen hebben: maer ghy behoort te weten dat de Cheirotomia / [dat is / het opsteecken der handen] aen de verkiepinghe ghehoort: maer het oplegghen der handen behoort aen het ordonneren : Dan wy en handelen nu niet van het ordonneren / maer van het kiesen. De Heplighe Out-baders ghetuyghen niet een eenpaerigh inwillinghe dat dit recht de Kercke toekomt. Cyprianus in de 4 byles des 1 boecks. Het ghemeene Volck selfs heeft macht om de Priesteren die 'tselve weerdigh sijn te kiesen, ofte die het onweerdigh sijn te weygheren. Op voechter by / dat dat selve van de Goddelijcke macht heer komt, dat een Priester in teghenwoordigheyt van het ghemeene Volck voor alle Mans ooghen ghekosen werde, ende als daer toe weerdigh ende bequaem sijnde deur de openbare ende ghemeene ghetuyghenisse voor goet ghekent werde. Ende / God toont dat de ordonantien der Priesteren niet anders behooren te gheschieden, als onder de gheweten van het ghemeene Volck daer oversaende. Ende / dat (der **Wakens kiesinghe**) soo deghelijck ende voorsichtelijck bestelt werde met overroepinghe des ghemenen Volcks, op dat niemant dies onwaerdigh sijnde tot den dienst des Outaers ofte Priesterlijcke plaets soude gheraecken. Ende In 't ordonneeren van Sabinus ist onderhouden gheworden, dat hem het Bisdom deur stemmen van de gantsche broederschap, ende het oordeel der Bischoppen, die doen vergadert waren, aengheboden is. Hieronimus tot Rufinus. Het Volck heeft macht om de Gheestelijken ende Priesteren te kiesen. Ambrosius Alwaer her verfoeck van allen over een komt, behooren wy niet te twijfelen, ofte de Heere Iesus sy aldaer Meester van de wille ende begheerte. Hilarius aen Constantinus Augustus dat doch uwe Ghenade toe liete, dat het Volck

den ghenen dien sy verfocht dien sy ghekosen hebben, moghen hooren spreken. **Leo de eerste / 62. Distinct. in het Cap. Nulla.** Daer en is gheen reden, dat sy voor Bisschoppen ghehouden souden worden, die noch van de klergie verkooren, noch van het ghemeeene Volck verfocht sijn. **Als Severus meende dat het ghenoegh ware / dat hy de handelinge van sijn naekomelingh alleene den Gheestelijken soude voordraeghen / ende het ghemeeene Volck niet / soo isser een opvoer in de Kercke van Milevis opgherisen / dan Augustinus heeft de handelinge van die ghene die in sijn plaats soude treden / opdat hy die onlust soude ontkomen, de gantsche Gheemeente voordraeghen.** In de 110. brief. Op dat niemant over my klaghe, soo openbaer ick mijn begheerte, welck ick meyne Gods wille te wesen, voor alle mans kennisse. **Besiet oock Nazianzenus in sijn sijnck-reden over sijn Vader / ende Chrysostomus van 't Priesster ampt int 3 ende 4 boeck. De Keisers bevelen / dat de Bisschoppen deur des klergies ende des Volcks kiesinghe na 't inhour der Canons uytgekooren worden.** In 't Codex, 38. lini. **Van de Bissch. VVy luyden volghende de leeringhe der Apostelen, verkondighen voor een VVer, dat soo dick wyl het ghebeurt, dat een Priessterlijke stoel in wat Stadt het oock sy, gheraect ledigh te wesen, dat als dan van die ghene die aldaer wonen een besluyt gheraemt werde over drie Persoonen van een goet gheloof ende eerlijck leven, ende ghetuygenis hebbende van andere gaven ende deughden, ende dat de waerdichste van dien tot het Bisdum gheroepen werde.** Ende in de 29 lex. Soo het ghebeuren mochte dat in dese Konincklijke Stadt ofte in de andere Landtschappen, die over de VVerelt verspreyt sijn, yemant met Gods wille tot Bisschoplijke eere verhooght werdt, dat hy daer toe kome deur der Menschen reyne herten, de bloote medekennisse der verkie-singhe, ende een oprecht oordeel van allen. **Carolus de Groote sept / vvy luyden goede kennisse der Heyligher Canons hebbende, hebben de Kercklijke ordre consent ghegheven, naemelijck dat de Bisschoppen deur des Gheestelijckheyds ende Volcks kiesinghe naer in houdt der Canons ghekosen werden.**

Det Concilium van Niceen schrijft met inwillinghe ende goetkenneninghe van Constantinus de Groote aen de Bisschoppen van Egypten/etc. Soo het ghebeuren mochte, dat een Bisschop sterft soo sal het gheoorloft sijn dat de te vooren aenghenomene in des verstorvenes plaats komen, soo sy daer toe waerdigh schijnen, ende het Volck haer kiest **Det 3. Concilium van Carthago ter 22 Canon.** Dat en werde gheen ter klergie gheordoneert ten ware hy eerst goet ghekent ware ofte deur der Bisschoppen ondersoecken ofte des Volcks ghetuyghenisse. **Pamelius deur dit eenparigh ober een komen der ghemeeenten betweecht synde schrijft op de 68. brief van Cyprianus in 't 10 ghetal.**
VVy en

VVy en loochenen de oude ghewoonte van het kiesfen der Bifchoppen niet, welcke in des ghemeeenen Volcks teghenwoordigheydt, jae deur des ghemeeenen Volcks stemmen ghekofen werden. VVan het is kennelijck, dat dat selve al eer in Afriken onderhouden is gheweest, uyt de kiefinghe van Eradius de naekomelingh van Augustinus. **Dier van is den 110 bries.** In Griecken Landt ten tijden van Chriostomus. **In het 3. boeck/van het Briesfer-ampt.** In Spangien uyt dese plaetse van Cyprianus. **Ende Isidorus in het boeck van de Officien.** in Gallien **uyt de bries van Celestinus de 2. Paus** / tot Romen uyt het ghene wy boven gheseyt hebben. **De bries aen Anton/welcke is de 52 int ghetal.** Oock allenthalven elders. **Wt de 78 bries van Leo.** Ende dat die selve ghewoonte gheduert heeft tot Gregorius de eerste, jae tot de tijden van de Keyseren Carolus ende Lodowicus, dat is kennelijck in het eerste Boeck van haer Capittelen.

Dier toe komt noch dat een Bifschop niet en behoort ober onwillighen ghestelt te worden / in de 61 Distinct. Cap. Nullus. Gheen Bifschop werde ever de onwillighen ghestelt, dan des Gheestelijck heys des ghemeeenen Volcks, ende des ordres inwillinghe ende versoeck werde daer toe vereyscht.

Ende in de selve Distinctie in het Caput si forte. Niemand werde over een onwillighen ende dien hem niet begheeren verordonneert, ten eynde de Stadt den Bifschop dien sy niet versocht hebben niet verachte ofte hate. **Ende :** Ghebeurt het dat het ghemeeene Volck over de Herders kiefinghe niet over een komen kan, soo behooren sy alle deur stadighe vermaninghe, daer toe ghedreven te werden, dat sy te ghelijcke op een stemmen dien sy meynen dat het Priesfer ampt waerdich ende sonder eenighe berispinghe is.

In de 63. Distinct. C. plebs. Om de selve oorsaek heeft Carolus de vijfte den Briesen op haer versoeck alsoo gheantwoordt: Carolus by Godts ghenade Keyser des Roomschen Rijcks, alijt vermeerder van dien, &c. Ten anderen betaemt het, dat het Volck in Vries-Landt de vrije naeminghe, kiefinghe voorstellinghe van haer Pastorien, Vicarien, ende andere dier ghelijcke Beneficien deur het gheheel Landt ghelaten werde, uytghenomen de plaetsen ende Beneficien, over welcke eenighe Persoonen besonder recht van voorstellinghe hebben, ofte welcke van oudts het recht van Patronaet sijn onderworpen gheweest in welke noch behoort te ghelden, dat duslanghe ghegouden heeft: Behouden oock ons luyden om de eere van onse heerschappie het welck wy als erf-heeren over het Landt hebben, het vergeven van drie Priesfer Ampten ofte eenighe andere Beneficien aen gheen

gheen beſonder recht van patronaet verbonden ſijnde: Het eene in ooeſtergoe, het ander in weſtergoe, het der de Sevenwolden, de eerſte die op nieuw laers dagh ofte de naefte daer aen gheraecken te vervallen, ſonder eenighe onderſcheyt het ſy deſelve groot ofte kleen ſijn. In welke collatie deſe wet ſal plaets hebben, dat dien het Prieſter- ampt ofte Beneficie aengheboden werdt, aldaer moet wonen ende bequaem ſijn om de dienſt te betreden. Dan in die ſelve in welcken het Volck, ghelijcker gheſeyt is, het oudt recht ghelaten wordt, daer in iſt betaemelick dat de plaetſe ledigh ſijnde, alle die in deſelve plaetſe wonen, ende ſchot ſchietende huysen bewoonen ofte ploechganghen hebben de anderen uytgheſloten ſijnde, by klockclippinghe vergadert inde Kercke deur vrye ſtemmen een Paſtoor Vicaris, ofte eenighe andere Beneficieerde kieſen, ende dat het ſelve bondigh ſy, dat met de meeſte ſtemmen van die teghenwoordigh ſijn heſloten werdt, oock gheen acht ghenomen werde op de van Huys ſijnde, noch ten aenſien van de edeldom gheſlacht ofte onderſcheydenheyt van ampten, ende de minſte ſtemmen van de teghenwoordighen de meeſte wijken, ende alſoo voor niet ghereeckent en werden, dat het oock niet gheoorloft ſy, dat de een deur de ander onbeſchaemt verſoeck ofte aendriſte bedwonghen werde: maer een yeghelick ſijn vryheydt van ſtemmen ongheschent ende onvervalſt blijve ende ghelaten werde om ſijn meninghe recht uyt te ſegghen, naer ſijn ghewetens voorchrijft: dat oock in deſen doene gheen recht van ſtemmen en hebben, die aldaer gheen Huys begrepen hebben, ſchoon ende ghenomen ſy daer goederen ende landen hebben, Dan die daer gwoonachtigh ſijn ende ſoodanighe landen hebben, als te vooren aendhewefen ſijn ſullen dat recht alleen hebben. Hier toe iſt oock beſloren ſat de Griet-man, dat iſde Schour ter plaetſen ghehouden ſal weſen om onder eenigh uytſtel ſoodanighe verkieſinghe ende presentatie met aenteyckeninghe des tijts, wanneer het leen ofte beneficie eerſt ledigh gheworden is, by gheſchriſte te ſtellen, ende deſelve te verſeghelen, voor welke dienſt hy niet meera ſes ſtuyvers Brabants ſal ghenieten dat oock alſoo een yeder die van de ghemeente op deſe wiſe, ofte van den ghenen die het recht van patronaet hebben, ghekofen ſijn, ende die ghewoonelijck ſijn gheweſt om haer verkieſinghe ofte presentatie an de Griffie te verthooren, de ſelve hare kieſinghe ende presentatie binnen de tijt van een maent den Stadthouder van 't Landt, den Preſident ende Raden vertoonen ſullen, ende van haer Brieven, in behoorlijcke Forme ſullen verſoecken ende bekomen, met onſen ſeghel beveſticht, in welke de tijt van de plaetſe die ledigh gheworden is, ende de naem van die door wiens verſterven de plaetſe ledigh gheworden is, verhaelt ſullen worden: Dat oock de raedt ofte Preſident niet gheoorloft ſy deſelve Brieven dien dieſe verſoecken ſonder eenighe rechtveerdighe ende ghenoeghſaeme oorſaack,

oorlaeck, om vvelcke de verfoecker onvveerdigh ghekent mochte vvor-
den, om de selve dienst te bekomen, te vveygheren, oock dat de Gref-
fier dat is de Schrijver, ghehouden zy de selve Brieven te bestellen, ende uyt-
schrift van dien te Boeck te stellen, voor ghevvoonlijcke loon van sijn
dienst, sonder meer: Een yeder sal om niet ghegunt vvorren 't selve uyt-
schrift te sien ende lesen: Indien 't ghebeurt dat de verkorene om rede-
nen die den Raedt vvichtrigh ghenoech schijnen, sijn verfoeck ghevvey-
ghert vvort, soo sal het den Dorp-luyden, ofte die 'trecht van Patronaer
hebben, gheoorloft zijn, op ghelijcke vvijse een ander te kiezen, tot dat
daer yemant gekoren zy, die na rechte niet vervvorden kan vvorden.
Het is oock ons believen, dat alle die de selve Brieven bekomen, soo't be-
hoort, svveeren, dat sy den Erf-landtsheeren ghetrou sullen zijn, ende
noch raedt noch daedt sullen gheven, dat recht uyt teghen onse ghebiedt,
macht, eere, profijt ende vvel-varen streckt, ende soo foodanigh yets tot
haer kennisse komt, 't selve terstont den Stadthouder, President ende Ra-
den sullen aen dienen: Oock alle vlijt sullen aen vvenden, dat onse On-
dersaten in Vrieslant in onse ghehoorsaemheyt ghehouden vvorden, dat
sy oock om 't selve Leen ofte Beneficie niemant anders eenigh eedt ghe-
daen hebben, ofte doen sullen: Dan oock niemant yets beloofst noch
ghegheven, eenighe Landen verhuert, ofte met yemant eenigher voe-
ghen Verbondt ghemaect hebben, om 't selve Leen ofte Beneficie te be-
komen. Daer toe, soo eenighe Priester ofte Ghebeneficierte sijn leven
ende vvandel anders aen stelle als het behoort, dat het in sulcken ghevalle
de Raedt gheoorloft sal zijn hem af te setten, ende te bedvvinghen dat
hy de Brieven vveder over gheve, oock 'trecht van een ander te verkie-
sen, ende in sijn plaets te stellen, aen de Dorp-luyden ofte de Patroonen
vveder vervalle. Eyndelijck soo't ghebeurt, dat in 't kiezen ofte noemen
der Pastooren, Vicarisen, ende andere Ghebeneficierte, eenighe mis-
bruyck in sluypt, dat als dan ons, als den erslijcke Heeren, ofte dien van
onsen Raedt gheoorloft sal zijn, na goede kennisse van saken, daer in te
versien, ende te bestellen 't ghene tot nut ende profijt van het Landt strec-
ken, ende met VVetten en goede reden over een komen sal. Op fooda-
nighe vvijse nochtans, dat des eenes misdaet den anderen nierschaden
sal. Dan in de Steden van Vrieslant sal de ghevvoonlijcke manier in
dese dinghen, dat is in het kiezen der Pastooren, Vicarisen, ende an-
dere Ghebeneficierten te kiezen, ongheschent blijven, 'tzy de selve
uyt eenighe handelighen ofte over een kominghen heer ghekomen
zy, ofte uyt eenighe ghevvoonte deur ghebruyck voor goet ghe-
kent.

**De Gheemeenten van Vrieslant dit recht en dese ghewoonte vol-
ghende / kiezen met ghemeene inwillinghe hare Verders / ende de
Overighept bevestighet deselve also ghekozen zijnde/ eer dat sy van
d'andere**

Antvvoort op de Godts-dienstigheyt
d'andere Herders toe ghelaten / end over de Ghemeenten gheset
worden.

Dat ghy hier teghen werpt / dat de Bisschoppen van Utrecht
al eer van de Graven van Hollant gheset zijn / dat en strijft teghen
onse meeninghe niet / welken ick weynigh te voren deur ghetup-
ghenisse der Hepligher Schrifstuer / der Hepligher Oudt-Vaderen/
der Christelijcke Kefseren / ende vooz goet ghekende Concliten/be-
wesen hebbe / want dit Exempel is gantschelijck onghelijck / over-
mits de Bisschop van Utrecht naer eenighe eeuwen naelijcks
pers ghedaen heeft dat Bisschops werck is. Want hy en heeft noch
Godts Woort ghepredicht / noch de Sacramenten te rechte be-
dient. Niemant sal loochenen / dat hy / ghelijck oock veel andere
soodanighe Priesteren in Duytschlant / eer een Wreclijck Daer
als een Kerckelijcke Bisschop is gheweest : Ende van elders sijn
ghebiedts teekenen / ende het Lant waer over hy gheset was/
ghehadt heeft. Wie soude dan verwonderen / dat hy van dien ghe-
stelt is / upt wiens naem hy moghelijck sijn Heerlijckheyt ende sijn
Landtschap / ten minsten een deel van dien / ghehadt heeft? Frede-
ricus schrijft aen de Paus Adrianus / dat hy na de belofte van ghe-
trouvvigheyt der Italianen niet haken sal, „soo verre sy wyden van sijn
Heerlijckheden d'handen vullen hou ten.

Van d'Inbesitura [ofte hantvesten der Leen-plichtighen] ist
al eens ghelighen / van de Dienaers van onsen tijden en hebben
gheen Heerlijckheden / ende en roeren't ghene ter Burgherlijcke re-
geringhe behoort / int minste aen : soo en hebben sy dan gheen
hantvestinghe van doen. Soo sta ick dan alle dese dinghen / als
ter saken ondienstigh / al wetens ende willens over.

Auſt hier niet / soo bid ick u / Hugo / dat ghy een klare ende duy-
delijcke Spruicke upt de Heplighe Schrifse wilt by brenghen / met
welcke ghy bewijst / dat d'Ouerigheyt het eyndelijck recht ende
macht heeft / om van 'gheloofs saken te oordeelen / ende de Die-
naers der Kercken te kiezen ende stellen. Ofte bewijst upt de Hep-
lighe Schrifte / dat de Ghemeente het recht ende de macht om van
'gheloofs saken te oordeelen / ende de Herders te stellen / deur het
bekeren der Ouerigheyt tot het Christelijck gheloof / verlozen
heeft. Maer ick en wil u niet de macht der Schrifte niet dzinghen/
brengher een / een segg ick / van de Heplighe Oudt-Vaders / welcke
binnen de vier hondert Jaren na Christus gheboorte ghelceft heb-
ben / die het een ofte het ander klaerlijck ende duydelijck sepd. Ar-
bejdt hier neerstelijck in / ende ghy sult in der daet onderbinden/
dat het verre verscheppen is / dese nieuwasgheden upt Godts Woort
ende de recht-sinnighe oudtheyt te bewijsen / als met ginnut gheklap
teghen

teghen de waerheyt te strevelen.

Maer ghy dwingt my met het Placaet van Carolus de vijfde / waer in hy vooz gheeft / dat het vergheven / presenteren ende bestellen der Ghesestelijcker goederen / welke in Hollandt zijn / hem toe komt / ende beveelt met een / dat alle de ghene / welke in Hollandt eenighe Ghesestelijcke goederen bezitten / hare aankomste aen de Griffier van Hollandt aen brenghen. Maer wat roer my dat / die ick op Dytellant / al waer ick leve / ghesien hebbe? Immer wat roert het aen de teghenwoozdighe sake? Want ick en handele niet van het vergheven / van het presenteren / van het bestellen der Ghesestelijcke goederen / noch van het Patroonsrecht : Maer van der Herderen verkiefsinghe tot de dienst der Kercken. Laet de Gheemte de vryheyt om haer Dienaers te kiezen / ende sy en sal niet u niet twisten over het vergheven / presenteren ende bestellen der Kerckelijcke goederen / nochte oock het Patroonsrecht / ende dese dinghen en strijden niet met malhanderen / want het kan bequamelijck gheschieden / dat de Gheemte een Dienaer kiest / ende de Patroon / ofte yemant anders / wien dat toe behoort / in de verkiefsinghe van de Gheemte mede verwillighe.

Maer terwyl ghy op dit Patroonsrecht seer dringt / soo sal ick daer wat volkomender van disputeren / ende vooz eerst segg ick / dat het gheengroent in Godts Woot heest / maer dat het in de laetste eeuwen / om het Roomsche Pausdom te bevestighen / inghesielt is.

Da dienghy een Doctoor der Rechten / ende in der gheschiedenissen / bysonder deser / die soo nieu is / niet onerbaren zijt / ghy sult gheerne bekennen dat het nieu is / ende op het Pauselijck recht steunt / ende daer om Godts Woot niet kan overweldighen.

Panormitanus bekent dypdelijck / over het derde Boeck der Decretalen / van het Patroonsrecht / in het Caput Quecunque, in het 9. ghetal / dat het een slavernije van de Kercke is. Waer upt volght / dat het alsoo behoort ghematight ofte af gheschafte te worden / dat het de Kercke niet schaden kan. Hier komt noch toe / dat die het Patroonsrecht hebben / oock in't Pausdom self gheen macht hebben / om de Kerckelijcke goederen te bestellen.

Panormitanus ter selver plaetse / over't Caput Preterea, in het 1. ghetal : Een Vverellick Perloon en verkrijght deur het Patroonsrecht gheen gherechtigheyt om yemant te kiezen ofte af te setten, noch oock om de Kercke goederen te bestellen : maer alleen om te

presenteren — ende dit heeft oock plaetse, al vvaer dat de Patroon een Gheestlijck persoon vware. **De selve ober't Caput.** Illud prætereundum, **in't 1. ghetal :** VVt het verkrijghen van het Patroons recht, en heeft een VVereltlijck persoon gheen macht om een Leen yemant te gunner, noch voor so vele d'eyghendom — noch voor so vele d'aen-komste aen gaet : maer verkrijght alleen de-macht om den verkofene Klerck aen den Bisschop te presenteren, om by dien bevestight te vvorden. **De se presentatie en is gheen verkiefsinghe.** Panormitanus **ober't Cap. Nobis, in't 4. ghetal :** De representatie en is eyghentlijck de kiesinghe niet, vvant deur de kiesinghe verkrijght de verkorene eenigh recht : maer deur de presentatie gheenins. **Ende ober't C. Quæcunque :** Eyghentlijck komt de Patroon de presentatie ende niet de verkiefsinghe toe. VVant na dat de Pasroon de Klerck verkofen hadde, soo presenteerde hy dien aen den Bisschop, ende versochte dat hy den selven bevestighen vvilde. Panormitanus **ober't C. Transmissæ, in't 5. ghetal :** De Patroon en moet niet segghen : Ick presentere u een Klerck, dien ick de dienst der Kercken toe ghestaen ofte ghegheven hebbe : Maer hy moet segghen : Ick hebbe desen Klerck verkofen om u te presenteren, ende alsoo presenteer ick hem, ende versoecke dat hy deur u bevestight vverde. Al waer de goet-gunstighe Leser aenmercken sal / dat 'twoyzt kiesen, als het den Patroon toegheepghent wort / niet eyghentlijck / maer op't breedste ghenomen wort / soo de selve Panormitanus schrijft **ober't C. Nobis, in't 4. ghetal / ende ober't C. Quoniam in't 6. ghetal.**

Hier komt toe / dat het Pauselijck recht onderschept maecht tus-schen een Conventuale Kercke / ende een Kapelle. Ick meen dat een Leen van een Conventuale Kercke is / welken het Priester-Ampt te laste komt / ofte dat tot een ghemeyne dienst bestelt is. Maer het Leen van een Kapelle dat van die last vry is. Om dat te berghen / wort alleen het bewillighen des Patroons vereyscht. Maer tot dit kan hy alleen pement kiesen. In't derde Boeck van het Patroons-recht / **in't C. Nobis, in het op-schijft :** De Patroon en kiest den Prelaet niet in de Conventuale Kercke, maer in de Capelle. **Ende in de Text :** Het in vvillighen des Patroons en vvort niet vereyschet in de verkiefsinghe van een Prelaet, die noch te doen staet, maer om d'eere halven in de verkiefsinghe vvæl, die alreede gheschiet is, — het is nochtans anders in Capelle, in vvelcke een Pfiester van de Patroon ghekoren vvort. **Ende Panormitanus aldaer :** De rechten vveeren den Patroon van de kiesinghe alleen in een Conventuale Kercke.

De desen kondpsien / dat de kiesinghe van een Prelaet / oock na het Pauselijck recht / den Patroon niet toe komt. Ghy siet oock / dat in

dat in een Conventuale Kercke van de Patroon niet anders ver-
eyscht wort / als dat hy mede verwillighe / ende dat de Patroon
gheen macht om te kiesē heeft / ofte om een Prelaet af te setten/
nochte macht om de Kerckelijcke goederen te regeren / maer als
leene macht om te presenteren. Ende dat selve heeft de Staten van
Hollant lastigh ghedocht te wesen / daer om hebben sy Patroons
recht alsoo bepaelt / dat de Dienaers der Kercken souden hebben/
daer sy af souden konnen leven / ende niemant ghehouden soude
zijn / na des Patroons in willinghe te wachten.

Resolutie van d'Heeren Staten van Hollant.

Van de Kerckelijke goederen, ende het Patroons-
recht.

DE Staten van Hollant sullende verforghen, dat d'op-
komsten van de Lenen, Vicarien, Canonicesen,
welcke na het Patroons-recht Vvereltlijck zijn,
ende in desen Landtschappe, ten ghebruycke van
eenighe Kerckelijcke dienst, ofte om Missen te doen,
ghegheven ende in ghestelt zijn, tot gheenen ande-
ren sake, als tot onderhoudinghe van de Gheestelij-
cke ende Schools personen, ofte andere, tot Godts
eere dienende, bekeert ende ghebruyckt sullen vworden, hebben eynde-
lijck ghestatueert ende ghedecreteert, dat alle dusdanighe op-komsten,
van vvien ende op vvar vijfe de selve dus langhe ghebruyckt zijn,
voor twee derde parten in de macht der Patroons sullen blijven, op
dat syse verleenē aen Scholieren, ofte andere Goddelijcke ghebruyc-
ken, maer met desen voor-bescheyde nochtans, dat de bevestinghe van
de verghavinghe van d'Heeren Staten van de Provincie, ofte hare Ghe-
deputeerden, versocht vverde, in plaetse van d'eerste in-stellinghe:
Maer het overighe derde deel vverde bestet om de Dienaers der
Kercken te onderhouden. Met een bevelen de Staten voorz. dat alle
de verleeninghen van loodanighe goederen ofte op-komsten by
haer selver, ofte oock hare Ghe-deputeerden, met advijs van den Deur-
luchtighsten Prince van Orangien, gheduerende 'tvoorgaende Oor-
logh, sonder in vwillinghe der oprechten Patroonen gheschiet zijnde,

gantsch niet ende van gheender vveerden sullen zijn : Maer die ouder zijn als dit Oorlogh, in haer vveerde sullen blijven Ende die in het bezidt van de verleeninghen voor het begin van dit Oorlogh zijn ghevveest, dien vvillen sy dat soo langhe sy leven, in het bezidt sullen blijven : Met dien bescheyde nochtans, dat sy het gheheele derde deel sullen bekeeren tot dienst van de Kercken-Dienaers, ende aen de Rentmeesters, hier toe te stellene, sullen over handighen : By vveleken oock soo vvel alle Patroons als Ghebeneficieerde, alle dese Renten, Landen ende Goederen van dier aerdt sullen aen gheven ende belijden binnen ses Maenden, na verkondinghe deses, op dat sy te Boecke ghebracht vvorden: ende dat onder dese straffe, dat de Patroons het recht dat sy hebben, ende de Ghebeneficieerde, die in't bezidt der Leenen zijn, baren tvvee derde deelen sullen verliezen, 'ten vvare sy desen Resoluitie na komen, ende d'andere, diese sonder behoorlijck recht in ghenomen hebben, oock ghecortigeert sullen vvorden : Dan de tvvee derde deelen tot profijt van de Scholers ende Dienaers der Kercken sullen komen. Hier van sullen vry ende uyt ghenomen zijn, die Patroons ende Leenen, aen vvelcken de sorghe der Zielen ghevoeght is, vvien op-komsten de Staten vvillen in haer gheheel te blijven ende bekeert te vvorden, tot onderhout van der Dienaren leven. Ten laetsten decernerem ende bevelen de Staten voornoemt, dat alle de Rentmeesters alle vlijt sullen aen vvenden, dat dese dinghen sonder eenighe ghebreke onderhouden vvorden.

Aldus ghedaen in den Haghe, den vj. Septemb. des Iaers M. D.

LVIII.

Dat Decreet leert / dat d'Heeren Staten van Hollant / welke d'eerste bevvijders der vvpheyt gheweest zijn / dit Patroonsrecht besneden / ende tot een verdraeghlijcke middelmaect ghebracht hebben / ten eynde het der Kercken vvpheyt / ende de verbeteringhe van de Godts-dienst niet soude hinderen : Want sy hebben den Patroon het recht om een Dienaer der Gemeente te presenteren / benomen. Daer toe soo hebben sy oock de Patroon een derde deel benomen. D'andere Leenen / aen welke de sorghe der Zielen ghebonden is / hebben sy den Patroon quijt ghemaect / ende dat alles / ghelijck oock haer derde part aen den gemeenen Rentmeester over ghedraghen / ende bekeert / tot onderhoudt van de Dienaers / die daer doen waren : Doer welke doen sy luyden het Ampt der Kercken-Dienaers doen ghebruyckelijck / ende de Dienaers selver / samt haer verkiepinghe / die doen ghewoonlijck was / voer goet ghekent hebben. Daer en boven staet te letten / dat d'Heeren Staten de bevestinghe van het vergheven der twee derde

derde deelen vooz haer selver behouden hebben : Maer van dat derde deel niet / noch van die Lenen / oen welke de sozghie der Zielen ghehecht is : Dat selve is gheschiedt / op dat sy der kercken bypheet voozdeel souden soeken.

Hier komt noch toe / dat d'Heeren Staten ordonneren / dat sy niet en willen / dat men dese goederen tot een ander eynde bekeerensal / als tot een Vreghigh ghebruyck. Soo gheben sy in der daet te kennen / dat sy deuse Resolutie dese goederen niet confiscieren willen : Nochte het ghene tot de Godts dienste toe gheeyghent is / ghemeeen maken / ofte tot dienst van een peggelijck tijt besonder brengen willen. Van / dat sy hebben ghewilt / dat dese goederen souden in handen van de ghemeeene Gentmeester komen / dat hebben sy daer om ghedaen / dat sy der Dienaren ruste sochten / ende wilden te weghe brengen / dat sy noch met de Patroons / noch met de bezitters van de Lenen souden twislen / ende op dese manier hebben sy wederomme de Dienaers ende hare verkiefsinghe dies tijts ghebruyckelijck bevestight.

Niemant sal derden loochenen / dat sy deuse Resolutie / by welke sy gheordonneert hebben / dat de Dienaers / die ten selven tijde de Ghemeeenten weydeden / van de ghemeeene Gentmeester alle Jaers haer op-komsten souden ontfanghen / oock met een de Dienaers selver / haer Ampt ende verkiefsinghe als doen aen ghenomen zijnde / bevestight ende goet ghekent hebben.

Opende de Titulen / soo staet eerst aen te wijfen / wat ghy daer deur verstaet / al eer ick antwoorden kan / want ick zie dat die woort anders vande kerckelijcke Schrijvers / anders van u ghenomen wort.

Evaristus / soo menscpebt / heft de Priesteren te Roomen de Titulen ghedeelt, ende Dionysius in de selve Stadt Parochien ghedeelt, ende de Priesteren in Titulen ghestelt. Waer upt wy besluyten / dat een Titule beteekent een Parochie / ende het Leen tot die Parochie behoorende. Als de Titel van S. Martinus is de Parochie tot Francker / ende de Titule van de Heylighen Maghet Marijs in het ghevaer, is de Vrebande ofte het Leen / aen de selve Parochie behoorende. Op die wijse wort het verstaen in de 70. Distinct. in het Caput. Sanctorum, ende in de 80. Distinct. in het Caput. Episcopi. Op dese wijse wort het ghenomen / als menscpebt dat een kerck gheintituleert voort. Maer het dunct my / dat ghy de Titel neemt vooz een Forme van Commissie, ghelijck als men nu ghewoonelijcken is te segghen. Ick meene wel / dat ghy van de Titulen van Evaristus ende van Dionysius naenlijck

naeuſſichs bekommiert zijt gheweest. Ende ſoo 'rwoort Titule in het beſel des Keſers vooz een ſozme van Commiſſie ghenomen wort / ſoo en kan het gheen afbreuck maken in onſe gheboden. Want Carolus ſtond' alle de Parochte Dienaers / die in Vrieslandt waren / de ſozme van Commiſſie / ofte / ſoo men nu ſepdt / het Placet, toe : Niet te minder vergund' hy de Gheemeenten de vyſhept om de Herders te kieſen. Ende wy en loochenen niet / dat de beveſtinghe der Kercken-Dienaren de Overighept toe behoort / ende en willen met niemant om de Formuliteyten twiſſen. Ghy weet ſelver / dat de Nederlaudiſche Gheemeenten / beſonder die in groote Steden zijn (want ick en hebbe gheen kenniſſe ten naeuſten van alles / achte oock dat ghy om allen niet bekommiert zijt gheweest) gheen Dienaer kieſen / 'ten ware ſp de ſaek eerſt met d'Overighept beraden hadden.

Daer toe belijden wy gheerne / dat het noodigh is / om de eenbracht ende ruſt in een Chriſtelijck ende vry gheemeene beſte te behouden / dat de Kercke haer vyſhept / ende de Overighept haer macht behoude. De vyſhept van de Kercke beſtaet meest daer inne / dat ſp ſoodane Dienaers kieſt als ſp begheert. Van des Overighepts macht verſepſchet / dat die van de Kercke ghekozen zijn / niet anders toe ghelaten worden / als van haer vooz goet ghekent zijnde. Ick wil dat daer op alleen ghelet werde / dat de Overighept in dit vooz goet kennen ofte beveſtigen niet weers behoort te eyden / noch die van de Kercke verkozen zijn / verwerpen / 'ten ware om een wichtige ende hemelijcke doofaek. Deſe vooz goet kenniſſinghe ofte beveſtinghe begrept in ſich ſelven het Burgoens Placet, ofte het Franſche Pareatis, 'twelck wy oock willen dat van der Synodiche Canons vooz goet kenniſſinghe verſtaen wort.

Het is niet noodigh dat ick antwoorde / op het ghene ghy upt Bera ende andere dierghelijcke Schrybers verhaelt / want het beſtaet meer in't doen / als in rechte. End' ick en hebbe niet vooz ghenomen om te onſchuldighen ofte te beſchuldighen : ghene andere / ten aenſien van de Wereltliche macht / ofte het Patroons recht / ofte des Pauſen maghenthept te vermeerren / tot der Kercken verdruckinghe ghedaen hebben : Ick diſputeer alleen wat na Godes Woort behoort te gheſchieden. Niemant ſal loochenen / dat de beſtellinghe van het gheemeene beſte ende de Kercke in deſe Landen ſeer ontſtelt is gheweest. Dat de regeringhe in een dwinghelands heerſchen verballen is / dat wiſſen de ſes Jaren van den Verrogh van Alba aen. Dat de ſorghe der Zielen in een pijnighe der ghewetens verandert is / dat leert de Spaenſche Inquiſi-

Inquisitie. Van als nu Godt den Landen eenighe byspedt deur de Prins van Orangien vergaude / hebben alle vroomen Mannen alle vlijt aenghewendet / dat de Staat des Ghemeenen bestes ende der Kercken verbeteret werde. hebben sy niet alrege effen het wit ghe-raecht / daer sy nae schoten / behooren daeromme van ons niet gheschiet ofte overghaelt te worden / overdenct ghy die moeilicheden / swa-
righeden / beletselen / het gevaer / ende 't gunt haer tegen gestaen heeft / ende in de weegh is gheweest / ende daer mede die eerste hielden / die de eerste herstelders sijn gheweest / ghewoostelt hebben / soo suldp met recht verwonderen dat sy een soo verdozvene saecke ende daer nau-
lijcks helpen aen was tot dese staet ghebracht hebben. Ick en sal van 't Ghemeene beste niet segghen / nopende de Kercke is my gheoorloft te segghen / ende ghy dwinght my nootwendichlijck dat ick daer van segghe.

Ick en hebbe in het veractlaen / 't welck ober de verbeteringhe van de Kercke ghehouden is / niet gheweest / hebbe oock om mijn ouderdoms halven daer in niet konnen wesen. Ick kan nochtans upt haer luden doen beslupen / waer sy meest op ghesien hebben.

Daer was in die tijden tot Emden een Ghemeente ober de Werelt beroemt sijnde. Anna van Olden burgh de Weduwe van Graef Enno / die nimmer ghenoech gheprezene Veldinne / sy was een groot beminnersse van de supbere Gods-dienst / sy ghebruyckte in het bestellen van het Ghemeene beste ende de Kercke de raet van Christoffer van Olden-burgh haer Broeder. Dese Man was om sijn groote daden / om sijn Burgherlijke toeverlicht / treffelijck gheleertheydt ende uptnemende Gods-dienstigheyt by alle de Ghejckts Stenden in groote achtinghe. Hier quam noch toe dat sy in het Sinalcaldische oorlogh het Legher van Carolus gheluckelijck verstroepde ende de Stadt Bremen van een ghevaerlijcke ende lan-
ghe beleggheringhe bevrijde. Dese en vier ghelijcke treffelijke daden marckten dat de Graef Christoffer seer ontsien was. Soo volghden van de Edel-lien ende andere Staten van Oost Vriessant lichtelijck nae 't gunt sy meenden dat van sulcken Velt her ghekomen was. Van hy hieldde ghemeene raedt met Philippus Melancthon / Gheorgius de Voys van Anhalt / ende Albertus van Branden-burgh / alsoo deelde hy sijn Suster de alder beste raedt mede. Hier toe quam dat ten tijde van Maria vele vroomen om de belijdenisse van Iesus Christus upt Enghelant verjaecht werden / ende dese uptghewekene ende ballinghen haers Vader lants werden van Anna van Olden-burgh aenghenomen / onder desen was den seer gheleerden ende Ede-
len Heere Ioannes a Lasco, die een wepnich te doozen om het ontwe-
der van het Interim upt Vriessandt vertroocken was / ende Martinus

Micronius. Anna de Graevinne van Oost-Vriesland en heeft dese ghelegghentheyt niet laten voor by gaen / maer heeft naer haer Voeders raedt Latco ober de Kercken van Oost-Vrieslandt / ende Micronius ober de Gemeente tot Noorden ghestelt. Dese Mannen tsamen met de God vreesenste Mannen de Dienaren van Emden voerden in de Ender gemeente in het gunt sy ghesien hadden / dat best was in Duptlant Engghelandt ende andere Rijcken / ende bestelden in wernigh tijds / dat de selve in goede bestellinghe alle de ghereforneerde Kercken overwon ende overtrefte / die daer in Europa sijn. De Derders waren byzome gheleerde ende ter regieringhe der Kercken wel gheschickte Mannen.

Al wat die selve tot verbeteringhe van de Kercke goet achten / dat prees de Overigheyt gaerne / ende het Volck en was niet onwillich om dat te volghen. Daer toe werden daer voorzichtighe trefelijke ende kloerke Mannen tot Ouderlinghen ghestelt / op dat de selve toefaghen dat de Dienaers in haer Predication van de ehen redenheyt des gheloofs niet wijcken mochten / ofse de bypheydt van spreken om haer herten lust te voeden niet en misbyruchten / ende samentlijck met de Dienaers ober het oordeel des wandels ghestelt mochten sijn. Sy verhoften de Dialecticus upt trouwe / neerstighe ende Mensch-liebende Mannen / op dat sy de armen ende behoeftighen versorgen souden / ende toefien dat niemants pets ontbrecken mochte / ende de Helmossen aen de luxe byrucken ende swelghers om haer ledigheyt te voeden niet bestelt en werden.

Godt de seggende dese bestellinghe alsoo / dat alser vele nootdrastighe ende ghebreckelijke Menschen tot Emden haer begaven / nochtans niemant ghebreck leedt ende de Stadt in rijckdom overbloeyde. Alsoo wel quamen de Overigheyt / de Dienaers ende het Volck ober een dat de Gemeente van Emden nae pdermans bekentenisse voor een voorbeeld van een wel bestelde Kercke gheschouwen werde. Om dese oorsaeck werde Emden van Melanchthon / Veritas waerheyt gheheeten ende Molanus septe dat het was een alder valte Voester van de verdruckte waerheydt. Tghedencht my noch wel dat als de twee ober ghesheel Europhen seer vermaerde ende gheleerde Mannen / Christophorus Wesselius / ende Casparus Crucigerus aldaer ober twee en dertigh Jaren quamen ende de bequaemheyt van die selve Kercke deur sagghen / dat sy niet groote verwonderinghe seiden / dat sy als doen eerst een levendigh beeldt van de Apostolische Kercke ghesien hadden.

Ich achte dat die oorsaeck is / waerom de ballinghen upt de Nederlanden /

Neder-landen/als sy ernstelijck op het verbeteren van de Kerckelijcke
Raet dachten/Stadt Emden verkoozen hebben / om aldaer by een te
komen/ende een secker bestellinghe te maecten/twelckien sy alle / soo
sy weder te huys quamen/souden volghen.

Dit is gheschiet in het Jaer van een ende tseventigh. Dese be-
stellinghe is in het Concilium van Emden / het welcke vooz een
Jaer tot Delft ghebruyckt is / begrepen. Want dat Concilium
is als een uplegginghe van de Ender bestellinghe / ende komt ten
aldernaesten by de ghelijckenisse oft beeldt van de Kercke der Apo-
stolen.

Nae dese ghelijckenisse in de Ender Synode wtghebducht
sijnde sijn alle de Neder-landtsche Kercken bestelt / de Neder-
landtsche Ghemeente kiest haer Herders / Ouderlinghen ende ar-
men Bedienaers na dese bestellinghe / sy bestelt nae de selve haer
Classissen ende Synodussen. Want eenighe upt ballingschap weder
in hun Vader-landt ghekeert sijnde werden ofte tot het Ghemeene
beste beroepen / ofte tot Ouderlinghen ende Diacens der Kercken
verkoozen / ende hebben alsoo met de Dienaers de Neder-landt-
sche Kercken in dese veertigh Jaeren gheregheert / soo datter niet
seckerder en is / dan dat sy niet alleen / deur haer stuwijghende
ober een komen / maer oock deur haer doen dese bestellinghe vooz
goedt ghekent hebben. Daer toe hebben oock sommighe Land-
schappen dese bestellinghe met ghemeene macht bevesticht. De
Heeren Staten van Vries-Landt beheelen haeren Ghedeputeer-
den / dat sy de Godts-dienst versozghen nae dese bestellin-
ghe.

Want het eerste lidmaedt van haer instructie luydet alsoo.
Voor eerst sullen de Ghedeputeerde ghehouden sijn , de teghen-
woordighe ghereformeerde Religie in waerden te houden ende voor
te staen , ende alle vlijt aanwenden om deselve te behouden sonder
eenighe veranderinghe , behooren oock der halven neerstighe sorghe te
draghen over de gheheele Kercke in desen onsen Vader-lande , ende
van het gheheele Lichaem van dien met welcke naem wy de Syno-
dussen ende Classissen verstaen , ende oock de besonderste leden
van de selve Kercke , als daer sijn de Dienaers des Goddelijc-
ken VVoords , de Ouderlinghen , de Diacens die over de sor-
ghe der armen ghestelt sijn , ende die in eenighe dienst sijn,
een yder met sijn vergaderinghen ende by een komsten , alsoo dat
alle dese soo ghemeene als besondere leden ende by een komsten
aen de Kercke behorende , nae het gunt de Apostel leert , schic-
lijk ende in goede ordre ghehouden werden , ende dat eyndelijck tot
dien eynde op dat ter in deselve verscheydene by een komsten

soo ghemeen als besondere ende deur deselve ten platten Lande ende in
 de Steden van dit onse Vaderlandt een Kercklijcke Tucht, immer in her
 ghemeen een Kercklijcke regieringhe met der Christenen naem ende
 Gods-dienstigheyt over een komende, die oock eenpaerlijck tot opbou-
 winghe mach strecken, des te beter ghestelt inghevoert, ende onghes-
 chent behouden mach worden, ende op dat 't selve by hun so't behoort
 te weghen ghebracht mach worden. So ist dat wy uyt de naem ende macht
 der Staten van dit Landtschap van Vrieslant, als der Voester Heeren ende
 opperste patronen van Gods Kercke nae God de Heere, bevelen ende on-
 sen Ghedepureerde't recht ende macht gunnen dat zy alsulcke middelen
 ghebruycken ende by de hant nemen, als daer toe nodighst ende be-
 quamest sullen sijn, ende dat na't exempel van andere Overigheden ende
 Ghemeenten van desen gheluckighen eeuwe, die de ghereformeer-
 de Religie volghen, als daer sijn in de Paltz, in Switser-landt
 Franckrijck, Enghe-landt, Schot-landt, Polen ende andere lan-
 den. Gheven deselve oock de macht om alles te bestieren ende doen
 soo alst haer goet duncken sal nae de mate der wijsheyt, met welcke sy
 begaefst sijn, ende soo sy meest profijtelijck ende tot stichtinghe dienstigh
 sullen bevinden naer ghelegenthenthey van onse tijden, dit volck ende
 landt behouden een yeghelijck dorp ofte parochie haer eyghen recht om
 de Gheestelijcke goederen van haer parochie te regieren. **De Synodus**
van Middelburgh welcke in 't jaer 91. ghehouden/ende van de Sta-
 ten van Zee-landt self bevestighet is, wijsst ons aen dat die van Zee-
 landt dese bestellinghe met ghemeene macht goet ghekent hebben.
De Synodus tot Dordrecht in 't jaer 1578. ghehouden sijnde de eer-
 ste Nationaale Synodus / ende de andere Nationale in 't jaer 81 tot
Middelburgh vergadert leeren ons dat die van Hollandt in der daet
 dese ordze voor goet ghekent hebben. Dat selve kan uyt de Resolutie
 van de Heeren Staten van Hollandt by haer over het patroons rechts
 ende de Beneficiale goederen ghenomen/besloten worden/soo te boor-
 ren aengghewesen is. Voecht hier by / dat by naest in alle Steden in
 welke die ghene welke in d'Overichert sijn/ litmaeten van de ghe-
 reformeerde Kercke sijn/dat alijt onderhouden is/dat die in de Ove-
 richert gheseten sijn/ ofte Ouderlinghen ofte Diaconen hebben ghe-
 weest/ met welke doen sy te kennen gheben dat sy dese teghentwoor-
 dighe ordze prijsen. Daer toe seggh ick stoutelijck dat de eerste refo-
 mateurs nae mijn oordeel wel ghedaen hebben/ dat sy dese ordze in de
 Kercken van Neder-landt weder bestelt hebben / overmits daer niet
 in dese ordze is dat met de Heplige Schrift strijdet/ende dat de tegen-
 woordige Overigheden wel doen/so sy deselve ongeschent bewaren.
 Wisse verleden jaren over dese saecke tusschen Enno de Grave van
 Oost-Vrieslant ende sijn onderdanen gheschil was / so hield de Gra-
 ve staende.

verstaende dat de kiesinghe van de Kercken Dienaers deur het Pa-
 troons recht hem toe quam / ende wende daer over de verjaringhe
 van veertigh jaren vooz: De ondersaten streden daer teghen / ende
 wesen aen / dat de kiesinghe der Dienaren de Ghemeente toe behoort
 de. Dese onenichept is deur tusschenspreken der Ghesanten van de
 Staten Ghenerael alsoo ter neer ghelept / dat de Graef de vyje kie-
 singhe van de Herders sijn ondersaten heeft laeten volghen / ende de
 bevestinghe aen hem behouden / ende alsoo is desen twist ofte wech
 ghenomen ofte ghesile. Maer wil dy my wijs maerken dat de Hee-
 ren Staten Ghenerael / die deur haer tusschenspreken bestelt heb-
 ben / dat de ondersaeten van andere Woorden die recht / dat in langhe
 tijt by haer niet ghebruyckt was / weder ghegheven is / haere ephene
 Onderdanen / die 't dus langhe gebruyckt hebben ende noch ghebruy-
 ken souden willen benemen / Ofte wil dy deur dit u klappen te weegh
 brengen dat d' Heeren Staten Ghenerael / die over haer goet aer-
 dighept ende beleefthept teghen hare onderdanen soo seere gheprezen
 worden / haer onbilliker teghen haer eyghen onderdanen als vrom-
 den ende die haer niet en roeren / sullen vraghen / Die daer dit recht
 komt of de Overighept toe soo ghy wilt / oft de Ghemeente so als ick
 wil. Komt het de Kercke toe soo hebben d' Heeren Staten wel ghe-
 daen / dat sy deur haer tusschenspreken te weeghe ghebracht hebben /
 dat het de Kercke weder ghegeven is: ghehoort 't aen de Kercke niet /
 hoe kondt haer van onrecht veerdighept om dat schuldighen / om dat sy 't
 gunt des Overighepds was deur haer tusschenspreken de Overig-
 hept ghenomen ende aen dien ghebracht hebben / aen wien het geen-
 sins behoorde? Dit soude gende gh sijn om de voorszellinghe / welcke
 ick voorszestelt hebbe / te bewijzen. Maer de wijs ghy wt een jeugh-
 delijcke wulpscheit de Dienaers van onse Kercken bespot / ende haer
 Diaconen noemt / hare eben groothet overhaelt / het teghenwoor-
 dighe bestel der Kercken belacht / de Ouderlinghen veracht / ende my
 vooz een Puriteiner scheldet / so moet ick hier wat meer van segghen.
 Ghy noemt de Dienaers Diaconen. Maer het Woordt / Diacon /
 ghehoort somwijlen aen alle Kercklijcke bedieninghen ende begrypt
 in sich oock de Apostelen. Ephes. 3. 7. van welcke Euangelium / ick een
 Diacon gheworden ben. Rom. 11. 13. ende 15. 11. ende op 't treffelickst
 ghesprooken soo woort gheseyt / het Diaconschap des Woordts.
 Act. 6. 4. Somwijlen wert het nauwer ghenomen vooz die ghene wel-
 ke ober de Kercklijcke schat kiste sitten ende den armen de almoe-
 sen wtdreelen / ende woort / dat woort ghemeenlick van de Neder-
 landse Kercken ghebruyckt. Neemdy het woort / Diacon / op die
 wijs / soo en lochen ick niet / dat de Herders der ghemeente Diacon
 ghenoeit konnen worden.

Siet te minder behoort te weten / dat de Dienaers ofte Herders / die de Ghemeente met Gods Woordt voeden de Bisschoppen van de Nederlandtsche Ghemeenten sijn. Want alle die ten tijde der Apostelen de Kercke weyden / worden ghemeenlijck Ouderlinghen / Herders / Bisschoppen ende Diaconen gheheten. Dat sp Ouderlinghen / Herders / ende Diaconen ghevoemt sijn / selick bupien twijfel. De Apostel wijst ons aen / dat sp Bisschoppen gheheeten sijn. Act. 20. 17. Maer van Mileten lanth y nae Ephesen, ende ontboot de Ouderlinghen der Ghemeente. Ende tot denselven sept hy in het 28 vaers. So hebben dan nu acht op u selven ende op de ghenele cudde, waer in de Heylighe Gheest u opsienders [Episcopous Bisschoppen] gheset heeft, om de vergaderinghe Gods te hoeden, welke hy met sijnen bloede verkregen heeft. Tot de Philip. 1. 1. Paulus ende Timotheus Dienst-knechten Iesu Christi, die te Philippus sijn, met de opsienders [Bisschoppen] ende Dienaers. Een veghelijck siet dat alle de ghene welke tot Ephesen ende Philippen de Ghemeente met Gods Woordt weydeden / van den Apostel Bisschoppen gheheten worden. Waerom en seuden dan de Herders / welke tot Amstelredam ende Leeuwarden Gods Gemeente na het voorgebeelt der Apostelen weyden / gheen Bisschoppen van Amstelredamme ende Leeuwarden ghenoeint moghen worden? Wan de anderen behoortmen ghelijck te voordeelen. Neemt daer een alghemeenen regel / dat de Apostel tot Titus in't 1. 3. sept / dat hy hem daerom in kreta ghelaten heeft, op dat hy in alle Steden Ouderlinghen setten soude. Die noemt hy in't 7 vaers. Toesienders oft Bisschoppen, alsoo dat het kennelijck is / dat de Herders der Kercken als doen sonder onderscheyt Bisschoppen ende Ouderlinghen ghenoeint sijn. De Ghemeente die na der Apostelen tijden ghekomen is / heeft dit selve oock gheleert. Hieronimus over de brief tot Titus siet 1. Cap. Ouderlingh ende Bisschop is als een, die selve aen Pammachtius Tufschon een Ouderlingh ende een Bisschop en is gheen onderscheyt Chrysostomus in de tweede Predicatie over de Brief tot Titus. Hy wil by het VVoordt Ouderlinghen oock de Bisschoppen verstanden hebben. Lombardus in't 4. boeck 24 distinct. 8. Cap. By den ouden sijn Bisschoppen ende Ouderlinghen al een gheweest. Gratianus in de 21 distinct. int Cap. Cleros. By den ouden sijn de Bisschoppen ende Ouderlinghen al een gheweest. Hieronimus tot Eubagrius ende Gratianus in de 93 distinct. in't Cap. Legimus. De Apostel leert duydelijck, dat die selve Ouderlinghen ende Bisschoppen sijn. Vraeghdy nae ghetuyghenisse, sept Hieronimus / hoordt dese ghetuyghenisse: Paulus ende Timotheus Dienstknechten Gods allen den Heyligen in Christo Jesu die te Philippus sijn met samen den Bisschoppen ende Diaconen.

Begheerd

Begheerdp een ander exempel? In de handelinghe der Apostelen seyt Paulus alsoo tot de Wyfsters van een Kercke. Soo hebt mi acht op u selve/ ende op de gheheele kudde/ waer in u de Heplighe Gheest opsienders gheset heeft/ om de vergaderinghe Gods te hoeden/ welke hy met synen bloede vercreghen heeft. Ende ten eynde niemant alleen om te twiften staende houdt, dat in een Ghemeente meer Bisschoppen als een gheweest sy, soo hoort een ander gheruyghenisse in welke ten daydelijcksten bewesen word, dat die selve Bisschop ende mede Ouderlingh is. Hier van in creta ghelaten / — op dat ghy in alle Steden Ouderlinghen setten soudet — ist dat yemant is onstraffelijc ener Vrouwen Man / — want een Bisschop moet onstraffelijc sijn. Soo sulyp van weten dat alle die in Nederlandtsche Landtschappen de Ghemeente met Gods wooydt weyden de Bisschoppen van de Nederlandtsche Kercken sijn. Van 't sy soo alst wil / dat en kan niet verstaen worden van de Bisschoppen van onsen tijt. Want soodanighen Bisschop en kan in elcke Stadt niet meer als een wesen. Ind' 2. Can. Want Concilium van Niceen/op datter in een Stad geen twee Bisschoppen sijn. Socrates in't 6 boeck 23. Cap. Een Stad en mach gheen twee Bisschoppen hebben.

Oock haeldp over / dat in't Concilium van Emden besloten is/ dat noch Dienaer over Dienaer/noch Ouderlingh over Ouderlingh/ noch Diacen over Diacen heerschappie hebben sal / maer dat sy alle sijn van eben groote macht/ ende ghy meent dat sy van de Puriteynen niet byp sijn/ die van dat gheboelen sijn. Maer ghy behoort te weten/ dat de ghelijckheyt van de Dienaers in Gods Woort gegrondet is. Want Jesus Christus de Sone Gods heeft alle de Apostelen op een wyse van beroepinghe geroepen / dat sy 't selve ampt op een wyse souden bedienen. Ende sy hebben oock een ende het selve ampt onder eens Heeren Onderdanen op ghelijcke wyse bedient. De ghestalte van't bevel is by Mattheus in't 28. Cap. 20. Wf. Daerom gaet ende leert alle Volcken, hen doopende in den naem des Vaders ende des Soons ende des H Geests, hen leerende onderhouden al wat ic u bevolen hebbe. Dit dese ghestalte van beroepinghe/ kan de eenigheyt des Apostolischen dienst ende des maners van te bedienen ende des eyndes beslaen worden. De Ouderlinghen ofte Bisschoppen/ die na d' Apostelen ghevolcht sijn hebben oock t' selve ampt / onder eens Heeren Onderdanen/op de selve wyse / ten selven eynde ende uyt de selve macht bedient. De ghestalte van het bevel is in de 1. Petr. 5. Cap. 2. vaers. Veydt de Cudde Gods, die onder u liden is, die besorghende. Dit dit bevel kander Ouderlinghen ende Bisschoppen eben ghelijckheyt te recht, besloten worden. De eerste Kercke bekent dese ewangelijcheyt der Herderen. Hierom sijn tot Ebagrus, Al waer een Bisschop is 't sy te

Romen

Romen 't sy te Eugubien, ofte tot Constantinopel, ofte tot Regio, ofte tot Alexandrien ofte tot Tanis, hy is van een waerdie, ende een Priester-ampt. **Vasilius in Afcett. in 't 22. Cap.** De Heere heeft alle Herders even groote macht ghegheven, waer van een teecken is, dat sy alle even ghelick binden ende ontbinden. **Cyprianus de simpl prelat.** Daer is een Bisdom, waer van een yeghelijck int belonder een deel in 't geheel heeft. **Cusanus de Concoz. in 't 2 Boeck 13. Cap.** Alle Bisschoppen sijn evenghelijck voor soo veele het recht pleghen aengaet.

So hebby noch ons niet verwonnen dat wy Puriteynen sijn. Maer ghy toont hoe ervaren dat ghy inde oude gheschiedenissen siet / dewyl ghy upt de ewenghelijckheyt der Dienaren / ons booz Puriteynen scheldet / ende dese uwe ervarentheit brenghy te meer te voorschijn / als ghy seght dat na der Apostelen instellinghe een over den anderen ghestelt is / ende dat dese is Bisschop ghenaeemt. Waer is doch / lieve dese Apostolische instellinghe te binden? Wie van de Apostelen heeft dit in sijn schriften nipt ghegheven? Brenghet de ghewoontenissen booz den dagh / langt ons het boeck / noeint het Hoofstuck / wijs ons het vers / op dat wy dese nieuwe Hugonische Theologie wat beter leeren kennen. Wy hebben te boozen upt de getuyghenisse van de Veplyghe Schryft ende der rechtsinnighe Outheyt bewesen dat alle de Ouderlinghen ofte Herders / die de Gemeente weyden / Bisschoppen sijn / ende hebben upt d' selve spyzingh anders bewesen / dat dese alle ten aensien van het Bisdom even ghelijck sijn. Daer beneffens leeren ooc de Veplyghe Out. Vaders / dat dese onghelijckheyt van trappen niet en is upt ons Heeren instellinghe / maer upt de ghewoonte. Hieronimus schryft over de byef tot Titus in 't 1. Cap. De Ouderlinghen weren dat sy nae der Kercken ghewoonte den Bisschop onder wien sy ghestelt sijn onderworpen. Ende De Bisschoppen behooren te weten, dat sy meer deur ghewoonte als deur de waerheyt van ons Heeren instellinghe grooter sijn als de Ouderlinghen.

Ende nochtans en schaemdy u selven niet te schryven dat het upt de Apostolische instellinghe is / dat d' een over de ander ghestelt is / ende Bisschop gheheten wordt. Dat eene wijs alleen ghenoechsaem aen hoe ervaren dat ghy siet in de rechtsinnighe Outheyt! Maer houdt aen / segghende : dat de Engghelsche Kercke hier in niet ons niet over een komt? Iae daer laghet dat ghy sochtet / ghy wilbet de Dienaers van de Nederlandtsche Kercken ende de Bisschoppen van Engghelandt teghen elck anderen te samen hissen / ofte ten minsten de eene van de ander verbyzenden. Maer de bedrigherie blijckt / ende Godt en sal niet toelaten / dat die Godt van herten vreesen ende de ware leere oprechtelijck omhelsen / om soo kleynen oorsaeck haer teghen malhanderen sullen laeten aenhissen ende in opvoer brenghen.

Maer

Maer dus doende / seghdy en vol doedy de Bisschoppen van de Enghelsche Kercke niet. **Ick** bid u dat ghy hier over niet sochbuldight sijt. De Enghelschen weten ende bekennt dat het alsoo is / ende de gheleerde Theologen Iohannes Reynoldus Enghelsch **Wan** seyt dubdelijck in sijn ghespreck met **Hartus** / in het 8. Cap. 3. deelinghe / dat des Bisschops naem den Dienaren ende Ouderlinghen van de Kercke al eer ghemeen is gheweest. **T** selve leert oock **Witakerus** in 't 4 geskil / 1. Draghe 3. Cap. 29 deelinghe / ende **Sutlibius** in 't 1 boeck van de **Paus** in 't 5. Cap. Soo weten de Bisschoppen van Enghelant en bekennt / dat de naem Bisschop al eer den Bisschoppen ghemeen is gheweest / ende dat die selve oock onder elck anderen eben ghelijck sijn gheweest.

Besiet de selve **Reynoldus** in 't ghespreck met **Hartus** in 't 8. Cap. in de 3 deelinghe. **Witakerus** in 't 4 geskil in de 1 Draghe / 3 Cap. 29. deelinghe. **Sutlibius** int 1 boeck van de **Paus** int 5 Cap. Besiet oock den treffelicken **Iohannes Iuellus**, die niet alleen een eere van sijn eyghen Enghelandt / maer oock van gheheel Christenryck is gheweest in 't 4 articul in 't 6. deel teghen **Hardingus** / ende sy weten dat niet alleen / maer beschermen 't met ons teghen die van 't **Paus** ghesinde. Nu ghelijck die selve nae de Goddelijcke instellinghe in 't begin eben groot sijn gheweest: soo sijn daer na der hants om ghewichtighe oorsaecken van de Kercke die daer nae ghevolcht is / eenighe trappen ende onderschepinghen onder ghemaect. Sommighe segghen dat het gheschiet is om de scheuringhe voozte komen. **Hieronimus tot Chagritus**. Dan datter naderhants een verkooren is, die over de andere ghestelt werde, dat is tot voorkominghe van de scheuringhe gheschiet. Die selve over de byzef tot **Citus** in 't 1. Cap. Die selve die Ouderling is, is oock Bisschop, ende al eer deur s' Duyvels ingheven twist in de Gods dienst inghebracht ende onder 't Volck gheseyt werde. **Ick** ben **Paulus** ick ben **Apollos** / ick ben **Cephas**. 1. Cor. 1. 12. soo werden de Kercken by ghemeene raedt der Ouderlinghen gheregiert: maer na dien een yeghelijck dien hy ghedoopt hadde, sijn ende niet Christus meende te sijn, soo is in de gheheele VVerelt besloten, dat een uyt de Ouderlinghen ghekosen over de anderen ghestelt soude worden, aen wien alle sorghe van de Kercke soude ghehooren ende alsoo het saedt van scheuringhe wech genomen soude worden. **Ende**: op dat wy bewijfen soudn dat hy d'Ouden / die selve Ouderlinghen sijn gheweest die oock Bisschoppen waren: maer dat alleyn kens, op dat de oorspronck van twisten soude wech ghenomen werden, alle de bekommerniss: op een gheladen is ghelijck dan de Ouderlinghen weten, dat sy deur der Kercken ghewoonte den Bisschop, die over haer ghestelt is, onderworpen sijn: alsoo behooren de Bisschoppen te weten, dat sy meer deur ghewoonte, als deur

de waerheydt der Goddelijcker instellinghe grooter sijn als de Ouderlinghen. **Van sp hebben hy naect alrijt onderhouden/ dat sp dien / die onder de Ouderlinghen de eerste was Bisschop noemden. Augustinus lib q. ex utroque Mixtum. q 101. De Apostel Paulus. bewijst; dat by het VVoordt Ouderlinck oock Bisschop verstanden wordet. als hy Timotheus. dien hy tot Ouderlingh gheordonneert heeft. onderricht hoedanighe Bisschoppen hy behoort te kiezen. VVant wat is een Bisschop anders als de eerste Ouderlingh. Ambrosius over 't 4. Cap. tot die van Ephes. De eerste Ouderlinghen werden Bisschoppen ghenaemt. op dat alser een afginck de volghende in sijn plaets soude treden. Over het 1. Cap. van de 1. brief tot Timothy. Alle Bisschop is een Ouderlingh. nochtans alle Ouderlingh is gheen Bisschop. VVant die is Bisschop. die onder de Ouderlinghen de eerste is.**

Daer dese manier om een Bisschop te maecten is nader handt oock verandert. Want alser veel Ouderlinghen worden. die niet wel bequaem waren om de gheheele Ghemeente te regieren/ soo is ghebeurt dat de bestuyt de vergaderinghe der Ouderlingen ghekoosen ende Bisschop gheheten werde. Ambrosius over het 4. Cap. tot den Ephes. Overmits men began te bevinden dat de naevolghende Ouderlinghen onbequaem waren om de eerste plaets te bekleden. soo is de manier verandert. deur dien de vergaderinghe versorchde. dat niet de plaets. maer de waardigheyt een Bisschop maecte die door veler Priesteren oordeel ghestelt werde. op dat niemant dies onwaardigh 't selve roekelooslijck soude aennemen. ende veelen tot een erghernisse wesen. De seer gheleerden Reynoldus schrijft in het ghespreck met Hartus. dat dese eere van ons dien aengheboden is / welke de alder bequaemst werde gheacht om de Ghemeente te regieren. Hy voechter hy dat de Bisschoppen van een gheheele Provincie somwijlen om de Kerckelijckesaken te beschicken vergadert sijn ende ten eynde 't alles in dusdanighe vergaderinghen bequaemelijck soude gheschieden/ hy consent van allen oft e de meeste stemmen een verkoosen is. die aldaer voorsat. Ende om dat dese hy een komsten hy waert altoos in de voornaemste Stadt ghebeurden dat het gheschiedt is / dat die alle Bisschoppen van dat landt over. trefte in deselve Stadt tot Bisschop ghestelt werde. Daer nae om dat die selve onder d'anderen in Gods dienstigheyt geleertheit ende voorsichtigheyt uytmuntede/ dat het daer deur gebeurt sp/ dat alle de andere dien selven veel eer en ontsach toeghestanden hebben/ ende beschickt dat hy alrijt in de vergaderinghen der Bisschoppen hooren sat / ende dat de andere sonder sijn raedt niet en deden/ ende hem Eerts Bisschop noemden. Hy seft oock dat als de Kercke de burgerlijke regteringhe navolghede/ en laetst ghebeurt is/ dat de Bisschoppen ende Eerts-Bisschoppen met

pen met de burgherlijcke macht ghewapent werden. Dat dese dinghen so ghelegen sijn / dat betuyghet de gantsche Christheyt ende de treflykste Theologhen bekennen dat met eenparigh over een komen. Also dat ick niet ghenoechgh verwonderen kan / dat ghy soo onbeschaemt sijt gheweest / dat ghy het gunt ghy niet en verstaet / hebt derben overhaelen. Waer ten eynde ick weder keere daer ick van afsghetreden ben: als die van Engelandt de Kercken refozmeerden / hebben sy goetd vooz de Gemeente ghebonden / dat sy haer hielden aen die ordze / die om de scheuringhe te mijden ende een goede ordze te houden van de Heylighe Oltvaders na der Apostelen tijden inghestelt was. Van de Nederlanders in het Concilium van Emden vergadert sijnde / hebben ghemeynt dat sy wel souden doen soo sy de saecke tot sijn eerste oorspronck weder byachten / dat is soo sy dien ordze / welcken Iesus Christus de Sone Gods selver inghestelt heeft / ende de Apostelen ghevolcht sijn / weder inde Kercke souden brengen.

Hier vraegh ick alle gheleerde ende vzeedtsame Menschen / oft de Dienaers van de Nederlanden die de Enghelsche Dienaers die ter oorsaecke van de laetste ordze in hoochepdt ghestelt sijn eeren ende ontsien / daerom veracht ende bespot behooren te worden / om dat sy tot den eersten oorspronck weder ghegaen sijnde het ampt dat haer opghelept is na het inhout van Gods Woordt in armoede ende needertigheyt wel bedienen / ende secker ghelijck wy den Enghelschen ende anderen die in hoochepdt ghestelt sijn / eeren : alsoo verhoopen wy oock / dat wy wy haer luden niet in verachtinghe sullen sijn / soo wy maer ons ampt nae het inhouden van Godes Woordt te rechte betreden. Hier komt noch toe op dat ick wat vyzelijcker sprecke / dat niet alle ordze aen alle Volcken passen. Want soo yemant de ordze ende de regteringhe van Geneven in de Surissche Kercke wilde inboeren / die soude groot e moeyte maecken ende moghelijck niet bedriyben. Ende wederom so yemant de ordze ende de regteringhe van die van Surich in de Kercke van Geneven wilde inboeren / die soude de Geneeessche Kercke te gronde toe uptroepen. Al op deselve wyse soudt de Nederlandtsche Kercke vernielen / soo ghy de Enghelsche wyse daer in brenght / ende ghy soudet ghesheel Engelandt verstoren / soo ghy de Neder-landtsche wyse daer in wildet voeren.

Om dese oorsaecke behooren wy elck anderen in dussanighe middelbare dinghen te verdragen / so wy niet begeren dat wy een ander ende een ander onstot ergernisse sy. De seer geleerde Mannen Martinus Bucerus, Paulus Fagius, Petrus Martyr, Petrus Cevalierius, hebben dese mijne meyninghe niet haer doen vooz goet gekent. Want als sy tot Seraets burgh / Geneven / ende Surich verkeerden / so volghden sy

de maniere die aldaer ter plaetsen aenghenomen was / ende deselbe als sy in Engghelandt ghekomen waren / soo en stelden sy haer niet te ghen d' Engghelsche wijse. Op dese wijse als de seer ghelerde Iuellus ende anderen in Engghelandt leefden / soo volg hden sy de Engghelsche wijse / en die selve wanneer sy ten tijde van de vervolginghe onder Maria in Switserlandt leefden / soo en bevochten sy noch bestreden oock de manier van de Switsers niet. Laet ons op die selve wijse handelen / ende het en sal niet nodigh wesen dat wy hier over met pemandt twisten.

Hier en hout uwe Gods dienstigheyt niet op / maer ghy secht dat ick ontrouwelijck handele. Ohermits de vraghe dubbel is. De eene wie de Bisschoppen uyt de Kercke ghedreven heeft de andere, wie de Kercklijcke orde uyt het gemeene beste ghesloten heeft. Ende ghy bekent dat dit laeste van den Politiken ghedaent is. Daerom dat over gheslaghen sijnde / ick segghe / dat de Kercke niet en is / noch oock wesen kan / sonder Bisschoppen / ick voegh hier by / dat ick te boozen uyt Gods Woordt ende de rechtsinnighe oetheyt bewesen hebbe dat alle die Herders / welcke de Gemeente wel ende te deghe wepden Bisschoppen sijn. Waer npt gheblijck / dat de eerste reformateurs van de Nederlandtsche Kercken de Bisschoppen niet uyt de Nederlandtsche Kercken ghedreven hebben / ghelijck ghy ratelt: Maer de Bisschoppijcke orbe wederom tot sijn eerste staet ghebracht hebben. Ghy bespot haer luden mede / dat sy haer moeten onthouden van de burgerlijcke bevaetslaghinghen / ende het dunct my dat ghy onder desen dekmantel u beste doet / dat gelijck de Politiken alle de burgerlijcke macht ende het recht om daer in te beraedtslaen aen haer hebben / dat die selve oock alsoo alle de Kercklijcke macht ende het recht om daer in te beraedtslaen aen haer sullen trecken / alsoo dat ghelijck de Kercke deur een seer ellendighe slavernie van de Paus verdzucht is / dat sy nu oock alsoo ofte met deselve ofte met dierghelijcke slavernie van de Politiken verdzucht werde. Denckt doch eens by u selven hoe ghebaerlijck dat het selve is. Want nae u eyghen oordeel soude wel meenen / dat ghy onder alle de Hollanders de alder gheleerste sijt.

Soo konnen dan de Nederlandtsche Kercken uyt dese uwe Gods.dienstighepdt lichtelijck beslupten / wat sy van de Politicken hebben te verwachten / soo alle de Politicken ghelijck ghesint sijn als ghy / ende alle de macht om de Dienaers te setten ende af te setten / de leere te veranderen / Wetten van Kercklijcke saecken te maecken / van de ghelchillen des gheloofs oock buyten het Concilium te verdeelen / haer te oegnam. Maer ick hoope dat die aen het roer van het gemeene beste sitten niet allenae dit u oopenblasen sullen luyfieren.

Opndelijck

Opndelijck soo legghy oock den Dienaren het ondergaen van Vlaenderen te laste/ende onderstaet dat selve te bewijfen niet de ghetupghenisse van eenighe Byselaten/ die nae de Wpandt ghewecken sijn/ booz soo veelc my aengaet ick en hebbe Vlaenderen noeyt ghelien nocht albaer opt gheweest/ veelc minder hebbe ick in de raedt ofte de handelinge van Vlaenderen ghewerft: ick moet nochtans bekennen dat ghy seer onprijfelijk handelt/om dat ghy om 't selve te bewijfen ghetupghenisse van de Wpant haelt. Soo permant uyt haer luyder boecken te samen soecken wilde/ wat sy van onse oberigheyt segghen ende uyt het selve van die pprovincien ende anderen onderganck ende van dit gantsche oorlogh oozdeelen die soude vele seer vroomc Mannen ende die tghemeene beste veel goetcs ghebaen hebben/ veelc te hoijt doen. Ghy meucht van self sien wat de vroomc luyden van dese uwe beschuldtinghe sullen ghevoelen.

Dier komt toe dat die ghene/welcke de oorzacken weten waerom Artops ende Venegoutwen ten tijde van de Celsche vrede handelinge afgeweken sijn/ ende weten oock de oneenicheiden onder de Staten selfs/als Alenson ende de Balcs Grave Volck inde Nederlanden ghebracht hadden/ lichtelijck sien sullen dat ghy de onschuldighc Menschen onghelijck doet. Voeght hier by datter in Wyzelandt niet een Dienaer is/ die mings wetens ten selven tijt in Vlaenderen Dienaer gheweest is: Soo daer eenighe in Hollandt sijn/ ende hier aenschuldadich sijn/waerom en straft ghyse niet ghelijc sy waerdigh sijn/ op dat andere naer haer ghelijckenisse haer selve booz veel berodtsullen wachten/ ende haer amyt dat haer opgehept is trouwelyck be-
dienen.

Ghy boecht daer by (dat ick nochtans by kans booz by ghegaen hadde) dat de Dienaers der ghereformeerde Religte het vergaderen van een Nationale Synodus belet hebben/om dat sy niet en hebben willen bewillinghen in het weder oversien van de Nederlandtsche Belijdenisse/het welck aenwijst/dat het u al even veel doet/wat ghy schijft. Want de Catechismus ende de belijdenisse sijn altyt in alle Nationale Synoden/ die tot noch toe inde vereenichde Nederlanden ghehouden sijn/ booz ghelesen/ op dat een peder vryelijck soude segghen/soo hy teghen een van die bepde pets mocht hebben: ende so daer permant waer/ die in een van bepden pets berepchte/ dat sy dan ofte deur een gheemeene resolutie ofte afswijggende intwillinghe souden booz goet ghekent werden.

Want alsoo isser in het Nationael Concilium van Middelburgh/ van Oorzrecht ende van den Haegh ghehandelt/ ende niemant isser ghevonden/die het selve beletten wilde/ dat het niet in de toekomen-
de Synodus soude gheschieden. Nochtans/ segghy/ veriochten de

Leeraers ende Dienaers die in den Saghe in de preparatoor vergaderinghe vergadert waren dat dat Woordt weder oversien upt de byleuen sonde ghelaten worden / deur welke de Heeren Staten de Synodus souden vergaderen. Het is wel soo / ende daer toe hadden sy rechtebaerdighe oorsaechen. Want die int gherichte Revis [ofte dat de saecke weder overghesien weder over ghesien werde] versoecken die hebben haer pleyt verloozen: Maer de ghereformeerde Kercken en hebben noyt haer saeck verloozen. Want sy en sijn tot noch toe niet wettelick gheroepen / immer niet verwonnen / vele minder verdoemt vooz soo vele de saecke self aengaet / Harminius ende Vtenbogardus hielden hart aen / dat inde toekomende Synodus een peder soude geoorloft sijn byselick vooz te stellen / so sy pets teghen de Caterisimus ende de belgbenisse mochte hebben / ende dat werde inde preparatoor vergaderinghe op dese Dzaghe vergunt. Het sal een yeghelijk, die op de Synodus verschijnen sal, ende eenighe swarigheyt in de leere heeft, vry staen, dat hy sijn meyninghe den Synodus voorstelle. Als haer dat vergunt was soo bevesen sy in der daet dat sy dat niet sochten / maer op een ander saghen. Wat waer dat? Sy wilden dat alle de Leeraers ende Dienaers het weder oversien souden versoecken / dat is: dat sy te samen met haer de Caterisimus ende Belgbenisse souden bebechten. Maer dat was onbillick. Want gelick als wy haer luyden byshept gunden om de leere aen welke sy twyfelden / te bebechten / soo behoorden sy luyden ons de byshept te laeten behouden om die leere van wiens waerheyt wy verseeckert waren / te beschermen. Want sy en behoorden niet te versoeken / dat wy aen de leere / van welke wy verseeckert waren / souden twyfelden. Vele minder behoorden sy van ons te versoeken / dat wy de leere / aen welke wy niet en twyfelden / souden gaen bebechten.

Maer sy en werden niet dese redenen niet beweert. Want sy seunden / soo als het scheen / meer op de macht van de Wereltliche arm als op de goetheyt van haer saeck. Want het is in der daet bebonden dat de Artickelen / die ons voozghesouden werden van Vtenbogardus her ghekomen waren. Want het is ghebeurt dat die ghene die de voozghesoudene Artickelen van ons ontfanghen hadden / die selve het sy met moettwil ofte by ghebaile verloozen hebben: ende als daer ober in de vergaderinghe klachte ghemaect werde / soo ist goet ghehouden datmen een ander upschyft van de Grefsier soude versoeken. Doen gaf de Grefsier / om dat hy gheen ander upschyft hadde / den ghenen die aen hem daerom ghesonden waren een upschyft / dat met Vtenbogards handt gheschreven was / waer upt wplichelick besloten upt wat fonteyn dese artickelen ghekomen waren / ende deur wiens bestellinghe dese handelinghe ghebeuren

brieven werde. Als ick dat saghe soo seide ick dat het niet ongheraden ware / dat wy van de Heeren Staten Ghenerael souden versoeken / dat die ofte vier uyt haer vergaderinghe ende onder die selve de Advocat van Staedt Iohannes Barnavelt ghecommiteert souden worden / om by onse handelinghen te wesen / de redenen van beyde sijden hoozen ende het de selve in der Heeren Staten Ghenerael vergaderinghe souden aen dienen maer dat hebben die ghene / die de rechtsimighe leere voorszonden / niet konnen verkrigghen. In dien men mijn raedt hier in ghevolcht hadde / ick en wisse niet / ofte het soude de Hollandsche Ghemeenten wel beter beslāghen sijn. Ick sie dat het op ghelicke wijze oock van dit jaer ghedreven is / het welck ick daerom schryf / op dat ick betoone dat de Christelicke Ouerigheyt soo so der Kercken ruste soecken / na het beloven van een ofte wepninghe die het eene deel toeghebaen sijn / soo groote dinghen niet behooren te bestellen.

Maer ick come wederom tot mijn voornemen. Wy waren alle van dat gheboelen / dat de Nationale Synodus / ende anders niet / die quaet soude ghenesen konnen. Op dat wy dan gheen ghelegentheyt souden schijnen te gheben / daer deur het Concilium asgheslaght ofte uytgheselt soude werden / soo hebben wy oock betwilticht in het weder oversien / hebben alleen begheert / dat een ander Woordt om de ergernisse vooz te komen in de brieven / waer deur de by een roepinghe soude gheschieden / ghebruycht mochte worden. In de preparatooz / tsamen komste op de achtste Dagh. VVy versoeken van u dieghy de plaerse van de Heeren Staten Ghenerael bekleet / dat in de woorden van de verkondinghe des Nationalen Synodus dese woorden van het weder oversien der Catechismus ende Belijdenisse (met welcke by naest alle de Ghemeenten / die meynen dat die selve Boecken met Gods VVoordt over een komen / klāghen dat sy seer benaut worden) uytghelaten werden / om de rust en vrede der Kercken / ende om andere gheen kleynе oorfaecken : VVelcke wy bereyt sijn voor te stellen / soo het nodigh sal wesen / na dien sommighe van ons daer toe in het besonder bevel hebben niet alle van de Ghemeenten / maer oock van de Staten van een yeghelyck Landtschap / welcke haer oock bevolen is / soo die selve ghevordert werden / over te leveren. Soo ist dat wy ootmoedelijck ende eerbiedelijck bidden / dat andere niet soo schadelijcke woorden in plaerse van dien in de brieven gheselt werden / op dat de bevestinghe van de eenigheyt / de verbreydinghe van de suyvere leere / de bewaringhe van de goede orde ende vrede in de gantsche ghemeente / de vervorderinghe van de Godsdienstigheyt onder het Volck van dese Landtschappen versterckt werde. Twelc hoe wel wy verfoeken / so sijn wy noentans van die meyninge / dat hoe wel

hoe veel het niet eyndelijck, ende in alles noodigh is, dat het niet te min gheoorloft is, dat de Belijdenisse der Nederlandtsche Kercken vveder over ghesien vverde, by so verre de Synodus selver dat naer gheleghentheyte van saken achte, dat het selve noodigh zy, ende een yeder gheoorloft zy, die daer yets teghen heeft, 't selve, so het betaemt, voor te stellen, tot dien eynde, dat het selve van de Synodus na Godts VVoort overvveghen, gheoordeelt ende besloten vverde. Dit is te Voerck ghestelt / ende dese handelinghe is d' Heeren Staten over ghelevert. Soo suldy dan hier na beter doen / so ghy de waerheyt beter ondersoecht.

Wooz so vele de Catechismus aen gaet / wy en hebben op die selve wyse niet kunnen antwoorden / want het is eens anders werck / van de Wozt Frederijck de Godts-dienstighe ghemaect / om welke oorsaek daer gheschiet is / dat wy wel souden doen / soo wy van de Heeren Staten Generael versochten / dat sy de gheleerste Theologen die in de Paltz zijn / op de toekomende Synodus beleefdelijck souden nooden / ende dat wy in een anders werck niet nieuws als met ghemeyne raedt souden onderlegghen. Ghy sult selver niet loochenen / oft dese raet strekt tot bewarenisse van de Nederlandtsche ende noch andere Kercken.

Ten eynde ghy niet ongheroert woody gaet / soo baldy oock op onse Kerckelijcke Vergaderinghen aen / ende hout staende / dat dese instellinghe als onlangs ofte eergister ghevonden / ende het Ghe-meene beste schadelijck niet te berdzaghen en zy : Maer ghy moet weten / dat dese ordze in Godts Woot ghegrondet is / ende met het Exempel van d' eerste Kercke bewesen kan worden. Godts Woot leert ons / dat Paulus ende Barnabas / alster tot Antiochien van de rechtveerdigh-makinghe gheschil gheresen is / na Jerusalem aen d' Apostelen ende Ouderlinghen gherepft zyn / Act. 15. 2. ende dat die selve tot Jerusalem van d' Apostelen ende Ouderlinghen ontfanghen zyn / 4. vers. Oock dat d' Apostelen ende Ouderlinghen vergaderd zyn / op dat sy van dese Dzaghe souden disputeren / 6. vers. Eyndelijck dat d' Apostelen dit gheschil gheeyndighet hebben / 22. vers. ende het beslupt van de Synodus aen de Broederen / die tot Antiochien waren / over ghesonden hebben / 23. vers. en den anderen Ghe-meenten / om na te komen / over ghelevert hebben / teghene van de Apostelen ende Ouderlinghen tot Jerusalem besloten was / Act. 16. 4. Ten eynde nu dese materije te rechte verstaen mach worden / so moet ick het van boze aen weder verhalen. De Jodische Kercke heeft in alle Steden / soo langhe het Levitische Priesterdom ghe-duert heeft / Ouderlinghen ghehadt / welke toesaghen / dat alle Menschen gheschickelijck leefden / ende die bapten den rechten wegh ginghen / ofte weder te rechte bzachten / ofte soos sy hertnerhich waren /

waren/bedwonghen/midts haer upt de Vergaderinghe werpende/
 ofte op andere wijze. **Levit.** 19. 12. Soo fullen de Oudtsten der Stadt
 seynden, ende hem van daer trecken. **Deut.** 21. 6. Ende alle Oudtsten
 der selver Stadt fullen hare handen vvaschen. 19. Sal hem sijn Vader
 ende Moeder grijpen, ende tot den Oudtsten der Stadt brenghen.
Deut. 22. 15. So fullen der Deernen Vader ende Moeder haer nemen,
 ende voor de Oudtsten der Stadt in de poorten voort brengen der Deer-
 nen maeghdom. 18. Soo fullen de Oudtsten der Stadt den Man nemen,
 ende hem kastijden. **Josua** 20. 4. Ende voor den Oudtsten der Stadt
 sijn sake vertellen. **Ruth** 4. 9. Ende Boas sprack tot den Oudtsten, ende
 tot allen Volcke. 1. **Samuel** 11. 3. Doe spraken tot hem alle de Oudt-
 sten tot Iabes. 1. **Samuel** 15. 30. Eert my doch voor den Oudtsten
 mijns Volcks. 1. **Sam.** 16. 4. De Ouden der Stadt, ende ginghen hem
 teghen. Dese manier heeft tot Christus tijden gheduert. **Matth.** 27.
 1. So hebben alle de Overpriesters ende Ouderlinghen des Volcks raedt
 ghehouden teghen Iesum. **Marc.** 8. 31. Ende hy begostese te leeren,
 dat de Sone des Menschen veel moeste lijden, ende van de Ouderlinghen
 ende Overpriesteren ende Schriftgheleerden vervorpen — vworden.
 De Apostolische Kercke heeft dese ordze (ick vertrouwte dat sy na
 Godts Woort herstel is gheweest) behouden / soo als ick upt de
 wercken der Apostelen in't vijftiende ende sestiende Hoofst-stuck
 gheleert hebbe. Van om dat sy te samen met den Apostelen de Ker-
 ke regeerden / soo werden sy regierders gheheeten / ende haer Ampt
 werde regieringhe ghenoecht / 1. **Cor.** 12. 28. **Rom.** 12. 8. woxt van
 haer gheseyt dat sy regieten. **Paræus** : Alsoo noemt hy de Ouderlin-
 ghen vvelcke de tuchtinghe regieden. VVant de eerste Kercke heeft ha-
 ren Raedt ghehad, die vvelcke het volck in eerlijckheyt der manieren
 hieldè. **Martyr** : Die met dese gave begaefte zijn, zijn bequaem om te re-
 geren, ende vveten de Burgherlijcke saken vvel ende met voorsicht te
 verhandelen. Ende : Overmidts een Herder niet alles deur hem selven
 begaen en kan, soo vverden hem by oudts eenighe van de Oudtsten des
 volcks by ghevoeght, in Gheestelijcke saken gheschickt en ervaren,
 vvelcke vwaren als een Raedt van de Ghemeente. Dese beraetfloeghen te
 samen met den Dienaer van de sorghe ende herstellinghe van de Kercke.
 Maer suldy seggen/ghy hebt wepnigh te vozen gheseyt/ dat de Ou-
 derlinghen Bisschops zijn. Al recht/maer ghy behoort teweten/dat
 in d'eerste Apostolische Kercke twee ordzen van Ouderlinghen ghe-
 weest zijn. Want eenighe warden de Ghemeente met de woepe van
 Godts Woort/b'ander regieren de tucht. 1. **Tim.** 5. 17. De Ouderlin-
 ghen die wel regieren, fullen dobbelder eere vveerdigh gheacht vworden,
 voorneemlijck, die arbeeyden in den VVoorde ende Leere. Daer ziedy
 dat alle de Ouderlingen regieren/ten minsten behooren te regieren/

ende dat ſommighe oock in het Woorz arbeypden. Dese waren Biſchops / d'andere / om dat sy over de ruchtighe ſaten / ſoo waren ſy Regerders. Ambroſius : De Synagoge ende de Kercke naderhants, hebben Ouderlinghen ghehadt, ſonder vvelckers raedt in de Kercke niet verhandelt vverde, ende ick en vveet niet hoe dat het ſelve uyt ghevvoonte gheraecht is, 'ten vvaer het deur der Leeraers traegheyt, ter vvijs ſy alleen yets vwillen ſchijnen te vveſen, gheſchiet mochte zyn.

Dese lieden ſtilden de twiſt ende oneenigheyt / ſoo als men ſien mach by Epiphanius / in de 69. Ketterije. Die ſelbe herozdineerden den boertveerdighen Wetten van ghenoegh-doeninghe / ende ſprakenſe vvp / ſo als Socrates in't 19. Hoofstuck van't 5. Boeck leert. Die ſelve ſeyt / dat sy om een ſchandigh ſtuck tot Conſtantinopel af gheſet zyn. By voeghter by dat Endamon d'Ouderlingh dat gheraden / ende met een in gheſteken heeft / dat een yeder de vryheyt ſoude gheguot vvorden, om na ſijn eyghen ghevveten de Sacramenten te ghenieten. Ick ſoude wel ghelooven / dat ghy dat ſelve oock wiſt. Maer hoopt wat Socrates van deſe raedt van Endamon oordeelt: Vve raedt (dit zyn Socrates woorzen) ſal ſy voorderdijck voor de Kercke vveſen ofte niet? Godt ſal daer in verſien. Dat kan ick nochtans gantſchelijck bemercken, dat ghy gheleghentheyt ghegeven hebr, dat niemant malkanders ſonden beſtraft, noch dien Leere van den Apoſtel hout, en vviſt niet deelachtigh zyn, aen de onvruchtbare vercken der duyſterniſſe, veel meer beſtrafſe.

Het is wonder / dat ſoo treffelicken oordeel van Socrates u van het beſtozmien der Ouderlinghen niet af keertigh maecht. Van ghy hacit de manier van d'Ouderlingen te kieſen ooc over. Van ick hebbe nu te vozen bewezen / dat haer kieſinghe alleen aen de Kercke behoort. Van oft de menighe die ſelve ſelfs verkozen heeft / ſoo als wy leſen dat in't ſefte Capittel van de wercken der Apoſtelen gheſchiet is : Van ofte de Herders ende Ouderlinghen die ſelve vvp des Gemeentes naem verkieſen / ende den gantſche Schare vooz ſtellen / op dat ſy haer bewillinghe daer by voeghen / ofte aen wiſen daſe niet recht ghekozen zyn / ende de kieſinghe alſoo te niere doen / dat ghes al eben veel / ende ghy hebt oock gheen reden / dat ghy daer over klagen ſoudet. Van dat ghy ſeght / batter / ſo doende / het eene Gemeene beſte in het ander gheſelt vvert, dat ſchijnt vooz my een wanſchapen te weſen / want de Burgherliche Oerigheyt en de Kercken Raedt / hebben gantſchelijck verſchepdene onderwerpfelen. Want deſe verſozght alleen / dat de ergherniſſe van de ſondaer beganghen / ofte deur bekenteniſſe / ofte eenighe andere middel / wech ghenomen werde / ende bekommert ſich niet met 'gheene de Oerigheyt toe behoort. Van die verſozght alleen 'gheene

teggene de Burgherlijke Overighept niet toe konnt/ ende en sa niet bekommert om d'ergheernisse wech te nemen. Het kan nu ghebeuren / dat d'ellendighe Mensche van de Overighept om sijn sonden ghestrafe werde / ende nochtans de ergheernisse dien hy beganghen heeft/niet wech ghenomen wort. Het kan noch ghebeuren / dat de ergheernisse wech ghenomen wort / en de sondaer des Burgherlijcken Overighepts oozbeel noch onderwozpen zy : Alsoo datter niet ongheschrakter gheseyt mach worden/als dat die ghene/welcke in het Christelijke Gemeene beste/ de Ampten van Guderlinghen staende houden / het eene Gemeene beste in het ander souden stellen.

Wat isser af! Sien wy niet alle daghen / dat in de wel-bestelde Steden verscheyden Vergaderinghen zijn / namelijk van Snijders/ Kuppers/ Schippers/ Goutsmiden/ ende anderen/ welcken de Nederlanders Gilden noemen. Wie heeft opt verbensegghe/ dat de ghene / die in een wel-bestelde Stadt soodanighe Vergaderinghen ofte Gilden aen stellen / dat die selve in een wel-bestelde Stadt het eene Gemeene beste in het ander maken? Dat ick noch swijghe / dat onse Kercken Raedt/ ghelyck oock de Classen/ Synoden / ende andere Kerckelijke byeen komsten / van d'Heeren Staten van Vriessant ende Zeelant met opentlijke macht bevestight/ ende van d'Heeren Staten van d'andere Lantschappen / met haer eyghen doen voor goet ghekent zijn / soo als wy te vozen aen ghewesen hebben. Voeght hier by / dat het algt onderhouden is gheweest/dat van die in d'Overighept zijn/eenighe Guderlinghen ende Diaconen zijn. Dit doen is alleen ghenoech tot voor goet kennin- ghe van dese Vergaderinghen.

Hier komt toe / dat de Godts-dienstighste Koningh van Groot-Britannien / dese Kercken-Raedt den Nederlanders in sijn Rijck vergunt / het welck nimmer die soo seer voorszichtighe Koningh soude doen / soo deur soodane Kercken-Raedt het eene Gemeene beste in het ander ghemaect werde. Ja wy sien dat die seer voorszichtighe Koningh de Enghelsche manier voor goet kent / ende den Nederlanders de manier/die met het Concilium van Embden over een komt/vergunt / met welke doen hy thoont/dat sijn meeninghe is / dat dese upterlijke oorden middelbare dinghen zijn. Dat hebben Ivellus ende andere seer gheleerde Mannen gheoordeelt. Want als sy ten tijden van Eduardus in Enghelant leefden / so volghden sy d'Enghelsche wijze. Ende als sy ten tijden van Maria tot Zurich ende elders leefden / soo en stelden sy haer niet op teghens de oorden van Zurich / twelck wy aen ghewesen hebben / dat Martyr, Fagius ende Bucerus oock ghedaen hebben.

Een wijs Man en sal dan hier om niet twisten. Vele minder sal hy de rustighe Ghemeenten om een middelbare sake verstooren. De groote Ambrosius seide tot Augustinus / als hy noch een Catechumenus was/ ende tot Monica syn Doeder/ van dese middelbare dinghen: Tot vvat Ghemeenteghy komt, hout haer manier, so ghy in een gheen erghernisse gheraken vult, ofte erghernisse gheven. Ich meene dat die rust-liebende zijn/ dese raet niet en behoozen te verachten. Soort my nochtans hier mist/ ich sal gheerne een ander / die beter leert/volghen.

Mer ick op houde / moet ick eerst uyt legghen / ofte de hooghste Overigheyt het Hooft ofte de Heer van de Kercke ghenoeint mach worden. Dese Vraghe stellen sy daer om/ om dat sy meenen/ dat sy de Nederlantsehe ende Enghelesche Kercken / soo wy sulcks loochenen/ teghen malkander sullen aenstrijden: Ofte te weghe brenghen sullen/ dat wy met ons doen/ so wy't selve legghen/ den ghenen verdoemen/ die Conraous beroepinghe hebben willen beletten. Dan ick soude my/ so ick segghen moet watter my af ouecht. van soodane Vraghen / die gheen profijt aen brenghen / gheern onthouden: Nochtans om dat ghy ons voo: Puriteynen scheldet / ende ons ten hatelichsten ober haelt / als oft wy de Overigheyt niet gunnen. tghene haer toe komt: Daer toe om dat vele van ons versoeken/ dat wy dubdelijck uyt legghen / wat de H. Schryfthier van leert: Eyndelijck/ om dat d' Apostel beveelt/ dat wy berept sullen zijn/ om een peghelijck reden te gheven van de hope die in ons is / 1. Pet. 3. 15. soo sal ick kortelijck/ klaerlijck ende eenpaerlijck met de Schryftuer antwoorden. Ich segghe dat dese woorden/ de Heere ende het Hooft, eyghentlijck ende oneyghentlijck / ofte ten trelijcksten ende ghemeenlijck ghenomen werden. Als wy eyghentlijck ofte in trelijckheyt spreken/ soo is Jesus Christus Heer van de Kercke / 1. Cor. 8. 6. Soo hebben vvy nochtans — eenen Heere Iesum Christum, door vvien alle dinghen zijn, ende vvy door hem. De reden hier van is klaer/ want Christus heeft de Ghemeente met syn bloedt verkeyghen/ Acto. 20. 28. Op dese lve wijze/ soo ghy eyghentlijck spreken wilt/ is Christus het Hooft der Kercken/ Ephe. 1. 23. Christus is het Hooft der Ghemeente. De reden hier van is niet minder klaer/ vwant uyt hem is het gheheele lichaem te samen ghevoeght ende t'amen ghebonden, door alle de toe ghevoeghde leden, uyt de verckinghe, na de mate eens vghelijck lidts het lichaem doet vvasen, tot sijn selfs opbouwinghe in der liefde. Christus en deelt dese eere niet met niemant / overmits nochtans de Overigheyt in Godts plaetse in de Werelt de rechtverdigheyt pleeght / soo ghebeurt het / dat by ghelijckenisse Godts namen haer lippen toe-gheeyghent worden. In de 82.

Psalm.

psalm, 6. vers. Johan. 10. 35. Ick hebbe gheseyt, ghy zijt Goden. Even op de selve wijze kan de Overigheyt/om dat sy de Ghemeente booz staet/voedet/ende met haer ghebedt bestiert/by ghelijckenisse d'Heer ende het Hooft van de Ghemeente ghenoemt werden. Op dese wijze sal een Koningh/een Vorst/ende een peder hooghste Overigheyt binnen sijn ghebedt niet eyghentlick/maer by ghelijckenisse d'Heer ende het Hooft van de Ghemeente ghenoemt worden. Ten eynde ghy my niet booz een Puritayn scheldet / soo sal ick be-
thoonen / dat de Enghelesche Kercke selfs van ghelijcke ghevoelen is als de Nederlausche Kercken. Rainoldus in't ghespreck met Hartus / 10. Cap. 1. deelinghe : Calvinus en berispt den Tijtel van Hooft, so als sy van de Protestanten vergunt is, gheenens : maer in sulcken meeninghe, als de Pautelike Hoofden haer't die selve toe gheschreven hebben, ende by namen Stephanus Gardinerus, die de selve also dringt, als of hy daer door vvil, dat by den Koningh alle macht zy, dat hy in Religions saken bestelle vvat hy vvil, ende niet versorghde, dat het alles na Godts VVoort beschickt vvorde: Op de selve vvijse bestraffen de Kerckelijcke gheschiedenis-schrijvers van Maeghdeburgh het vvoort, Hooft, vvant sy segghen dat de Vorsten gheen macht en hebben om de Formulen van't ghelooft te smeden, ende nieuwe Artijckelen des ghe-
loofs te smeden/ghelijck de nieuwe Kalveren van Ieroboam. Dat sy dan bestraffen, dat en schrijven vvij onse Vorsten niet toe. Ende dat vvij onse Vorsten toe schrijven, dat en bestraffen sy luyden niet. VVant immers die voornoemde van Maeghdeburgh, toe-ey ghenen onsen Vorste de selve Overste macht, vvелcke vvij hem toe-eyghenen, ende onsen Vorst niet alleene, maer oock allen in't ghemeyn Ende in't 1. Cap. 2. deel: VVij leeren dat Christus is het Hooft van de Kercke, voor soo vele hy de selve met sijn Gheest levendigh maeckt, voor soo vele hy haer licht, vvел-varen ende leven is, ende houden dat hy alletijt teghenvvordigh is, op dat hyse met sijn vveldaden vervulle, ende met sijn ghenade regiere. Met vvелcke namen soo dan de Heylighe Schrift het vvoort (Hooft) Christus alleen in trefflijckheyt toe-eyghent, soo besluyten vvij daer uyt, dat hy alleen het Hooft der Ghemeente is. VVant het is anders kennelijck, dat (deur verscheyden aert ende trappe van ghelijckheyt) die selve oock Hoofden ghenoemt kunnen vvorden, die in eenighe voornaemlijckheyt, 'tzy van plaetse ofte regieringhe, boven anderen uyt steken.

Soo ick

Soo ick hier van gheboele / soo meen ick dat alle
 Gheemeenten van de vereenighde Nederlanden
 ghevoelen/ende daer en is oock niet een/die mijns we-
 tens / van andere ghevoelen is. Twelck ick daer om
 vermane / op dat de groote Koningh ende des ko-
 nings Raden moghen sien / oft het waer ofte on-
 waerachtigh is / tghene boozleden Jaer in
 Groot-Brittannien / doen ghy daer
 waert / met sulcken
 lust ghestroept
 werde.

* *

EY N D E

